

ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2009. március 15.

IX. évfolyam, 1. sz.

Támogatók:

a Szülőföld Alap,

a Tartományi Művelődési Titkárság

és az óbecsei önkormányzat.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113=511.141)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
felelős szerkesztő Vajda Gábor. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Szabadka : Aracs Társadalmi Szervezet, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762

COBISS.SR-ID 94357250

TARTALOM

Tari István: Mária nevére – B.B. nótájára	5
<u>Az elveszejtett haza</u>	
Domonkos László: Az utolsó tavasz.....	6
Botlik József: A Bánáttól a Muráig – A magyarság nemzeti önvédelmi kísérletei 1918–1919 fordulóján.....	8
Csorba Béla: Puskalövés nélkül – Két fontos írás a Délvidék elcsatolásáról.....	25
Mák Ferenc: A baranyai köztársaság délvidéki menekültjei – Emigránsok a vajdasági közírásban 1920 után	27
<u>Helyzetjelentés</u>	
Bobory Zoltán: Zentai emlék.....	36
Csorba Béla: Adalékok a járeki haláltábor első negyedévének történetéhez	37
Becsey Zsolt: A délvidéki mézszárlások beismerése nélkül Szerbia nem lehet EU-tag	48
Matuska Márton: Uszítás	50
Bozóki Antal: Javul vagy romlik? - Év eleji helyzetkép a délvidéki magyarságról	54
Hódi Sándor: Vajdasági „magyar narancs” – Egy tájékoztató körút tanulságai	90
Msgr. Huzsvár László: Bánságsírató	95
Fehér Lajos: Életemből – beszélgetőtárs Gallusz László	98
Burány Nándor: Articsóka (regényrészlet)	104
<u>Illegális szilvórium</u>	
Oláh János: Elmulasztott szavak	112
Bata János: Eszme- és irodalomtörténet-kritika: elfogultság, egyoldalúság és pontatlanság a neved	113
Gubás Jenő: Bevezető sorok Tomán László szamizdat kiadványaihoz és egy körleveléhez	118
Tomán László: Szamizdat kiadványaim rövid története 1947–1992	119
Tari István: Szőrén ülte meg kíváncsiságát	123
Sarusi Mihály: Ókanizsai jegyzetek	125
Mirnic Károly: Pókháló és buborék a (magyar) kisebbségvédelemben	134
Kerekes József: A világ(gazdaság) Canossa-járása	141
Dzsida Eszter: A Délvidék kihatásának elhallgatott titkai és borzalmi	144
<u>A magyar nyelv éve</u>	
Ágoston Mihály: Egy-egy nyelvi közösség (tagjainak) anyanyelve	146
<u>Emlékeztető</u>	
Fridrik Klára: Álmodni és merni kell – Dióhéjban Bosnyák Ernőről	151
Dormán László: Önmagamról	153
Hornyik Miklós: Magyarok a határőrvidéken	155
Gyurkovics Hunor: A lélek poétikus festője	157

TARI ISTVÁN*

Mária nevére

B. B. nótájára

Még a zsúfolt kis kert zivatarból is kelt
tömrdek békácskája
Se ugrál annyira, melyben nincsen hiba,
lépéseid zajára,
Mint jól megázott föld fölött tobzódó zöld
ágyán szívem, a párna.

Áradozom halkan: te legyél a paplan
testemet betakaró
Pajkos melegsége. És ne legyen vége
annak, ami csuda jó!
Hullámszásod háza kígyózó ciráda
fodrain úszó hajó.

Ringatása fölkavar, levegőm mily hamar
elfogy kebleid között!
Mégis oly boldogan fuldoklom, mert rohan
a gyönyörbe öltözött
Óra, s nem kérdezi, van-e örömteli,
üdvözült hajótörött?

Integet már neki a nyüzsgő tengeri
herkentyűk sokasága,
Elragadná őt a sötétség-amőba
és a magasság sárga
Szája. Örvény-táncok öléből kiáltok
a szörnyek morgására.

Allelujás lázak zúgó áramának
habjain hanykolódom,
Isteni szerelem! Te teszed ezt velem:
nehéz vagy, mint az ólom,
Mely leránt és röptet; szívárványos szöglet,
szemzug rejt. Vagy golyónyom.

* *Vitézlő Nemes Balassa Bálint Uramhoz!*

*Erősen nagy a kísértés bennem, hogy beszámoljak
vitézlő Balassa Uramnak Istentől áldott költő utódja
kiérdemelt jutalmáról, ama alvégi Tari István gyalogvitéz
fegyverrel történt ellátmányozásáról. Első ő a
dalszerzésben ama szorongatott lentiségben, bizony
felkapjuk a fejünket, ha ő dalzani kezd. Egykoron Kinizsi
vitézlő urunk magát a ráczot kapta a fogai közé – vagy
lófarkos török volt-e igazából? Végére is pogány-
pogány, egyre megy –, úgy perdült táncra nagy
vigasztágra adva a fejét. Halovány utódja, nemes Tari*

*ifjú száját csak a fertelmes szidalmak illetik, de azokat
olyan ügyesen csűri-csavarja, hogy megédesíti az
álminkat is. Ha ő dalba kezd, az asszonyok megtörlik
a kezüket a kötényükbe, fátyolos lesz a tekintetük, és
olyankor nagyon kegyesek a szerelemben – már ezért
is jó nekünk, hogy elismerésre érdemesült a dalmokunk.
Egy ölelésért kipöngeti ő a húrjain a legrafináltabb
asklepyadesi zöngeményt is, jó reá odafigyelni. Lantja
a keruboké – hanem hát az a kard! Az bizony nagyon
aggaszt bennünket! Szertelenségé-
ben megbotlik a mi vitézünk általa, s a végén még
összeaprija magát! Nem szokott az szablyához, alvidéki
hintalova is fűccfából volt neki! Vitézlő Balassa Uram,
erősen aggódunk megnemesedett Tari apródunk
egészségeért, eddig csak azért, mert a dohánytól
fertelmesen köhög, im mostantól már a botlásoktól és
féltenünk kell, merthogy bele találna dőlni ama fertelmes
szablyába, s a végén még kár esnék aggkorba hajló
testében, megrikatván ezzel a szerelemre oly odaadóan
hajló asszonyainkat. Nekünk Ó addig jó, amíg dalol, óvja
hát őt Istenünk mindenféle szerencsétlenségtől, balsors
hozta megpróbáltatástul és a vérmérgezésétül! Téntás
lúdtollamat elösméressel lengetem meg előtte, Mákferi
Az Úrnak 2009. esztendejében Gyertyaszentelőre
fordulván az időben (január 20.)*

*Mák Ferenc jókívánásaihoz csatlakozik a
szerkesztőség is.*

Dormán László fotója

**2009. február 14-én Budapesten Tari István
a Balassi Emlékkard átvétele után**

Az utolsó tavasz

Sűrű köd borította 1918. március 21-én a Somme folyó partvidékét. A német gyalogság szinte észrevétlenül tudja lerohanni a brit géppuskaállásokat. Öt napon belül a brit egységek minden frontszakaszon hátrafelé özönlenek. Messzi keleten az egykori szövetséges cári birodalom egyre inkább a kommunizmus zűrzavaros mocsarába látszik süllyedni, eredmény: alig néhány hete, március 3-án az immáron Szovjet-Oroszországgá lett, megroggyant kolosszust breszt-litovszki békére, amelyben egymillió négyzetkilométernyi finn, balti, ukrán és fehérorosz területet csatolnak el Lenin és Trockij újdonsült államának fennhatósága alá. Alig két héttel korábban pedig a budapesti Új Nemzedék február 13-i számának *Bolsevikizmus* című cikkében ez olvasható: „ez a tábor a legkülönlegesebb vegyülékben mutatja be együtt a magyar forradalmiság képviselőit. Hatvány Lajos bárótól – akit Vázsonyi nevezett el cukorbolseviknek – Jászi Oszkár, a radikális szociológus és Sándor Pál, a radikális közúti-direktor keresztül az Anker-közi Galileistáig mindazokat, akik más-más motívumoktól sarkallva, az oroszországi változások szelét fogják fel egyéni törekvéseik vitorláiba. – Nincs magyar bolsevikizmus! – tiltakoztak ebből a táborból Vázsonyi fenyegetéseire. Pedig ahogy nincs. Oly tipikusan magyar, helyesebben szólva, oly tipikusan budapesti és magyarországi ez a bolsevikizmus, hogy semmi mással össze nem téveszthető.” És a lap március 13-i *Válság* című írásában már az áll, hogy az országra két eshetőség várakozik. „Az egyik ezek közül a Tisza-uralom restaurálása, a másik a magyar bolsevikizmus hatalomra jutása. Úgy látszik, az előbbi fenyeget, hogy aztán előkészítse az utat a másik számára.”

Közben Magyarországon folyik a választójogi vita, már negyedik hónapja. A szociáldemokraták azt szeretnék, ha a választójogot kiterjesztenék a nőkre és a munkásság nagyobb részére, menet közben viszont egyre nyirbálódik az eredeti, meglehetősen demokratikus szellemű tervezet. Eredmény nincs: „a képviselőház képtelennek bizonyult egy, az ellenzék számára is elfogadható választójogi törvény idejében való megalkotására”, írja Salamon Konrád *Nemzeti önpusztítás 1918–1920* című munkájában.

Gróf Tisza István tavaly augusztus óta ezredesként a fronton teljesít szolgálatot, és éppen márciusban kezdi ismét írni cikkeit néplapjában, az Igazmondóban. A március 10-i számban például ez olvasható tollából: „Ne hallgassunk az önzés, a kishitűség, a csüggedés szavára, különben minden eddigi áldozat kárba vész, édes magyar hazánk gonosz ellenség martalékául esik és mi nyomorultul pusztulunk el vele.” A Világ, Az Est és a többi lap mindezzel szemben ezekben a hetekben-hónapokban a béke, a humanizmus, a szabadság és a nemzeti függetlenség eszméivel, jelszavaival operál, sokszor eredeti módon megfogalmazott pacifizmus keveredik bennük szép és általános 48-as szólamokkal.

Ezalatt a német offenzíva kifulladás, Ludendorff csak 11 friss hadosztályt tud beállítani a tervezett 35 helyett, április közepére-végére a flandriai frontvonal megmerevedik. És a tél végén megkezdődött osztrák-magyar béketapogatózások csak addig tartottak, amíg az első német sikerek híre elért a Burgig. „Akkor Károly császár és tanácsadói arról kezdtek ábrándozni, hogy a Monarchia talán mégis túlélheti a háborút, ha csak német csatlósként is, sőt, a német vezetés alatt egyesített Közép-Európa gondolat is megfordult a fejükben.” – írja A. J. P. Taylor. Az antant válasza nem is késett sokáig.

Április 8. – Rómában nagyszabású kongresszust rendeznek. Résztevők: hivatalosan „emigráns” nemzetiségi politikusok, közöttük hadifoglyok is (!). Valójában és ténylegesen azonban az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek legrepresentánsabb képviselői, a különböző nemzeti bizottságok és szervezetek, így a magyarországi román Liga Culturala és a szerb skupština, vagyis a parlament küldöttei. Határozatban mondják ki, hogy független állami létet követelnek, magyarán: a jövőben egyáltalán nem kívánják Ausztria-Magyarország államkeretei között élni. (Az Egyesült Államok kormánya május 29-én jelenti be, hogy egyetért a római kongresszus határozatával. Egyetértését fejezi ki az angol, a francia és az olasz kormány is.) Párizsban már január 17-től megjelenik a La Roumanie című újság, a nagyromán irredenta későbbi franciaországi központja. Ugyanitt április 30-án megalakul az erdélyi és bukovinai románok nemzeti

bizottsága. A frontáttörést kétségtelenül a hadihelyzet alakulása és az ebből levont antant-politikusi következtetések eredményezték: Lloyd George angol miniszterelnök feladta a monarchiával kötendő különbéke reményét, rövidesen az olasz fronton megjelennek a Monarchia fölosztását hirdető propagandakiadványok, Nagy-Britannia nemsokára hivatalosan is elismeri a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. És Wilson amerikai elnök megbízásából egy bizottság ezen a tavaszon elkészíti az Osztrák-Magyar Monarchia federalizációjáról szóló tervet... (A később történtek tükrében meglepő toleranciával és megértő nagyvonalúsággal: Magyarországot maradna a Felvidék, a Partium és a Délvidék is, Erdély önálló lenne, ugyanakkor létrejönne például egy sajtóságos „Kis-Jugoszlávia” is.) Az akár még racionálisnak is nevezhető tervet mindössze néhány hónapig, 1918 nyaráig marad az érdeklődés homlokterében, a komoly számbavétel érdemi súlyával – ősszel, teljesen más nemzetközi és katonai konstellációk közepette, federalizálásra már a kutya sem gondol...

Nagyjából az örök városban tartott konferencia idején készül el az Új Nemzedék által radikális szociológusnak titulált Jászi Oszkár könyve, címe: *A Monarchia jövője*. És miközben a híres-nevezetes német óriáságyúból, a 110 kilométerre hordó Kövér Bertából kilőtt első lövedékek becsapódnak a halálra rémült Párizs városnegyedeibe, Jászi pontot tesz műve végére, amelyben ilyen mondatok olvashatók: „Mi nem a régi Magyarországot akarjuk fenntartani, hanem egy alapjaiban reformált Magyarországot”; „A dualizmus a németek uralmát jelentette Ausztriában és a magyarokét Magyarországon. (...) Ez a paktum a két uralkodó és két mediatizált nemzet között lehetővé tette, hogy a Monarchia csehei és délszlávjai, valamint Magyarország összes nemzetiségei – a szászok kivételével, akik csakhamar nagynémet befolyásra és igen fejlett kultúrájukra támaszkodva szintén privilegizált helyzetbe jutottak – nemzeti és nemzetiségi igényeik tekintetében háttérbe szoríttassanak.”

Más furcsaságok is történnek ezen a tavaszon. Romániával végre békét kötnek. A tárgyalások még március második felében megkezdődnek és másfél hónap után, május 7-én írják alá az úgynevezett bukaresti békét. A román hadsereg már 1916 végén vereséget szenvedett – 1916. augusztus végi erdélyi betörésük után német segítséggel hat hét alatt kiverik őket, december 7-én már Bukarestet is elfoglalják –, az 1917-es év a hadsereg antant segítséggel történő átszervezésével telik, amit újabb harcok követnek, és egy évvel Bukarest bevétele után Foksányban fegyverszünetet kötnek. Az új év első hónapjában azonban a maradék román csapatoknak még van annyi erejük, hogy megszállják Besszarábiát, és április 9-én kimondják a tartomány „örökös időkre” szóló csatlakozását Romániához. 1918. május 7-én azután aláírják a központi hatalmakkal az úgynevezett bukaresti békét, melynek értelmében az országnak csak tíz hadosztályból álló fegyveres ereje maradhatott, Romániának át kellett adnia egész Dobrudzsát Bulgáriának, Magyarországnak pedig egy 5600 négyzetkilométer nagyságú, a Kárpátok gerincétől keletre és délre fekvő területet. (Magyarország ezeréves történelmi határait egy változó szélességű – másfél kilométerestől 16 kilométerig terjedő – sávval bővítették ki Románia rovására. E változtatásokat stratégiai okokkal magyarázták, az 1916-os betörés megismétlődését elkerülendő.)

Mire Magyarországon beköszönt a Juhász Gyula által megénekelte *Magyar nyár 1918* – 52 összevont hadosztállyal Reims mellett megindul az új német offenzíva. Az utolsó. „Selyem felhői sápadt türkisz égnek, Bolyongó vágyak mély tüzeiben égnek” – Szeged legnagyobb poétája áll az izzó alföldi hőségben, a négy hónap múlva meggyilkolandó miniszterelnök a halálordításoktól hangos, büzlő fronton nézi a derengő magyar látóhatárt. A gonosz ellenség és a nyomorúságos pusztulás meg a kapuk előtt.

A Bánáttól a Muráig

A magyarság nemzeti önvédelmi kísérletei 1918–1919 fordulóján

Ha Károlyi Mihály és kormánya 1918 november–decemberén nem szerelteti le a frontokról hazaérkező kb. 650 ezer magyar és 50 ezer ruszin katonát, ha megszervezi az ország nemzeti önvédelmét, akkor nem került volna idegen fennhatóság alá három és fél millió magyar, a nemzet egyharmada. S nem veszítettük volna el a haza területének kétharmadát, 232 488 km²-t. Ezért tartottuk fontosnak, hogy az elmúlt évtizedekben olyan elhallgatott vagy jelentéktelenné hazudott tényeket is közöljünk, melyek bizonyítják: a Károlyi-kormány akadályállításai, sőt tiltásai ellenére a történelmi haza több pontján a magyarság helyi erői szervezték a nemzeti önvédelmet. Az a képtelen helyzet állt elő, hogy *a mostohává vált hazával szemben is kellett a szülőföldjüket oltalmazni, nemcsak rájuk tört hódító hadak ellen. A wilsoni önrendelkezési jogokra hivatkozva cselekedtek, és igyekeztek menteni a menthetőt.*

A történelmi Magyarország egyes elszakításra ítélt és a Károlyi Mihály által vezetett kormány által sorsára hagyott tájakon 1918 decemberében és 1919 januárjában sorra születtek a magyarság önállóságát, önkormányzatát megteremteni kívánó tervek. Ezek közt volt olyan, amelyik rövid ideig meg is valósult, és a hatalmas magyar területeket elfoglaló ellenséges katonaság számolta fel azokat. Elsőként a Bánáti Köztársaság jött létre (1918. október 31. – november 16.) Temesvár központtal. Aztán az Erdélyi, a Kalotaszegi, sőt egy sajátos kísérletű Mura Köztársaság szerveződött. Erdély védelmére 1918 decemberében felállították a Székely Hadosztályt. Ennek egyik seregteste, a Székely Dandár alakulatai később, 1919 augusztusában már Sopron, illetve Vasvár körzetében állomásoztak. Az egyik soproni székely egység e hónap végén megfutamította a Dunántúl jelentős részét megszállt román hadsereg egyik csapatát, amely Győrből előrenyomulva, Csomát és Kapuvárt akarta elfoglalni.¹

Szólunk az ún. nyugat-magyarországi szláv folyosóról, amelyet a párizsi békekonzferencia két hónapos vita után, 1919. március 8-án végül nem tartott megvalósíthatónak. Elemezzük a Vas vármegyéhez tartozó Vendvidék helyzetét, az itt élő lakosság küzdelmét a megszállók ellen, az e tájon született autonómia-terveket, végül a Mura mente elszakítását. Mindezek a szintén nemzeti önrendelkezés jegyében vívott nyugat-magyarországi felkelés (1921. augusztus 28. – október 4.), majd Lajtabánság állam (október 4. – november 4.) kikiáltásának és létének igen fontos előzményei voltak. Ez utóbbi szorosán kapcsolódott a szocialista-kommunista irányítású, Pécssett kikiáltott Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársasághoz (1921. augusztus 14–21.), mert a bethleni gróf Bethlen István által vezetett magyar kormány a szerb csapatok pécsi-baranyai kivonulását junktimba (összefüggésbe - az olv.szerk. megj.) hozta az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek átadásával.

Az előzmények röviden: az 1918. október 31-i Károlyi Mihály-féle államcsínyt – e napon a Monarchia déli főparancsnoksága még Belgrádban székelt! – követő napon, november elsején Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere önként, minden külső kényszer nélkül, körtáviratban azonnali hatállyal elrendelte, hogy a Monarchia kötelékében a különböző frontokon küzdő magyarországi csapatok tegyék le a fegyvert. Miközben jól tudta, hogy ugyanezen a napon, november elsején délelőtt 10 órakor az olaszországi Padovában a Monarchia és az antanthatalmak képviselői között megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások.² A fegyverletétel elrendelésével Linder megnehezítette a magyar–osztrák fél tárgyalási helyzetét, ráadásul bizonyára tudomása volt arról, hogy Magyarországot fenyegetve a cseh, a román és a szerb hadvezetés megkezdte csapatai létszámának erőltetett feltöltését! Mindössze 53 órai tárgyalás után, 1918. november 3-

¹ Koréh Endre: „Erdélyért”. A székely hadosztály és dandár története 1918–1919. II. kiad. Bp. 1929. 193-194. old.

² Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920. Bp. 1983. 59. old.

án délután 3 órakor megkötötték a padovai fegyverszüneti egyezményt.³

A november 4-én, délután 3 órakor hatályba lépett 38 pontból álló szerződés többek között elrendelte az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, és a *Monarchia csapatainak az 1914. évi határok mögé való visszavonulását. Ez kedvező volt Magyarország számára*, mert magyar viszonylatban a történelmi Magyarország ezeréves határait jelentette, amelyen belül ezen a napon még egyetlen idegen, ellenséges katona sem tartózkodott! A padovai fegyverszünet lezárta az Osztrák-Magyar Monarchia és az antant között négy éve dúló háborút, azonban nem avatkozott az országhatárokbá, azt a békekötésre hagyta.

A Károlyi-kormányban ebben a helyzetben nyomban a megalakulása után, már 1918. november elsején, egyik első intézkedéseként a hazában tartózkodó és a frontokról hazaérkező csapatok egy részét azonnal a történelmi országhatárok oltalmára kellett volna vezényelnie. S e haderővel gyorsan, határozottan megszállni és lezárni a Duna menti, ausztriai Hainburgi(Hunvári)-rögtől (Pozsonytól nyugatra) hatalmas keleti ívet alkotó s az Al-Dunáig, Orsova járási székhelyig húzódó, 1500 km hosszúságú Kárpátok hegyláncának kb. harminc hágóját, illetve szorosát. Hasonlóan cselekedni a Kárpát-medencét a vízvásztóknál elhagyó néhány folyó (Dunajec, Poprád, Bodza, Olt, Zsil) országhatári völgyszakaszán. Ezen kívül a magyar kormányknak sürgősen meg kellett volna szerveznie a Kárpátok hegyláncán az országból kifutó-bejövő közutak, illetve vasútvonalak határpontjainak (települések, pályaudvarok, hágók, folyóvölgyek) a szigorú ellenőrzését a meglévő határrendőr és más alakulatokkal.

Az igen kedvező terepviszonyok és kitűnő védekezési lehetőségek miatt ennek a feladatknak a végrehajtása nem jelenthetett gondot akár csak egy kb. 100 ezer fős, jól felszerelt, kiképzett és harcedzett magyar hadseregnek, amelyet a frontokról zárt menetben hazaérkezett alakulatok képeztek volna. Az előbbiekkal kapcsolatos gyors intézkedések helyett „Linder Béla forradalmi hadügyminiszter fegyverletételi parancsát elsősorban a magyar határvédelem megerősítésére beérkező csapatok tartoztak végrehajtani. Azután az erdélyi szorosok állásai kerültek sorra, úgyszintén a Duna–Száva-vonal, ahol a helyzet Horvátország forrongása folytán amúgy is kedvezőtlen fordulatot nyert”.⁴

1918. november első napjaiban ugyanis nemcsak a Felvidéken és Erdélyben, hanem a Délvidéken, a Dráva és a Duna folyása mentén – mint ősidők óta természetes védővonalon – is minden körülmény adott volt a Károlyi-kormányzat számára a nemzeti önvédelem megszervezéséhez, katonai hídfőállások kiépítéséhez, de ezt is elmulasztotta. Különösen azoknak a fő stratégiai helyeknek megerősítését, ahol hidak, illetve vasúti átkelők voltak a két folyón, hiszen a szerb hadsereg ekkori létszáma (kb. 20 ezer fő, erről később még részletesen szólunk) korántsem volt elegendő a Szerbia által a történelmi Magyarországgal szemben kitűzött hadicélok eléréséhez. Másrészt a balkáni antant haderő ekkor még távolt volt hazánk déli határaitól, és létszámfeltöltés alatt állt. Ezért sem volt feltételezhető, hogy a szerb alakulatok esetleg pontonhidakat vernek a Dunán, és azokon keresztül támadnak Dél-Magyarországra.

Ehelyett várható volt, hogy a meglévő átkelőkön igyekszik majd átjutni. Keletről északnyugat felé ezek sora a Dunán az alábbiakban következett. Az első a magyar–román–szerb államhatár hármastalálkozási pontja volt, a már említett Orsova térségében a Kazán-szorosnál, illetve a Vaskapunál. Innen nyugati irányba már a szerb–magyar határ futott. Ezért a következő két hídfő szükséges helye: a szerbiai Szendrő (Smederovo) várossal szemben, ahol a magyar oldali Kevevéra járási székhely szomszédságában, majd feljebb Pancsova törvényhatósági jogú város közelében vasútvonalak végződtek, illetve kikötők működtek a Duna partján. A negyedik nagy hídfő létesítése a Duna-Száva torkolatánál elhelyezkedő a szerb fővárossal, Belgráddal szemben lett volna kézenfekvő. E térség már a magyar-szerb határ nyugati végpontját jelentette.

A Duna-Száva torkolattól északnyugatra a horvát-szlavón vidéken elhelyezkedő Szerém (Srijem) vármegye feküdt, amely hazánkkal ellenséges felvonulási területté változhatott. Horvát-Szlavónország ugyanis már 1918. október 29-én egyoldalúan felmondta az 1868. évi horvát–magyar kiegyezést, és kinyilvánította nemzeti függetlenségét. Ebben a helyzetben az említett Szerém (Srijem), valamint Verőce (Virovitica), Belovár-Kőrös (Bjelovar-Križevci) és Varasd (Varaždin) vármegyét lényegében bármikor birtokba vehették a szerb és horvát csapatok, és elfoglalhatták a Duna és a Dráva vonaláig terjedő horvát területeket a történelmi magyar–horvát határ vonaláig.

³ A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. (A páduai fegyverszünet.) Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján ismerteti Nyékhegyi Ferenc ezredes. Bp., 1922. 3-81. old. (A továbbiakban: Nyékhegyi F.)

⁴ Szende Zoltán: Ismeretlen adatok Magyarország 1918. évi fegyverletétéléről. In. Nagymagyarország, 1931. június 1. IV. évf. 6. szám, 4. old. (Kiemelés tőlem – B. J.)

Tovább haladva a Szerémségben, a Duna partján fekvő Szalánkemén (Stari Slankamen) kikötőjével átellenben kívánkozott egy hídfő létesítése ott, ahol Tittel járási székhely alatt a Tisza a Dunába ömlik. Ez után különös erősítést kívánt a történelmi Magyarország déli főkapuja, Újvidék, mert vele szemben a szerémségi oldalon hamarosan a szerb hadsereg kezére került Pétervárad (Petrovaradin) hatalmas erődrendszere. Tovább a Duna Bács-Bodrog vármegyei partján, különösen Újfutak, Palánka (ez vasúti végállomás is) és Gombos folyami kikötőket (az utóbbi helységénél a dunai vasúti hidat is) kellett volna védelmezni.

Néhány adat a napjainkra már kevésbé ismert Szerém vármegyével kapcsolatban. A Duna és a Száva között elterülő nagytáj, a Szerémség – melyen századok óta Szerém vármegye helyezkedett el –, a középkori Magyarország egyik legfejlettebb vidéke volt, élen járt a szőlő- és bortermelésben. Magyar lakossága a török hódoltság idején elpusztult, elmenekült. A helyüket szerb és horvát betelepülők, később német, szlovák, cseh, ruszin jövevények ülték meg. A 18-19. században a dunántúli és bácskai elvándorlás következtében több magyar szórványa, illetve nyelvszigete (Maradék, India, Úrög, Nyékinca, Herkóca) keletkezett. Közben, 1764-ben a történelmi magyar államtól Szerém, valamint Pozsega és Verőce vármegye Horvátországhoz került Fiume kikötővárosért cserébe, amelyet később, 1779. április 23-án Mária Terézia királynő szabad királyi várossá emelt, és mint a Magyar Szent Koronához tartozó külön testet (corpus separatum) a kerületével együtt Magyarországhoz csatolta. Az 1910. évi népszámlálás Szerém vármegyében kerekén 29 400 magyart jegyzett fel, az összlakosság 7,10 %-át.

A Duna és a Dráva torkolata után, a Dráva folyása mellett a szlavóniai megyeszékhely, Eszék (Osijek) volt a második legfontosabb délvidéki főkapu, amelyet a folyón át híd és vasút kötött össze Magyarországgal. Várható volt, hogy a szerb hadsereg hídfőként használja majd a várost, emiatt elengedhetetlennek tűnt egy magyar ellen-hídfő sürgős kiépítése Bellye – Kisdárda körzetében. A Dráva folyásán tovább északnyugat felé, mindenekelőtt a magyar oldali közúti és vasúti átkelőknél – Drávaszabolcs, Barcs, Murakeresztúr és Zrínyifalva (szemben a megyeszékhely Varasd) –, illetve a Dráván átívelő

vasúti hidak térségében (Zaláta és Gyékényes) kellett volna a határvédelmet megszervezni.

E helyett a Délvidéken is az történt, ami másutt az országban. Például a döntően magyar többségű bácskai városban, Szabadkán „senki sem törődött a közelgő szerbekkel, mert a nemzeti tanács csak a mindenünnen beözönlő csapatok lefegyverzésével és hazaindításával foglalkozott”. Például a tiroli frontszakaszról Szabadkára érkező székesfehérvári 10-es Mackensen-huszárok egyik szállítmányát lövésre kész géppuskákkal fogadták a pályaudvaron. Az alakulat parancsnokának, egy huszár ezredesnek az állomásparancsnokság tisztje szabályszerűen jelentette, hogy a Károlyi-kormány rendeletére minden Magyarországra beérkező tábori alakulat köteles leadni a fegyverzetét, majd haza kell mennie. Az ezredes kijelentette, hogy őt nem Magyarországra, hanem a Délvidéken állomásozó Kövess-hadsereghez⁵ irányították, és kierőszkolta alakulata fegyvereinek a megtartását. Azt azonban már nem tudta megakadályozni, hogy a vonatszerelvénye mozdonycseréjét ne elől, hanem hátul végezzék el. A vonatát nem a Duna-frontvonala, hanem Székesfehérvár felé indították.

Egyébként a keleti frontról Újvidék védelmére érkező egyes csapatszállítmányokat már szabadkai, majd az újvidéki magyar nemzeti tanácsok oszlatták fel. Szintén Újvidéken – mivel egy svadron (lovasszákad) az őrnagy rangú parancsnokával nem volt hajlandó leszerelni – a magyar nemzeti tanács nemzetőrséget szervezett, megszállta a Duna-hidat és a pályaudvart, ahol egymás után fegyverletételre kényszerítették a város védelmére érkező csapatokat.

A leszerelést szorgalmazó magyar (?) nemzeti tanácsok bűneit tovább súlyosbították a budapesti katonatanács kiküldöttei, amelyek géppuskás osztagokkal várták a vasútállomásokon a haza védelmére befutó alakulatokat. Ezeket nyomban lefegyverezték, a tiszteket internálták, miközben éltették a hadseregétől megszabaduló, semleges Magyarországot.⁶ S e közben ezrével osztoztatták a fegyverletételi parancsot tartalmazó magyar újságokat és a lázító röplapokat. Számos magyar egység azonban szembeállt a katonatanácsok osztagaival. Így például a haditetteikről híres 9-es huszárok (a 9. Nadasdy-huszárezredről van szó – B. J.), akik miután „tucatnyi komitácsi-banda”⁷ támadásai ellenére

⁵ Kövess Hermann, kövessházi báró (1854-1924), tábornagy, az 1. és a 7. hadseregből álló, róla elnevezett hadseregfront (az ún. Kövess-hadsereg) parancsnokaként a Románia hadba lépésével megnyíló délkeleti fronton szolgált az előzetes béke megkötéséig (1818. január – április). Ezután Bécsben tartózkodott, majd októberben a hadseregcsoport parancsnokként kísérletet tett a balkáni antant haderők feltartóztatására hazánk délnyugati határán, amely elsősorban a fent ismertetett körülmények miatt nem sikerült. A legeredményesebb magyar hadvezérnek számító Kövess Hermannnt november 3-án, IV. Károly a már felbomlóban lévő Osztrák–Magyar Monarchia haderejének utolsó főparancsnokává nevezte ki.

⁶ Szende Z. i. m. 3-7. old.

⁷ Szerb és bosnyák népfőlkelő az első világháborúban az osztrák-magyar csapatok ellen.

átkeltek a Száván, Iloknál (Újlak) meg a Dunán, Szabadkán fegyveres fenyegetéssel birtokba vettek egy vonatszerelvényt, majd teljes felszereléssel rendben hazautaztak soproni helyőrségükbe.⁸

A Duna és a Száva vonalát védő, kisebb hadihajókból (monitorok, őrmaszádok) álló Császári és Királyi Dunaflorellát az uralkodó 1918. október 30-án kiadott rendelete alapján a magyar kormány részére kellett átadni. Kövess tábornagy, a Délvidék védelme szempontjából különösen értékesnek tartotta a hajóhadat, mert az még november 1-jén is kemény ágyútűzzel fedezte egyik alakulatának a Száva folyón való átkelését, és a túlsó parton, egy Belgrád felé igyekvő ellenséges hadoszlopot is visszafordulásra kényszerített. A nem magyar nemzetiségű tisztek és matrózok elbocsátása után, a Dunaflorellát Budapestre vezényelték azzal a paranccsal, hogy annak állományát töltsék fel magyar tisztekkel és legénységgel. Ez után azonnal küldjék vissza a déli Duna-vonal, főként Újvidék védelmére. A flottillát a fővárosban a Károlyi-kormány visszatartotta, és leszerelte.⁹

A szerb hadsereg bevonulása Dél-Magyarországra 1918. november 7–21.

A magyar nemzet számára, eközben már 1918. októberétől, a Délvidéken is hasonlóképpen sorsszerűen peregtek az események. Természetesen igen tanulságos előzmények után, amelyeket röviden felvázolunk a végkifejlet megértéséhez. Az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd és felesége 1914. június 28-ai sarajevói meggyilkolása után egy hónappal, július 28-án a belgrádi követ átadta Szerbiának a hadüzenetet. Ezután augusztus 12. és november 15. között néhány heti megszakítással Szerbia területén véres ütközetek dúltak, majd december 2-án az osztrák–magyar csapatok elfoglalták a szerb fővárost, Belgrádot. Még e vert helyzetben is Nikola Pašić szerb miniszterelnök továbbra is ragaszkodott országa hadicéljaihoz: a délszlávok egyesítéséhez, ennek keretében Szerbia megnagyobbításához Magyarország déli szerbalkta területeivel és Bosznia-Hercegovinával. Pašić egyébként már 1914. szeptemberében (!) meghatározta a szerb kívánságokat és az új határokat,

ha a Monarchia vereséget szenved a háborúban. (Ezek közül csak a hazánkkal kapcsolatosakat említjük.) Szerbia mindenekeelőtt igényelte a Bánság (Bánát) azon részét Románia felé egy stratégiai határral, ameddig a lakosság többsége szerb. Szerinte ennek a határnak a Dunától keletre, Orsova felett kell húzódnia északra a Maros folyóig oly módon, hogy Lugos, Lippa és Arad Romániához, Temesvár Szerbiához kerülne. Ezt követően a Maros alsó folyása a tiszai torkolatáig, ahonnan az új államhatárnak úgy kell húzódnia a Dunáig, hogy Szabadka és Baja Szerbiához tartozzon. Mohácstól északra, Bár községtől folytatódna az új szerb határ a Rinya folyócska Drávába ömléséig (Barcstól északnyugatra 10 km-re), majd a Dráva mentén a Mura torkolatáig. Innen Alsóbeszterce község térségéig futna tovább, ahol elérné a történelmi magyar–stájer határt.¹⁰

A Szerbia elleni újabb osztrák–magyar hadművelet 1915. október 5-én indult, amely néhány hét alatt felmorzsolta az ellenállást. November végére a szerb haderőnek már csak a csapatroncsai menekültek fegyvertelenül, lerongyoltan Montenegrón (Crna Gora) és Albánián keresztül az Adriai-tenger partjára, ahonnan azokat francia és olasz hajók szállították Korfu szigetére. A szerb alakulatok nagy része a harctéren megsemmisült, a győztes osztrák–magyar, német és bolgár haderő 150 ezer szerb foglyot ejtett, valamint 500 ágyút és óriási mennyiségű hadianyagot zsákmányolt. Eközben a görögországi Szalonikiben partra szállt öt antanthadosztály nem avatkozott közbe, egyszerűen cserbenhagyta Szerbiát.¹¹ Az osztrák–magyar hadsereg 1916 januárjában újabb támadást indított Montenegró ellen, és hamarosan elfoglalta a fővárost, Cetinjét is. Közben január 1-jével Szerbiának a Monarchia által megszállt részén katonai főkormányzóságot (területe 30 830 km², kb. 1,4 millió lakos) hoztak létre, amely egyszerre töltötte be a korábbi szerb kormány és a szakminisztériumok feladatkörét.¹² A következő évben, 1917. július 20-án, Korfu szigetén Nikola Pašić szerb miniszterelnök és a londoni emigráns horvát politikus, Ante Trumbić aláírta az ún. korfui egyezményt, amely először fogalmazta meg hivatalosan az összes délszlávnak a Monarchián kívüli egy államba való egyesítését.¹³

Egy év múlva, 1918. szeptember 15-én Szalonikitól északra a Vardar folyó völgyében az antanthatalmak

⁸ Szende Z. i. m. 8. old.

⁹ Szende Z. i. m. 4. old.

¹⁰ Jugoszlávia 1918–1945. (Dokumentumok) Vál., sajtó alá rend. Sajtó Enikő. Szeged. 1989. 10. old. (A továbbiakban: Sajtó E.)

¹¹ Nyáry Iván: Szerbia kirobbantja a háborút. In: A Magyar Katona. Századunk legszebb magyar csatái. Szerk. Ajtay Andor. Bp. 1944. 33-34. old.

¹² Szabó Dániel: A magyar álláspontok helye a Szerbiával szembeni hadicélok rendszerében 1915–1918. Bp. 1976. 27-29. old.

¹³ A Korfui-nyilatkozat. Közreadja: Sajtó E. i. m. 35-37. old.

által újjászervezett szerb csapatok részvételével megindult antant seregeinek balkáni támadása, amelyek Macedónia északi határáig nyomultak előre. Október 6-án, Zágrábban a Monarchia délszláv területeinek küldöttei megalakították a Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanácsot, amely legfőbb közös feladatként kimondta a három nemzet egy független államba való egyesítését. Azokét, „akik Horvátországban és Szlavóniában (Rijekát [Fiume] is beleértve), Dalmáciában, Bosznia-Hercegovinában, Isztrián, Triesztben, Krajnában, Goriziában, Stájerországban, Karintiában, a Bácskában, *Bánátban, Baranyában, a Muraközben és Délnyugat-Magyarország más vidékein élnek*”.¹⁴ A tanács nyilatkozatában felsorolt területi igények teljes összhangban voltak Nikola Pašić szerb miniszterelnök említett, 1914. szeptemberi követeléseivel.

Magyarország délszlávok által lakott területein 1918. október elejére a központi hatalom teljesen meggyengült, a horvát képviselők a magyar országgyűlés októberi ülészakán már nem jelentek meg. Ez is mutatja, hogy a Zágrábi Tanács önmagát már nemcsak Horvátország, hanem a magyarországi horvátok és szerbek képviselőjének is tekintette, vagyis többé nem fogadta el a magyar kormány irányítását. Október 31-én a horvát országgyűlés, a szábor kinyilvánította Horvátország (Fiumével együtt), Szlavónia, Dalmácia független állammá alakulását, és a szlovének, horvátok és szerbek közös államához való csatlakozását.

Már említettük, hogy a padovai fegyverszüneti egyezmény hatályba lépését követő napon, november 5-én Živojin Mišić vajda, szerb vezérkari főnök az antant engedélyével napiparancsot adott ki az irányítása alá tartozó 1. és 2. hadseregnek. Ebben elrendelte, hogy csapatai Dél-Magyarország keleti részén foglalják el a Bánát területét a Dunától (Báziás) – Fehértemplom – Versec – Temesvár települések vonaláig, majd onnan északra a Maros folyásáig. Továbbá szállják meg a Bácska (Bács-Bodrog vármegye), Bajától és Szabadkától délre a Dunáig fekvő részét. Ezen kívül a Szerémséget, Szlavóniát, Horvátországot, valamint Bosznia-Hercegovinát és Dalmáciát. Két nap múlva, november

7-én, a szerb hadsereg minden ellenállás nélkül bevonult a Szerémségbe, majd 9-én – a Károlyi Mihály vezette küldöttség belgrádi tárgyalásainak napján! – pedig Bács-Bodrog vármegye székhelyére, Újvidékre.¹⁵ Bács-Bodrog vármegye ekkor harmadik legnépesebb városában, Újvidéken (33 590 fő) a magyarság relatív többséget (39,7%) alkotott a szerbekkel (34,5%) szemben, a németek aránya 17,6% volt.¹⁶

Milyen erőt képviselt 1918. november elején a szerb haderő? A kitűzött hadicélok elfoglalásra megindult délszláv (túlnyomó részben szerb) katonaság létszáma kb. 20 ezer fő, amely csak fél év múlva emelkedett 30 ezer főre. Az adatokat Böhm Vilmos, a Károlyi-kormány hadügyi államtitkára, később a Tanácsköztársaság egyik hadügyi népbiztosa közölte visszaemlékezésében. 1919. május második felében az elfoglalt dél-magyarországi területeken, a demarkációs vonal mögött az észéki főparancsnokság irányításával a szerb hadsereg három (a Drina-, a Morava- és a Duna-) hadosztálya állomásozott összesen 21 500 fegyveressel, 1300 lovassal és 54 ágyúval, valamint a Muraköz körzetében egy hadosztály, kb. 7200 fővel.¹⁷

Két hónappal korábban az előbbi létszámnak alig több mint 40 %-a, mindössze 3134 szerb és horvát katona birtokolta a Muraközt. A Zalaegerszegi Határvédelmi Parancsnokság alá tartozó Alsólendvai járásban is jól és megbízhatóan működő magyar kémiszolgálat erről március 29-én tájékoztatta a Zala vármegyei Direktóriumot. „A jugoszláv erő harcászati létszáma a Muraközben 107 tiszt, 1937 puska, 29 géppuska, puskánként 150 töltény, géppisztolyonként (helyesen géppuskánként – B. J.) 3000 töltény, 19 ágyú és ágyúnként 200 lövés. Élmezési létszám 166 tiszt, 2968 (köz)legény, 641 ló; 111 szekér, 6 autó, egy fényszóró”.¹⁸ A jelentésből még az is kiderült, hogy a Muraközben ún. magyar önvédelmi gárda alakult, s a kémek felfigyeltek a délszláv katonai egységeken belüli szerb és horvát ellentételekre.

Röviddel Újvidék szerb megszállása után, november 13-án a Károlyi-kormány megbízásából Linder Béla tárca nélküli miniszter Belgrádban mégis aláírta a Magyarországgal kötött fegyverszüneti egyezményt, az ún. belgrádi konvenciót a már ismertetett déli demarkációs vonallal.¹⁹ A

¹⁴ A Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanács összetétele és szabályzata. Uo. 53. old. (Kiemelés tőlem – B. J.)

¹⁵ Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délvideki magyarság történetéhez 1918-1993.* Bp., 1994. 34. old.

¹⁶ Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914. A Magyar Szent Korona országai. Szerk. Zentai László. Baja – Pécs, 2000. 68. old. (A továbbiakban: Zentai L.)

¹⁷ Böhm Vilmos: *Két forradalom tűzében. (Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom.)* [Kiadja:] Verlag für Kulturpolitik. München. 1923. 324. old.

¹⁸ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva, 2001. 51. old.

¹⁹ A november 13-án magyar részről mégis aláírt belgrádi megállapodás pontos címe: „KATONAI EGYEZMÉNY a szövetségesek és Ausztria-Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételeknek Magyarországra való alkalmazása tárgyában”. Az okmányt a szövetségesek képviselőjében, a főparancsnok megbízottai: Michits (sic!) vajda (helyesen: Mišić) Szerbia, és Henrys tábornok, a francia keleti hadsereg nevében írták alá. A belgrádi katonai konvenció teljes szövegét közreadja: Nyékhegyi F. i. m. 58-61. old.

megállapodás végleg szabad utat nyitott a szerb hadicélok döntő részének a megvalósításához, hiszen egyik aláírója Miai vajda volt! A szerb csapatok, Újvidékkel a hátuk mögött erre a napra Torontál vármegyében elérték az Antalfalva – Pancsova – Versec vonalat. A következő tíz nap alatt minden akadály nélkül, egyszerű bevonulással megszállták a kijelölt demarkációs vonal alatti délvidéki magyarlakta területeket, Szabadkát már november 13-án, Aradot 21-én. A szerb hatóságok az elfoglalt területeken a belgrádi konvenció előírásait megszegve, katonai diktatúrát vezettek be és megkezdték a magyar közigazgatás felszámolását, a települések vezetésére szerbeket állítottak. Még Pécs élére is szerb župan (zsupán, főispán) került. Az elfoglalt területen mindennaposak voltak a szerb hatóságok önkényeskedései, erőszakoskodásai a magyarság (és a svábok) személy- és vagyónbiztonsága ellen.²⁰ Például Torontál vármegyében 1918. november közepén – a belgrádi konvenciót megszegve, törvénytelenül – elrendelték a 21 és 30 év közötti magyar fiatalok besorozását a szerb hadseregbe.

A november 25-én Újvidéken összeült vajdasági²¹ (vojvodinai) nemzetgyűlés, a skupština 757 szerb képviselője határozatban kimondta az elfoglalt terület Szerbiával való azonnali egyesülését. Ezzel úgymond törvényesítették a szerb hadsereg szerémségi, bánáti, bácskai és drávaszögi bevonulását és azok területének Magyarországtól való elszakítását. Az e tájakon élő kereken 600 ezer magyar és csaknem ugyanennyi német ajkú lakos véleményét vagy kívánságait teljesen figyelmen kívül hagyták, miként a román viszonylatban már idézett *Gyulafehérvári Nyilatkozatban*. A kor szellemének megfelelően azonban ebben a határozatban is illett kimondani: „A velünk élő nem szláv nép számára is garantálja a szabadságot, az egyenlőséget és a minden irányú haladást”.²² A nemzetgyűlés arról is intézkedett, hogy az elszakított terület irányítására egy ötven tagból álló *Nemzeti Tanácsot* (Narodni Savet), valamint ideiglenes kormányként *Nemzeti Direktóriumot* (Narodna Uprava) alakítsanak. Ez utóbbi testület lényegében a vajdasági kormány szerepét töltötte be. Hat nappal később, december 1-jén (az ortodox naptár szerint november 18-án) Sándor régensherceg a nemzeti önrendelkezésre hivatkozva, Belgrádban bejelentette a Szerb-Horvát-Szlovén, közismert nevén Sz-H-Sz Királyság megalakulását.

Röviden a történelmi előzményekről. Az Oszmán Birodalomból az előző századokban hazánkba menekült szerbek körében a Vajdaságnak mint önálló tartománynak a követelése először az 1790. november 4-ei temesvári, majd az 1848. május 13-15-ei karlócai kongresszuson vetődött fel, ahol önkormányzatot követeltek a történelmi Magyarország általuk is lakott tájai (Nyugat-Bánság, Bácska, Dél-Baranya, Szerémség) számára. A Vajdaság elnevezése a hajdani határőrvidéken több települést irányító katonai-polgári-bírói vezetőknek, a vajdáknak (szerbül: vojvoda) nevéből származik.

A magyar forradalom és szabadságharc leverése után, 1849. november 18-án I. Ferenc József császári nyílt paranccsal Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyéből, valamint Szerém megye Újlaki (Iloki) és Rumai járásából hozta létre a Szerb Vajdaságot és a Temesi Bánságot. Összlakossága 1860-ban 1,52 millió fő, ebből magyar 256 ezer, szerb 310 ezer, német 396 ezer, román 415 ezer, a többi egyéb. Tehát az alig 310 ezer szerbvel szemben 1,2 millió nem szerb élt a területen. Miután a császári parancsra alakított vajdaság és bánóság szerb alattvalói eljátszották a Magyarország elleni szerepüket, és többé már nem volt szükség a támogatásukra, visszavették tőlük a jutalmat. 1860. december 27-én uralkodói rendelet csatolta a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság területét Magyarországhoz. Az 1918. őszén emlegetett, majd az 1945 után megalakított Vajdaság (Vojvodina / Војводина) közigazgatási-területi elnevezése nem más, mint egy korábban átmenetileg megvalósult szerb területszerzés továbbélése. Egyébként az 1920. június 4-ei trianoni diktátumban a Bácska északi részén kitérített délszláv–magyar határ vonala, kísértetiesen megegyezik a hajdani Szerb Vajdaság bácskai határszakaszával.

Itt kell részletesen szólnunk Szerbiának Magyarországgal szembeni területi követeléseiről, amelyek a Monarchia összeomlása után tovább növekedtek. Bár Pašić szerb miniszterelnök eredetileg nem követelte a Bánát (Bánság) teljes területét, de az 1918. november 5-i szerb előrenyomulást követően Szerbia már annak egészére – miként Románia is – igényt tartott. A helyzetet bonyolította, hogy mindkét ország a győztes antanthatalmak oldalán fejezte be az első világháborút. Ezért fel sem merült, hogy a Bánság egy része Magyarországnál maradna, bár a Béga-csatorna – Nagybecskerek – Temesvár vonaltól

²⁰ Lásd bővebben, *Délmagyarország a szerb megszállás alatt 1918–1920*. Kiad. Szent Gellért Társaság Irodalmi Egyesület. Bp. 1922. 8-14., 19-20. old.

²¹ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K. i. m. 9. old.; Kocsis Károly – Kicošev, Saša: *A Vajdaság mai területének etnikai térképe*. /Mérték 1: 350 000/. Kiad. MTA. Bp. 2004.

²² Vajdaság Nagy Nemzetgyűlésének Határozata. Közreadja: Sajtó E i. m. 71-72. old.

északra a Maros folyásáig (Arad városáig) terjedő területen az 1910. évi népszámlálás szerint a magyarság abszolút többséget alkotott, amit a békekonferencia szakértői is elismertek. (Innen délre Torontálvásárhely, Kevevára, Gátalja és Végvár, illetve körzete alkotott jelentős nyelvszigetet, másutt kisebb-nagyobb szórványokban élt a magyarság.) Románia az 1916. augusztus 17-ei bukaresti titkos szerződésben ígéretre hivatkozva követelte a teljes Bánságot, amely szerinte egy és oszthatatlan földrajzi, történelmi, néprajzi, és gazdasági egység. Közben hangsúlyozta, hogy a románok már a Római Birodalom előtti korból a Bánát őslakói. Ezzel szemben a délszláv királyság visszautasította a bukaresti egyezményt, és a Bánság megosztását etnikai alapon követelte az Arad – Temesvár – Fehértemplom vonaltól 10-20 km-re dél-délkeleti irányban.²³

A délvidéki szerb és román haderők közötti fegyveres összetűzések megelőzése érdekében a balkáni francia expedíciós hadsereg reguláris, és Afrikából származó gyarmati csapatai (ez utóbbiak alkották korabeli kifejezéssel az ún. „szerecsen” osztagokat) 1918. december 31-én bevonultak Szegedre, és ezzel egy időben Arad megyeszékhelyre is. Az Arad városát ekkor elfoglaló francia alakulat – egyébként Temesvár felől különvonattal érkezett az aradi pályaudvarra – létszáma mindössze 15 tisz és 210 katona volt.²⁴ Ez utóbbi adat érzékelteti a térségben elhelyezkedő balkáni francia hadsereg még ekkor is meglehetősen korlátozott harci erejét! A Maros bal partján fekvő aradi várat ez ideig szerb katonák tartották megszállva.

A francia hadvezetés az alakulataival egyes stratégiai pontokat megszállva, a román és a szerb csapatok közé ékelődve igyekezett elválasztani egymástól azokat, mert ekkor már mind Románia, mind Szerbia magának követelte a Bánság (Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyéket, területük összesen 28 525 km²) történelmi nagytáját, és emiatt feszültség alakult ki a két ország között.²⁵ Miközben Pašić szerb miniszterelnök és Take Ionescu, a nyugati román emigráció vezetője már 1918. november végén megállapodott a Bánság (Bánát) felosztásában a két ország között, Ion Brătianu román miniszterelnök a megegyezést nem ismerte el. Csaknem háborúvá fajult az ügy, mert *mindkét ország magának követelte Temesvárt (miközben a város népességében a románok aránya ekkor mindössze 10,4 %, a szerbeké 4,8 % volt!)*,²⁶ és

tágabb környékét. Amikor Franchet d'Espèrey francia tábornok értesült az ellentétekről, Párizsban indítványozta, hogy Arad és a Duna között jelöljenek ki egy vonalat a két hadsereg elválasztására. Ezután a vitás övezetet osszák három zónára, és a középsőt francia csapatok szállják meg. A főparancsnok december 24-én utasította a szerb alakulatokat, hogy hagyják el a Bánság kb. kétharmadát, de a vidékről nem kell teljesen kivonulniuk. A román és a szerb haderőt elválasztó francia övezet megszervezésére csak jóval később került sor.²⁷ A párizsi békekonferencián, 1919 januárjától ezután hosszú hónapokon keresztül folyt a vita Bánság hovatartozása kérdésében, amikor végre megegyezés született.

Szerbia, a Bánság (a szerb forrásokban Bánát) egésze mellett, a Duna-Tisza köze déli részét is követelte. Bács-Bodrog vármegye területének 95 %-át (kb. 9850 km²-t) a Baja – Bácsalmás – Szabadka – (Horgos – Szeged) vasúti pályától 5-20 km-re északra kijelölt határral a Tisza-Maros torkolatig. A megye területén négy törvényhatósági jogú város, azaz tvj. (Baja, Szabadka, Újvidék és Zombor), valamint két rendezett tanácsú város, vagyis rtv. (Magyarkanizsa és Zenta) helyezkedett el. Ugyancsak e tájon Csongrád vármegye délnyugati zugát (kb. 250 km²) is igényelte Horgos községgel (lakossága 8037 fő, ebből 99,2 % magyar). A Duna-Tisza köze Bács-Bodrog vármegyei részén Szabadka alatt 50-70 km-re, Zombor és Bácsföldvár között a Ferenc-csatorna mentén húzódott az addig abszolút többségű magyar-szerb nyelvhatár. Ettől délre kisebb-nagyobb tömbökben (Bezdnán, Apatin, Gombos, Temerin), illetve szórványokban élt az összesen kb. 310 ezer fős bácskai magyarság. Szabadka felett a vasútvonal szabta meg új államhatárt, amelyet a Zombor – Bajmok – Szabadka – Horgos pályaszakasztól északra, kb. 5-20 km-re jelölt ki a békekonferencia. Ennek következtében az összesen kb. 600 ezer délvidéki magyarnak több mint a felét a Bácskában szakították el a hazájától.

A Duna jobb partján már a Dunántúlon, a Mohács felett fekvő Bár községtől északnyugat felé a (Baja – Bátaszék – Pécs – Szigetvár – Barcs vasútvonal felett szintén 5-20 km-re húzott szakasszal a Dráva folyásáig. Az itt elszakítani kívánt részek: Tolna vármegye délkeleti szeglete Bátaszék körzetében (kb. 300 km²), Baranya vármegye területének a négyötöde (kb. 4200 km²), Somogy délkeleti sarka (kb. 550 km²).

²³ Arday Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit politikában 1918-1919.* Bp. 1990. 171-172. old.

²⁴ Mikes Imre: *Erdély útja. Nagymagyarországtól Nagyromániáig. Sepsiszentgyörgy, 1996.* 193. old.

²⁵ Arday L. i. m. 171-172. old.

²⁶ Zentai L. i. m. 76. old.

²⁷ Ormos M. i. m. 120-121. old.

Időközben a szerb kormány meghatalmazottai tovább követelöztek a békekonferencián. Zala megye déli részének két tájegységét, a Muraköz egészét (810 km²-t), illetve a Murától északra, azzal párhuzamosan haladó Lendva folyócska völgyében elhelyezkedő ún. *Lendvavidéket*, illetve a *Hetés* kistáját, vagyis az Alsólendvai járás délnyugati kb. 40 %-át, összesen kb. 1100 km²-t igényelték. Ezenkívül Vas vármegye Muraszombati járásának déli szegletét és a Szentgotthárdi járás délkeleti nyúlványát (kb. 600 km²) szerette volna a szerb kormány megszerezni.²⁸

A Bánság egészével együtt 1918. őszén Szerbia tehát kb. 45 310 km² területet követelt a Horvát-Szlavónország nélküli történelmi Magyarországtól. A délszláv királyság igénye a párizsi békekonferencián 1919. január-februárban az ún. nyugat-magyarországi szláv folyosó kialakításának a vitája kapcsán tovább növekedett. A belgrádi kormány által ez időben gyorsan megfogalmazott újabb követelések már magába foglalták Somogy és Zala vármegyék területének a kétharmadát, Vas megye keleti részét, valamint Sopron vármegye keleti harmadát. Összességében kb. újabb 7000 km²-t. Az Sz-H-Sz Királyság hódító mohósága ekkor érte el a tetőfokát Magyarországgal szemben, a kiterjedése kb. 52 310 km² volt.

A Bánáti Köztársaság 1918. október 31. – november 16.

A Bánság (Bánát; németül, románul, szerbül: Banat) az impériumváltás előtt a Magyar Szent Korona országainak egyik legfejlettebb vidéke. A Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyét magába foglaló országésznyi táj vitathatatlan gazdasági és kulturális, valamint hadászati központja ekkor már évtizedek óta Temesvár volt.

A városban az első világháború utolsó heteiben – különösen a munkásság megmozdulásai következtében – feszült volt a hangulat. Mindezt tetézte, hogy ide is bőven érkeztek katonákkal megrakott vasúti szerelvények a frontokról a Monarchia gyakran már lázongó, különböző nemzetiségű legénységével. A magyar kormány 1918. október végén Bartha Albert vezérkari alezredest nevezte ki a Bánság kormánybiztosává, aki hadügyminiszterre történő beiktatásáig (november 9-ig) töltötte be tisztségét. Közben október 30-án, az összeomlás napján, Temesváron a munkásság hatalmas tüntető menetben – élén gróf Tisza István szalmából és rongyból készült bábuját egy akasztófán

hurcolva – vonult a Jenő herceg térre, a Városháza elé. A helyszínen gyújtó hangú szónoklatok hangzottak el, követelve, hogy a nép vegye kezébe sorsának irányítását, „s ha kell, külön békét kötünk a Bánát nevében!”

Másnap, október 31-én a budapesti Nemzeti Tanács táviratban szólította fel Korossy Gyulát, Temes megye főispánját, hogy a vármegyei törvényhatósági bizottságot csatlakoztassa hozzá. Korossy a testület ülését a délutáni órákra hívta össze. Közben délelőtt 11 órakor mintegy 900 katonatiszt gyűlt össze a Tiszti Kaszinóban, ahol megjelent dr. Roth Ottó ügyvéd, a helyi munkásság egyik vezére. Javaslatára a tisztikar megalakította a Temesvári Katonatanácsot, amelynek élére egyhangú éljenzéssel Bartha Albert alezredest állították. A katonatiszti gyűléssel egy időben a munkások és a hivatalnokok küldöttei a Városházán először határozatban kimondták, majd *kikiáltották a Bánáti Köztársaságot*. Elnöke dr. Roth Ottó (Otto Roth) lett. Az új államalakulat ügyeinek az irányítására a Bánságban élő négy nemzet – a magyar, a német (sváb), a román, és szerb – képviselőinek az egyenlő részvételével megalakították a *Bánsági Néptanácsot*. Temesvár lakossága ezzel függetlenítette magát a budapesti őszirozsás forradalomtól, pontosabban a Károlyi Mihály és szűk köre által végrehajtott államcsínytől. Amikor a főispán elnöklete alatt délután összeült a megyegyűlés, hogy megalakítsa a Budapesttől függő Bánáti Nemzeti Tanácsot, a testület tagjai már a Bánáti Köztársaságban találták magukat.²⁹

Miért kiáltották ki Temesváron a Bánáti Köztársaságot? A Bánság (és a Bácska), azaz Dél-Magyarország magyar és nem magyar nemzetiségű népei több mint 300-400 km-re Budapesttől, a Balkán közvetlen szomszédságában már az első világháború alatt is sokkal jobban érzékelték a közelgő veszélyt, mint az ország fővárosában élő, a napi politikai csatározásokban elmerült vezetők. A Szerbia földjén küzdő osztrák-magyar, sőt német hadseregnek évekig a Bánság volt az egyik legfőbb hátországa. Temesvár ekkor stratégiai fontosságú katonaváros a Ferenc József-, a Fejérváry-, a Nándor-, valamint a Szekerész-laktanyával, Katona-kórházzal, Hadapród-iskolával, két hadi gyakorlótérrel, és katonai élelmiszer-, illetve anyagraktárral. A városban állomásozott a Császári és Királyi Hadsereg VII. (Temesvári) Hadtestének a parancsnoksága, amelyhez a három bánági vármegyén kívül Arad, Csanád, Csongrád, Békés, Bihar és Hajdú megye tartozott. A Magyar Királyi Honvédség tekintetében a Bánság vármegyéit a II.

²⁸ Zentai L. i. m. 67-69., 74., 77., 117. old.

²⁹ Mikes i. m. 156. old.

(Szegedi) Honvéd Területi Parancsnoksághoz sorolták, amelynek székhelye Szegeden volt.³⁰

Az 1918. október 31-ei fordulat napjaiban, a padovai fegyverszüneti tárgyalásokról értesülve, a temesváriak már tudták, hogy a demarkációs vonal egy szakaszát a Tisza-Maros szögében fogják kijelölni. Miként azt is – mivel a szerb (és a román) hadicélok ekkor már közismertek voltak –, hogy minden bizonnyal szerb katonai megszállás vár rájuk. Sőt azt is sejtették, hogy a Bánságot várhatóan végleg elszakítják Magyarországtól. Azért kiáltották ki a Bánáti Köztársaságot, hogy a vidék szabad állammá váljon, és mint független ország, különbékét köthessen. Ezáltal megmenekülhet attól, hogy a területe az idegen megszállás folyamán hadszíntérré változzék.

A három vármegyéből – Krassó-Szörény, Temes és Torontál – létrehozott új ország nevét a négy államalkotó nemzet nyelvén is megfogalmazták. Magyarul: Bánáti Köztársaság, németül: Banater Republik, románul Republica Bănăţeană, szerbül Banatska republika / Банатска република. Területe 28 525 km², székhelye a Béga-csatorna partján elhelyezkedő Temesvár. A város lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint: 72 555 fő, ebből 28 552 magyar (39,4 %), 31 664 német (43,6 %), 7566 román (10,4 %), 3482 szerb (4,8 %). A magyarok és a németek ekkor döntő többségben alkották Temesvár népességét.

A Bánáti Köztársaság lakossága (az 1910. évi közigazgatási állapot és népszámlálás szerint) összesen 1 582 133 fő. Nemzetiségi megoszlás: 592 049 román (37,42 %), 387 545 német (24,50 %), 284 329 szerb (17,97 %), 242 152 magyar (15,31 %). Egyéb: 76 058 fő (bolgár, cseh, szlovák, horvát, ruszin stb.) Bár a magyarság lélekszáma a románokkal, a németekkel és a szerbekkel szemben csak a negyedik volt a területen, azonban a Bánság északnyugati részén, a Béga-csatorna – Nagybecskerek – Temesvár vonaltól északra a Maros folyásáig terjedő vidéken abszolút többséget (kb. 170-175 ezer fővel) alkotott. A köztársaság népességének több mint a fele, 855 852 lélek (54,10 %) a görög keleti (ortodox) hitet követte, nemzetiség szerint szinte kizárólag románok és szerbek. Római katolikusok: 591 447 lélek (37,38 %), akik kevés kivétellel, németek és magyarok voltak. A többi (8,52 %) más felekezetekhez tartozott, ezek közül a népesebbek: reformátusok (magyarok), evangélikusok (főként németek), valamint izraeliták.

A köztársaság három nagy közigazgatási egységének adatai részletezve. Krassó-Szörény vármegye: 446 147 lakos (ebből kerekén 33 700 magyar), 361 település (község és mezőváros) és 2 város (Karánsebes és Lugos rtv.). Temes vármegye: 500 835 lakos (ebből 80 000 magyar), 224 település, 3 város (Temesvár és Versec tvj., Fehértemplom rtv.). Torontál vármegye: 615 151 lakos (ebből 128 400 magyar), 211 település, 3 város (Pancsova tvj., Nagybecskerek és Nagykikinda rtv.). A Bánáti Köztársaság területén összesen 8 város (ebből 3 tvj., 5 rtv.), 796 község és mezőváros helyezkedett el.³¹ Temes és Torontál vármegye mezőgazdasága ebben az időben igen fejlett, fő terménye a búza és a kukorica, de jelentékeny a lótenyésztése is. Krassó-Szörény megyében helyezkedett el a történelmi Magyarország egyik legfontosabb iparvidéke, amely ásványkincsekben is gazdag volt. Fekete-köszén: Stájerlakanina, Szászabánya, Oravicabánya stb. Vas- (Dognácska, Vaskő stb.), réz-, króm-, ólomérc, márvány, ásványvízforrás (Herkulesfürdő). Vasipar (Resicabánya, Stájerlakanina, Nadrág stb.), üveg- és cementgyártás (Lugos, Orsova). Temesvár ún. Gyárváros és Józsefváros ipari negyedében ekkor kb. 15 ezer ember dolgozott a tucatszintű üzemben (gép-, téglá-, cipő-, gyufa-, sör-, két szesz-, valamint dohánygyár, két gőzmalom, Magyar Kir. Államvasutak főműhely).

Az új állam kikiáltása után a rend és a közbiztonság erősítésére megkezdték a saját fegyveres erő, a Népőrség felállítását. A tisztek 30, a közlegények 15 korona napidíjat kapnak, amelynek fedezetét az ezer koronán felül adózó polgároktól szedték be. A Néptanács ezenkívül megbízta dr. Vértés Adolfot, hogy az önálló bánáti hadsereg anyagi alapjainak a megteremtésére indítson külön gyűjtést a polgárok között.

Természetesen Temesvárra is eljutott Linder Béla hadügyminiszternek a fegyverletételre és a katonai parancsnokságok feloszlására vonatkozó rendelete. Mivel a városban állomásozó alakulatok cseh nemzetiségű parancsnoka önkényesen eltávozott, Bartha Albert vezérkari főnök vette át a csapatok irányítását. A leszerelési utasításra visszaüzent: „ő a hadrakelt sereghez tartozik, nem pedig a magyar hadügyminiszter alá, különben is kizárt, hogy a város karhatalom nélkül maradjon. Aradról éppen egy lázongó cseh dragonosokkal és tőlük felfegyverzett orosz [hadi]foglyokkal teli szállítmány érkezett a temesvári főpályaudvarra, amelyet a jövevények

³⁰ Reden, Alexander Sixtus von: *Az Osztrák–Magyar Monarchia. Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig.* Budapest / Salzburg. 1989. 137-138. old.

³¹ Zentai L. i. m. 72., 76., 160. old.

nyomban felgyújtottak. Már készültek a városba benyomulni, mikor *Bartha* hamarjában összeszedte a kadettiskolásokat, és néhány géppuskával a *Béga* hidját megszállatta velük. A kifogástalan fegyelemmel felvonuló és szépen puskázó kis kadettek első ütközete sikerült. A lázadók szétszóródtak. *Pesten* azonban azon a véleményen voltak, hogy *Bartha* alezredest engedetlen magatartása folytán (ti. a kadettiskolásoknak adott paranccsal megszegte Linder fegyverletételi rendeletét – B. J.), le kell tartóztatni. A *Szegedről* [a II. Honvéd Területi Parancsnokságról] e célból Temesvárra küldött tábornok maga is belátta az intézkedés lehetetlen voltát, és visszautazott”.³²

Külön kell szólnunk a bánáti svábokról, akik a fordulat napjaiban két csoportra szakadtak. Az egyik, a magyarságot támogató irányzat hangadói *Muth* Gáspár (Kaspar), *Blaskovits* kanonok, *Kreuter* Ferenc (Franz), *Dutschák* és társaik voltak. A másik – *dr. Eschker*, *Orendi-Homenau*, *Heegen* Reinhold, *Rösel* János (Hans), *dr. Gábriel* – a pángermán eszmét követte, amelynek rokonszenves volt a román vagy a szerb uralom gondolata. A november 3-án létrehozott temesvári *Sváb Nemzeti Tanács* (Schwäbischer Nationalrat) már nemcsak a bánáti, hanem a bácskai, összesen kb. 500 ezer svábot akarta egységesen megszervezni, ekkor még Magyarország keretében.

Eközben a Bánáti Köztársaság számos gonddal, bajjal küszködött. A közrend és a közbiztonság meglazulása következtében napirenden voltak az erőszakos cselekmények, a fosztogatások. Máskor „a felizgatott románok szenvedélyei robbantak ki a magyarság ellen”. A szinte általános zűrzavarral szemben feltűnő volt az a rend és fegyelem, amellyel a német August von Mackensen tábornok egyik seregtete Bánágon, illetve Temesváron keresztül vonult vissza, nyomában a szerb csapatokkal.

Az is nyugtalanította a lakosságot, hogy a hírek szerint a szerb alakulatok ellenállás nélkül szállták meg a szomszédos Bácskát, és eközben déli irányból a Bánágban nyomultak előre. Pancsova, Fehértemplom, Versec városok után, november 14-én a közeli Delta és Buziásfürdő járási székhelyeket 500-500 főnyi szerb katona vette birtokba. Temesvár megszállására másnap, november 15-én került sor. A megyeszékhelyen először egy szerb járőr (2 tiszt

és 7 közlegény) jelent meg, később még 120 (!) gyalogos katona érkezett. A külső területben, Erzsébetvárosban helyezkedtek el, mert a Belvárosban Mackensen német csapatai tartottak pihenőt, és másnapra jelezték elvonulásukat. A szerb egység parancsnokát, *Szolonics* ezredest a következő napon (16-án) *dr. Jakobi* Kálmán vezetésével Temesvár Város Tanácsa és a Bánági Néptanács küldöttei keresték fel. Az ezredest a meghatalmazottak által átnyújtott emlékiratban a megszállással kapcsolatban felvetett kérdésekre nem válaszolt, hanem azt hangsúlyozta, hogy katonáival a „szabadságot és a demokráciát” hozta Temesvárra. Másnap, november 17-én megtörtént a szerb csapatok ünnepélyes bevonulása a város központjába, amely a Bánáti Köztársaság megszűnését jelentette.³³ A városba később angol és francia csapatok érkeztek, az utóbbiak afrikai, gyarmati egységekkel is.

Temesvár elfoglalása után a szerb egységek november 18-án megszállták a Maros bal partján fekvő Lippa³⁴ járási székhelyet, ahol nem élt számottevő szerb kisebbség. Négy nap múlva, november 22-én vonultak be a szerb alakulatok Arad városába és az aradi Várba, a 13 aradi vértanú fogságának és vesztőhelyének helyszínére: 60 könnyűlovas, egy gyalogos zászlóalj katonával, két hegyi tüzér üteggel, összesen 1400 ember. Délután Arad vármegye és a város küldöttsége tisztelgett a szerb csapatok parancsnokánál, aki azt fejtegette: „*Nem ellenségként jöttünk, hanem azért, hogy a rendet és nyugalmat biztosítsuk*”.³⁵ Ezzel Aradon³⁶ is megtörtént a hatalomváltás.

Közben a Bánág hovatartozása miatt már 1918. november elején – mint említettük – Románia és Szerbia között igen feszültté vált a viszony. Hosszú hónapok vitái után, 1919. május 23-án Párizsban a Külügyminiszterek Tanácsa a Bánág keleti részét Romániához, a nyugati sávját az Sz-H-Sz Királysághoz rendelte. Ezt követően a szerb csapatok kivonultak Temesvárról és az addig megszállt, de most román fennhatóság alá adott vidékről. A helyükre azonnal benyomult a román haderő, amelynek egyik egysége augusztus 3-án birtokba vette Temesvárt. Egy hét múlva, 10-én a városban román népgyűlést rendeztek, amely a Bánág egész területének a Romániához való csatolását követelte.

³² Szende Z. i. m. 6. old.

³³ Mikes I. i. m. 157-159. old. Újabban két szerb nyelvű munka is foglalkozott a Bánáti Köztársaság történetével. Lásd bővebben; Brusin, Miloško: *Naša razgraničenja sa susedima. 1919–1920. [A határok kialakítása a szomszédokkal. 1919–1920.] Novi Sad, 1998.*; Njegovan, Drago: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji. [A Vajdaság egyesülése Szerbiával.] Novi Sad, 2004.*

³⁴ Lippa lakossága (1910-ben) 7864 fő, ebből magyar 1954 (15,4 %), 2404 német (30,6 %) és 3331 román (42,4 %).

³⁵ Mikes I. i. m. 160. old.

³⁶ Arad lakossága 1910-ben: 63 166 fő, ebből 46 085 magyar (73,0 %), 4365 német (6,9 %), 10279 román (16,3 %). Bár a város szerb lakossága nem volt jelentős (kb. 1800 fő), közvetlenül a megszállás előtt, november 19-én Szerb Nemzeti Tanács alakult Illits István és Tabakovits Emil vezetésével.

A Bánság helyzete 1919. augusztus 25-én rendeződött, amikor a békekonferencia is jóváhagyta a végleges román–szerb határt. A Bánság nagyobbik, keleti részét (18 400 km²-t), amely a megszerveződő román közigazgatásban megőrizte a Bánság elnevezést, Romániának ítélte. E döntés a bukaresti kormány jelentősen megerősödött helyzetét tükrözte a békekonferencián. A román csapatok Bánságba történt bevonulása után ugyanis az ott élő svábok egy része a január 8-ai medgyesihez hasonló gyűlést tartott. Ezt követően küldöttséget menesztettek Nagyszebenbe, ahol a Consiliul Dirigent előtt augusztus 14-én kijelentették, hogy a svábok elismerik a Bánság Romániához csatolását. A terület nyugati, kb. egyharmadát (9380 km²-t) a Tisza folyásáig – mely vidék azóta elsősorban Bánát néven ismert –, a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz rendelte a békekonferencia.³⁷ A Tisza és a Maros torkolatától délre, a Bánság északnyugati része, az ún. Torontáli sarok (258 km², hét községgel, valamint Szeged részeként Szőreg) Magyarországra maradt.

Ellenállás a Bácskában és a Bánságban 1919. február 21-23.

A délszláv királyi hatóságok folytonos önkényeskedései és a katonai megszállás ellen 1919. február 21-én Pécssett szerbellenes tömegmozgalom robbant ki, amelyhez órák alatt csatlakozott a Bácska és a Bánság városainak – Szabadka, Zombor, Zenta, Újvidék, Nagyikinda, Temesvár – és számos kisebb településének magyar polgársága és munkássága. Az ellenállást a volt jugoszláv és a mai szerb történetírás úgy igyekszik beállítani, mint az „elnyomott nem délszláv népek nemzeti mozgalmát”. Ezzel szemben a tények: a február 23-ig zajló forrongások élesen a megszálló szerb hatalom ellen irányultak, mert a magyar közigazgatás felszámolása után világossá vált, hogy a demarkációs vonalig elfoglalt területeket Szerbia el akarja szakítani Magyarországtól. A magyarság több tízezer főt megmozgató tüntetéseken követelte a magyar közigazgatás visszaállítását, tiltakozott a magyar iskolák bezárása, a magyar tisztviselők, munkások tömeges elbocsátása, a magyar feliratok eltávolítása ellen. A szerb hatóságok a katonaság fellépésével igyekeztek megfélemlíteni a délvidéki magyarságot, a tüntetések mégis három napig

tartottak. A megmozdulások fő központja Szabadka volt, ahol még 1919 áprilisában is sztrájkokkal tiltakoztak a szerb hatalom ellen. Ezek nem voltak hajlandóak letenni a hűségüket a délszláv királyságra, amelyet már a bevonulás után követeltek a közhivatalok, a vasút, a posta és a tanügy dolgozóitól.³⁸ A sztrájkok, tüntetések hatására a szerb hatalom kénytelen volt lassítani uralma kiépítését a megszállt délvidéki területeken. A Tanácsköztársaság kikiáltása, különösen annak északi hadjárata a hatóságokat egy ideig óvatosságra készítette.

A drávai magyar–délszláv határ kijelölése

A Mura és Dráva torkolatától tovább, a Dráva folyása mentén délkelet felé a horvátországi Alsómiholjac (Donji Miholjac) járási székhelyig – melyet 1907-től már híd kötött össze Magyarországgal – a folyó vonta meg a magyar–horvát nyelvhatárt. E szakaszon húzódott a trianoni diktátumban kijelölt egyetlen igazságos új államhatár, hiszen nyolc évszázadon keresztül ez volt a történelmi Magyarország és társországa, Horvátország természetes mezsgyéje. Ez a határszakasz egyébként nem mindenhol halad a folyó ún. sodorvonalán, hanem a Muraköz előtt, a Drávától északra egy kisebb hídfőt alkot, amely a horvát Belovár-Kőrös vármegye Kaproncai / Koprivnicai járásához tartozott. A magyarországi Csurgó város alatt délre, ez a Somogy vármegyébe átnyúló kb. 25 km hosszú 3-7 km széles (kb. 125 km²) hajdani ún. *Répás-kerület*, Góla (Gola) és további három község (Gotála, Novácska és Zsdalla-Zsdála / Gotalovo, Novačka és Ždala) körzete, amelyen a dualizmus korában hosszú évekig civakodott Somogy és Belovár-Kőrös vármegye, azaz tulajdonképpen Magyarország és Horvátország. A legnépesebb Góla (2851 fő, ebből 2601 horvát, 238 magyar) társállamunk közigazgatása szerint „politikai község” volt, amelyhez Gotála (826 horvát), Novácska (1116 horvát, magyar és cigány lakos) és Zsdalla (1622 horvát és magyar) falvak tartoztak. Góla politikai község (körzet) összes lakossága 6415 fő, ebből 5622 horvát, 486 magyar (7,6 %).³⁹ A trianoni diktátum ezt a vitát oly módon oldotta meg, hogy a Barcs és Gyékényes között haladó vasút néhány km-es horvátországi szakaszát és Góla állomását Magyarországnak ítélte.⁴⁰

³⁷ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K. i. m. 58-60. old.

³⁸ Botlik József: *A Vajdaság magyarjainak küzdelme a létért. (Mészáros Sándor professzor a délvidéki impériumváltásról, a szerb hatalomgyakorlásról és a kisebbségi törekvésekről.)* In: *Magyar Nemzet*, 1993. június 14. 7. old.

³⁹ Zentai I. i. m. 176-177., 183., 193. old. *Magyar helységnév-azonosító szótár. II. bőv., jav. kiad. Szerk. Lelkes György. Baja. 1998. 232., 439., 653. old.*

⁴⁰ Palotás Zoltán: *A trianoni határok. Bp. 1990. 45. old.*

A Baranyai-háromszöget (Drávaköz, Drávaszög) sokkal nehezebben szerezte meg a párizsi békekonferencián az Sz-H-Sz Királyság. Pedig a már 1918. november 14-én elfoglalt Pécsét, illetve Baranya vármegyében a megszálló szerb hatóságok „népszámlálásokat” tartottak, amelyek adataival azt bizonygatták Párizsban, hogy a megszállt vidéken, sőt Pécsét is kisebbségben él a magyarság, mert a lakosság többsége szláv. Szép számmal akadtak olyan magyarok, akik meghódoltak, és követelték Baranya vármegyének a délszláv államhoz való csatolását. Például 1919. július 12-én a vidékről szerb, magyar és német összetételű küldöttség utazott Párizsba, ahol emlékiratot adott át a békekonferenciának. A beadványt, többek között gróf *Keglevich* Imre és gróf *Festetich* Imréné szigetvári, valamint *Draskovich* Iván sellyei, a németek nevében *Scheidl* Árpád hercegmároki földbirtokos is aláírta. A beadvány azt hangoztatta, hogy Baranya vármegye lakosságának a többsége szláv, akik gazdasági és nemzeti alapon akarnak csatlakozni a déli királysághoz. Ha elfogadják érvelésüket, akkor elszakították volna a Szerbia által szintén igényelt Baja városát, továbbá Mohácsot, Siklóst és 40 magyar falut.⁴¹

A békekonferencián, főként az olasz és amerikai meghatalmazottak ellenállása miatt, végül a mai trianoni határt jelölték ki. A Baranyai-háromszöggel (1213 km²) végül 34 települést csatoltak a délszláv királysághoz, amely közül 14 helységben a magyarság, tíz-tíz faluban a németek, illetve a horvátok, kismértékben a szerbek alkottak abszolút többséget. Az 50 292 fős össznépességéből 19 733 magyar (39,2%), 13 911 német (27,7%) és 15 947 nagyrészt sokác, bunyevác (horvát), kisebb részben szerb (31,7%). A magyarság szállásterülete az elcsatolt Baranyai-háromszög középső és keleti részét foglalta el, de a vidék egészében relatív többséget alkotott.⁴²

A Bánáság egészével és Bácskával, valamint a dél- és nyugat-magyarországi (szláv korridor) területekkel együtt, Szerbia összesen kb. 52 065 km² területet követelt a Horvát-Szlavónország nélküli történelmi Magyarországtól. A párizsi békekonferencia az igényeltnek jóval kevesebb mint a felét, 20 551 km²-t (a dél-magyarországi Bánát, Bácska, Baranya-háromszög, Muraköz és Muravidék) ítélte meg a Szerb-Horvát-Szlóven Királyságnak 1 545 662 lakossal,

akik közül 471 601 magyar (30,51 %) volt. A hazánknak több mint nyolcszáz éven keresztüli társországa, Horvát-Szlavónország (az 1910. évi közigazgatási állapot és népszámlálás szerint területe: 42 541 km², lakossága 2 621 954 fő, ebből 105 948 magyar) teljes mértékben betagozódt az új délszláv államba.

Az Sz-H-Sz Királysághoz kisebbségi sorsba rendelt magyarság száma összesen 577 549 fő volt. A trianoni békediktátum a Magyar Birodalomból végül összesen 63 092 km² területet (4 132 534 lakossal) csatolt az új délszláv államhoz, azaz a Magyar Birodalom kerekén egyötödét. A Magyar Szent Korona országainak harmadik közjogi egységét, Adriai-tengeri kikötővárosunkat, Fiume szabad várost és kerületét (kiterjedése 21 km², 49 806 lakossal, ebből 6493 magyar, 13,0%) Olaszországnak ítélte a párizsi békekonferencia.⁴³

A vasi Vendvidék szerb megszállása – a Mura Köztársaság 1918. december – 1919. augusztus

A szerb hadsereg 1918. november 21-ére teljesen megszállta a demarkációs vonal Barcs és Arad közötti szakaszát. Ezt követően már csak idő kérdése volt, hogy a Dráva folyó átlépésével mikor kezdi meg Zala és Vas vármegye déli területeinek az elfoglalását. A Dráva és a Mura által közrefogott Muraköz központját, Csáktornya⁴⁴ járási székhelyet december 24-én egy mindössze 200 fős, szerb elemekkel is feltöltött horvát katonai alakulat foglalta el. Ezzel a szerb kormány és hadvezetés durván megszegte a november 13-ai belgrádi katonai konvenciót, mert csapatai átkeltek a demarkációs vonalat képező Dráván és jogtalanul behatoltak a Muraközbe. Itt „kezükbe vették a közigazgatást, az összes hivatalokat, bíróságokat, iskolákat [a] felszereléseikkel együtt eltulajdonították, a hivatalnokokat, bírákat, tanítókat elbocsátották és kiutasították [a vidékről] s helyükbe [a] saját embereiket ültették. (...) az erőszakoskodás ellen felszólaló népet (ti. egyéneket – B. J.) bezárták, megbotozták. Ez ellen az erőszakoskodás ellen Muraköz népe is tiltakozik, mert ehhez a szerbeknek és horvátoknak semmi joguk sem volt”.⁴⁵

A megszálló szerb és horvát katonaság Csáktornyáról nemcsak az országba, az Alsólendva – Lenti – Zalaegerszeg – Vasvár – Szombathely, illetve

⁴¹ Arday L. i. m. 181-182. old.

⁴² Lásd bővebben: *A visszatért Délvidék*. Szerk. Csuka Zoltán. Bp., 1941. 468-484. old.

⁴³ *Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1940*. Szerk. Mike Gyula. Bp., 1940. 22.; *Elekes Dezső: Trianon mérlege*. In: *Magyar Statisztikai Szemle*, 1938. 4. szám, 360. old. Lásd bővebben, *Cavalloni József: D'Annunzio Fiumében*. In: *Új Magyar Szemle*, II. évf. II. köt. 1. szám. 1921. április, 59-67. old.

⁴⁴ Az 1910. évi népszámlálás szerint a Zrínyi család egykori ősi fészke, Csáktornya lakossága 5213 fő, ebből 2433 magyar (46,7 %), 2404 horvát (45,5 %), 251 német. In.: *Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914*. i. m. 100. old.

⁴⁵ *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S. -ben [-sur-Seineben] 1920. januárius–március havában*. Kiadja a Magyar Kir. Külügyminisztérium. Bp. II. köt. 1921. 63. old.

a Murakeresztúr – Nagykanizsa felé vezető vasútvonalakat, de a fő közutakat is fegyveres erővel lezárta, és a vidékkel való minden a Mura folyásán túli magyar oldali érintkezést megszüntetett. Ezzel a Muraköz hazánk számára elveszett. Miközben teljesen Magyarországra volt utalva. Számos muraközi lakosnak a Murán túl volt szántóföldje, szőlőbirtoka, a terményeit a szülőföldjén értékesítette.

A Muraköz ellenséges elfoglalásának a hírére a Murán túl, a Csáktornyától kb. 20 km-re északra fekvő másik járási székhelyen, Alsólendván a december közepén határvédelemre oda bevonult magyar katonaság Nagykanizsáról azt az értelmetlen parancsot kapta Hamburger Jenő (1883-1936) Somogy vármegyei népbiztostól, hogy azonnal hagyja el a települést. Ez meg is történt, ezért a helység oltalom nélkül maradt. Ezt gyorsan kihasználta a szerb katonaság, és másnap, december 25-én (egyres források szerint 26-án) egy kb. 20 fős (!) csapattal bevonult a túlnyomóan magyar lakta Alsólendvára.⁴⁶

A Vendvidék⁴⁷ központját, a felerészben magyarok által lakott Muraszombat⁴⁸ járási székhelyet december 28-án foglalta el minden ellenállás nélkül egy másik ellenséges osztag. A magyar kormány a szerb-horvát csapatok muraközi bevonulása miatt tiltakozó jegyzéket nyújtott át Franchet d'Espèrey francia tábornoknak, de mire választ kapott volna, már a Muraköz „fővárosa”, Csáktornya, valamint a Lendvidék legjelentősebb és döntően magyar lakta települése, Alsólendva járási székhely is idegen kézre került.

A magyar hadügyminisztérium végre cselekedett, és parancsot adott a megszállt részek visszafoglalására a Mura folyásáig. Ezért Szombathelyen jelentős erőket vontak össze a szerb-horvát csapatok elűzésére. 1919. január 2-áról 3-ára virradó éjjel a vasúton megérkezett kb. 250 fős, főként „vend önkéntesekből”, valamint nemzetőrökből, határrendőrökből és csendőrökből álló magyar karhatalmi alakulat Pernecky Jenő százados parancsnokságával, és az ún. „muraszombati csatában” felszabadította a járási székhelyet. Katonáink a szerb őrseget megrohamozva, először a muraszombati

vasútállomást foglalták el, majd a község központját, ahol az ellenség az ágyúit is használta.

Az összecsapásnak négy magyar sebesültje és két hősi halottja volt. Egyikük Matisz Lajos tengerész, akit társai hősként tiszteltek. Az első világháború alatt a Szent István-csatahajón szolgált, miután az 1918. június 10-én egy olasz torpedóalátal következtében elsüllyedt, több órát hanykódott a jeges vízben, mégis megmenekült. A vasútállomáson zajlott összecsapásban szívlövést kapott. A másik magyar hősi halott Bednyák Vince volt, aki helyi önkéntesként jelentkezett a szombathelyi 83. gyalogezrednél. A megszállók 20 halottat és 8 sebesültet vesztek, 7 tisztjük és 21 közlegényük esett fogságba. A magyar erők 2-2 ágyút, illetve géppuskát, 100 kézfegyvert és nagy mennyiségű lőszerz zsákmányoltak.⁴⁹

A győztes csata után a Murától északra fekvő terület egésze ismét magyar fennhatóság alá került, miután Alsólendvát a délszláv osztagok ellenállás nélkül feladták. Ezt követően január 8-ig, egy esetleges újabb délszláv betörés meggátolására, Alsólendván egy kb. 500-600 fős magyar katonai különítményt állítottak fel, amelyet géppuskás-, illetve tüzér egység, valamint a soproni 9. Nádasdy-huszárezred egyik százada is erősített. Sőt, a községtől délkeletre az egyik dombon felszerelték Schrantz Elek alsólendvai moztulajdonos találmányát, egy telefon-lehallgató készüléket. Ennek segítségével tudomást szereztek a Muraközben állomásozó szerb csapatok több fontos, főleg francia nyelvű beszélgetéséről.⁵⁰

Időközben, a még 1918. december 12-én tartott ülésén a Károlyi-kormány a „vend ügyek kormánybiztosá”-vá nevezte ki Obál Bélát⁵¹, aki egyben Vas vármegye kormánybiztos-főispáni tisztségét is betöltötte. Obál már 1919. január első felében közzétette egy külön Vend vármegye létrehozásával kapcsolatos tervezetét, amely a magyarországi nemzetiségeknek adandó autonómia keretében a hazai vendeket (szlovéneket) egy újonnan létrehozott közigazgatási egységbe tagolta. Méghozzá Vas vármegye déli szegletében egy Felsőlendvai és

⁴⁶ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941. Lendva, 2001. 36-37. old.*

⁴⁷ Az elmúlt századokban egy nagyobb tájegységbe foglalva, a mai Muravidék is a Tótság, Tótföld, a dualizmus korában már Vendvidék nevet viselte, amely alapvetően a Mura és a Rába folyása közötti vend (szlovén) szállásterületre vonatkozott. A Dunántúl délnyugati szegletében fekvő, 900 és 1919, majd 1941 és 1945 között Magyarországhoz tartozó, de 1919-ben elcsatolt a térséget a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban, majd Jugoszláviában Murántúlnak (Prekmurje) nevezték. Magyar részről az elszakított részt 1945-ig Muramelléknek, ezután Murántúlnak, néha Mura mentének, az utóbbi évtizedekben már döntően Muravidéknek hívják. (Lásd, Kocsis Károly: *A Muravidék mai területének etnikai térképe. Mérték, 1: 200 00. MTA kiadása. Bp. 2005.*)

⁴⁸ Az 1910. évi népszámlálás szerint Muraszombat népessége 2748 fő, ebből 1305 magyar (47,5%), 122 német, 1310 vend. In: *Magyarország Közigazgatási Atlasza. 1914. i. m. 137. old.*

⁴⁹ Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig. Lendva, 1996. 52-54. old.*

⁵⁰ Göncz L., i. m. 39., 51. old.

⁵¹ Lásd bővebben: Göncz L., i. m. 43-49. old.

Muraszombati, valamint a Zala megyében a megalakítandó Belatinci járásba. A kezdeményezés nem járt sikerrel, mert a szlovénség egy része már az új szláv államhoz kívánt csatlakozni.

Ezzel egy időben Klekl József (Jožef) nyugalmazott cserencsói plébános – négy, szintén vend érzelmű katolikus paptársa közreműködésével – kidolgozta a saját autonómiatervezetét, amely a Mura és a Rába mentén élő valamennyi szlovén lakos egyesítését tűzte ki célul. Mindezt önálló közigazgatási egység, egy kormányzóság keretében Slovenska krajina (Szlovén Vidék) elnevezéssel, Muraszombat (Murska Sobota) székhellyel. Ez a külön terület Magyarország, illetve szükség szerint az Sz-H-Sz Királyság fennhatósága alatt állna. A javaslat a szlovén–magyar nyelvhatáron fekvő, döntően magyar népességű községeket is e krajnához sorolta, valamint tucatnyi olyan, többségében magyarlakta települést – köztük Alsólendvát és Szentgotthárdot (e két járási székhelyen ekkor 283, illetve 85 (!) vend élt! –, ahol a lakosságnak csak néhány százaléka volt szlovén.

Az Obál-, valamint a Klekl-féle indítványok mellett az egykori cserencsói kántortanító, Tkálec Vilmos nemzetiségi kormánybiztos-helyettes és társai is elkészítették a vend önkormányzattal kapcsolatos javaslatukat. Obál kérésére, Berinkey Dénes (1871–1944) miniszterelnök február 12-ére Budapestre hívta tárgyalni a Vendvidékre vonatkozó három különböző autonómiatervezet összeállítóinak a képviselőit. Az önkormányzati terület tervét – melyet a vártnál közömbösebben fogadott a közvélemény – elsodorták a következő hetek, hónapok eseményei.

Közben február első hetében Obál Béla⁵² kormánybiztos-főispán azon kérésére, hogy segítsen a közrend helyreállításában, Mikes János szombathelyi római katolikus megyéspüspök a Vendvidékre utazott. Obál nem tartott vele, hanem koholt vádakkal – Mikes pánszláv politikát folytat, és karhatalom szervezésébe kezdett – a főpásztort feljelentette a Vallásügyi Minisztériumban.⁵³ Miközben a püspök a hívei előtt több helységben (Muraszombat, Csendlak stb.) a Magyarország mellett maradást

hangsúlyozza. Sőt, kerülve az összeütközést, több vendek által lakott helységet nem keresett fel, mert azokban a szlovén érzelmű papok felbújtatták ellene a lakosságot. Obál újabb feljelentéseinek és hamis vádjainak döntő szerepe volt abban, hogy a belügyminiszter február 26-án elrendelte Mikes püspök őrizetbe vételét, majd a celldömölki bencés apátságba való internálását.

A Tanácsköztársaság március 21-i kikiáltása után Vas vármegyében is létrejöttek annak helyi szervei. A Károlyi-kormány alatt kormánybiztos-főispánként működő Obál Béla továbbra is megtartotta hatalmát, és Vas Vármegye Direktóriumának az elnöke, egyben a megye nemzetiségi népbiztosa lett. Hasonlóan Tkálec Vilmos nemzetiségi kormánybiztos-helyettes, aki ezután mint a „Vendvidékért felelős népbiztos-helyettes” Muraszombaton a nemzetiségi osztályt vezette, s egyben a Vendvidéki Direktórium elnöki tisztségét is betöltötte. Az ún. „Vendvidéki Kormány Bizottság” hatáskörébe a Muraszombati járásból 114, a Szentgotthárdiból 14, az újonnan alapított Belatinci járásból 28 község tartozott.⁵⁴

Intézkedéseiben Tkálec gyakran önkényeskedett, emiatt a direktórium egyik tagja a felsőbb szerveknél feljelentette, ezért valamelyest visszafogta magát. A vele kapcsolatba került tisztek, katonák bizalmát érezve azonban úgy döntött, hogy „a népek önrendelkezési jogára” hivatkozva megalakítja a Mura Köztársaságot. Tkálec terve valójában előremenekülés volt. Ez utóbbi nem volt véletlen, mert a magyar–stájer határ közelségét kihasználva, már hetek óta egyre nagyobb mértékű volt az iparcikkek Ausztriából való beszerzése, főként csempészete a vendvidéki súlyos áruhiány enyhítésére. A kezdetben törvénytelen egyéni vállalkozások hamarosan hivatalos jellegűek kaptak, mert Tkálec a teljhatalmú muraszombati direktóriumot is bevonta a stájerországi árubeszerzésekbe, sőt a jól jövedelmező csempészetbe is. Mindez a budapesti központi szervek tudomására jutott, amiért felelősségre akarták vonni. Tkálec ezért kettős játszmába kezdett. Felvette a kapcsolatot gróf Szapáry Lászlóval, aki egy ideje már együttműködött a szomszédos stájer

⁵² Zabolai gróf Mikes János Erdélyben, a Háromszék vármegyei Zabola községben született 1876-ban. Az innsbrucki egyetemen folytatott tanulmányai után, 1899-ben szentelték pappá. Ettől az évtől 1901-ig a székelyföldi Gyergyóalfaluban káplán, majd 1906-ig plébános. Ezt követően Székelyudvarhelyen volt plébános és főesperes. 1911. december 16-án X. Pius pápa kinevezte püspökké, majd 1912. január 6-án iktatták be a szombathelyi főpásztori székbe. Szolgálatá alatt egyházmegyéjében 7 új szeretetházat és 22 plébániát állított fel, s támogatta gróf Almásy László (1895–1951) Afrika-kutató expedícióját. Közben a Tanácsköztársaság idején, 1919. március-július között a Gyűjtőfogházban raboskodott. Később főszerepet vállalt IV. Károly első, 1921. márciusi visszatérési kísérletében (erről később szólunk). A két világháború között a püspök hajthatatlan legitimista volt, ami szerepet játszott abban, hogy 1935. december 31-én lemondásra kényszerült. A következő évben XI. Pius pápa címzetes selimbriai érsekké nevezte ki. A Főrendház (1911–1918), majd a Felsőház (1927–1935) tagja, 1936-tól magyar kir. titkos tanácsos. Mikes János 1945-ben Répcseszentgyörgyön hunyt el.

⁵³ Bakó Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. In: Vasi Szemle, 2007. 1. szám, 75. old.

⁵⁴ Göncz L., i. m. 50. old.

(ausztriai) politikai és katonai erőkkel. Arra kérte a grófort, hogy segítse a fegyveres ellenállás megszervezésében, illetve az elképzelései megvalósításához kapjon pénzt és harci eszközöket.

Amikor Tkálecz érzékelte, hogy már elkerülhetetlen az összeütközése a Tanácsköztársaság legfelsőbb szerveivel, és a tervéhez több község vezetését is megnyerte, egyoldalúan bejelentette a Vendvidék Magyarországtól való elszakadását. Majd 1919. május 29-én a muraszombati Dobray Szálloda erkélyéről kikiáltotta a Mura Köztársaságot, vendül a Murska Republikát, amelynek területe magába foglalta volna Vas és Zala vármegye vendek által lakott kb. másfélszáz települését. Az „új állam” elnökének (természetesen) Tkálecz Vilmos hajdani kántortanítót, tartalékos főhadnagyot választották meg, aki az eseményekről táviratban tájékoztatta a budapesti állami szerveket, köztük a Külügyi Népbiztosságot. A Kun Béla külügyi népbiztosnak küldött sürgönyében azt közölte, hogy a Vendvidék azért alakult önálló köztársasággá, mert a nép nem rokonszenvez a kommunista elvekkel, és Ausztriától kéri, várja a segítséget. Ezenkívül Kun Bélával még azt is közölte, hogy a Mura Köztársaság békés, jószomszédi viszonyban akar élni Magyarországgal. Kérte a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy ne lépjen fel fegyveres erővel az új köztársaság ellen.⁵⁵

Az utóbbi megnyilatkozásokból egyértelműen kikövetkeztethető, hogy a csempészetbe keveredett Tkálecz egyéni haszonszerzése, illetve az általa vezetett direktóriumnak mint területnek és tagjainak az érdekei, számításai húzódtak meg az események mögött. Meglehetősen zavaros elképzeléseinek kívül a „Vendvidékért felelős népbiztos-helyettes”-nek, a Vendvidéki Direktórium és a Mura Köztársaság elnökének, azaz egy személyben Tkálecznak, egyáltalán nem volt kidolgozott terveze a Mura mentén élő vend (szlovén) nép nemzeti megmaradására, fejlődésére és jövőjére vonatkozóan. Talán tucatnyi követőjével együtt ő sem kapcsolódott a szlovén katolikus papság körében korábban megfogalmazott – már említett – törekvésekhez, autonómiajavaslatokhoz. Nem volt véletlen az sem, hogy a párizsi békekonferencián részt vett délszláv küldöttség Vendvidékért felelős szakértője, Matija Slavič nem tulajdonított fontosabb érdemeket Tkálecznak a szlovén nemzeti eszme erősítésében, és a Vendvidék Magyarországtól történő elszakításában.

Joggal szűrhető le, hogy vend származása ellenére, a direktórium elnök törekvéseinek nem volt tudatos

szlovén nemzeti alapja, csak éppen ebben az időszakban tevékenykedett a népe által többségben lakott Vendvidéken. Tkálecz azért kiáltotta ki a vendvidéki államot, hogy az egyéni céljaira felhasználva elkerülje a Tanácsköztársaság vezetésének egyre inkább fenyegető számonkérését. Szó sem volt tehát arról, hogy a Mura Köztársaság a Mura mentén élő vend népközösség önállósulási törekvéseit, vagy az újonnan létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz való csatlakozási szándékot fejezte ki, mint azt egyes szlovén történészek vagy más kutatók előszeretettel sugallják.

A Kun Bélának küldött sürgönyében említett, Ausztriától várt segítséggel kapcsolatban Tkálecz már másnap, május 30-án az osztrák körökkel is felvette az érintkezést. Közölte velük, hogy várja a megígért támogatást. Ezzel a saját menekülési útvonalát is előkészítette, mert a további fejleményekkel már alig törődött. A feleségét és a könnyen mozdítható vagyontárgyait átszállította Grácba,⁵⁶ a Mura Köztársaságot pedig egyszerűen a sorsára hagyta.

Az „új állam” fő haderejének elsősorban a Muraszombaton állomásozó, Pernecky Jenő százados vezette kb. 300 fős, néhány géppuskával is felszerelt alakulatot tekintették. A százados nevéhez fűződött az öt hónappal korábban, 1919. január 3-án vívott ún. „muraszombati csata” irányítása, amikor katonáival a Vendvidék központjából kiverte a szerb megszállókat. Pernecky átvette a térségében állomásozó fegyveres erők parancsnokságát. Egyébként Tkálecz elsősorban azzal nyerte meg a muraszombati helyőrség tisztjeit és közlegénységét, hogy Szapáry gróf közbenjárására a bécsi ellenforradalmi Antibolsevista Comitétől nagyobb összegű pénzt, az Osztrák Keresztényszocialista Párt gráci szervezetétől fegyveres támogatást kapnak.⁵⁷ A Mura Köztársaság hadereje azonban a várható túlerő miatt talán két napig tudta volna magát tartani. Tkálecz a Mura folyásán túl állomásozó szerb-horvát katonai alakulat parancsnoksága jóindulatát is igyekezett megnyerni, de elutasították.

A budapesti Forradalmi Kormányzótanács, illetve a Hadügyi Népbiztosság Zalaegerszegről és Győrből vezényelt vörös csapatokat a Vendvidékre, úgymond a rend helyreállítására. Az összecsapások május 31-én kezdődtek a Muraszombattól kb. 15 km-re északra fekvő Mátyásdomb községnél, a Muraszombat – Őrihodos vasútvonal félútján. Egy másik vörös alakulat Alsólendva felől tört előre a Vendvidék központja irányába, majd északról, a határmenti Gyanafalva

⁵⁵ Zsiga T., i. m. 1996. 65. old

⁵⁶ Göncz L., i. m. 59. old.

⁵⁷ A Vendvidéken és a Muraközben a tárgyalt időszakunkban lezajlott katonai és politikai fejleményeket, valamint a nyugat-magyarországi és a dél-magyarországi események között kialakult igen szoros összefüggéseket részletesen tárgyalja Fogarassy László: A magyar–délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. In: Baranyai Helytörténetírás 1985–1986. Pécs. 1986. 537–574. old. (Baranyai Levéltári Füzetek 71. szám.)

térségétől is megindult a kommün hadereje a Mura Köztársaság ellen. A Pernecky vezette csapatok ekkor már a magyar–stájer határ felé hátráltak, majd nem sokkal később a Gyanafalvától kb. 20 km-re, a Rába bal partján elhelyezkedő Feldbachban csatlakoztak Lehár Ferenc ezredes parancsnoksága alatt szerveződő magyar katonai különítményhez.

A proletárdiktatúra alakulatai június 3-án reggel vonultak be Muraszombatba, ahol nem ütköztek ellenállásba. Ezzel a Mura Köztársaság léte, anélkül, hogy bármiféle uralmat ki tudott volna építeni, véget ért. Bár a lakosság félve tekintett a bevonuló vöröskatonákra, a megtorlás elmaradt. A Mura Köztársaság elnökének, Tkálecz Vilmosnak és az „állam” néhány más vezetőjének sikerült Stájerországba menekülnie. A környékbeli lakosság is hamar megnyugodott, csupán annyi ellenállásról van ismeretünk, hogy az egyik Mura menti faluból néhány katona géppuskával a vörösökre támadott. Ezt úgy torolta meg a vörös-parancsnokság, hogy június 3-án és 4-én, néhány órán át ágyútűz alatt tartott négy falut (Barkóc, Korong, Muraszentes és Csendlak). Még hozzá úgy, hogy egyetlen személyt vagy nagyobb épületet ne találjanak el, csupán megfélemlítsék a lakosságot.⁵⁸

A muraszombati direktórium új elnöke, Révész Sándor gyorsan felmérte a helyzetet, és megállapította, hogy a járási székhely lakossága nem terhelhető ellenforradalmi büntetssel. Első parancsaként falragaszokon közölte, hogy a Tanácsköztársaság kormánya nevében általános amnesztiát hirdet mindazoknak, akik a „muraszombati ellenforradalomban” bármilyen formában érintettek. A katonákat sem bántalmazták, csupán arra buzdították őket, hogy a tisztjeiket, elsősorban Tkálecz Vilmos főhadnagyot fogják el. Révésznek hamarosan Budapestre kellett utaznia, ezért az ügyek intézését egy háromtagú direktóriumra bízta. Ez a testület a tekintélyes polgárok sorából túszoikat jelölt ki, akiknek naponta jelentkezniük kellett a direktóriumnál és a vörös őrségparancsnokságnál. Ez a sajátos állapot azonban csak kb. tíz napig tartott, amikor Révész visszaérkezett Muraszombatba, azonnal megszüntette az indokolatlan intézkedést.⁵⁹ Ettől eltekintve Muraszombaton a következő hetekben, a kommün augusztus eleji bukásáig, a közállapotokra (a körülményekhez képest) a nyugalom volt a jellemző. Tkálecz Vilmos augusztusban ismét felbukkant a Vendvidéken, nyomban letartóztatták, az alsólendvai börtönbe zárták, ahonnan hamarosan Magyarországra szökött.

Az 1919. május 29. és június 3. között létezett Mura Köztársaság szinte észrevétlen megszűnése utáni

hetekben Muraszombaton és a tágabb Vendvidéken nem történtek említésre méltó események. A Tkálecz Vilmos tisztségébe lépett Révész Sándor direktóriumi elnök becsületes emberként nem követett el jogsértéseket. Erélytelenség vádjával többször fel-jelentették a felsőbb szerveknél, sőt uszítottak is ellene. Elsősorban Révésznek köszönhető, hogy a körülményekhez képest nyugodt állapotok uralkodtak a Tanácsköztársaság Vas vármegyei déli végvidékén, Muraszombaton és környékén.

A párizsi békekonferencia döntését megelőzően, 1919. augusztus 12-én, két héttel a proletárdiktatúra bukása után a délszláv királyi haderő már olyan jelentős erővel – 7 zászlóalj, 8 lovasszázad és 5 üteg – jelent meg a Lendvidék birtokbavételére, hogy a helyi lakosság már nem gondolhatott ellenállásra.⁶⁰ (Ennek ellenére három hónappal később, november 29-én, a magyar oldali Rédics községből egy félszázadnyi magyar határőr alakulat lépte át a demarkációs vonalat, és Lendvahosszúfalu, valamint Alsólendva helységeknél megtámadta a szerb megszállókat. A túlerővel vívott sikertelen összecsapásban öt magyar katona hősi halált halt. A szerb megszállók a helyi lakosságból 40 túszt szedtek, akiket szörnyen megkínóztak.)

A végleges magyar–délszláv államhatár rögzítésekor, 1919. augusztus 25-én a párizsi békekonferencia (természetesen) itt sem vette figyelembe a nyelvhatárt. Ennek következtében a Szentgotthárdi járásból három (Domonkosfa, Kapornak, Őrihodos), a Muraszombati járásból öt (Cserefa, Kisfalu, Kisszerdahely, Pártosfalva, Rátkalak) községet a délszláv államhoz csatoltak. E nyolc falu nyelvterülete a Zala vármegyei Alsólendvai járásban (székhelye Alsólendva) 20 színmagyar, illetve döntően magyar többségű településsel folytatódott, amelyeket szintén elszakítottak. Végül a szintén zalai Letenyi járásból még egy idekötődő színmagyar községet (Pince) is odarendeltek. Ezzel az összesen 29 magyar többségű község lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint 18 330 fő volt, ebből 16 552 magyar (90,3%).

Az iménti 29 magyar településnek a szállásterülete Őrihodos színmagyar falu északi közigazgatási határától Pince községnek a Mura folyásáig húzódó déli határszakaszáig kb. 60 km hosszán és a falvak 10-15 km széles közigazgatási területsávján húzódott (kiterjedése kb. 750 km²), és az idegen állam szélén úgy tapadt az anyaország testéhez, mint kenyérhez a héja. További hat faluban a magyarság aránya 25-50 % között mozgott, néhány más településen ennél kisebb arányú volt. A trianoni diktátummal a délszláv államhoz rendelt a Lendvidék, illetve a Hetés kistájakkal a mai Muravidéken 1910-ben a 90 359 fős összlakosságból 20

⁵⁸ Göncz László: *Muravidék, 1919. A proletárdiktatúra időszaka a Mura mentén és a vidék elcsatolása*. In: *Vasi Szemle*, 2001. 2. szám, 155-156. old.

⁵⁹ *Uo.* 156. old.

⁶⁰ Fogarassy László: *A Magyar Tanácsköztársaság vörös hadseregének köpcsenyi védőszakasza*. In: *Soproni Szemle*, 1960. 3. szám, 253. old.

889 volt magyar nemzetiségű (23,1%).⁶¹ Ennek az elcsatolt, döntően magyarlakta tájnak a központja a sok évszázada vásáros hely, Alsólendva maradt. Lakossága az 1910. évi népszámlálás és közigazgatási állapot szerint 2729 fő, ebből 2375 magyar (87,0%), 283 vend, azaz szlovén (10,4%), 51 horvát. Például Lendvavásárhelyen 99,2; Kebeleszentmártonban 95,3, Bántornán 78,3% volt a magyarság aránya, de a magyar nyelvterületnek számító, legnépesebb Muraszombaton is elérte a 47,5%-ot, ahol a horvátsággal hasonló arányt alkotott (47,7%).⁶² Egyébként a magyarlakta Lendvavidék mellett 1919-ben a mai Muravidékhez rendelték a szomszédos kistáj, a Lendva folyó és a Kebele patak között 11 magyar községet magában foglaló Hetés nagyobbik részét is. Ekkor a következő hetési falvakat csatolták a délszláv királysághoz: Alsólendva, Bánuta, Lendvahídvég, Radamos, Zsitkóc, Göntérháza és Kámaháza. (Magyarországnál maradhattak: Bödeháza, Gáborjánháza, Szíjártóháza és Zalasombatfa.)

A szomszédos vidék, az Árpád-kortól Kolon, majd Zala vármegyéhez tartozó, a Dráva és a Mura folyása által közrefogott háromszög alakú táj, a Muraköz (horvátul Medjumurje, Međimurje) 750 km² kiterjedésű területe (történelmi mértékkel) csak egy röpke időszakban volt Horvátország része. Hazánk és Szlavónia, majd a horvát társállam között már az Árpád-kortól mindig a Dráva volt a természetes határ. Kivéve, amikor a magyar forradalom és szabadságharc leverése után hazánkra rótt osztrák császári büntetéssel, 1850 és 1861 között a történelmi Magyarországról más tájakkal együtt, időlegesen a Muraközt is leválasztották.⁶³ Egyébként az itt élő őslakos horvátok körében már századokkal korábban erős helyi tudat alakult ki, medjimureceknek, azaz muraközieknek nevezték, nevezik magukat. A horvát és a magyar lakosság sürgetésére I. Fesrenc József császár 1861. január 17-én elrendelte a Muraköz visszacsatolását Zala vármegyéhez, amely március 11-én meg is történt. Ezzel az uralkodó is elismerte, hogy az ideiglenes horvát birtoklásnak nem volt semmilyen jogalapja.⁶⁴ Így történelmi-jogi szempontból az 1918. október 29-én a történelmi Magyarországtól egyoldalú horvát felmondással elvált és a délszláv királysághoz csatlakozott Horvátország kapcsán a Zala vármegyéhez tartozó Muraköz elszakítása is a trianoni diktátum sok más igazságtalan döntéseinek a sorába tartozik.

A mai Muraköz nagytáj 1919-ben Zala vármegye Csáktornyai (72 község) és Perlaki járásából (33),

jelentéktelen részben a Nagykanizsai járás elcsatolt töredékéből (6164 kat. hold) alakult ki. Így a történelmi Muraköz területe csekély mértékben, 785 km²-re nőtt. Időközben 1910-ben, az itt elhelyezkedő 105 településen 93 283 lakost számláltak össze, akiknek túlnyomó része horvát volt, és csak 7706 magyar (8,3%). A magyarság a Csáktornyai járás 7 községében lakott jelentősebb számban a járási székhelyen, Csáktornán kívül (itt 2433 magyar élt, a népesség 46,7%-a). A hat falu lakóinak a száma azonban kevés (165 és 788 fő közötti), és ezekben a magyarság aránya csak 21,1 – 45,4%-ot tett ki. Összes lakosukból (2564 főből) ekkor csak 744 a magyar (29,1%). A Csáktornyai járásban egyetlen falu, az éppen mindössze 59 lakosú Hétház volt döntően magyar ajkú (93,2%). A magyarság szempontjából a második legnépesebb hely a Mura és a Dráva torkolatánál átellenben fekvő, de az impériumváltásig a Nagykanizsai járáshoz tartozó Légrád nagyközség, ahol a 2896 fős lakosság egyharmadát (940 fő, 32,5%) alkotta.⁶⁵ Ezzel az 1919. évi elcsatoláskor a muraközi magyarság lélekszáma 8646 főre emelkedett.

A történelmi irodalomban már az 1980-as években közkeletűvé vált az a megállapítás, hogy a párizsi békekonferencia két városért és közvetlen környékükért cserébe, fájdalomdíjként csatolta a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz a zalai Muraközt és a zalai-vasi Vendvidéket. A délszláv állam az erélyesen követelt bánsági Temesváráért kapta meg kárpótlásul a Muraközt. A Béga-csatorna mellett elhelyezkedő Temesváron a szerb megszállás idején, 1918. december 21-én népszámlálást is tartottak, amikor a 72 555 fős polgári lakosságának a nemzetiségi összetétele a következő volt: 56,6% magyar, 27,5% német, 8,1% román, 3,6% szerb, 2,9% zsidó (ez összesen 98,7%), a többi egyéb.

A másik elveszített „délszláv” település Karintia tartomány fővárosa, Klagenfurt volt, a Dráva felső folyásától valamelyest északra. Az országrész déli határán már a háború végétől egyre nagyobb területeket foglaltak el az oda betört szerb-szlovén katonai egységek, ezért 1918. december elején a tartományi főparancsnokság az ellenállás mellett döntött. Az összecsapások után 1919 januárjában fegyverszünetet kötöttek, amelyet a szerbek április 29-én megszegtek. Támadást indítottak és Klagenfurtot is elfoglalták. A várost azonban a párizsi békekonferencia utasítására ki kellett üríteniük.⁶⁶ Klagenfurtért cserébe a győztesek ezután rendelték a délszláv királysághoz a Lendvavidéket és a Vendvidék déli részét.

⁶¹ A magyarság települési viszonyai a megszállt Délvidéken. Pogány Béla kiadása. Bp. 1941. 34-35. old. (A továbbiakban: Pogány B.)

⁶² Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914. i. m. 91., 94., 121., 130., 137. old.

⁶³ A magyar béketárgyalások. II. köt. 1921. i. m. 63. old.

⁶⁴ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K., i. m. 65. old. Lásd bővebben, Fára József: Muraköz történetének rövid foglalata. In: Vasi Szemle, 1942. 3-4. szám, 101-119. old.

⁶⁵ Pogány B., i. m. 34.-35. old.

⁶⁶ Zöllner, Erich: Ausztria története. Bp. 1998. 373-374. old.

Puskalövés nélkül

Két fontos írás a Délvidék elcsatolásáról

Az újvidéki *Létünk* 2008/3. számában Ranko Končar, a XX. századi jugoszláv történelem tapasztalt kutatója örvendeztette meg fontos tanulmánnyal a szaktörténészeket és az olvasókat. Írásában – Vasa Stajić és a Vajdaság Szerbiához csatolása – egy eddig viszonylag kevésbé feldolgozott, de Szerbiában máig bizonyos politikai pikantériával bíró kérdéshez nyúlt: az úgynevezett pro-szerb és pro-jugoszláv politikai szándékok közötti vitát mutatja be a Vajdaság államjogi státusának kérdésében az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásának és az új délszláv állam megalakulásának hónapjaiban.

Končar tanulmánya magyar szemmel nézve több novumot is tartalmaz, hiszen eddig a Vajdaság elszakadásáról és Szerbiához csatolásáról inkább általánosító megállapításokra szorítkoztunk, a szerb-szerb belső küzdelmek mibenlétéről nincsenek árnyalt és a részleteket híven bemutató könyveink, tanulmányaink. Pedig ezek a kezdeti viták csíraformájukban magukban hordozták mindazokat az antagonizmusokat, amelyek végigkísérték mind az első, mind a második Jugoszlávia életét – születésétől egészen a pusztulásáig.

Ezzel együtt Ranko Končar tömör, mégis rendkívül plasztikus portréját rajzolja meg a XX. századi vajdasági politikai élet olyan kiváló egyéniségének, mint amilyen Vasa Stajić, akinek jugoszlavista utópiáján azóta már túllépett az idő: a „három nevű” (szerb-horvát-szlovén) nemzetből sohasem lett „egynevű” (jugoszláv), hiszen a különbség nem pusztán névadási, hanem lényegi volt.

A belgrádi unitarista álláspontok győzelme rezignálttá tette Stajićot, aki gyorsan eljutott annak felismeréséig, hogy a „szerb Vajdaság” eszmei kizárólagossága tévút. Innentől kezdve a megoldást az „Európával – és nem a Balkánnal – történő azonosulás” eszméjében látta. A délszláv utódállamban a vajdasági kisebbségi népcsoportok felé is tett gesztusokat, de hogy politikai helyzetük javítása céljából voltak-e közjogi elképzelései, vagy mindez megmaradt az érzelmes-retorikus jó szándék szintjén, arra vonatkozóan a tanulmány – talán rövidsége folytán – nem nyújt fogódzót. Kár egyébként az is, hogy a korabeli magyarországi szerb politikusok

között az elszakadás kérdésében dúló vitákat a szerző nem helyezi a felgyorsult katonai, politikai és diplomáciai események kontextusába, pedig egy „nagyobb merítés” talán arra is módot adott volna, hogy a szerző ne hagyja említés nélkül a Bácskában, Bánságban és Dél-Baranyában élő magyar és német lakosság helyzetének, nemegyszer ellentmondásos politikai állásfoglalásának és a Vajdaság Szerbiához csatolásával szembeni passzív ellenállásának a kérdéseit sem. Ma már aligha lehet vitás, hogy a vajdasági délszlávok elszakadási törekvéseit mindenekelőtt a katonai status quo megváltozása gyorsította fel, az újvidéki politikai események irányát és hevét pedig a szerb és a francia szuronyok árnyékában lényegében Belgrádból irányították, elsősorban az extrém nacionalista radikális párti Jaša Tomićnak és körének az aktivizálásával.

Ahhoz azonban, hogy mindez sikerülhessen, nem volt elég a központi hatalmak harctéri veresége, hisz – közhírré – az osztrák-magyar haderő az 1918. november 3-ai padovai fegyverszünet aláírásakor még messze az államhatárokon kívül tartózkodott, ezért került be a szerződésbe, hogy a megszállt területeket ki kell ugyan üríteni, azonban „Nagy Magyarország területe teljesen érintetlen maradjon”.

Tudjuk, nem így történt, Franchet D’Esperey francia tábornok, a francia-szerb csapatok vezénylő tábornoka fittyet hányt a padovai fegyverszüneti egyezményre, és november 4-én seregeivel átkelt a Száván. Lényegében ezzel a mozzanattal kezdődik a Forrás tavalyi novemberi számában Miskolczi Miklós lélegzetelállítóan izgalmas történelmi esszéje, a Szabadka elvesztése, mely egy korábban lappangó szerb emlékirat magyar fordítása alapján voltaképpen egyetlen nap eseménytörténetébe sűrítve mutatja be egy egész nemzetrészt (de bizvást mondhatjuk, az egész nemzet) abszurd drámáját, mely legalább annyira volt kisszerű és nevetséges, mint amennyire véres és tragikus.

Károlyiék hírhedten sikertelen belgrádi útjáról máig megoszlanak a vélemények, annyi azonban bizonyos, hogy az éppen csak hatalomra került új kormánynak nem sok mozgástere volt, amikor arra szánta el magát, hogy békeküldöttséget meneszt a

gátlástalan francia hadfi főhadiszállására. Hogy Károlyiék gyámoltalanságát mennyire motiválta az antanttal szembeni alaptalan politikusi illúzió, és mennyire a magyar katonák körében eluralkodó anarchia tehetetlen tudomásulvétele, azt nehéz megállapítani, a tény viszont tény marad: Franchet tábornok út- és ujmutatásának megfelelően – mint Károlyi többes szám első személyben fogalmazva írja – „megvontuk a déli demarkációs vonalat, ameddig a francia csapatok előre fognak vonulni...” Ez a Szamostól Marosvásárhelyen és a Maroson át haladt a Dráva vonaláig, Szabadkát, Baját és Pécsét is magában foglalva. Az egyezmény végső szövegét fontos, de itt most nem részletezhető okok miatt csak november 13-án írta alá Linder Béla tárca nélküli miniszter és Dormándi Géza vezérkari ezredes. A magyar küldöttséget – mind a résztvevők, mind a kései kutatók számára sokáig érthetetlen módon – hosszú ideig várokoztatták, mire éjfél tizenegy órakor kegyesen „megengedték”, hogy aláírják a megalázó feltételeket. Az okokat és tágabb összefüggéseket Mihajlo Bodi szerb tábornok (1918-ban őrnagy) 1933-ban keletkezett emlékiratának részletes ismertetése alapján Miskolczi Miklós esszéje magyarázza meg.

A szerb dunai hadosztály tisztikarának békés újvidéki ebédjét november 13-án sürgős belgrádi parancs zavarja meg. Utasítást kapnak, hogy vonuljanak fel a Szabadka-Baja vonalra, mégpedig azonnal, vagyis a konvenció aláírása előtt. Miért a sietség? Azért, mert – a nemzetközi hadijog értelmében – ha a dokumentum aláírása előtt sikerül uralmuk alá vonni Bácskát, akkor e vidék elfoglalt, nem pedig csupán megszállt területnek számít, és ennek később nagy jelentősége lehet. (Lett is, mint tudjuk.) A részletekre itt most nem térhetünk ki, tény viszont, hogy a vonattal Szabadkára érkező, gyenge ütőerőt – mindössze egy zászlóalj és néhány üteget számláló – szerb katonaság 1918. november 13-án este 7 órakor a legcsekélyebb ellenállás nélkül elfoglalja Szabadkát. Azt a Szabadkát, ahol néhány nappal korábban 6000 német és magyar katona – közöttük 800 (!) katonatiszt állomásozik, s ahol Mackensen német hadainak váratlan visszavonulása ellenére is még mindig jelentős a magyar haderő. A

szerb tiszteket alaposan meglepi, hogy géppuskatűz helyett – noha több fegyveres magyar katonát is látnak az állomáson – Simon Miladinovics, a szerb-bunyevác nemzeti tanács elnöke, Dembitz Lajos polgármester, valamint a magyar nemzeti tanács nevében dr. Havas Emil ügyvéd várja őket – üdvözlő beszédekkel. A helyzet abszurditását – de a titkos szerb szándékokat is – elárulják Bodi tábornok emlékiratának alábbi sorai: „A magyar szavakat dr. Jován Petrovics tolmácsolta. Zsivulovics alezredes válaszolt az üdvözlésre. A rend és a béke fenntartását, együttműködést kért a jelenlévőktől. Érkezésünk céljáról azonban nem mondott semmit. Később hallottam, hogy a magyarok azt hitték, a mi hadseregünk csak ideiglenesen jött Szabadkára, s bennünket rövidesen francia csapatok váltanak fel.” A kései kutató hozzáteszi, hogy az esti órákban „(...) Mihajlo Bodi az Újvidéken kapott parancs szerint elsétált a távirdába és értesítette a hadosztályparancsnokot, hogy Szabadka, puska- és puskalövés nélkül, szerb kézre került. Igaz, az utcán még magyar katonatisztekkel, fegyveres magyar katonákkal találkozott, akik csodálkozva nézték a szerb őrnagyot, de senki meg nem állította, senki meg nem kérdezte, hogy mit is keres szerb egyenruhában a magyar Szabadkán.”

A teljes politikai tájékozatlanságot, a rossz helyzetfelismerést, az apátiát és demoralizáltságot mindennél jobban jellemzi, hogy a Szabadkán tartózkodó két magyar tábornok és tíz ezredes szent együgyűségében – katonai ellenállás helyett – a 86-os kaszárnyában a magyar bakák leszerelését irányítja, miközben a magyar delegáció cinikus tárgyalópartnereinél még egy utolsó kísérletet tesz arra, hogy Szabadka megszállását „francia-angol-amerikai csapatok hajtsák végre”.

A következményeket már nem is mondom el, hiszen a következményeket ismerjük. A következmények következményei meg mi vagyunk. Miskolczi Miklós története jelképes és tanulságos. Nekem többek között azt (is) üzeni, hogy várost, országot, nemzetet véglegesen sohasem a harctéren, hanem sokkal inkább a szívekben s az agyakban veszítenek (és veszítenek) el...

A baranyai köztársaság délvidéki menekültjei*

Emigránsok a vajdasági közírásban 1920 után

A Kossuth rádió Gondolat-jel című műsorának 2006. december 31-i adásában *A baranyai szerb-magyar (kulturális) köztársaság* címmel egy kiállítás kapcsán Várkonyi György művészettörténész beszélt a XX. századi magyar történelemnek egy mindmáig kellőképpen nem tisztázott, részleteiben kellő alapossággal fel nem kutatott eseményéről, a Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság kikiáltásáról és közel hároméves fennállásáról. Egészen pontosan a Köztársaság kulturális életéről, amit a műsor „páratlan kulturális ki- és elvirágzás”-nak minősített, hiszen „a gazda nélkül maradt Pécsen innen-onnan menekült művészek – szerbek, magyarok, németek – valóságos kolóniákat és még valóságosabb kulturális életet teremtettek”. A felvezetőben maga a műsorvezető is rámutatott: „A magyar Bauhaus, a modern magyar festészet egyik keltetőhelye és műhelye egy különleges alakulat volt az első háború végétől számított három év alatt, amiről nemigen beszélünk.”

Ez igaz; nemigen beszélünk, s ha mégis – tapogatózásra kényszerülünk, s ezzel folytatódik a történelem nyolc évtizedes kódosítása. És itt most nem is arról van szó, hogy a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság 1918-1921 közötti létezése korántsem tekinthető amolyan kulturális-művészeti, vagy ahogyan fogalmaztak: „művész-köztársaságnak”, még ha történetesen egy akkor már ismert művész, Dobrovics Péter (a későbbi Petar Dobrovič) kiáltotta is volna ki. Mi több, még arról sincs szó, hogy a festőkön kívül Pécs környékén találkoztak azok az írók, költők, lapszerkesztők, színházi szakemberek és hivatásos forradalmárok, akik a Tanácsköztársaság tevékeny részeseiként abban reménykedtek, hogy a Szegedről elindult konszolidáló törekvések rövid idő alatt kudarcba fulladnak, s folytathatják a bolsevik Magyarország megteremtése érdekében folytatott üdvösnek hitt tevékenységüket. Pécs ugyanis előbb került szerb megszállás alá, mint hogy – amolyan újkori Nagybányaként – magához vonzotta volna a művészeket. Nem arról van szó, hogy a város az új Barbizon szerepét játszotta volna el, s hogy valamilyen oknál fogva iskolát teremtett az éppen aktuális képzőművészeti törekvéseknek, hanem arról, hogy mindazok, akik vétettek a világháborúban kivérezett, a szomszédos országok csapatai által megszállt és

éppen kifosztott Magyarország, a törvényes magyar államrend ellen, mindazok, akik az adott történelmi helyzetben törvényellenes módon „önmegvalósító” kalandokba bocsátkoztak, a felelősségre vonás elől Pécsre menekültek, és a szerb királyi csapatok oltalma alatt kívánták folytatni forradalmi tevékenységüket. Cselekedeteiket az sem menti, hogy történetesen közülük néhányan „kiváló alkotók” lettek volna. Pécsre nem kiváló alkotóként jöttek, hanem a felelősségre vonás elől menekültek oda.

Kétségtelenül történik erre utalás a Gondolat-jel adásában is, amikor kiemelik: „A történet úgy kezdődött, hogy az első világháborút lezáró békekötési és alkufolyamatok részeképpen ezt a területet, Pécs környékét, ideiglenes mandátum-területként [sic!] a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság szerb csapatai szállták meg 1918 novemberében. A békefolyamat lezáródásáig ennek a területnek a hovatartozása függő volt. Teljesen nyilvánvalóak voltak a későbbi Jugoszlávia törekvései arra, hogy ezt a területet ne adják vissza Magyarországnak, próbálják meg annektálni.” Ennek ismeretében viszont könnyelműségnek tűnik a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaságot „művész-köztársaság”-nak feltüntetni, mert ez egyfelől a tények relativizálását jelentené, másfelől pedig nem felel meg a történelmi igazságnak.

Ama bizony kevésbé dicsőséges respublika történetének feldolgozásával többen megpróbálkoztak, de ezek a kísérletek rendre a kommunista ideológia apoteózisává váltak. Ezeknél az együgyű próbálkozásoknál még a résztvevők (Haraszi Sándor, Lőrinc Péter [Láng Árpád], Csuka Zoltán) emlékiratai és vallomások számvetései is őszintébbnek tűnnek (mindenesetre emberléptékűbbek), bár ezek sem tekinthetők minden elfogultságtól mentesnek. A baranyai szerb megszállás történetét forráskutatásokra alapozva, valós történelmi elhivatottsággal Szűts Emil *Az elmerült sziget – A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság* című, Pécsen 1991-ben megjelent könyvében dolgozta fel. Jelentős mű továbbá e témában Kéri Nagy Béla *Barcs antant-szerb megszállása és felszabadulása 1918-1921* című, a barcsi Dráva Múzeum kiadásában 1996-ban megjelent tanulmánya is. Mindkét szerző a történelmi források szigorú tényeinek fényében tárgyalja a megszállás

történetét. A kevés számú visszaemlékezés sorában kiemelkedő jelentőségű a korabeli események résztvevőjének, Milan Glibonjski zombori néptanítónak, a szerb megszállásban és a pécs-baranyai új közigazgatás kiépítésében meghatározó szerepet játszó egyénnek kései „jelentése”, melyet – a saját és a szerb nép hősiességének kidomborításával – 1969-ben és 1975-ben a Szerb Tudományos Akadémia felkérése nyomán vetett papírra, s amelyet *Pécs szerb megszállása egy szerb újságíró szemével* címen Hernyák Árpád jelenetett meg Pécsen 2006-ban¹. Hernyák Árpád „*Ahogy történt...*” – *Pécs-Baranya szerb megszállása szerb szemmel* című bevezető tanulmánya a magyar történetírásban szinte elsőként nyújt betekintést a szerb Trianon-értelmezés kérdésébe, ami a téma historiográfiáján belül különös jelentőséggel bír. Értő-értelmező sorai nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az olvasó a *Rabságba vetett lelkek nyomában* című emlékirat olvasásakor kétségbeesésében ne dőljön a saját kardjába.

Az antant-szerb megszálló csapatok a fegyverszüneti megállapodás napján 1918. november 13-án léptek Baranya területére, s megszállták Baja, Pécs és Mohács környékét, a baranyai szénbányák stratégiai fontos területét. November 25-én Újvidéken a Nagy Szerb Nemzetgyűlés határozatot hozott Bácska, Bánát és Baranya Magyarországgal fennálló államjogi, politikai és gazdasági kapcsolatainak a megszakításáról, egyúttal kinyilvánította a területeknek a Szerb Királysághoz történő csatlakozási szándékát. Szűts Emil így írt erről a könyvében: „A megszálló katonai erőkre támaszkodva az Újvidéki Szerb Nemzeti Bizottság és a Nagy Nemzetgyűlés saját politikai céljait valósította meg. Létrehoztak egy ötven tagú törvényhozó testületet, a Nagy Nemzeti Tanácsot, s megbízták a Nemzeti Igazgatóság felállításával. Ennek feladata a végrehajtói hatalom gyakorlása lett volna.”² A megszállás pillanatától kezdve folyamatosan politikai kalandorok, menekültek százai és ezrei – köztük az elbukott forradalmak aktív résztvevői, különböző szintű pártvezetők, újságírók, írók, költők, festők, szobrászok, munkások és katonák – özönltek Pécsre is környékére. Lőrinc Péter, aki Becskerekéről, az új szerb hatalom kommunistaüldözése elől menekült a frissen megszállt területre, így írt erről az emlékiratában: „Mégiscsak szabadságsziget volt

Pécs a reakciós SHS Királyság és az ellenforradalmi kurzus Magyarország, »Mária országa« között. Én voltam itt »alulról«, Jugoszláviából az első emigráns. Később, az Obznana után következtek Andorka Sándor, Bonyhádi Ferenc és Deutsch Sándor – ismerőseim, barátaim köréből. [...] míg a többiek 1921 januárjában, én már 1920. szeptember végén jelentem meg Pécsen.”³ Amint elmondta, a megszállt területen azért érezte magát biztonságban, mert ott „a rendőrség a nép érdekeit védelmezte a reakció ellenében, amely akkor a fasizmus első otthonából – Horthy-Magyarországból – átszivárgó darutollasokat, a Prónay- és Héjjas-legényeket is – főleg őket – jelentette”⁴. Ha így van, akkor miért kellett a szerb csapatok által „felszabadított” Bánságból a szerb csapatok által megszállt, de mégiscsak veszélyes Baranyába „emigrálni”? Lőrinc Péter vagy kalandor volt, vagy az igazságszolgáltatás felelősségre vonása elől menekült.

1919 januárjának közepén megjelent Pécsen Jovan Lalošević zombori ügyvéd, a Nemzeti Igazgatóság „minisztere”, s a szerb parancsnokságon bejelentette: Magyarország megszállt déli területei Baranyával együtt a szerb királysághoz tartoznak. A pécsi köztársaság vezetőinek ettől kezdve minden igyekezete arra irányult, hogy a szerb megszálló hatalom igényeinek megfelelően rendezkedjenek be: átvették a közigazgatás irányítását, igyekeztek biztosítani a zavartalan közellátást és a pénzforgalmat, gyűléseket szerveztek és lapokat jelentettek meg – egyszóval igyekeztek államként működtetni a birodalmukat. (Csak a termelés folyamatosságát nem sikerült biztosítaniuk, ami azután végzetesnek bizonyult.) Szűts Emil kutatásai azt bizonyították, hogy a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság területén megtartott különböző összejöveteleken „bebizonyosodott, hogy az annexiónak nincs szélesebb bázisa a munkások tömegeiben. A fehérterror elől védelmet nyújtó átmeneti megszállást nem keverték össze a Magyarországtól való végleges elszakadás kérdésével”⁵.

1919. augusztus utolsó napjaiban a párizsi békekonferencia legfelsőbb tanácsa véglegesen megállapította a magyar-jugoszláv határokat, s ebben figyelmen kívül hagyta a baranyai területre irányuló szerb igényeket. A köztársaság vezetőit azonban úgy tűnik, ez nem zavarta, mert 1920. szeptember 22-én

¹ *Pécs szerb megszállása egy szerb újságíró szemével – Milan Glibonjski visszaemlékezései*; Pécs – Pécs Tudományos Alapítvány, 2006. 141 p. – Fordította, a bevezetőt, a jegyzeteket és a névmutatókat írta, a kötetet szerkesztette Hernyák Árpád.

² Szűts Emil: *Az elmerült sziget – A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság*; Pécs – Pannónia Könyvek, 1991, 20. p. – A téma tekintetében fontos megállapításokat tartalmaz: Haraszi Sándor: *Baranyai Köztársaság*; Valóság, 1977, 1. szám, 36-49. p. és u. ő.: *Fény és árnyék*; Valóság, 1981, 4. szám, 76-88. p.

³ Lőrinc Péter: *Válságok és erjedések*; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1962, 203-204. p.

⁴ Lőrinc 1962, 242. p.

⁵ Szűts 1991, 52. p.

a szerb katonaság által támogatott városi közgyűlésen Pécs polgármesterévé Linder Bélát, a Károlyi-kormány volt hadügyminiszterét választották meg. A politikai életet Doktor Sándor és Hajdu Gyula tevékeny közreműködésével maga Linder Béla irányította, aki 1920. december 3-án az antanthoz intézett, csapnivaló magyarsággal megfogalmazott memorandumában így írt: „Mi igyekszünk itt létesíteni a mi kis köztársaságunkat, mint a jövő Magyarország kezdeményezését. [...] Elkerülhetetlennek tartjuk a jelenlegi uralom bukását, és mi megkíséreljük a lehetőséget, hogy helyettesítsük egy demokratikus uralommal, mely képes az újjászervezésre, mely nemcsak az országra nézve fontos, hanem a szomszédos és érdekelt államokra nézve is.”⁶ Ezekben a napokban Linder Béla támogatására megjelent Pécssett Lovászy Márton is, akinek a nevéhez egyféle „autonómiakonceptió” kidolgozása fűződött. 1921. április 18-án Pécs város közgyűlésén Linder Béla javaslatot terjesztett elő arra vonatkozóan, hogy kérjék az antant-hatalmaktól a megszállás öt esztendővel történő meghosszabbítását. Majd néhány nappal később azt írta, hogy az öt éves megszállás nem megoldás, „rendezett közjogi állapotot kell teremteni, vagyis annexiót” (az SHS állam részéről). Szándékának támogatója volt a Bécsben tartózkodó Károlyi Mihály is, aki a Bécsi Magyar Újságon keresztül a szerb–magyar „barátság” további ápolására biztatta egykori fegyvertársát, hiszen ezzel igen fontos érveket biztosítana számára a cseh–magyar barátság építéséhez.

1921. augusztus 14-én Pécssett kongresszust tartottak a megszállt területek szakszervezetei. „Egy ideig ott voltam a tömegben, élveztem a tömeg hangulatát” – írta *Válságok és erjedések* című visszaemlékezésében (1962) Lőrinc Péter. – Petar Dobrović javaslatára előkészületeket tettek a »szerb-magyar köztársaság« kikiáltására. Megválasztották az ideiglenes intéző bizottság tagjait. Köztük volt dr. Hesslein József a Baranya-megyei Magyar Újság főszerkesztője, Boros Imre hírlapíró, Doktor Sándor és mások. [...] Az általuk megfogalmazott kiáltványban egyebek mellett ez volt olvasható: „Mi nem engedjük ideplántálni a borzalmakat. Fegyverrel, szerszámmal, puszta kézzel, minden erőnkől ellenállunk. Fel lesznek robbantva a bányák, elpusztulnak az üzemek, rommá lesznek a városok, mielőtt az első terror katona betenné a lábát. – Baranya-Baja-Szerb-Magyar-Közt. Intéző Biz.”⁷ Az intéző bizottság levelet vitt Gosset ezredeshez, melyben tájékoztatják őt, hogy „Az SHS katonai hatalom által megszállva tartott területek

lakossága f. évi augusztus hó 14-én megtartott népgyűlésen proklamálta a Baranya-Bajai Szerb-Magyar Köztársaságot, amelyet az SHS állam fennhatósága és a kisantant védelme alá helyez.” Linder Béla és Petar Dobrović Belgrádba utaztak, hogy a szerb politikai vezetőknél támogatást szerezzenek, s ekkor Nikola Pašić miniszterelnök hozzájárult ahhoz, hogy „köztársasági zászlóaljakat állíthassanak fel önkéntesek toborzása útján, s ezek egyenruhával és fegyverrel való ellátását az SHS kormánya biztosítsa”. Ezt azonban a szerb miniszterelnök sem gondolta komolyan – a szerbek számára a Pécs környéki megszállt területek megtartása ekkorra már végképp lehetetlenné vált. Linder Béla augusztus 18-án visszatér Belgrádból Pécsre, de 19-én családjával együtt elhagyja a várost. (Petar Dobrović már ekkor Belgrádban maradt.)

1921 szeptemberében a Pécs kiürítésére vonatkozó döntés megszületését követően Baranya területéről igen sokan menekültek Szlavóniába. Szűts Emil kutatásai azt bizonyítják, hogy „néhány nap alatt az Eszékre érkezettek száma megközelítette a húszezret. Ilyen nagyságrendű elvándorlásra senki sem számított, ezért elhelyezésük szinte megoldhatatlan feladat elé állította a várost.” Csuka János, a kor hű krónikása *A délvidéki magyarság története 1918–1941* című művében (1995) megállapítja: „Pécs és Baja kiürítésére vonatkozó döntést megelőzően már 450 szláv menekültet helyeztek a délvidéki közigazgatásban. A Jugoszláviába került pécsi emigráció vezére Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere, Pécs város polgármestere volt, aki a pécsi köztársaság rögeszméje körül a legtöbbet buzgólkodott. Linder Belgrádban telepedett le, kapcsolatokat teremtett a belgrádi politikai körökkel, és a csoportja később sok bajt és zavart okozott a délvidéki magyarságnak. Állandóan szította a gyanút a szerb politikusok között és ahányszor bonyodalom támadt Belgrád és Budapest között, Linder egészen nyíltan úgy szóban, mint írásban a legerélyesebb lépéseket sürgette Magyarország ellen, a frankhamisítási per idején, és a marseille-i királygyilkosság után is.”⁸ Már itt szögezzük le: ami 1918–1921 között Pécssett történt, az egyszerre volt haza- és nemzetárulás, és akik a trianoni döntések pillanatában Magyarország területén a szerb megszálló hatalommal együttműködtek, annak területszerző politikai-katonai gyakorlatában részt vettek, egyszerre voltak haza- és nemzetárulók. Ez volt az alaphelyzet 1921 augusztusa után is, bárhová sodorta is a történelem a résztvevőket.

⁶ Szűts 1991, 112., 110. p.

⁷ Szűts 1991, 168-171. p.

⁸ Csuka János: *A délvidéki magyarság története 1918-1941*; Budapest Püski Kiadó, 1995, 29. p.

Hogy egyébként mekkora hitele volt a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaságnak a legitim magyarországi baloldal előtt, annak ékes bizonyítékát adja a Magyar Szociáldemokrata Pártnak a „köztársaság” kikiáltásakor a Népszavában közzétett véleménye, amely Szűts Emil közlésében így hangzik: „Őszintén megvallva nehezen adjuk rá fejünket, hogy ehhez a kérdéshez hozzászóljunk. Száz ok is hallgatásra kényszerített bennünket eddig, és teszi lehetetlenné ma is, hogy mindent úgy mondjunk meg, ahogy ezt az ügy érdekében elmondanunk kellene [...]. Az a fölfogásunk, hogy amikor az egész világ szeme Magyarországon függ, mégsem előnyös reánk nézve úgy állítani be az egész baranyai kérdést, mintha arra lenne szükségünk, hogy fegyveres erőhatalommal foglaljuk el azt az országrészt, amely sohasem volt elszakítva az anyaországtól, és csak jogellenesen, az erősebb jogán állott megszállás alatt eddig. [...] Linder Béláról azt tudjuk, hogy sem nem szocialista, sem nem kommunista. Linder egyszerűen polgári forradalmár, aki legfőljebb az októberi forradalom álláspontját képviseli. Nem tudjuk megérteni, hogy miért kell ebből az emberből a magyar sajtónak kommunistát, egy fiók Lenint, vagy Trockijt csinálni, amikor éppen Pécs munkássága tekinti őt legkevésbé ilyennek. Az is rejtély előttünk, hogy a szerb hivatalos körök miként néznének el kommunista üzemeket Baranyában, miként adnának menlevelet a saját területükre kommunistáknak, amikor éppen a napokban hozták meg törvényüket a kommunisták ellen és tüzzel-vassal fognak hozzá a kommunista mozgalom elfojtásához.”⁹

Ennyit röviden a „szerb reszpublika” három évről, melyet a magyar és a szerb történetírás közel hét évtizeden át fényezett, 1990 óta pedig jószerevével mindkét fél igyekszik agyonhallgatni. Aki pedig mindebben afféle „művész-köztársaságot” lát, az egyszerűen meghamisítja a történelmet. De hamis arcképet rajzol Dobrovics Péterről, Petar Dobrovićról is. A rosszul hangszerelt megszólalásában a művészettörténész úgy véli, ő „a magyar avantgard jelentős festője, aztán annak a bizonyos pécsi művészkörnek az elnöke, amely pécsi művészkör 1920-ban alakult meg és 1921-ig működött, tehát tulajdonképpen addig, amíg ez a bizonyos különleges politikai státusza fennállt a térségnek, és ő volt az, aki 1921. augusztus 14-én kikiáltotta azt a bizonyos baranyai szerb-magyar köztársaságot, amelynek ő ideiglenes elnöke is lett. Néhány napig állt fenn ez a különös államalakulat. Hát az ő esetében sem könnyű eldönteni, hogy egy népszámlálás alkalmával például hova kell sorolni őt, aki egy szerb kereskedő családból

származó apától született, az anyja egy német származású siklósi bábaasszony, magyar iskolába járt, eleinte sokkal jobban beszélt magyarul, mint szerbül. Tanult a képzőművészeti főiskolán, aztán Kassák aktivista köréhez csatlakozott. 1916-ban az ő egyik képe miatt kobozták el a Tettnek, tehát Kassák folyóiratának az egyik számát. A magyar képzőművészet jelentős figurája volt egészen 1917-18 teléig, amikor egy kiállításról írt Kassák-kritika nyomán annyira megsértődött, hogy kiiratkozott a magyar művészettörténetből. Nem állított ki többé Magyarországon, de Pécsen még 1920-ban ő lett a Művész Kör elnöke.” Megjegyzem: Belgrád tárt karokkal fogadta őt, a szerb művészeti élet központi alakja lett, a Képzőművészeti Akadémián nemzedékek sora nőtt fel a szárnyai alatt.

És mi lett a többi pécsi művésszel, lapszerkesztővel, íróval és költővel? Természetesen követték vezetőiket – a hangadó forradalmárokat – az emigrációba. A királyi Jugoszlávia készségesen biztosított a számukra menedéket – mindaddig, amíg a hatalom számára nem váltak kellemetlenné, esetenként terhessé. Akkor szépen áttette őket a határon, még csak meg sem köszönve egykori szereplésüket. Jelenlétük azonban nem múlt el nyomtalanul, írói, újságírói, lapszerkesztői és képzőművészeti tevékenységük eredendően meghatározta a bácskai, a bánáti és a baranyai magyarság szellemi- és olykor közéletét is.

A legtöbbben újságíróként helyezkedtek el, de akadt közöttük orvos, tanár, ügyvéd és tisztviselő, sőt munkás is. „A menekültek között sok volt az újságíró, író, közíró, sok volt a baloldali ideológus – legtöbben magyarok.” – írta Majtényi Mihály a *Magunk nyomában* című visszaemlékezésében (1962). – Ezeknek mind kenyér kellett... eleinte sokan mint fizikai munkások dolgoztak, de nem szüntek meg az itteni, gyenge lábon álló magyar újságok szerkesztőségeit ostromolni. Beszüremkedtek lassan a redakciókban, mások hivatalokba kerültek... tény – hogy az irodalomnál maradjak – Vajdaság tele lett egyszerre »tollforgatókkal«. [...] Amit magukkal hoztak, kétségtelenül több volt – világnézetileg határozottabban több –, mint a vajdasági, tehát »vidéken élő« írók átlagáé. [...] Pécsi menekültek... sokáig élt itt ez a szó. A húszas évek végéig majdnem kizárólagosságuk volt (a Pestről és Szegedről jött menekültekkel együtt) a szerkesztőségekben. Pécsi menekültek voltak a gyárakban, a kezdeti munkásmozgalomban, sőt – a sportban is. Kolóniájuk volt Beográdban, legtöbben Suboticán és Noviszádon éltek, magyar lapjuk volt Eszéken.”¹⁰

⁹ Szűts 1991, 177. p.

¹⁰ Majtényi Mihály: *Magunk nyomában*; Novi Sad – Forum Könyvkiadó, 1962, 85. p.

Három hónappal a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság bukását követően, 1921. november 15-én Eszéken emigráns újságírók szerkesztésében megjelent a *Magyar Újság*, amelynek Vidor László, Péchy-Horváth Rezső és Kiss János voltak a főmunkatársai. A lapról Pastyik László megállapította, hogy a „lehetőségeihez mérten kivette a részét az induló jugoszláviai kultúréletről”. Hesslein József és Somfai János 1922-ben Nagybecskereken jelentette meg a rövid életű, mindössze kilenc számot megélt *Fáklyát*, amely az „általános emberi” magatartás propagálásával kívánt kultúráirányító szerepet vállalni. Hozzájuk csatlakozott az ugyancsak emigráns Volák Gyula is. 1922 áprilisában Csuka Zoltán Újvidéken megalapította a Kassák Lajos Ma című lapjának programját követő *Út* elnevezésű folyóiratát, amely megjelenést biztosított egyebek mellett Láng Árpád (Lőrinc Péter), Haraszi Sándor, Mikes Flóris, Tamás István és Arató Endre számára. Avantgárd törekvéseik azonban nem találtak szélesebb érdeklődőkre, az „illatkoncert” és az ehhez hasonló matinéik a közönybe fulladtak. A Délvidék magyarjait annál súlyosabb gondok nyomasztották, semhogy a happeningekben letek volna választ a zaklató kérdésekre. Ezt Csuka Zoltán hamar belátta, s az évtized végére már Szenteleky Kornél leghívebb munkatársává, nemegyszer nagy kezdeményezéseinek támaszává vált. 1925-ben a Szabadkán megjelenő *Szervezett Munkás* című lap gyűjtötte maga köré az emigránsokat – elsősorban és ismételten Haraszi Sándort, Mikes Flórist és Láng Árpádot (olykor Lőrinc Péter, máskor Löbl Árpád néven), akik az *Út* című aktivista folyóirat bukásából azt a tanulságot vonták le, hogy a végtelen világegyetemre nyitott „Ember” hedonista gesztusainál hatékonyabb a „társadalmi folyamatokba beépített akció” – ezért ismét osztályharcos művészek lettek.

Az újságírók közül Haraszi Sándor, Mikes Flóris, Tamási István, Farkas Frigyes, Pázmány Zoltán, László Ferenc, Vidor Imre, Flamm József és Diószeghy Tibor már 1922-ben Szabadkán Fenyves Ferenc lapjához, a Bácsmezei Naplóhoz szegődtek, s a délvidéki magyar irodalom „fejlődését vitákkal ösztönző szellemiséget”¹¹ alakítottak ki – ahogyan

Vajda Gábor fogalmazott az 1975-ben megjelent *A pécsi emigráció hatása a jugoszláviai magyar irodalomra* című tanulmányában. Valójában arról volt szó, hogy az emigráns írók-újságírók, akiknek többsége – Lőrinc Péter megfogalmazása szerint – egyszerre „elvesztette proletár öntudatát, osztályharcosságát, és csupán a megélhetésre gondolt”¹², híven osztotta a liberális napilap tulajdonosának és szerkesztőjének nézetét, és igazi világpolgárként gáncsot vetett minden helyi kezdeményezésnek, így Szenteleky Kornél irodalomszervezői tevékenységének is, amely a helyi erőknél és tehetségeknek biztosított volna terepet és megszólalást, kifutási lehetőséget és kiteljesedést.

Valóban találó a meghatározás: ami a délvidéki magyar írók és újságírók, az írásaikkal szerepet vállaló közéleti személyiségek számára sorskérdés volt – a jugoszláv királysághoz csatolt magyarság életének megszervezése –, az rendre ki volt téve a megélhetési kiszolgáltatottságban élő, idegenből jött pécsi emigránsok bírálatának, gáncsainak és árulásának. Hogy az 1920-as évek végén, a vajdasági magyar sorshelyzet tisztázásáért folytatott viták után a Szenteleky Kornél szerkesztette Vajdasági Írás című lap szépreményű kezdeményezése alig kétévi megjelenés után a hamvába holt, abban meghatározó szerepe volt a Bácsmezei Napló – majd Napló – írói-újságírói köre ellenhadjáratainak. A lojalitásáról ismert Fenyves Ferenc lapja, a Bácsmezei Napló szünet nélkül bíralt és buktatott meg minden magyar intézményteremtő kezdeményezést. Haraszi Sándor¹ már a Napló 1922. évi karácsonyi számában aktivista hevülettel ostromozta a vajdasági magyar irodalmat, rá egy évvel pedig Csuka Zoltán *Megyünk* című verseskötetéről H-i szignóval írt nem kevésbé heves bírálatot, amelyben a „megfeketedett vajdasági napok alatt, a magyar irodalom bitangjában” véli magát az igazság letéteményesének. Írására ugyancsak a Napló munkatársa, **Havas Emil** 1924 januárjában reagált a Franyó Zoltán szerkesztette aradi **Génius**ban. Elszánt hangon védelmezte a vajdasági magyar kultúrát, s kellő határozottsággal megállapította, semmiféle erkölcsi alapjuk nincs

¹¹ Vajda Gábor: *A pécsi emigráció hatása a jugoszláviai magyar irodalomra*; Újvidék – A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 1975, 25. szám, 162. p. és tovább

¹² Lőrinc 1962, 272. p. – Lőrinc Péter a továbbiakban így fogalmazott: „Az emigráció a lehetőségét, de a szükségét is megteremtí – szinte már az elfajzásnak, a tévelygésnek, a desperádó-jellem kifejlődésének. Ha csak önmagában nem hordja az ember szigorú cenzorát cselekedeteinek. És ez a cenzor legsikeresebben az önmagunkban hordozott Párt maga lehet. De az ilyen ember könnyen és hamarosan megtalálja az utat újra magához a Párthoz, és ebben a pillanatban már kívülről is újra megkapja az erkölcsi támaszt, amely belülről sohasem hagyta el. Az ilyen ember a magányban sincs soha – egyedül! – De az ilyen ember általában ritka volt, mondom, a baranyai emigráció soraiban is. Haraszi, Mikes Flóris, Fiser Mihály, Csébyék – apa és fia –, Hatz Karcsi, Bodnár Zsigmond, Flamm Jóska, Udvardi, Andorka és számosan mások – emberek és mozgalmi emberek is maradtak az emigrációban is, de a nagy többség, a baranyai emigrációs szervezet ellenére is – amely persze nem párt volt, és minden párt tagját magába fogadta, azaz ebben az időben inkább a pártokivülieket – elvesztette proletár öntudatát, osztályharcosságát, és csupán a megélhetésre gondolt.

bírálni és becsmérelni a mi kultúránkat azoknak, „*akik nem e földből nőttek ki, nincsenek ideköltve, csak a jelenükért dolgoznak, de nem ismerik a múltunkat, s nem számolnak a jövőnkkel. Igyekeznek a legjóhiszeműbben, hogy a fal, amit építünk, erős legyen, és megbírja a tetőt, amely alá menekültek. De nem vettek részt a fundamentum lerakásában, s nem óhajtanak mindig a tető alatt maradni (...)*”. Ez azonban a viták hosszú sorának a nyitányát jelentette.

A Haraszti–Havas szóváltással szinte egy időben, 1923 decemberében a *Vajdasági Kultúra* című, erősen a katolikus egyház befolyása alatt álló lap d. szignójú szerzője a *Vajdasági Írók Almanachja* című frissen megjelent kiadvány kapcsán szóvá tette, hogy a benne szereplők „nem vajdaságiak, mert a szélrózsa minden irányából idesereglett idegen fiókák és írók (...)”. Ez az almanach egyáltalán nem reprezentálja a vajdasági és magyar irodalmat. Kevés kivétellel csupa olyan név »képviseli« benne a vajdasági irodalmat, akik pécsiek, pestiek, tehát egyáltalán nem vajdaságiak és akik nemcsak azelőtt, de most is teljesen ismeretlenek a magyar olvasóközönség előtt. (...) A Vajdasági Kultúra tiltakozik az ellen, hogy idegen emberek adják itt ki magukat vajdaságinak, és munkáikat a Vajdaság irodalmát reprezentáló literaturának (...)”. Szerencsétlen kísérletezésnek tekinti, hogy emigráns kalandorok és „felfújt nagyságok” mint valódi vajdaságit és magyart akarják magukat és termékeiket a naiv és jóhiszemű magyar közösség nyakába varrni. „Köszönjük az »előkelő idegen«-nek a szíves és erőteljes érdeklődését a vajdasági magyarság garasai iránt, de talán próbálkozzanak ezentúl a mások, ne a magyarok bőrére bazírozni kisdud üzleteiket, kevesebb félrevezetéssel és kiabáló üzleti szemponttal, mint ez a silány naptárocska”.¹³

Az éveken át tartó, folyamatos ellenségeskedés kapcsán Szenteleky Kornél 1928. február 21-én a következőket írta Csuka Zoltánnak Újvidékre: „A B. N.-ről írva véleményét mindenben aláírom. Csakugyan nagyon szomorú az a sok silány, vértelen, unalmas és erőtlén írás, ami vasárnapról-vasárnapra a kövér újságot megtölti. Sajnos nekem semmi befolyásom sincs a szerkesztésre és kicsit kedvtelen is vagyok arra, hogy harcot kezdjek a kiskorú kékharisnyákkal, a költővé ütött tehetségtelenekkel, akik – tekintve –, hogy a nagytőke protektorátusát élvezik – mégis csak erősebbek, mint mi.”¹⁴ A szivácsi irodalomszervező, a *Mi Irodalmunk* szerkesztője a belátásban

reménykedve ekkor még igyekezett szelíd megértést tanúsítani, leveleinek tanúsága szerint személyesen is kérte Fenyves Ferencet a Bácsmegeyi Napló nemtelen támadásainak beszüntetésére. 1928. november 3-án ugyancsak Csuka Zoltánhoz intézett levelében arról számolt be, hogy találkoztuk során „Fenyves roppant kedves volt. Két óra hosszat folyt a legudvariasabb és bókolós hangú eszmecsere”, amelynek az lett az eredménye, hogy „egyelőre tehát csendre van kilátás”. Ám hogy ezt maga sem hiszi el, arról ugyanennek a levélnek a folytatása tanúskodik: „Debreczenivel is beszélünk, aki a legnagyobb felháborodással beszélt Bródyról és Fenyvesről, az utóbbi szerződésileg tiltotta meg neki, hogy a V.[ajdasági] I.[rás]-nak dolgozzon. [...] Magam is úgy látom, hogy itt az új utakat, új életformákat keresők harcáról van szó a konzervatívokkal szemben.”¹⁵

1928. november 27-én Fekete Lajosnak írta Újvidékre: „Még ma írok Fenyvesnek, amelyben szeretettel arra fogom kérni, hogy becsülje meg munkánkat, hitünket, amiképen mi is megbecsüljük az övét. Mi erősnek hisszük magunkat, mert az erkölcsi igazságot érezzük a mi oldalunkon és azt hisszük, hogy ez erősebb segítőtárs, mint a tőke. Kérni fogom őt, hogy ne engedje odáig fajulni a dolgokat, hogy komoly harc fejlődjön, hiszen ez nem lehet az ő érdeke s ezért szüntesse be provokáló, sértő, lekicsinylő írásait, nagy, lelkes, kézzelfogható teljesítményünkkel szemben.”¹⁶ 1929. február 5-én Draskóczy Edének Óbecsére küldött levelében Szenteleky Kornél már így fogalmazott: „Fenyves egy nagyon zavarosan összetákolt magánlevélben válaszolt nyílt levelemre. Cezaromániás gesztusokkal védi ultimátumának jogosultságát, de gesztusaiban a jóságnak, meleg szívnek, sőt az öntudatos állásfoglalásnak sem találok semmi nyomát. Most már magam is úgy látom, hogy közénk hidat építeni egyelőre nem lehet. Ismét csalódtam egy emberben s bármennyire fájdalmas is ez, tovább kell menni és nem törődni többé vele, tovább kell kínlódnunk, küszködnünk rossz ekénkkel, de legalább az ugartörőknek tisztább és biztosabb a hite. Mert most már senki másban nem bízhatunk, csak önmagunkban s így van ez rendjén.”¹⁷

Herceg János pályája kezdetén tanúja volt Szenteleky Kornél irodalomszervezői küzdelmének, idővel a fegyvertársa lett, olyannyira, hogy annak 1933-ban bekövetkezett halála után szellemi örökösévé, a helyi színek érvényesülésének hirdetőjévé vált, 1941-

¹³ Haraszti Sándor délvidéki újságírói éveivel részletesen foglalkozik *Befejezetlen számvetés* című könyvében; Budapest – Magvető Könyvkiadó, 1986, 254 p.

¹⁴ d.: „*Vajdasági Írók Almanachja*”; *Vajdasági Kultúra*, 1923. december 29-30. p.

¹⁵ Szenteleky Kornél *Irodalmi levelei 1927-1933*; Zombor, kiadja a Szenteleky Társaság, 1943, 60-61. p.

¹⁶ Szenteleky, 1943, 100. p.

¹⁷ Szenteleky, 1943, 103. p.

ben pedig a Kalangya szerkesztését is átvette. Első verseit éppen a Bácsmezei Naplóba Haraszi Sándorhoz vitte, aki kellő iróniával jegyezte meg, hogy ezzel a névvel ma már senki sem lehet magyar író. 1942-ben Budapesten Herceg János szerkesztésében jelent meg *A diófa árnyékában* című délvidéki antológia, melynek *A szerkesztő előszava* című bevezetőjében az 1920-as évekre visszaemlékezve a következőket írta: a Bácsmezei Napló „szerkesztőségében akkor még túlnyomórészt emigránsok ültek, akiknek ehhez a területhez nem volt egyéb közük, minthogy átmenetileg a vendégszeretetét élvezték. Nem tudtak és nem is akartak gyökeret verni itt, világpolgárok voltak, s megszokott »széles horizontjukba« jobban illett Európa, mint három csonka megye kevert népességével és letört magyarságával. Nemcsak a politikában voltak forradalmárok, hanem az irodalomban is, ők hozták magukkal a különböző izmusokat, ők voltak a Délvidék első irodalmi szervezői. Fialat, bontakozó tehetség alig vonhatta ki magát hatásuk alól. Persze a zavaros irodalmi irányzatok mellé át kellett venni tőlük gyakran azt a politikai beállítottságot is, amely nem mindig vált a magyarság hasznára. A fiatalabb embereknek tetszett a »világpolgárok« szabadsága, fölénye, minden helyi jelleget lefitymáló magatartása, és évekbe tellett, míg rádöbbentek, hogy e magatartás mögött csupán könnyelmű felelőtlenség húzódik meg, semmi más.”¹⁹

A pécsi emigránsok túlnyomó többsége tehát képtelen volt gyökeret engedni. Igazi birodalmuk a szerkesztőségek voltak, s legfeljebb egy-egy nevezetesebb kávéházi asztal – ezekért azonban egymással is meg kellett küzdeniük. Jöttek, mint szélfújta kalandorok, a világpolgár pózában tetszelegtek, törtek-zúztak maguk körül, fölényesen bíráltak minden helyi kezdeményezést, s ha érdekeik úgy kívánták, gúnyosan léptek át minden útjukba került akadályt. Majtényi Mihály a már idézett művében a kései megbocsátás elnéző derűjével fogalmazott: „Ó, hogy rajzoltak [az emigránsok] ott a subotikai korzón, a központban... Ott ültek a kávéházi »művészasztalok«-nál, lapot alapítottak (hetilapokat, persze, riportújságokat, mint Noviszádon), átléptek, kiléptek, beléptek a különböző szerkesztőségekbe, »húzták« egymást különböző »lemarasztalásokkal«, mesterei voltak az újságcsinálásnak és az előlegkérésnek. És olyan csudálatos zsargont

beszéltek! »Apuskám, pacák, muki... na, ne mondja jóember!« – beleszótték ezt a nyelvet a mindennapokba, éppen úgy, mint írásaikba, a hírfekembe... bökverseik sokszor közbeszéd tárgyát képezték a városokban... Komoly irodalmat... »keveset csináltak«. [...] a könyvkiadás ereje legfeljebb egy-egy almanachra futotta akkor a polgári lapok karácsonyi és húsvéti mellékleteként. Eleinte a legtöbben »aktivisták« voltak, és ez a szó a kassálajosi hangot és a szabadverset jelentette, s mert a polgári lapok húzódoztak attól, hogy ennek az »irodalmi nyelv«-nek helyet adjanak, arra kellett nekik a hetilap, riportlap, irodalmi újság. (Az Utca, Fekete Tivadar lapja, Heszlein (sic) József lapja, a Fáklya, aztán többek összefogása, az Út). Itt élték ki valóban irodalmi ambícióikat.”²⁰ A heves lendület persze az évek múltán lecsendesedett, némelyek egészen konszolidált „polgári” életet éltek, de egy valamiben engesztelhetetlenek voltak: továbbra sem tudták elképzelni a közös munkát a helyi írókkal, újságírókkal és szerkesztőkkel. Kiengesztelhetetlen szembenállás volt – egyebek mellett – mindvégig a Bácsmezei Napló és az újvidéki konzervatív napilap, a Reggeli Újság között.

Pastyik László a kor eseményeit tárgyalva az emigráció szerepének megítélésakor a kérdés összetettségére hívta fel a figyelmet: „A pécsi emigránsok ideológiájukat tekintve nem képeztek tömböt, tudatuk töredezett volt, ezt akkori írásaik s életük későbbi alakulása is híven bizonyítja. A legbaloldaliabb írók polgári lapoknál helyezkednek el, s csak külmunkatársként dolgoznak baloldali orgánukba. Haraszi Sándor és Mikes Flóris két otthont is vallhatott magáénak: a polgári demokratikus Bácsmezei Naplót és a szakszervezeti (a párt irányítása alatt álló) Szervezett Munkást.”²¹ Az ő szerepük – s mellettük Lőrinc Péteré és Csuka Zoltáné – ennyiben tiszta, egyértelmű. A többi pécsi forradalmár ideológiai szerepének megítélése már bonyolultabb elemzést igényel, az egyéni életpályák részletesebb vizsgálata nélkül szinte lehetetlen.

A harmincas években azonban lassan minden megváltozott – megfogyatkoztak a szerkesztőségekben a pécsi emigránsok. Voltak olyanok, akiket 1929 januárjában a királyi diktatúra bevezetését követően toloncoltak ki az országból, s voltak, akiket a marseilles-i királygyilkosság után dobtak át – most már kíméletlenül – a határon. Olyanok is akadtak, akik

¹⁸ Szenteleky, 1943, 119. p.

¹⁹ Herceg János: *A szerkesztő előszava*; In: *A diófa árnyékában*; Budapest – Királyi Magyar Egyetemi nyomda, é. n. [1942], 8. p.

²⁰ Majtényi 1961, 88-89. p.

²¹ Pastyik László: *A pécsi emigráció szerepe a jugoszláviai magyar sajtó első évtizedében*; In: *Jugoszláviai magyar művelődéstörténet; Újvidék – A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984., 157-161. p.*

maguktól távoztak a Délvidékről, visszatértek Budapestre, mert időközben kiderítették, hogy „talán nem is volt olyan nagy bűn tízvalahány év előtt a baranyai köztársaságot vagy a magyar kommünt támogatni”, s a történetek ellenére Horthy Magyarországára még mindig biztosabb megélhetést nyújt a számukra, mint a délszláv királyság. „A pécsi menekültek dossziéi, ami a tollforgatókat illeti, elfogytak a rendőrkapitányok asztaláról. Kereskedelmi, gyáripari, ipari tevékenységben jobban felszívódtak – azok megmaradhettek, itt maradhettek –, a közélet, irodalom irányításában azonban szerepük nem lehetett.”²² – írta Majtényi Mihály *A magunk nyomában* című visszaemlékezésében. A bénultság azonban, amelyet jelenlétükkel teremtettek, még sokáig érezte hatását. A pécsi emigráns írók és újságírók mélységesen megosztották az egyébként is önbizalmát veszített délvidéki magyar társadalmat és közéletet. Haraszi Sándor, aki hosszú éveken át alakítója volt a délvidéki magyar szellemi életnek, Szabadkáról történt távozását követően, 1930-ban a Nyugatban jelentette meg *A vajdasági magyar irodalom tíz éve* című tanulmányát, melyben már maga is így fogalmazott: „az élet és az irodalom sehol a világon nem szakadt úgy el egymástól, mint a Vajdaságban”, Herceg János *A diófa árnyékában* (1942) című kötethez írt bevezetőjében pedig megállapította: „Talán sehol nem volt mostohább sorsa magyar nemzedéknek, mint annak, amelynek ifjúsága itt, Délvidéken a húszas évekre esett.”

És itt most akár vége is lehetne a történetnek. Két emigránsról azonban a kérdés tárgyalásakor külön is szólni kell. Mindketten a Délvidék szülőttei, 1918-1921-ben – és az azt követő esztendőkből – mindketten baloldali meggyőződéssel keresték helyüket a történelem forgatagában, s a pécsi szerb-magyar köztársaság bukását követően a délszláv területen kerestek menedéket – ettől kezdve azonban útjaik elváltak. Az egyik Csuka Zoltán, a másik Lőrinc Péter volt.

Csuka Zoltán 1901-ben Zichyfalván született, gyermekkorát Óbecsén, Baján és Szabadkán töltötte, Pécsre ifjúkori hányattatása során Mohácsról került, ott érettségizett. Ő tehát nem menekültként kereste a területet megszálló szerb csapatok oltalmát és kegyeit. Az azonban tény, hogy a Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság idején megtalálta a maga szerepét, lapot szerkesztett, írt és közben agitált, sztrájkokat szervezett. Hazatérését követően, 1922 után Újvidéken a szellemi élet egyik legelszántabb szervezőjévé vált; úgy tűnt, töretlen lendülettel megy tovább a maga választotta úton. Az *Út* című lapot még a kassági modernség jegyében indította útjára, annak

kudarca nyomán azonban rá kellett ébrednie, hogy életkörülményei – és vele az írástudói feladatai is – gyökeresen megváltoztak. Elsőként keresett szövetséget, együttműködő partnereket a délvidéki magyar (és szerb) írók és költők sorában – 1928-ban ő szerkesztette a *Kéve* című délvidéki magyar költők antológiáját. A *Vajdasági Írás*, majd a *Kalangya* megálmodójaként Szenteleky Kornél személyében hamarosan meglelte fegyvertársát, aki programmá formálta a délvidéki magyar értelmiségi elhivatottság lényegét. Ezért írhatta róla Herceg János: „Csuka Zoltán elválaszthatatlanul hozzátartozik a jugoszláviai magyar irodalom történetéhez.” 1933-ban neki is távozni kellett a Délvidékről, de otthon maradt írótaisaival haláláig tartotta a kapcsolatot.

Lőrinc Péter – aki hol Löbl Árpád, hol Láng Árpád, s még vagy egy tucat más ál- és művésznéven alkotta meg életművét – három évvel volt idősebb Csuka Zoltánnál, 1898-ban született Antalfalván. Önéletrajzi vallomása szerint az első világháború idején a lövészárokban vált kommunistává, a Tanácsköztársaság azonban már Budapesten találja. A bukás után a megszállt Pancsovára menekül, innen vezetett az útja Pécsre, ahol – ha lehet – a szerb-magyar kömmün még elszántabb harcossá tette. Hazatért, s útja egyenesen az illegális pártmunkások soraihoz vezetett. Élete végéig elkötelezett baloldali volt: 1983-ban bekövetkezett haláláig szinte egyedüli kánonalkotó alakja a délvidéki magyar történetírásnak, osztályharcos történelemértelmezése máig az egyik legnagyobb tehertétele közösségi gondolkodásunknak.

Bori Imre *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig* című 1968-ban Újvidéken megjelent, a délvidéki magyar irodalmi gondolkodás kánonját megalapozó könyvében apoteózisát adta a pécsi emigránsoknak és az általuk művelt avantgard irodalmi törekvéseknek. Úgy vélte, nekik köszönhető, hogy az akkor ébredő irodalom erősen „vidékiek” jellege végül is nem szökött szárba, hiszen az akkori „lokális szellem” a „szellemi provincializmus melegágya” volt, s egyúttal a „dilettantizmus nevelője és táplálója” is. „Az akkori sajátos helyzet hozta – fogalmazott Bori Imre –, hogy 1921 nyarán, a Pécs-Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság felszámolása után az ott megszorult forradalmárok egy része Jugoszláviába emigrál, s mert köztük jelentős számmal voltak írók is, ez az ugyancsak Majtényi Mihály szavaival oly »különös vérátömlesztés« nemcsak újabb lökést adott az önmagára ébredő vajdasági irodalomnak, hanem kikököntette a »vidékiségéből« is, hiszen az emigráns íróknak fontos katalizáló szerep jutott irodalmunk alakulásában: nem kis

²² Majtényi 1961, 88-89. p.

mértékben éppen az ő érdemük, hogy a vajdasági irodalom magasabb igények ostromára indulhatott, s az ő *internacionalizmusuknak* [sic! – M. F.] tudható be, hogy a vajdasági magyar irodalom tájékozódni kezdett a jugoszláv irodalom felé is. (...) *A pécsi emigráció tehát az egyetemesség kritériumát és igényét hozta a vajdasági magyar irodalomba, s vele az avantgardista és osztályharcos szemléletet is – olyan kvalitásokat, amelyekkel a helyi irodalmi erők nem rendelkeztek, hiszen a magyar polgári irodalom perifériáján helyezkedtek el* –, s itt kell látnunk ennek az irodalomnak legkiemelkedőbb egyéniségét, Szenteleky Kornélt is.²³ (Ez utóbbi egyébként nem igaz.) Ebbéli gondolatait Majtényi Mihály fennebb már idézett nézetének erősen szelektív idézésével véli alátámasztani.

Bori Imre megállapítása több sebből is vérzik. Azon túlmenően, hogy meglepő fölényrel osztogatja a szellemi provincializmus és a dilettantizmus bélyegét, erősen csúsztat akkor, amikor a Délvidéken fellelhető irodalmi örökséget minősíti. A vajdasági magyar irodalom hagyománya ugyanis a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területén nem kizárólag Milkó Izidort és Herczeg Ferencet jelentette – ahogyan azt Bori Imre állítja –, akik műveik zömében a Nyugat első nemzedéke által már felszámolt párizsi charm kellemét keresték és éltették, hanem örökséget képezett a polgári irodalomnak az a mikszáthi hagyományokat követő, de helyi színekkel, hangulatokkal és realitásokkal átítatott áramlata, amelynek kimagasló alakjai – a szegediek társaságához hasonló karakterjegyekkel – Papp Dániel és Gozdsu Elek voltak, halvány – de nem mindig tehetségtelen – követőik pedig ott ültek a délvidéki nagyvárosok (Szabadka, Zombor, Nagybecskerek és Zenta) polgári lapjainak szerkesztőségeiben. Velük szemben véli úgy, hogy a Vajdaságban is jelentkező avantgarde-mozgalmak irodalmunk két háború közötti szakaszának legfontosabb eredményei és jelenségei voltak, s nekik köszönhető a „vajdasági” magyar irodalom megszületése is. „Az avantgarde katalizátori szerepe révén egy vidéki mentalitású és színvonalú irodalom autonómmá, vajdaságivá vált – bekapcsolódhatott az európai mozgalmakba, s a jugoszláv irodalom felé is ablakot nyitott, hiszen a vidékiség nemzeti szempontúsága ellenében az avantgarde internacionalizmus nyomában felfedezte eszmei testvéreit a jugoszláv irodalom hasonló mozgalmában Újvidéktől Zágrábig.” E hamis és talmi megállapítások megtévesztő és hazug voltát az sem enyhíti, hogy a titói Jugoszláviában még 1968-

ban is csak a testvériség-egység és az internacionalizmus jegyében lehetett magyar értékekről szólni.

Bori Imre nem kevésbé igazságtalan a délvidéki magyar írók és költők egyenkénti megítélésakor sem. Az Út írói között számon tartott Aranyműves János Lajos aktivista költőről – a későbbi Csuka Jánosról – azt írta: „Főleg költészetének formális jegyei alapján minősíthető aktivistának, és kevésbé az életérzés jogán, melyet csupán elégedetlenség fűtött, s így nyilvánvalóan az élet mélyebb, a szemlélet általánosabb vonatkozásaiig már nem tudott eljutni. S éppen ezzel a ténnyel magyarázható, hogy az egyébként tehetséges író pályája olyan nagy, a szépirodalmiság igényéről lemondó fordulatot vett.”²⁴ Az egyébként tehetséges író később Budapesten megírta *A délvidéki magyarság története 1918–1941* című, máig egyedülálló, forrásértékében páratlan művét. (Püski Kiadó, 1995)

A történelem úgy hozta, hogy a délvidéki magyar irodalom az 1945-öt követő szigorú, majd lassan oldódó elzártság éveiben szinte alapító atyáinak tekintette az „avantgárd apostolainak” 1921 után a Délvidékre tévedt társaságát. Csodálta kozmopolitizmusukat és felszabadult formakultúrájukat, modernségük útmutatásul szolgált sok-sok nemzedék számára. Életidegenségük katedra szintű iskolát teremtett, hagyománytagadásuk mérce volt a felnőtté válás kapujában. Persze balgaság lenne a történetekért csak az emigránsokat kárhóztatni – bőségesen akadtak követőik a délvidéki magyar írástudók sorában – akkor is, a későbbiek során is. De hogy erjesztői voltak a hagyományellenes magatartásnak, az ma már világosan kitetszik. Követőik közé tartoztak mindazok, akik 1945 után vállalt baloldali elkötelezettséggel részesei lettek a kisebbségi magyarság önszerveződési kezdeményezései eltiprásának. Ők maguk nem voltak kultúrateremtők, nem is hagyhattak kultúrateremtő szándékot maguk után. „A pécsi emigránsok ideológiájukat tekintve nem képeztek tömböt, tudatuk töredezett volt, ezt akkori írásaik s életük későbbi alakulása is híven bizonyítja”²⁵ – fogalmazta meg Pastyik László.

* *A tanulmány a Kisebbségi életpályák című Marosvásárhelyt 2007. augusztus 30–31-én a Borsos Tamás Egyesület és az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet közös szervezésében megtartott IV. Kisebbségtörténeti konferencián elhangzott előadás írott változata.*

²³ Bori Imre: *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1968, 20. p.*

²⁴ Bori Imre 1968, 100. p.

²⁵ Pastyik László, 161. p.

Zentai emlék

Három fiatal beszélgetett
a Tisza partján, a sétányon.
– Ők aztán biztosan nem tudják –
mondta csendesen a barátom.

– Hátha mégis–, és odaléptem.
– Fiúk, hol a hatvanöt tarkón
lőtt magyar ember emlékműve?
– Túl, a híd lábán, egy kis dombon –

mutattak egyszerre előre,
s indultunk abba az irányba.
Az egyik megszólalt: – Ott lőtték
a nagyapámat a Tiszába a szerbek.

Székesfehérvár, 2008. november 11.

Adalékok a járeki haláltábor első negyedének történetéhez

(1944. december – 1945. február)

Bevezetés

1944 októberében a német hadvezetőség hozzálát a bácskai és bányási német lakosság evakuálásához. A felszólításnak nem mindenki tesz eleget, becslések szerint a Bánságban 120 000, a Bácskában 80 000 német marad, elsősorban asszonyok, gyerekek és az idősebb korosztályok tagjai, illetve mindazok, akik a háborús ellenség jóhiszeműségében oktalanul bizakodnak, s talán abban reménykednek, hogy a fordulat után csak személyre szabott bűnhődés lesz majd, és a kollektív büntetés elmarad. Mások meg házukat, vagyonukat nem akarják őrizetlenül galád fosztogatók szabad prédájául hagyni. Pedig ekkora már a szövetséges nagyhatalmak boszorkánykonyháján a kelet-európai népek sorsa eldöntött, és a Duna menti németeknek semmi jót sem üzentek a keleti égen felragyogó vörös csillagok. Tito jugoszláv népfelszabadító mozgalma az egész ország németiségét kollektív bűnösneként kívánta kezelni, s elképzelését, mihelyt arra alkalma kínálkozott, azonnal átültette a gyakorlatba. A partizán vezérkar 1944. október 17-én – miután a jugoszláviai Bánságot elfoglalják az oroszok – Versecen ülészik, és következményeiben nagy horderejű határozatokat hoz.

A „nem szláv” – mindenekelőtt a német és a magyar – lakosság szigorú megbüntetésének céljából elrendelik a katonai közigazgatás bevezetését. Az elkövetkező hetek Vajdaság-szerre a magyar- és németirtó tobzódás jegyében zajlanak, melyből az új jugoszláv biztonsági szolgálat (OZNA), a különféle főfegyverzett partizán alakulatok, a minden időben rablásra és fosztogatásra kapható csőcselék és a részben mondvacsinált, részben nagyon is valós sérelmeit megbosszulni akaró délszláv, mindenekelőtt szerb lakosság egy része veszi ki a részét, összhangban a központi akarral. Az áldozatok összeszámlálása máig szinte reménytelen vállalkozás számba megy, ugyanis a hóhérok nem mindenről vezettek statisztikát, és a néhanapján itt-ott előbukkanó, utólag készült OZNA-jelentések foghíjasak, önellentmondók. Az OZNA egy utólag készült kimutatásából, amit a II. ügyosztály bizonyos Jakubec vezetéknévű főnöke (keresztneve nehezen, talán leginkább Jerzy-nek olvasható) az derül ki, hogy

a Vajdaság területén likvidált magyarok száma mindössze 1776. Viszont, ha összeadjuk a területi OZNA-részlegek adatait, akkor ennél lényegesen nagyobb számot kapunk, többek között ezért is a közölt számokat igen nagy fenntartással kell kezelnünk. (Hogy az OZNA-statisztika négy kéziratoldalának fénymásolata hozzánk került – és hogy egyáltalában előkerült egy horvátországi levéltárból – azért A. Sajti Enikő szegedi professzorasszonyt illeti köszönet!)

Szerémség:	-
Bácska:	2332
Szabadka:	290
Újvidék:	323
Bánát:	37
Petrograd (Beckerek):	-
Magyar összesen	2982

A jelentés egyébként a Vajdaságban kivégzett nemzetiségi származású személyek számát így összegzi:

Német	6763
Magyar	1776
Horvát (usztasa)	436
Egyéb nemzetiségek, oroszok, csehek, szlovákok, ruszinok, bunyevácok stb.	468
Összesen	9668

A számításban bizonyos hiba van, s ezt egy egyszerű összeadási művelettel is megállapíthatjuk. (Ennyit arról, hogy mennyire vehető komolyan a korabeli okiratokban található, számszerűsített adatok.) E dokumentum mégis fontos, egyebek mellett azért, mert megerősíti az oral history alapján már ismert tényt a mindennemű bírósági eljárás nélküli vérengzésekről, azaz arról, hogy folytak bebörtönzés nélküli kivégzések, zajlott a spontán bosszú és a szervezett genocidium. Az OZNA osztályvezetője az újvidéki magyar áldozatok túlnyomó többségét (310 személyt) pl. ebbe a kategóriába sorolja, a hasonló módon likvidált bányási németek számát pedig kb. 5000-re taksálja.

Eltérően a fenti adatoktól, a kivégzett és lemészárolt magyarok számát ötezertől negyvenezerig, a hasonló

sorsa jutott németekét általában harmincezerre becsülik a történészek, publicisták, bár, mint tudjuk, többféle adat forog közkézen. Tény viszont, hogy az októberi és novemberi eseményekről máig nincs pontos képünk, a szintézisre várni kell. Újabbán a németek és a magyarok internálására létrehozott gyűjtő- és munkatáborok történetének tudományos feldolgozása és megírása is kecsegtet némi reménnyel, bár az adminisztratív és szemléletbeli akadályok még mindig jelen vannak mindennapjainkban. Jó jel, hogy 2007-ben háromnyelvű – szerb, német, magyar – könyv jelenhetett meg a szeghegyi táborról, nem túl biztató viszont, hogy az elmúlt években – többszöri próbálkozás és felszólítás ellenére – például még a dr. Dragoljub Živković vezette tartományi (tehát állami) ankétbizottságtól is megtagadták a járeki koncentrációs tábor halotti anyakönyvének bemutatását. Az anyag alaposabb tanulmányozásának megkezdésére csak most, 2009 januárja óta nyílt módja e sorok írójának.

Milyen célból hozták létre a táborokat?

Az új hatalom tulajdonképpen két célt kívánt elérni: mindenekelőtt kíméletlenül meg kívánta büntetni a németeket, s részben a magyarokat is, ugyanakkor a legyőzött nemzetek munkaképes felnőtt lakosságát rabszolgaként kívánta alkalmazni, mindenekelőtt a mezőgazdaságban – az első időkben az őszi terménybetakarítás során. A létrehozott táboroknak három típusa ismert.

Mindenekelőtt voltak ún. munkatáborok, ahol mindenekelőtt a németeket, de nemegyszer a magyarokat vagy a magyar lakosság megbízhatatlannak nyilvánított csoportjait rabszolgamunkára kényszerítették. Több településen egy ideig a magyarok is megkülönböztető jelzést – fehér karszalagot kellett hogy viseljenek. Hallgatólagosan ilyen jellegű munkatábornak tekintették azokat a településeket, ahol a német lakosság létszáma elérte legalább a 300 főt. Az ilyen falvakban, kisvárosokban a kényszermunkára mozgósított lakosság aludni ugyan általában hazajárhatott, de napközben ingyenmunkát végzett a környék nagybirtokain, vagy egy-egy szerb nagygazda földjén. Ez sok helyen a magyarokra is vonatkozott.

Un. központi munkatábort viszont egy-egy nagyobb településen és járási központban hoztak létre, elsősorban a távolabbról internált munkaképes férfiak részére.

Különleges státusú táborokat a német (és később a csürogi, zsabylai és mozsori magyar) lakosság munkaképtelennek nyilvánított csoportjai számára létesítettek. E „lógerok”-ba zsúfolták a betegeket, az öregeket, a kisgyermekes anyákat és a gyerekeket. Az ellátás az ilyen helyeken volt a legrosszabb,

mindennapos volt az éhezés, a gyógyszer- és sóhiány, nem volt téli tüzelő, a fogva tartottak egy idő után rongyokban jártak, megtetvesedtek, s járványos betegségek pusztítottak közöttük. Jovan Mirković professzor szerint összesen hat különleges státusú tábor (mi nyugodtan nevezhetjük ezeket igazi nevükön, haláltáboroknak) működött a Vajdaságban: Szerémségben a mitrovicai, Bánságban a molini (mollydorfi, molyfalvai) és a kničanini (rudolfsgnadi), Bácskában pedig a körtési (kruševljei), a gádori (gakovói) és a járeki.

A tartományi képviselőház által támogatott kutatások eredményeként 2004 szeptemberében napvilágot látott kiadvány több számadatot is tartalmaz a táborokban elpusztult civil áldozatokról. Az adatok bevallottan foghíjasak, nem ölelik fel sem a magyarság, sem pedig a délvidéki németiség teljes egészének veszteségeit. A járeki táborról – pedig ez volt az egyik legnagyobb és legembertelenebb – hazai forrásból egyáltalán nem közölnek releváns adatot, nyilván a fentebb már említett okok miatt, viszont hivatkoznak német kutatási eredményekre, szerzőkre. Az ő, szorgos gyűjtőmunka alapján készített becsléseik szerint a Bánság, a Bácska és a Szerémség táboraiiban legalább harmincezer német pusztult el, közöttük közel 2500 (kettőezer-ötszáz) gyermek. De vannak kutatók, akik az áldozatok számát ennél is nagyobbaknak vélik. A bennünket közelebbről érdeklő járeki haláltábor német áldozataira vonatkozó számadatok az 5240-től a 6536-ig terjednek.

A hazai szerb közvéleményben máig tartja magát az a téves hiedelem, hogy különleges státusú gyűjtőtáborokba csak német nemzetiségűeket hurcoltak el. Ez már a kezdet kezdetén sem így volt. Számtalan esetben a más anyanyelvű házastársat is deportálták, és a vegyes házasságból származó gyermekeket sem kímélték. Az ország kommunista vezetése – mi meglepő! –, lényegében faji álláspontra helyezkedett, amikor az AVNOJ november 21-ei rendelete szellemében minden németet megfosztott jugoszláv állampolgárságától, majd a szigorú bánásmódot – ami egyet jelentett a táborba zárással – kiterjesztette azokra a személyekre is, akik ugyan német származásúak voltak, de lényegében már asszimilálódtak, és már a háború előtt „horvátként, szerbként vagy szlovénként tüntették fel magukat”. (Vagy például, tegyük hozzá, magyarként.) De nemcsak németből asszimilálódott bácskai és bánáti magyarok kerülhettek táborba. Ilyen sors várt a bukovinai székelyek egy-egy csoportjára Szabadkán és Szeghegyen (ez utóbbi táborban 1308 székely nyomorgott), de velük együtt táborba taszították a negyvenes években Boszniából hazaköltöztetett magyarokat is. Ám a délvidéki „kis magyar GULÁG” legnagyobb szigete még csak ezután emelkedett ki

az emberi nyomorúság és megalázottság végtelen tengeréből...

A csúrogi és zsablyai magyarok érkezése

1945. január 23-án az újvidéki Szabad Vajdaság (a Magyar Szó elődje) vérlázítóan magyarellenés, uszító cikket jelentetett meg. A dél-bácskai szóbeli emlékezet egy később koszorússá lett költő művének tekinti az irományt, mely szerzője számára – bárki is lett légyen – valóban biztosította a halhatatlanságot, de a szégyent is. Ebből értesülhettek ugyanis a délvidéki magyarok arról, hogy a jugoszláv partizán hatóság elhatározta Csúrog és Zsablya korábban már megtizedelt teljes magyar lakosságának kitelepítését és koncentrációs táborba hurcolását. A gyűlölködő cikkíró nem válogat a negatív minősítéseket felerősítő stílusos eszközökben: „Bácska gyilkossá nevelt fiáról”, „gyilkos ösztönükben hóhérokká fajultakról”, „bácskaiakról, magyarokról” ír, s hamis pátozzsal hozzászól, „kiket, ha nem tudnánk megtagadni, szégyenlenénk, hogy itt születtünk”. Nem kétséges, mind a kitelepítést eldöntő határozat, mind pedig az ezt megideologizáló újságcikk a kollektív büntetés náci eszméjéből született. Abból az eszméből, ami ellen látszólag és állítólag küzdeni akart. Csúrogon és Zsablyán ugyanis 1945 januárjában talán már egyetlen olyan magyart sem találni, aki bármilyen módon is felelősségre volna vonható az előző négy év magyar állam- és közigazgatásával vagy annak erőszak szervezeteivel folytatott akár kényszerű, akár önként vállalt együttműködéséért. Az ilyen személyek ugyanis ekkorra már elmenekültek, vagy az október végétől tobzódó kíméletlen terror és esztelen mérsárlás áldozataivá váltak másokkal, teljesen vétlen emberekkel egyetemben.

1944 decemberében a partizán hatóság összeírása alapján Csúrogon még közel 2400, Zsablyán pedig még közel 1500 magyar élt, tegyük hozzá, teljes rettenetben és megfélemlítettségben. 1945. január 23-án, farkasordító hidegben, ezt a tömeget indították gyalogmenetben Járek – magyar nevén Tiszaistvánfalva – felé. (Mozsor magyar lakosságának deportálására később került sor.)

Járek ekkor már több mint egy hónapja a jugoszláv katonai közigazgatás által irányított különleges státusú gyűjtőtábor volt, méghozzá nagyság szerint a második legnagyobb az országban, közel húszezer, a környékről – de távolibb vidékekről is – idekényszerített német lakójával. De németek mellett elvéve mások is kerültek a táborba – szlovákok, ruszinok, horvátok, magyarok – ha házastársuk német volt, s ők nem tudták megúszni az elhurcolást, vagy nem akartak elszakadni társuktól.

A tisztaistvánfalvi németek többsége – engedelmessé a Wermacht felszólításának, amit

Románia katonai átállását követően adtak ki, s terjesztettek a Délvidéken – már októberben szekerekre rakta legfontosabb ingóságát, s nehéz, kalandos utakon visszaindult ősei 18. században elhagyott hazájába, maga mögött hagyva gondozott, gyönyörű házakkal ékes szülőfaluját, közepén az ágostai evangélikus templommal, előtte a nagy hitújító, Luther Márton szobrával. Azonban a felszólítások ellenére nem kelt mindenki útra. Elsősorban a legöregebbek maradtak itthon. Hogy közülük később hányan váltak az október végi véres napok áldozataivá, azt nem tudjuk. Feltételezhetően nem sokan, hiszen egy ideig maga Tolbuhin szovjet marsall főhadiszállása is Járekon volt, s az oroszok jelenléte – erre több példa akad a Vajdaság más településein is – nemegyszer gátat szabott a zabolátlan partizánterrornak. Az itt maradt idős járekiak (körülbelül ötvenen) természetesen automatikusan lágerlakókká váltak, hiszen egész falujukat bekerítették, fegyveres őrkkel vették körül. Aki a szökést választotta, az életével játszott, meg egyébként sem lett volna hova menekülnie, legfeljebb a szomszédba, élelmet keresni a mindig segítőkész temerinieknél, ahonnan ekkorra már szintén deportálták a németeket. Temerinben december elején kidoboltatták, hogy 6-án minden német jelentkezzen a község házában. Eredetileg nem Járekre szánták a szerencsétleneket, hanem a kisebb, ókéri (ma: Zmajevó) táborba, ahová zuhogó esőben vitték őket e célra kényszer mozgósított magyar szekerekre. Egy éjszakát töltöttek itt, majd Járekre lettek irányítva. A partizán fegyveresek, megfélemlítési szándékkal, nagy lövöldözés közepette valamennyiüket át zavarták a német temetőn. Az elhajtottak között akadtak vegyes házasságban élő magyarok is.

Feladatát a táborparancsnokság minden szempontból komolyan vette. Ez megállapítható abból is, hogy a tisztaistvánfalvi jegyző által magyarul vezetett, és 1944. szeptember 20-án abbahagyott halotti anyakönyvet – immár cirill betűkkel, és az új államnyelven – folytatni kezdték. A koncentrációs tábor halotti anyakönyvének első adata Lotbrajn Jovanra (nyilván Lotbrein Johann) vonatkozik. A 68 éves földműves még december 2-án hunyt el, ha hihetünk a bejegyzésnek, agyhártyagyulladásban. Halálát Valrabenstejn Jovan (Wallrabenstein Johann) jelentette, vagyis még nem a később kötelezően bejegyzett 107-es paragrafus alapján anyakönyveztették, amiből arra lehet következtetni, hogy ő még nem volt lágerlakó, azaz a járeki tábor december 2-a és 6-a között kezdték működtetni. Közvetve ezt bizonyítja két jóval későbbi, egész pontosan 1945. január 1-jei anyakönyvi bejegyzés is, mely 1944. december 4-én délelőtt 10 órára datálja a járeki 405. számú ház lakóinak, Majer Franja (nyilván Meier v. Maier Franz) élelmiszerkereskedőnek

és feleségének, Katarinának önakasztással elkövetett suicidumát.

December 31-éig a kíméletlen bánásmód, az éhezés és a betegségek következtében az anyakönyv tanúsága szerint 85-en haltak meg, zömmel idősebb, a nevük alapján német nemzetiségű személyek. Összehasonlításképpen: Járekon 1942-ben és 1943-ban 30–30 halott volt egész évben. (Ez is szemléletes, de a legnehezebb hónapok majd csak 1945-ben következnek!) Az 1944-ben elpusztultak között palánkait, újvidékit, újsóvéit, ókérít, bulkeszit, torzsait, ó- és újfutakit, titelit, csébit, dunabökényit, sajkásszentivánit, kiskérít, šidit, szépligetit, bácsfeketehegyit, kátyit, tizsakálmánfalvit egyaránt találunk. De már az első napokban meghal két temerini is, hiába a szülőfalu közelsége és segítsége: december 17-én leheli ki lelkét Graf Leopold 75 éves római katolikus kőműves – állítólag végelgyengülésben – két nappal később pedig Wolpert József 46 éves római katolikus földműves – a beírás szerint szívbajban. A szívbaj egyébként gyakori halálok, alig tizenhét nap alatt 11-en pusztulnak el tőle, később pedig még 17-en. Asztmában három hónap alatt 26-an, de a legtöbben mégis végelgyengülésben, február végéig összesen 88-an! Megfigyelhető, hogy a hetven éven felüliek regisztrált haláloka legtöbbször éppen ez utóbbi. A tábor túlélők visszaemlékezéseit hallgatva megalapozott a gyanú, hogy ezeknek az idős embereknek a többsége éhen veszett, vagy az elszennvedett bánat súlyát volt képtelen tovább viselni. 1945 példátlanul hideg januárját követően észrevehetően megnövekszik a tüdőgyulladásban elhaltak száma (összesen 17), de a bélhurutban elpusztultaké is (19). Köztük öregeket és gyermeket egyaránt találunk. És a táborlakók számára éppen az utóbbiak szenvedése és halála okozta a legnagyobb megrázkódtatást. Elsőként a pici, mindössze két éves Perbaj Anna halt meg december 18-án légcsőhurutban. Okkal kérdezhetjük: ő vajon milyen háborús bűnt követett el? A – neve alapján – első magyar áldozat viszont egy öregasszony, a 78 éves újfutaki özvegy Orbán Éva, halálának oka „természetesen” esetében is „staračka slabost”, végelgyengülés, a magyarok közül őt Esztergomi Mária 67 éves háziasszony követi majd Ósóvéről, apja Esztergomi János, anyja Majzel Ilona. Január 12-én azután a haláltábor elpusztítja az első magyar csecsemőt is (őt közel hatvan magyar kisgyerek követi majd a későbbi hónapokban a járeki kriptákba és frissen ásott tömegsírokba). Neve Novák Józsika, római katolikus, meghalt négy hónapos korában, bélhurutban, anyja Novák Verona. Sem az apja nevét, sem az édesanya származási helyét nem tüntették fel. Neve és vallása alapján temerini lehetett, akár a 74 esztendő Kropš Ivan (Kropsch Johann) uradalmi intéző. Ő Karlócáról jött át Temerinben élő

lányaihoz, s innen deportálták. Finom szövetből varrt télikabátja jól illett egy, az angol úridivatot igen kedvelő partizánra is, így az öregember a hideg esőben halálosan átfázott. A családi hagyományt utólag megerősítik a halotti anyakönyv adatai is: január 11-én éjjel egy órakor halt meg tüdőgyulladásban, az új esztendőben immár 33. áldozatként. Másnap este nyolc órakor viszont lőtt seb okozza Trisler Fridrih (Triesler Friedrich?) Sajkásszentivánról elhurcolt 81 éves földműves pusztulását. Miért lőhették le? Szökni próbált? Vagy óvatlanul kilépett az utcára – ami szigorú szabályokhoz volt kötve –, és a minden sarkon őrt álló partizánok egyike lepuffantotta? Vagy feleselt a partizán előjárókkal, akik közül néhányan példátlan brutalitással viszonyultak a deportáltakhoz, s nemegyszer kínozták, verték is őket? Esetleg egyszerűen csak mindenből eleget lett, és nem engedelmeskedett a parancsoknak? A halotti anyakönyv 39. sorszám alatt regisztrált szűkszavú adataiból mindez nem fejthető meg. A kíméletlen bánásmód és a teljesen kilátástalan helyzet okozta pszichikai megterhelést nem mindenki volt képes elviselni: a rabszolgaságból, a testi-lelki kiszolgáltatottságból három hónap alatt ötven is az öngyilkosságot látták az egyetlen kivezető útnak, közöttük egy 47 éves szabályai magyar asszony is...

Zord, embertelen, a náci haláltáborokéhoz hasonló világ uralkodott Járekon, s január 23-áig – a csúrogiak, majd a szabályaiak érkezéséig – már közel 140-en elpusztultak, február végéig pedig még több mint kilencvenen. Persze mindez elenyészik a későbbi – járványok és éhínség által többesre növekvő – pusztulás apokaliptikus méreteihez képest. A magyartalanításra ítélt Sajkás-vidéki falvak felnőtt lakosait a partizánok gyalogszerrel hajtották Járekra, a gyerekeket viszont kíméletből – hogy micsoda ördögi kímélet volt ez, azt ma már tudjuk – szekerekre és vonatra rakták. Hogy a négy éves Varga Mancsi (így van a neve beírva), Varga Péter és Mandity Jelena gyermeke milyen járművön utazhatott Csúrogtól a haláltáborig, nem tudom, január 23-án délután 5 órakor azonban már halott volt. Két nap múlva őt követte Tamás József egyhónapos, Tamás Mihály és Bába Mária gyermeke, Turó Imre, Turó Frigyes és Vida Mária 15 éves fiúgyermeke Kucoráról, majd a szabályai születésű Gálik Juliska, 2 hónapos, azután – már februárban – Horvát Antal hét hónapos, Csikó Mária 7 éves, Fuszko Ferenc hat hónapos – valamennyien Csúrogról... De a többi táborlakó gyermek helyzete sem volt jobb, németet, magyart egyaránt találunk az áldozatok között: Fraj Đorđe (nyilván Frei Georg) újpalánkai szülők gyermeke három hónapos, amikor február 7-án meghal az „általános gyöngeség”-től, az újvidéki Šoc Anka picinye, Matild mindössze 25 napos, a római katolikus vallású, palánkai Borics Máriának Magdaléna nevű lánykaja hat hónapos...

Őket – és a többieket – ki és mikor fogja rehabilitálni, emléküik előtt mikor fognak fejet hajtani az egykori tettesek mai politikai és közjogi örökösei?

* * *

1944. szeptember 20-áig Járek (addigi hivatalos magyar nevén Tiszaistvánfalva) anyakönyveit, így a halotti anyakönyvet is, az anyakönyvvezető magyar nyelven vezette. Azt a könyvet, amelybe a koncentrációs táborra változtatott német településen életüket vesztett deportáltak egy részének (vagyis az első hónapokban elhunytaknak) az adatait találjuk, 1941-ben nyitották meg. Fedelére magyar nyelven írva a következőket találjuk: »A Tiszaistvánfalva-i anyakönyvi kerület Halotti anyakönyve 1941 évi jul hó 17 (áthúzva és kijavítva: 24–) napjától 1945 évi július hó 17. napjáig«. Később valaki több tollvonással áthúzgálta az »anyakönyvi kerület« és a »Halotti anyakönyve« kifejezéseket. A fedőlapra ragasztott címke jobb sarkában tollal írt szám: 150.

Az anyakönyv 300 számozott lapot tartalmaz, és a Bács-Bodrog vármegyei alispán pecsétjével és aláírásával 1942. január 26-án hitelesítették. (Hogy miért csak ekkor, az nem világos.)

Mészáros Sándor történész, néhány évvel váratlanul bekövetkezett halála előtt, személyes kapcsolatainak köszönhetően átlapozhatta a halotti anyakönyveket, s tőle tudjuk, hogy összesen 2376 elhunyt személy adatai maradtak fenn, hiányzik viszont az 1945. július 17-étől 1946. január 9-éig terjedő időszakra vonatkozó valamennyi bejegyzés! Mészáros összesen 121 elhunyt magyar legfontosabb adatait írta ki – később publikálta is –, e számot azonban semmiképp sem tekinthetjük véglegesnek, egy az övénél részletesebb, az egész corpust tüzetesen szemrevételező kutatást követően várhatóan árnyalni tudjuk a magyar áldozatokra vonatkozó – tőle származó – eddigi ismereteinket is.

Az anyakönyvvezető szokásos kötelező év végi összegzéséből kiviláglik, hogy a kb. kétezer lelket számláló, Újvidék közeli Tiszaistvánfalván 1941-ben összesen 40 elhunyt személy adatait dokumentálták (közülük az első 24 egy korábbi könyvben keresendő), 1942-ben 30-ét, 1943-ban szintén 30-ét, 1944 szeptember végéig (vagyis a német lakosság többségének elmeneküléséig) pedig 19-ét. Az utolsó halott, akinek az adatait még magyar nyelven írták be, Gröszer Jakabné született Adolf Katalin 21 éves ágostai evangélikus vallású napszámos volt, aki bélhurutban halt meg szeptember 19-én este 9 órakor.

A következő, vagyis a 20. számú bejegyzés – akárcsak az összes utána következő – már szerb nyelven, szépen, olvashatóan megformált cirill betűkkel készült, 1943. december 3-ai keltezéssel. Az új

anyakönyvvezető kilétét egyelőre sem aláírásai alapján, sem más módon nem sikerült megállapítanom. Egyébként a családneveket a szerb helyesírási normáknak megfelelően, a kiejtéshez igazodva regisztrálta, az eredeti keresztneveket, szinte minden esetben szerb (néha horvát) megfelelőjükkel helyettesítette (pl. Johann helyett Jovan vagy Ivan, István helyett Stevan), de a magyar nevekkal mintha elnézőbb lett volna. Néhány alkalommal a halált okozó betegség nevét latinul írta be – talán így kaphatta kézhez a táborparancsnokság vagy a tábori orvos jelentését. Anyakönyvezési ügyekben nem volt egészen járatlan. Az adatfelvétel során, a rovatok kitöltésekor a magyar anyakönyvezés szabályaihoz igazodott, folytatta tehát a korábbi gyakorlatot, természetesen az új körülményekhez igazodva. Az »Aláírás előtti esetleges megjegyzések« rovatában – néhány ritka kivételtől eltekintve – a következő »egyenszóveget« találjuk: »Ubeleženo na osnovu pismene prijave u smislu 107 §-a U. M.« A halálesetet bejelentő személy aláírása ilyenkor mindig hiányzik, amiből arra következtethetünk, hogy az elhunytakra vonatkozó adatok a haláltábor parancsnokságától származtak. A járeki »lógert« túlélők közül többen elmondták, hogy iszonyodva várták a delet, mert ekkor járta be a település utcáit a szürkelovas hullaszállító szekér, s arra dobálták fel az elmúlt huszonegy óra halottait. Talán ezzel párhuzamosan az elhunytak adatait is regisztrálták.

Az alábbiakban a táborban elhunytakra vonatkozó fontosabb adatokat közlöm, általában a szülők és a házastárs (ha volt) neve nélkül, az iktatás eredeti sorrendjében. Általában csak az elhalálozás napját – néha óráját is – közlöm, a bejelentés időpontját csak akkor, ha abból egyéb összefüggésekre következtethetünk. A neveket úgy tárom az olvasó elé, ahogyan azt az anyakönyvvezető bejegyezte, illetve, ahogyan azokat el tudtam olvasni. Nem németesítem és magyarosítom vissza őket – az anyanyelvi és nemzetiségi hovatartozás legtöbbször enélkül is minden nehézség nélkül kikövetkeztethető. Az elhunytakra vonatkozó egyéb adatokat (vallása, foglalkozása, halálának oka) magyarra fordítva közlöm. Ha a női áldozat özvegy, a szerb ud. rövidítést a szokásoknak megfelelően özv.-ként adom vissza. Egyéb rövidítések: r.k. = római katolikus, ref. = református, ev. = ágostai evangélikus, prav. = pravoszláv, ism. = ismeretlen, é. = éves, sz. = született, földm. = földműves, házt. = háztartásbeli, vmilyen = valamilyen, B. = Bački/Bačka/Bačko, N. = Novi/Nova/Nove, St. = Stari/Stara. Amennyiben indokolt, az anyakönyvi bejegyzésekhez []-ben kommentárt fűzök. Az elhalálozottakra vonatkozó általam itt közlésre kerülő beírások elején található első adat az anyakönyvi bejegyzés sorszáma, ezt pedig az elhalálozás napja követi. Utóbbiak esetében az

időrend csak viszonylagos, ugyanis nemegyszer akár több nappal a halálesetet követően történt meg az anyakönyvezés, vagyis a személyi adatok nem az elhunytak elhalálozásának, hanem bejegyzésük sorrendjének megfelelően követik egymást.

És még valami: a gyermekáldozatokra vonatkozó adatokat zsíros fekete betűkkel kiemeltem.

A járeki tábor áldozatai

Az 1944. december havi bejegyzések

20. 12. Lotbrajn Jovan földm. B. Jarak, ev., 68 é., agyhártyagyulladás [a bejegyzés nem a 107-es paragrafus alapján történt, a halálesetet Valrabenstajn Jovan jelentette, amit a »megjegyzések« rovatában – cirill betűs – aláírásával tanúsított]

21. 12. Trenc Magdalena földm. B. Palanka, r. k., 80 é., végelgyengülés

22. 12. Vajnc Jakob földm. N. Šove, ev., 56 é., májrák

23. 12. Artak Kristina sz. Grajlah házt. Novi Sad, ev., 76 é., szívbaj

24. 13. Haur Jakob földm. N. Šove, ev., 88 é., végelgyengülés

25. 13. Haler Petar földm. N. Šove, ev., 66 é., szívbaj

26. 12. Ams Ana sz. Hubert házt., B. Palanka, ev., 85 é., végelgyengülés

27. 13. Dir Petar földm. B. Palanka, ev. 85 é., végelgyengülés

28. 15. Rigel Fridrih molnár N. Šove, ev., 73 é., húgyvérűség

29. 15. Lajpold Marija sz. Gleser házt. Pašicevo, ev., 39 é., szívbaj

30. 17. Jelčo Jakob kőműves Bulkes, ev., 58 é., gyomororrák

31. 16. Ilik Franciska házt. B. Palanka, r. k., 80 é., végelgyengülés

32. 16. Briker Filip földm. N. Šove, ref., 86 é., nehéz légzés

33. 15. Štajinec Ludvig földm. Torža, ev., 72 é., végelgyengülés

34. 15. Kovanec Josif földm. St. Futog, r. k., 82 é., tüdőgyulladás

35. 16. Özv. Verner Vilhelmina sz. Hajb házt. N. Šove, ev., 89 é., végelgyengülés

36. 17. Lenhard Filip földm. N. Šove, ref., 83 é., végelgyengülés

37. 17. Graf Leopold kőműves Temerin, r. k., 75 é., végelgyengülés

38. 17. Bon Josif kocsmáros B. Palanka, r. k., 83 é., végelgyengülés

39. 17. Sajc Petar molnár St. Futog, r. k., 70 é., tüdőtüberkulózis

40. 18. Stuc Marija sz. Far házt. N. Futog, r. k., 70 é., végelgyengülés

41. 18. Haler Elizabeta sz. Miler házt. N. Šove, 70 é., agyvérzés

42. 18. Mates Jovan földm. N. Futog, r. k., 86 é., végelgyengülés

43. 18. Vernet Jakob napszámos B. Palanka, r. k., 83 é., végelgyengülés

44. 18. Özv. Hecl Lujza sz. Pehal, Torža, ref., 64 é., szívgyöngeség

45. 18. délelőtt 10 óra Perbaj Ana N. Palanka, r. k., 2 é., szülei: Perbaj Rudolf és Venci Ana, a halál oka: légszöhurut

46. 18. Fuks Franja földm. N. Futog, r. k., 69 é., szívbaj

47. 18. Ermel Helena sz. Hauer házt. Torža, ev., 79 é., asztma

48. 18. Pehtold Karlo földm. Titel [felekezeti hovatartozása és életkora "nepoznato", vagyis ismeretlen, a halál oka nincs megnevezve]

49. 19. Özv. Šnejder Terezija sz. Šumaher házt. N. Palanka, r. k., 66 é., asztma

50. 19. Šmit Terezija sz. Grol házt. St. Palanka, r. k., 77 é., végelgyengülés

51. 19. Hofenberger Štefan kötőmester B. Palanka, r. k., 76 é., bél- és gyomorhurut

52. 19. Volpert Josif földm. Temerin, r. k., 46 é., szívbaj

53. 19. Bek Andrija kőműves Čib, r. k., 65 é., asztma

54. 19. Virt Adam kereskedő St. Futog, r. k., 65 é., asztma

55. 19. Özv. Kramaher Katarina sz. Osvald házt. N. Palanka, r. k., 71 é., végelgyengülés

56. 19. Švindel Ana sz. Brandelik házt. B. Palanka, r. k., 80 é., végelgyengülés

57. 20. Varner Vilhelm földm. N. Palanka, r. k., 85 é., végelgyengülés

58. 20. Metendorfer Jovan földm. Bukin, r. k., 64 é., szívbaj, kimerültség

59. 21. Bernhard Elizabeta sz. Tiherir házt. B. Palanka, r. k., 57 é., tüdőtüberkulózis

60. 21. Mahmer Adam földm. Torža, ref., 70 é., végelgyengülés

61. 21. Kolheb Jakob földm. Torža, ref., 80 é., asztma

62. 22. Mensinger Sofija sz. Kapes házt. N. Šove, ref., 72 é., tüdőgyulladás

63. 21. Luš Mihajlo földm. N. Palanka, r. k., 81 é., végelgyengülés

64. 22. Özv. Kizel Sofija sz. Giser házt. Torža, ref., 85 é., végelgyengülés

65. 23. Tagliber Justina sz. Lajbesberger házt. Šajkaš, ev., 79 é., végelgyengülés

66. 23. Bubenhajmer Martin földm. Torža, ev., 82 é., végelgyengülés

67. 23. Flaš Jakob földm. N. Palanka, r. k., 62 é., gyomorfekély

68. 23. Getl Adam földm. Torža, ref., 55 é., a szív végelgyengülése, szívbaj
69. 23. Hazur Josif géplakatos B. Palanka, r. k., 63 é., szívbaj
70. 24. Hengen Katarina házt. Palanka, r. k., 75 é., asztma
71. 24. Laufer Erhard kocsmáros B. Novo Selo, r. k., 70 é., szívbaj
72. 23. Özv. Šmit Elizabeta sz. Baron házt. Torža, ev. 84. é., végelgyengülés
73. 24. Volf Jakob napszámos N. Šove, ev. 70 é., tüdőtuberkulózis
74. 24. Özv. Gent Eva sz. Baš házt. Novi Sad, r. k., 75 é., tüdőtuberkulózis
75. 25. Özv. Miler Elizabeta sz. Bolc házt. N. Šove, ref., 81 é., végelgyengülés
76. 25. Denert Franja cipész Šid, r. k., 65 é., asztma
77. 25. Özv. Korel Terezija sz. Kriger házt. N. Šove, ref., 63 é., agyvérzés
78. 25. Özv. Šen Elizabeta sz. Hofenberger házt. Palanka, r. k., 89 é., végelgyengülés
79. 26. Luc Jakob napszámos Pašičevo, ev., 66 é., asztma
80. 26. Cvik Antun napszámos Bukin, r. k., 59 é., szívbaj
81. 27. Lajtner Martija cipész Šajkaš, r. k., 61 é., tüdőtuberkulózis
82. 27. Bauer Eva sz. Majer házt. N. Šove, ev., 69 é., [vmilyen gyulladás, kiolvashatatlan]
83. 26. Haler Henrieta sz. Fište [vagy Fišler?] házt. N. Šove, ev., 61 é., tüdőgyulladás
84. 27. Berg Nikola földm. N. Futog, r. k., 80 é., végelgyengülés
85. 27. Özv. Orban Eva sz. Verner házt. N. Futog, r. k., 78 é., végelgyengülés [a név bejegyzése körül valami nem stimmel, ugyanis az apjának a neve Orbán Benedek, ha ez pontos – ami kérdéses –, akkor viszont az elhunyt leánykori neve nem lehet Verner]
86. 27. Osvald Jovan földm. Gajdobra, r. k., 61 é., „vitium cordi(s)” [szívelégtelenség]
87. 26. Özv. Žlider Julijana sz. Rajc házt. N. Futog, r. k., 76 é., végelgyengülés
88. 26. Kopel Katarina sz. Biringebauer [nehezen olvasható] házt. Šajkaš, ev., 69 é., tüdőtuberkulózis
89. 28. Geri [vagy Germ?] Kristina házt. Palanka, ev., 81 é., végelgyengülés
90. 28. Özv. Kramer Barbara sz. Vinkler házt. Palanka, r. k. 75 é., „gastroenteritis” [gyomor-bélfertőzés]
91. 28. Özv. Operman Elizabeta sz. Muter házt. Palanka, r. k., 84 é., „gastroenteritis” [gyomor-bélfertőzés]
92. 28. Sam Petar földm. Torža, ev., 77 é., asztma
93. 29. Haler Vilhelm földm. N. Šove, ref. 64 é., asztma
94. 29. Birman Katarina sz. Birman házt. Torža, ev., 73 é., asztma
95. 29. Bramberger Eva sz. Šefer házt. Palanka, r. k., 71 é., „gastroenteritis” [gyomor-bélfertőzés]
96. 29. Özv. Garb Marija sz. Bernhard házt. B. Palanka, r. k., 73 é., bélhurut
97. 28. Verg Lorenc kőműves Bukin, r. k., 61 é., asztma
98. 29. Šmit Jozef napszámos N. Futog, r. k. 58 é., agyvérzés
99. 29. Lic Ludvig molnár Feketič, ev., 91 é., végelgyengülés
100. 30. Birman Katarina sz. Birman házt. Torža, ref., 72 é., végelgyengülés [a kisebb eltérések ellenére nagyon valószínű, hogy a 94. sorszám alatt már bejegyzett halott adatait vezették be újra]
101. 31. Šmit Konrad földm. Budisava ev., 84. é., végelgyengülés
102. 31. Elman Franja asztalos Kač, ev., 84. é., végelgyengülés
103. 31. Bajtelštajn Ana sz. Jesenski házt. B. Palanka, r. k., 82 é., tüdőgyulladás
104. 31. Gajs Josif lakatos N. Šove, ref., 52 é., asztma
105. 31. Bruker Elizabeta sz. Kriger házt. N. Šove, ref., 77 é., végelgyengülés

Az 1945. januári bejegyzések

1. 1944. 12. 4., délelőtt 10 óra. [Az anyakönyvezés csak 1945. január 1-jén történt meg!] Majer Katarina sz. Lauerman házt. B. Jarak [a házszám is feltüntetve: 405.], ev. 73. é., házastársa: Majer Franja, a halál oka: akasztásos öngyilkosság
2. 1944. 12. 4., délelőtt 10 óra [Az anyakönyvezés csak 1945. január 1-jén történt meg!] Majer Franja élelmiszerkereskedő B. Jarak [a házszám is feltüntetve: 405.], ev. 73. é., házastársa: Majer sz. Lauerman Katarina, a halál oka: akasztásos öngyilkosság
3. 1944. 12. 31. [Bejegyezve január 1-jén] Mesinger Jovan napszámos Pašičevo, ev., 83. é., végelgyengülés
4. 1945. 1. 1. Šel Evald napszámos Torža, ref., 71 é., húgyvérűség
5. 1944. 12. 31. Jerkovski Jakob asztalos B. Palanka, r. k., 74. é., bélhurut
6. 1945. 1. 1. Vihert Vilhelm földm. Torža, ev., 73 é., szívbaj
7. 1. Özv. Masing Hermina sz. Paupering [?] házt. B. Palanka, r. k., 66 é., agyvérzés
8. 1. Biber Filip földm. Torža, ev., 66 é., bélhurut
9. 2. Lajpesberger Elizabeta sz. Šerer házt. Šajkaš, ev., 83. é., végelgyengülés
10. 2. Sabo Ana sz. Jakob házt. B. Palanka r. k., 56 é., szívbaj
11. 2. Henizel Katarina sz. Pastal házt. St. Palanka, r. k., 89 é., végelgyengülés
12. 3. Luc Adam lakatos St. Palanka r. k., 64 é., szájrák

13. 3. Šmit Suzana sz. Baron házt. Šajkaš, ev., 65 é., tüdőgyulladás
14. 2. Greser Nikola földm. Torža, ev., 63. é., szívbaj
15. 4. Özv. Lenard Magdalena sz. Maurer házt. B. Palanka, r. k., 73 é., végegyengülés
16. 4. Drajs Karlo földm. Budisava, ev., 73. é., végegyengülés
17. 4. Özv. Gerstetić Rozalija sz. Auma Bač, r. k., 78 é., végegyengülés
18. 4. Reder Matija napszámos St. Futog, r. k., 69 é., asztma
19. 5. Estergomi Marija házt. St. Šove, r. k., 67 é., szívbaj
20. 5. Jeger Anton földm. St. Futog, r. k., 50 é., asztma
21. 5. Trisler Katarina sz. Hajmberger házt. Šajkaš, ev., 79 é., végegyengülés
22. 6. Miler Jakob földm. Kač, ev., 91 é., végegyengülés
23. 6. Štajbah Jovan nyugdíjas Titel, r. k., 81 é., végegyengülés
24. 6. Kol Gregor molnár B. Palanka, r. k., 81 é., gyomororrák
25. 7. Jung Jovan földm. Pašičevo, ev., 78 é., végegyengülés
26. 8. Özv. Rishauer Adela, leánykori neve ismeretlen, házt. Beograd, r. k., 66 é., bélhurut
27. 8. Birman Margareta sz. Tauster házt. Torža, ev., 91 é., végegyengülés
28. 8. Esert Nikola napszámos B. Palanka, r. k., 77 é., bélhurut
29. 9. Özv. Hauzer Katarina sz. Hedrih házt. N. Šove, ref., 69. é., tüdőgyulladás
30. 9. Filipi Filip földm. Torža, ev., 78 é., agyvérzés
31. 9. Özv. Haler Magdalena sz. Bem házt. St. Šove, ev., 75 é., asztma
- 32. 12. Novak Josif B. Jarak r. k., 4 hónapos, anyja Novak Verona, apja neve nincs feltüntetve, a halál oka: bélhurut**
33. 11. Kropš Ivan uradalmi intéző Temerin, r. k., 74 é., tüdőgyulladás
34. 11. Gilbert Šarlota sz. Birman házt. Torža, ref., 69. é., tüdőgyulladás
35. 11. Miler Nikola cipész B. Palanka, r. k., 69 é., bélhurut
36. 11. Hil [vagy Hig?] Ana házt. B. Palanka, r. k., 69 é., bélhurut
37. 12. Kost Henrik földműv. B. Jarak, ev., 80 é., asztma
38. 12. Özv. Veber Julijana sz. Rezer házt. N. Šove, ev., 86 é., végegyengülés
39. 12. este 8 óra [bejegyzve január 13-án] Trisler Fridrih földm. Šajkaš, [felesége Demad Elizabeta, apja Trisler Fridrih, anyja Hajnc Marija] ev., 81 é., a halál oka: golyó általi seb
40. 13. Klerner Kristijan kőműves Novi Sad, ev., 91. é., végegyengülés
41. 14. Štern Rozina házt. B. Palanka, r. k., 64 é., bélhurut
- 42. 15. délelőtt 10 óra Šlajnkefer Rihard B. Palanka, r. k., 2 é., szülei: néhai Šlajnkefer Josif és Vagner Ana, [a halál oka olvashatatlan]**
43. 16. Cebel Jovan földm. N. Šove, ref., 64 é., asztma
44. 18. Cinicer Katarina sz. Bolc házt. N. Šove, ev. 79 é., végegyengülés
45. 19. Fišer Adam gyári munkás N. Šove, r. k., 58 é., szívbaj
46. 19. Hartman Filip földm. Pašičevo, ev., 86 é., végegyengülés
47. 19. Gaus Florijan földm. St. Futog, r. k., 77 é., bélezáródás
48. 20. Özv. Ris Jelena sz. Pegl házt. Torža, ev., 72 é., asztma
49. 20. Supenčić Jelena Novi Sad, ismeretlen felekezetű, 92 é., végegyengülés
50. 21. Özv. Bauer Karolina sz. Hajnc házt. Kulpin, ev., 71 é., bélhurut
51. 22. Özv. Gislar Elizabeta sz. Šlagester házt. N. Futog, r. k., 74 é., végegyengülés
52. 22. Beker Fridrih napszámos N. Šove, ref., 69 é., bélezáródás
53. 22. Štamler Jovanka házt. Novi Sad, r. k., 56 é., mellhártyagyulladás
- 54. 23. délután 5 óra [bejegyzve január 24-én] Varga Mancsi Čurug, r. k., 4 hónapos, szülei: Varga Petar és Mandić Jelena, a halál oka: bélhurut**
55. 23. délelőtt 9 óra [bejegyzve január 24-én] Farago Viktorija sz. Šagi házt. Čurug, r. k., 80 é., végegyengülés [ha a bejegyzés pontos, akkor az idős asszony már a haláltáborba vivő út elején meghalt]
56. Majer Franja nyugdíjas Novi Sad r. k., 64 é., asztma
57. 24. Özv. Turo Katarina sz. Petri házt. Kulpin, ev., 78 é., végegyengülés
58. 25. Birman Margareta sz. Tomas házt. Torža, ev., 90 é., végegyengülés
59. 25. Kop Franja napszámos N. Futog, r. k., 80 é., végegyengülés
60. 25. Özv. Treer Marija sz. Tifenbah házt. B. Palanka, r. k., 65 é., bélhurut
61. 25. Birman Jovan földm. Torža, ev., 76 é., asztma
62. 26. Volpert Elizabeta sz. Kiner házt. Temerin, r. k., 62 é., végegyengülés
- 63. 25. délután 6 óra Tamaš Josif Čurug, r. k., 1 hónapos, szülei: Tamaš Mihajlo és Baba Marija, a halál oka: veleszületett gyöngeség**
64. 28. Lenhard Đorđe földm. B. Jarak, ev., 88 é., végegyengülés

65. 29. Hes Franja földm. Titel, ev., 81 é., végelgyengülés

66. 29. délelőtt 11 óra Turo Imre Kucura, ev., 15 é., szülei: Turo Fridrih és Vida Marija, a halál oka: szívszélhűdés

67. 30. délelőtt 10 óra Galik Juliška Žabalj, r. k., 2 hónapos, szülei: Galik Petar és Šerfeze [Serfőző vagy Sörfőző] Ilona, a halál oka: tüdőgyulladás

68. 31. délután 6 óra Varnju Eržebet sz. Buderka házt. Žabalj, r. k., 47 é., akasztásos öngyilkosság

69. 30. Özv. Helfrih Elizabeta sz. Federer házt. St. Futog, r. k., 89 é., végelgyengülés

70. 30. Bajerls Eva házt. Kač, ev., 83 é., végelgyengülés

Az 1945. februári áldozatok

71. 1. Vilvol Franja kereskedő B. Palanka, r. k., 58 é., gyomorfekély

72. 3. Cvijanović Milka sz. Prica házt. B. Jarak [házszám: 112.], prav., 24 é., tüdőtüberkulózis [mivel nem a 107-es paragrafus, hanem a férje bejelentése alapján anyakönyvezték, semmiképpen sem lehetett a koncentrációs tábor rabja; vagy a karhatalomhoz tartozó partizánok valamelyikének felesége, vagy azon szerb kolonisták egyike, akik majd nagyobb számban zömmel az elkövetkező hónapokban kezdenek a Vajdaságba szivárogni, később pedig szervezeten is áttelepedni]

73. 2. Tagliber Jakob földm. Šajkaš, ev., 83 é., végelgyengülés

74. 2. Frank Jovan gépész Titel, r. k., 79 é., végelgyengülés

75. 3. Krajšner Jovan napszámos Torža, ev., 64 é., szívbaj

76. 3. Fuks Mihajlo malommunkás B. Palanka, r. k., 73 é., szívbetegség

77. 1. »éjszaka 10 óra« [tragikus halálát csak 3-án írták be] Braun Ištvan molnár Čurug, ev., 45 é., fulladásos öngyilkosság [abból, hogy nevét nem Stevan-ként vezették be, arra következtethetünk, hogy német származású, de magát magyarnak valló személyről van szó; felesége Bočak Gizela-ként van beírva, magyar lehetett]

78. 4. Haler Katarina sz. Ambus házt. N. Šove, ev., 74 é., vesegyulladás

79. 5. Özv. Mauer Terezija, leánykori neve »ismeretlen«, szülei ismeretlenek, házt. Pašičevo, fulladásos öngyilkosság

80. 3. Pataj Janoš napszámos Žabalj, r. k., 80 é., végelgyengülés

81. 5. Heđi Jovan halász B. Palanka, r. k. 81 é., végelgyengülés

82. 5. »délután 7 óra« Horvat Antal Čurug, r. k., 7 hónapos, szülei: Horvat Ištvan és Veći Ilona, a halál oka: tüdőgyulladás

83. 6. Hernbajs Emilija házt. Beograd, r. k., 59 é., tüdőtüberkulózis

84. 6. Özv. Šper Magdalena, leánykori neve »ismeretlen«, házt. Novi Sad, ismeretlen felekezetű, 57 é., szívbaj

85. 6. Özv. Maurer Katarina sz. Miler házt. B. Palanka, r. k., 90 é., végelgyengülés

86. 6. Özv. Mesinger Katarina sz. Krajšer házt. Torža, ev., 65 é., asztma

87. 7. éjjeli fél egykor Fraj Đorđe N. Palanka, r. k., 3 hónapos, szülei: Fraj Josif és Hajm Katarina, a halál oka: általános gyöngeség

88. 9. Vračar Dušan B. Jarak, prav., 10 é., szülei: néhai Vračar Darinko és néhai Banjanin Anka, a halál oka: csonttüberkulózis [nem a 107. paragrafus alapján anyakönyvezték, valószínűleg telepesként került ide idősebb testvérrel vagy rokonokkal, amire a bejelentő – Vračar Marija – családnévéről következtetünk]

89. 7. Maraci Marton földm. Čurug, r. k., 89 é., végelgyengülés

90. 7. Özv. Sekereš Julija sz. Kiš házt. Čurug, r. k., 80 é., szélhűdés

91. 7. Özv. Vajnc Katarina sz. Harfman házt. N. Šove, ev., 82 é., végelgyengülés

92. 8. Özv. Palašti Katalin sz. Balaž házt. Žabalj, r. k., 86 é., végelgyengülés

93. 10. Bek Rozalija sz. Kun házt. N. Palanka, r. k., 69 é., vérmérgezés

94. 8. délután 4 óra Čiko Marija Čurug, r. k., 7 é., szülei: Čiko Gabor és Rekecki Ilona, a halál oka: torokgyík

95. 9. Özv. Burger Kristina sz. Klaus házt. Titel, ev., 81 é., végelgyengülés

96. 9. éjjeli 11 óra Šoc Matild Novi Sad, 25 napos, édesanyja neve: Šoc Anka, a halál oka: tüdőgyulladás

97. 10. Nača Marija házt. Žabalj, r. k., 48 é., tüdőtüberkulózis

98. 10. délelőtt 10 óra Fusko Franja Čurog, r. k., 6 hónapos, szülei: Fusko Šandor és Kasa Verona, a halál oka: általános gyöngeség

99. Özv. Duranski Katarina sz. Naj házt. B. Palanka, r. k. 84 é., végelgyengülés

100. 10. Bruker Kristina sz. Beran házt. Torža, ev., 46 é., asztma

101. 11. délelőtt fél 6-kor Borič Magdalena B. Palanka, r. k., 6 hónapos, anyja neve: Borič Marija, a halál oka: tüdőgyulladás

102. 12. Gratis Katarina sz. Freh házt. St. Palanka, ev., 73 é., bélhurut

103. 12. Özv. Rastik Julija. sz. Čorba házt. Žabalj, r. k., 82 é., végelgyengülés

104. 12. Özv. Kovač Marija sz. Serda házt. Žabalj, r. k., 83 é., végelgyengülés

105. 13. Homanji Franja napszámos Žabalj, r. k., 81 é., végelgyengülés

106. 13. Brand Filip kőműves B. Palanka, r. k., 75 é., bélhurut
107. 14. Esert Anton földm. B. Palanka, r. k., 52 é., tüdőgyulladás
108. 13. Homanji Franja kovács Žabalj, r. k., 81 é., végegyengülés [valójában a 105-ös sorszám alatt található áldozat adatait vezették be újra, különbség csak a foglalkozásban található]
109. 13. Özv. Sauer Katarina sz. Hangovski házt. Srbobran, ev., 81 é., végegyengülés
110. 14. Mendan Verona házt., Čurug, r. k., 37 é., szívbaj [sem férje, sem apja neve nincs beírva]
111. 14. Janoši Stevan földm. Temerin, r. k., 90 é., végegyengülés
- 112. 15. éjjel 11 óra Raušenberger Anamarija r. k., 7 napos, szülei: Raušenberger Franja és Ruringer Emilija, a halál oka: általános gyengeség [a származási hely nincs feltüntetve]**
113. 16. Franc Štefanija sz. Koler házt. B. Palanka, r. k., 58 é., tüdőgyulladás
114. 15. Özv. Demenj Margit sz. Molnar házt. Čurug, r. k., 69 é., vérmérgezés
- 115. 15. délelőtt 8 óra Joža Šandor Čurug, r. k., 4 hónapos, szülei: néhai Joža Đorđe és Putucki Julijana, a halál oka: bélhurut**
- 116. 16. délután fél 6 Hofman Hilda B. Palanka, ev., 9 é., szülei: Hofman Kristijan és Simonović Barbara, a halál oka: tüdőtuberkulózis**
117. 17. Gal Marija sz. Hora házt. Čurug, r. k., 74 é., tüdőgyulladás
118. 16. Palinkaš Gabor földm. Čurug, r. k., 79 é., végegyengülés
119. 17. Šreder Katarina házt. B. Palanka, r. k., 68 é., tetanus [vérmérgezés]
120. 17. Basler Franja bognár, B. Palanka, r. k., 86 é., végegyengülés
121. 18. Naj Nikola földm. B. Palanka, r. k., 58 é., vérmérgezés
122. 21. Özv. Šnajder Klara sz. Tajs házt. N. Futog, r. k., 83 é., végegyengülés
123. 21. Kajpert Katarina sz. Šteg házt. Pašićevo, r. k., 64. é., »zapaljenje plućne bešike« [tüdőgyulladás? hörghurut?]
124. 20. Šamu Ilona sz. Guljaš házt. Čurug, r. k., 50 é., szélhűtés
125. 20. Halaši Jožef földm., Žablja [így!], r. k., 55 é., asztma
126. 20. Özv. Bahman Angela sz. Sabo házt. Čurug, r. k., 65 é., asztma
127. 21. Lautenbah Konrad szabó, N. Futog, r. k., 69 é., szívbaj
128. 22. Özv. Šipoš Klara sz. Palfi házt. Čurug, r. k., 82 é., végegyengülés
129. 22. Fridrih Katarina házt. Novi Sad, ev., 73 é., szívbaj
130. 22. Šnajder Jovan földm. St., Šove, ev., 79 é., végegyengülés
131. 22. Özv. Gertrud Magdalena sz. Vajs házt. Kulpin, r. k., 73 é., vesegyulladás
132. 22. Henig Jakob nyugalmazott vasutas Beograd, r. k., 73 é., vesegyulladás [felesége Marošević Marija]
133. 24. Lunova Barbara sz. Majer házt. B. Palanka, r. k., 73 é., végegyengülés
134. 24. Korhec Marija házt. Žabalj, r. k., 41 é., szívbaj
135. 24. Özv. Berg Eva sz. Berger házt., N. Futog, r. k., 66 é., asztma
- 136. 24. de. fél 11-kor Verner Vilhelm B. Jarak, ev., 4 napos, szülei: Verner Vilhelm és Vajs Katarina, a halál oka: görcsök**
- 137. 25. reggel 3 óra Mohači Šarolta Čurug, r. k., 8 hónapos, szülei: Mohači Jožef és Apert Aranka, a halál oka: bélhurut**
138. 25. Özv. Berlet Julijana sz. Rajh házt. Titel, ev., 63. é., szívbaj
139. 26. Nađbali Ištvan földm. Čurug, r. k., 76 é., bélhurut
140. 24. Tot Mihajlo földm. Žabalj, r. k., 96 é., végegyengülés
141. 25. Horvat Viktorija sz. Sabo házt. Čurug, r. k., 72 é., szívbaj
142. 26. Özv. Riler [vagy Siler?] Marija sz. Lenhard házt. Čurug, ev., 87 é., végegyengülés
143. 26. Rigel Josif napszámos N. Šove, ref. 63 é., bélhurut
144. 27. Gutleber Katarina sz. Abel házt. B. Palanka, r. k., 69 é., agyvérzés
145. 27. Özv. Ermel Helena sz. Rajster házt. Torža, ev., 79 é., bélhurut
146. 27. Nadih Helena házt. Torža, ref., 22 é., torokgyík
147. 27. Guljaš Eržebet sz. Molnar házt. Čurug, r. k., 84 é., végegyengülés [bejegyezve márc. 1-jén]
148. 27. Apro Terezija sz. Fodor házt. Čurug, r. k., 79 é., végegyengülés [bejegyezve márc. 1-jén]
149. 28. Berec Ferenc földm. Čurug, r. k., 73 é., végegyengülés [bejegyezve márc. 1-jén]
150. 28. Šmit Petar földm. St. Šove, ref., 68 é., vesegyulladás

Az 1944. december 2-a és 1945. február 28-a között Járekon elhunytak számszerűsített adatai

1944: 86, korrigálva: 85 (egy elhunytat kétszer beírtak)

1945: 150, korrigálva: 149 (egy elhunytat kétszer beírtak)

Összesen: 236, korrigálva: 234

Ebből tényleges internált:231 (a 2 pravoszláv elhunytat – egyik gyermek – és a tábor létrehozása előtti napokban meghalt 1 járeki németet nem számítottam ide)

Ebből:

Felnőtt 213 (102 férfi és 112 nő) – 92,08 %

Gyermek 18 (9 fiú és 9 kislány) – 7,92 %

A 231 áldozatból a neve és a szülei vezetékeve alapján kikövetkeztetve feltételezhetően az **első három hónapban magyar összesen 44**, azaz az elpusztultak **19,05 %-a**.

Foglalkozás szerint:

(A felnőtt nőket, egy kivételtől eltekintve, háztartásbeliként regisztrálták)

földműves:	54
háztartásbeli	111
napzámos	16
kőműves	6
molnár	5
kereskedő	3
cipész	3
kocsmáros	2
asztalos	2
lakatos	2
nyugdíjas	2
nyug. vasutas	1
kötődés	1
géplakatos	1
uradalmi intéző	1
gyári munkás	1
gépész	1
malommunkás	1
halász	1
kovács	1
bognár	1
szabó	1

A szerb helységnevek magyar megfelelői

Bač = Bács
Bačka Palanka = Palánka
Bački Jarak = Tiszaistvánfalva (ma: Bački Jarak/Járek)
Bačko Dobro Polje = Kiskér
Bačko Novo Selo = Bácsújlak
Beograd = Belgrád
Budisava = Tiszakálmánfalva (ma: Budisava/Budiszava)
Bukin = Dunabökény
Bulkes = Bulkeszi
Čib = Dunacséb
Čurug = Csurog
Feketič = Bácsfeketehegy
Gajdobra = Szépliget
Kač = Káty
Kucura = Kucora
Kulpin = Kölpény
Nova Palanka = Újpalánka (ma: Palánka)
Nove Šove = Újsóvé (mai szerb neve: Ravno Selo)
Novi Futog = Újfutak (ma: Futak)
Novi Sad = Újvidék
Palanka = Palánka (szerbül: Bačka Palanka)
Pašičevo = Ókér (mai szerb neve: Zmajevo)
Srbobran = Szenttamás
Stara Palanka = Ópalánka (ma: Palánka, szerbül: Bačka Palanka)
Stare Šove = Ósóvé (mai szerb neve: Ravno Selo)
Stari Futog = Ófutak (ma: Futak, szerbül: Futog)
Šajkaš = Sajkásszentiván
Šid = Sid
Temerin = Temerin
Titel = Titel
Torža = Torzsa (mai szerb neve: Savino Selo)
Žabalj = Zsablya

Irodalom

Bakos Pál és Vecsera Sándor: Megemlékezés. Zsablya, 2005. november 5., Palánka, 2006.

50 Jahre fern von Jarek 1944–1994. „Zammegetraa”, Heddesheim – Shifferstadt – Pfinztal-Söllingen, 1994.

Hartmann, Nikolaus... [et al.]: Istina, na primeru Sekića...; Forum, Novi Sad, 2007.

Janjetović, Zoran: A német és magyar kisebbségi lakosság kiűzése a második világháború végén; Regio, 2003. 1. szám

Kiss József: Az áldozatok is emberek... (3.) Dokumentumok a jugoszláviai magyar kisebbséget ért megtorlásokról; Napló, 1991. december 11.

Martinov, Zlatoje: Traganje za istinom; Nezavisni, 1994. június 17.

Mészáros Sándor: Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–45. I. Bácska; Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1994.

Živković dr. Dragoljub főszerk.: Istina... Zbornik radova. Skupština AP Vojvodine, Novi Sad, 2004.

A délvidéki mézszárlások beismerése nélkül Szerbia nem lehet EU-tag

Szerbia majdani uniós tagságának előfeltétele kell legyen, hogy Belgrád hivatalosan beismerje a titoista partizánok által 1944–45-ben a Délvidéken elkövetett népirtást, aminek becslések szerint negyvenezer magyar, kétszázhatvanezer német és zsidó esett áldozatul, „kollektív bűnösségük” koholt vádjával. E mai napig fenntartott megbélyegzés eltörlése, valamint az áldozatoknak nyújtott jóvátétel nélkül Szerbia nem felel meg a népek közti megbékélés Európában bevett gyakorlatának, következésképpen az uniós felvételi kritériumoknak sem – emlékeztette történelmi felelősségére a Belgráddal tárgyaló brüsszeli bizottságot Becsey Zsolt.

A néppárti magyar európai képviselő arra a kérdésre vár választ a bizottságtól: miért nem szabja Belgrádnak az uniós csatlakozása, de akár csak az ahhoz való közeledése alapfeltételül történelmi bűneinek elismerését és jóvátételét. Szerbia a jugoszláv állam jogutódja, és jelenlegi területén államhatalmi felhatalmazással történtek a mai napig egészében föl nem tárt, népellenes atrocitások.

E tényekről és azok máig ható erkölcsi, demográfiai, politikai, gazdasági és emberi következményeiről nemcsak az érintett szerbiai, valamint magyar és német közvélemény tájékoztatlan a sok évtizedes kényszerű hallgatás miatt, hanem az európai közönség is az – tapasztalta meg Becsey Zsolt európai uniós parlamenti gyakorlatában. E mesterségesen és célzatosan fönntartott tájékoztatlanság pedig melegágya olyan politikai manipulációknak, amelyek végső hatásukban a Vajdaság többnemzetiségű voltát veszélyeztetik, egyúttal jelenlegi uniós tagállamok nemzeti érdekeit sértik.

Becsey Zsolt ezért ígérte meg a Magyar Népi Emléknapiért fellépő szegedi és országos civil szervezeteknek, hogy a Sólyom László államfőnek és a neki átadott petíciójukat megismerteti az Európai Unió legátfogóbb népképviselői és döntéshozó intézményével, az Európai Parlamenttel. A petíció angol és francia fordítása elkészült, és terjesztése az EU-képviselők körében folyik, illeszkedve a Becsey Zsolt által mandátuma kezdete óta ez ügyben tett kezdeményezések sorába.

Civil szervezetek támogató levele

Becsey Zsolt (EPP–ED, Fidesz) néppárti magyar európai parlamenti képviselő 2008. december 16-ai strasbourgi sajtóközleményében javasolta, legyen Szerbia majdani uniós csatlakozásának egyik előfeltétele, hogy Belgrád hivatalosan beismerje a titoista partizánok által 1944–45-ben a Délvidéken elkövetett népirtást, aminek becslések szerint negyvenezer magyar, kétszázhatvanezer német és zsidó esett áldozatul, „kollektív bűnösségük” koholt vádjával. E mai napig fenntartott megbélyegzés eltörlése és az áldozatoknak nyújtott jóvátétel nélkül Szerbia nem felel meg a népek közti megbékélés Európában bevett gyakorlatának, következésképpen az uniós felvételi kritériumoknak sem – emlékeztette történelmi felelősségére a Belgráddal tárgyaló brüsszeli bizottságot Becsey Zsolt.

Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza 2003. február 28-án rezolúciót fogadott el a kollektív bűnösség eltörléséről és „sikraszállt a II. világháború alatt és közvetlenül utána elüldözött, ártatlanul megvádolt és ártatlanul szenvedett valamennyi személy teljes mértékű rehabilitációjáért”. A Magyar Nemzeti Tanács 2004. december 29-én nyilatkozatban emlékezett meg az 1944–45-ben, a katonai közigazgatás idején végrehajtott magyarellenességek megtorlások hatvanadik évfordulójáról. A szerbiai parlament azonban mind a mai napig nem hozott határozatot a kollektív bűnösség elvének eltörléséről.

Az 1941–1948-as magyar áldozatok számának tényszerű megállapítására úgyszintén nem került sor. A Tartományi Tényfeltáró Bizottság tényfeltáró munkája mind a mai napig befejezetlen. Munkáját akadályozta az is, hogy egyes archívumokat még mindig nem nyitottak meg, sőt vannak olyan levéltárak is, ahol elutasítják vagy lehetetlenné teszik az együttműködést.

A hatóság mindaddig nem tette lehetővé a csúrogi áldozatok hozzátartozóinak a halottaikról való méltó megemlékezést, és hogy – a szerémségi Mitrovicán, az egykori Svilara gyűjtő- és munkatáborban 1945 és 1947 között elhunyt svábok emlékére állított kereszthez hasonlóan – megfelelő emlékművet

emeljenek Csúrogon. Eddig úgyszintén nem engedélyezték az újvidéki Futaki úti temető katonasírhajhoz Makovecz Imre műépítész tervezte emlékkápolna építését. Az emlékmű terve már majd két évtizede elkészült.

E levél aláírói, illetve a civil szervezetek vezetői támogatjuk Becsey Zsolt EP-képviselő javaslatát, annál is inkább, mert a jelenlegi, magát demokratikusnak nevező szerbiai hatalom sem tett érdemleges lépéseket elődei történelmi bűneinek elismeréséért és a jóvátételért. Szerbia a volt jugoszláv állam jogutódja, és jelenlegi területén államhatalmi felhatalmazással történtek a mai napig egészében föl nem tárt, népellenes atrocitások, amelyek következményeiről nemcsak az érintett szerbiai, valamint a magyar és német közvélemény tájékozatlan, hanem az európai is.

A háborús bűnök elhallgatása, elkövetők meg nem nevezése, illetve a felelősségre vonás elmaradása nemcsak Vajdaság többnemzetiségű jellegét veszélyezteti, de ellenkezik Szerbia nemzetközi kötelezettségeivel és uniós csatlakozási érdekeivel is. A bocsánatkérés hozzájárulhatna a magyar-szerb/szerb-magyar megbékéléshez.

Felszólítjuk a vajdasági magyar politikai pártokat, a köztársasági és a tartományi képviselőház magyar képviselőit: nyilvánosan támogassák, hogy január 23-a legyen hivatalosan is a vajdasági magyar népiptás

emléknapja, és csatlakozzanak Becsey Zsolt javaslatához.

Újvidéken, 2008. december 29-én

Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka, dr. Gubás Jenő elnök

Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület, Újvidék, Bozóki Antal mgr., elnök

Emberi Jogi Központ, Szenttamás, Andróczy Csaba és Kiss Rudolf

Fény – Civil Szervezet, Magyarkanizsa, Hegedűs László elnök

Jövő Fiatalljai – Magyar Ifjúsági Egyesület, Újvidék, Klenanc Miklós, elnök

Nagy Sándor – Műemlékvédő és Hagyományápoló Egyesület, Újvidék, Papp Ferenc elnök

Nagybecskereki Diáksegélyező Egyesület, Kecskés István, elnök

Újvidéki Diáksegélyező Egyesület, Újvidék, Matuska Márton elnök

Újvidéki Magyar Olvasókör, Újvidék, Matuska Mária elnök

Ürményházi Ifjúsági Klub, Ürményháza, Dulka Andor elnök

Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete, Újvidék, Nagy Margit elnök

Uszítás

Hosszabb cikk jelent meg melléklet formájában az egyik újvidéki szerb napilapban január folyamán. Rólunk, magyarokról szól, a második világháború eseményei keretében. Semmi tekintetben nincsen benne újdonság: ami gonoszságot le lehet írni rólunk, azt megtaláljuk benne. Amely igaz történet eszébe jutott a tudós kutatóként bemutatott szerzőnek, hogy elferdítse, azt elferdítette, de művében találni régi kitalációkat is ismételtelen leírva. Azért nem érdemes sem a szerzőt, sem a lapot megnevezni, mert ilyesmi nem csupán rájuk jellemző. A sablonos megállapításokat csúsztatásokkal és hamisításokkal más szerzők is fűszerezik. Az egész melléklet csak arra alkalmas, hogy a szerbséget úgy mutassa be, mint akik évszázadok óta hősi küzdelmet vívnak a gonosz és örök ellenség, a betolakodó, vérszopó, a szlávokat – elsősorban a szerbeket – irtó magyarok ellen, az ősi szláv (szerb) földjükön, itt a tájunkon. A gonosz magyarok ezerszáz esztendeje egyebet sem tesznek, mint betolakszanak a szláv földre – lényegében a Kárpát-medencébe – és itt irtják az ártatlan és felsőbbrendű őslakosokat, a szerbeket, tágabb értelemben, a szlávokat, de alkalomadtán másokat is, lényegében mindenkit, aki a közelükbe kerül. Közös sorsnak, baráti együttélésnek, közös ellenségnek nincs nyoma a szövegben. Békés együttéléstről, közös harcról, magyar és szerb dinasztíák közötti házasságkötésekről a szerző nyilván sosem hallott, hát még olyasmiről, hogy szerbek követek volna el valamilyen galádságot magyarok ellen. Mindezt tetézi, hogy az okvetetlenkedő magyarok mindent, ami értékes bennük, a szerbektől vettek át. Például első királyuknak, Istvánnak még az eredeti nevét is – Vajk.¹ –, ami a szerző szerint így íródott: Vojko. Hab gyanánt ezen a viperaméreg és epeízű tortán azt találjuk, hogy minden környező nép ősellensége itt éppen a magyar.

Megkérdézzük, hogy hát akkor hogyan is vált Szerbia fővárosává a magyarok által sokáig védett

Nándorfehérvár? A kincses Kolozsvár hogyan lett romániai város? Ukrajnáé a Rákócziak fészke, Munkács? Miközben néhány évtized leforgása alatt néhány más, ma már nem is létező szláv állam is megkaparintotta magának. Hogyan lett Szlovákia fővárosa Pozsony, a magyar koronázási székhely, amelynek soha korábban még csak szlovák neve sem volt...

E sorok írásának egyik napján jelent meg egy kép napilapunkban, az újvidéki Magyar Szóban, egy falfirka fotója, amelyen cirill betűkkel ez olvasható: „A Vajdaság a szerbeké, magyarok kifelé”. Ez mindent elmond a fentebb ábrázolt képről, mindjárt más megvilágításba kerül. A mellékletben olvasott és más hasonló írások azt sugallják, hogy a sok magyar gonoszságot az ártatlan szerb nép a neki tulajdonított közismert bölcs türelemmel viseli. Meg hogy a szerb faj, nemes vérenek köszönhetően, sikeresen ellenáll a primitív és agresszív magyar ármányoknak. A cikkben rólunk festett kép és a magyarok kiirtására buzdító, a napokban Újvidéken megjelent legújabb falfirkák között összefüggést látni.

Hága városában, a nemzetközi bíróság börtönében dicstelenül fejezte be életét a XX. század utolsó másfél évtizedében regnáló, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia által piederstálra emelt, a szerb tömegek által vakon követett országvesztő vezér, aki erőszakosan fertőzte nemzetét gondolkodását ilyesmivel. Hozzá hasonló idegengyűlölő magyar vezetőket nem ismer a történelem. Kreálnak hát a szerb nép ámítására a két nép békés együttélésétől rettegők.

Abban az időben, amikor Slobodan Milošević, az említett szerb vezér Kínába látogatott, hogy a világ legnépesebb nemzetének vezetőit megnyerje politikájának támogatására, akkoriban okos szerb gondolkodók megfogalmazták és leírtak egy hatalmas bölcsességet. Így szól: Az Isten mentsen meg bennünket a távoli barátoktól és a szomszédos ellenségektől. A magunk részéről, a jószomszédi viszony hiányát látva, hozzáteesszük: Kettőn áll a vásár.

1. VAJK (elfogadható) I. István királyunk pogány kori személynevéből. A magyar -k képzővel ellátott alapszava török eredetű, jelentése: gazdag. (Ladó János: Magyar utónévkönyv, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.) (A zárójelben talált, az elfogadhatóságot említő megjegyzést azért fűzte a szerző minden, a könyvben említett név után, mert a névkönyv az anyakönyvi hivatalok számára készült.)

A nemzetközi bíróság előtt tetteiért felelő egykori szerb vezér és az őt kieszelők, az őt követők átkos ideológiájának szüleménye az a fajta propaganda, amelynek egyik tétele úgy hangzott, hogy a horvátokat rozsdás kanállal kell lemészárolni. A másik pedig úgy, hogy a magyarokat humánus módon el kell üldözni. A humánus abban nyilvánul majd meg, hogy kapnak egy-egy szendvicset, éhen ne vesszenek futás közben. Nem a messze évszázadok homályos múltjában olvastuk és hallottuk az ilyesmit a tömegámitó tömegkommunikációs eszközökben, hanem a közelmúltban. Felidézésükhöz nem kell történelmi dokumentumokban kutakodni, itt van a mai generációk emlékezetében. Elképzelhető, hogy az idézett mondatokra kiagyalóik és hirdetőik nem emlékeznek? Nem! Biztosan állítható, hogy emlékeznek rá. A kifogásolt és a hozzá hasonló cikkekben éppen azért kell újra meg újra régi és új agyalmányokat történelmi tényekkel keverve szajkózni, hogy a magyarok fenyegetése ne lanyhuljon, a szerb bűnökre pedig ne gondoljon senki. Azokat úgy kell elhallgatni, mint az 1944 végén és az 1945 elején történt magyarírtást. A korábbi sérelmeink betetőzéseként, az elmúlt század utolsó évtizedében – amellet, hogy be akartak bennünket is vonni a délszláv népek egymás közti leszámolásába, mégpedig úgy, hogy bűnrészesekké váljunk a vukovárihoz hasonló akciókban – testvérgyilkosságra kényszerítették férfiainkat: a bácskai és bánási magyaroknak fegyverrel kellett harcolniuk a drávaszögi és a szlavóniai testvéreik ellen.

A revíziós politika mint halálos bűn

A két világháború közötti időszak magyar kül- és belpolitikája irányítóinak legfőbb gyalázataként azt róják föl a hasonló cikkekben, hogy folyton a trianoni békeszerződés revideálásán mesterkedtek. Ezeket a törekvéseket úgy minősítik, hogy a gonosz magyarok alávalósága egészen addig terjedt, hogy el kell rabolni a környező államok területeit. Nem mindig kerül szóba, hogy azokat, amelyek 1918-ig Magyarország részét képezték. Az első világháborút követően a környező államokban ez lett a domináns vélemény, a hivatalos. Olyasmivel akarnak bennünket és önmagukat is ámítani, hogy ez a békeszerződés volt a nemzetközi igazságszolgáltatás csimborasszója, amiből még a magyaroknak is kijutott. Azóta is szüntelenül ismételtetik. Mintha az első világháborút lezáró békeszerződésről maguk a győztes országok objektív történészei nem mondták volna ki elégszer, hogy az bizony maga volt a másodiknak a csírája és

végül a kirobbantója. Sőt, sokan úgy fogalmazznak, hogy az első és a második világháború tulajdonképpen egyetlen egységes véres harcnak minősíthető.

A legyőzött Magyarország, illetve magyar nemzet olyan helyzetbe került e békeszerződéssel, hogy a győztesek szabták meg határait, egy ideig a maradék állam politikai magatartását is, és írták róla a történelmet. Mindazon országok, amelyek részesültek az első világháború előtti Magyarország részeiből, ezeket a sztereotípiákat voltak kénytelenek alkalmazni, hogy önmaguk és a világ előtt igazolják a trianoni békeszerződés döntéseit. A nagyhatalmak általában nem sokat törődtek mindezzel. Időnként – szorult helyzetükben, mint például a bécsi döntések alkalmával – azonban mégis elismerték, hogy amit Magyarországgal műveltek a békeszerződés kikényszerítésével, az nemzetközi jogi szempontból indokolatlan volt és kívánnivalót hagyott maga után. Sőt azt is kimondták, hogy elképzelhető a szerződésbe foglaltak revíziója. A nagyhatalmak leglátványosabb önbíráta éppen egy revíziós esemény, a bécsi döntések elfogadásában jutott kifejezésre. Csicsery-Rónay István írja²: [Teleki Pál], „...az 1938. márciusi Anschluss után tagja volt a magyar kormánynek és előkészítője az első bécsi döntésnek, amely a magyarok Dél-Szlovákiát juttatta vissza Magyarországhoz. Nem mindenki tudja, hogy ez a döntés Franciaország és Anglia javaslatára történt, sőt megtörténte után azt mindkét hatalom tudomásul is vette.” Ugyanez a szerző idézi a második világháború idejéből Churchillnek, a nagy brit miniszterelnöknek a revízióról szóló gondolatait: „Személy szerint én magam sosem tartottam megfelelőnek azt a módot, ahogyan Magyarországot a legutóbbi [Az első világháborúban. - M.M.] háborúban kezelték. A háború kezdetétől sohasem helyezkedtünk arra az álláspontra, hogy az egyes országok területi státusát nem lehet megváltoztatni.” Más nagyhatalmak államférfiaktól is idézhető hasonló kijelentés, amiről azonban a második világháború végén teljességgel megfeledkeztek.

A nagyérdemű szerb olvasó arról értesülhet a kifogásolt írásokból, hogy a fasiszta beállítottságú háborús bűnös magyar kormányzó, Horthy Miklós azért rendelte el az 1942-es újvidéki razziát, amelynek 4635 áldozata volt, mert ezzel akarta kifejezni és bizonyítani Hitler iránti határtalan hűségét.

Hasonló állításokkal a háború vége óta folyamatosan találkozhatunk. Ezt a minősítést is sablonosan alkalmazzák mindannyiszor, amikor a kormányzó által vezetett országot és amikor magát a kormányzót emlegetik. Feltehető a kérdés, vajon

2. Csicsery-Rónay István: Teleki Pál külpolitikája és 1945. In: Teleki Pál és kora. Occidental Press, Budapest, 1992. 139-149. o.

nekünk magyaroknak kell-e cáfolnunk? Feltételezhető ugyanis, hogy minden betű, amelyet ilyen vitára pazarolunk, csak fokozza a bajt, mert mi is terjesztjük a hamis állítást és vele rossz hírünket. Csakhogy itt van a göbbelszi tézis: a sokszor elismételt hazugság előbb vagy utóbb igazsággá válik. A jelzöt és a minősítést azért ragasztották Horthyra, mert hangoztatta a trianoni békeszerződésbe foglalt igazságtalanságokat és ebből fakadóan kereste a revízió lehetőségét. Nyugodtan kimondhatjuk: a magyar kormányzó nem volt sem Hitler-szolga, sem fasisztabarát. Josip Broz Titónak, a második világháborúból győzelmesen kikerülő jugoszláv kommunista pártvezérnek nem csekély köze van ahhoz, hogy Horthyról elterjedjen ez a hamis vád.³ Horthy valójában elkötelezett antibolsevista volt. Okkal féltette országát és a világot a fasiszmus tejtestvérétől. Tapasztalhattuk ezt mi, magyarok is, de szomszédaink közül minden nép, a szerbek is.

Újvidéken csakugyan volt razzia 1942 januárjában. A kommunisták elleni hajtóvadászatként indult és sajnálatos mézárulásba torkollott. Az már vitatható, és szerb forrásokkal is cáfolható, vajon annyi szerb és zsidó áldozata volt-e, amennyit a szélsőséges uszítók hangoztatnak. Azt azonban nem lehet elvitatni, hogy Horthy regnálása idején a délvidéki razzia magyar felelőseit bíróság elé állították. S azt sem, hogy a Magyar Országgyűlés kártérítést szavazott meg a razzia áldozatai hozzátartozóinak.

A szerb közvélemény azonban erről nem tájékozódhat kellőképpen mindaddig, amíg a szerb politikusok és történészek nem foglalkoznak az ügynek ezzel a számukra kellemetlen részével. Na de mi történt 1944 végén és 1945 elején a Délvidék egész területén? Tehát nem csupán Újvidéken és a Sajkásvidéken, mint ahogy 1942-ben volt. Az történt, hogy lezajlott egy másik, az előzőnél sokkal nagyobb méretű razzia. A magyar kutatók általában ennek a másodiknak csak a magyar áldozataival foglalkoznak, de vannak itt más népek is, amelyek úgyszintén okkal fészegetik ennek a vérengzésnek az ügyét is. Hangjuk nem jut el a szerb állam hivatalos szerveihez.⁴

Annak is utánanézhethünk, melyik újvidéki razzsiának van, és melyiknek nincsen méltó emlékműve. Méltó kegyhelye áll Újvidéken a Duna partján az elsőnek. Láthatja minden idelátogató vendég és minden itt élő polgár. A másikért a felelősséget nem vállalta a tettes.

Emlék(jel)e is csak olyan van, amelyet mi, itt élő magyarok, tizenharmadik kísérletünk után (nem tudjuk, mennyire maradandóan) állíthattunk. Azért maradt meg, mert ezt nem takarította el titokban a hatóság.⁵

Mit mond az objektív történelemtudomány a fasisztának minősített Magyarországról és Horthy Hitler-pártiságáról?

Csicsery-Rónay István egyik tanulmányában foglalkozik a hatalma csúcsához közeledő Hitler és Horthy személyes találkozásával is.

„...itt el kell mondani azt az első hitleri akciót is, amellyel való szembeszállásunk függetlenségi politikánk első győzelme volt. 1938 áprilisában Hitler a Kiel-i flottaszemlére meghívott Horthynak ajánlatot tesz közös fegyveres akcióra Csehszlovákia ellen – jutalmul Szlovákiát ajánlva fel. A kormányzó felháborodva utasítja el a javaslatot. Anglia – mondja – ezt nem tűrné el és az ezt követő háborúban az egész világ erőforrásait mozgósítva Németországot legyőzné. »Unsinn! Schweigen Sie.« (Hülyeség! Hallgasson!) - ordít Hitler az államfőre, mire az feláll és megvetéssel ott hagyja Hitlert. (Zárójelben hadd jegyezzük meg, hogy Szlovákia felajánlása csak az első ilyen erkölcstelen ajánlata volt. Felajánlották Galíciát, Horvátországot Fiumével és – ezt az oroszok – Erdélyt. Egyiket sem fogadtuk el.)”

Ugyanígy folyton ismételt vád a magyarok és Magyarország ellen, hogy 1941-ben galád módon megtámadták Jugoszláviát és megszállták egy részét.

Az írott történelemből tudjuk, hogy 1918-ban a királyi szerb hadsereg megszállta Magyarország egy részét, majd – anélkül, hogy a magyar békedelegációknak módja lett volna érdekeit védeni a béketárgyalásokon – a megszállt területeket az új állam bekebelezte e szerződés rendelkezései szerint. Aztán elüldöztek innen negyvenezer őslakos magyart. Az itt megtört többit pedig jó ideig jogfosztottként kezelték, még politikai pártot sem alakíthattak. 1941-ben a magyar honvédség csakugyan bevonult a valamikori magyar területek egy részére, de mi előzte meg ezt a bevonulást?

Idézet a Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije részeként megjelent: Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában 1941-1945 c. könyvből.

3. A vajdasági tartományi szervek által 1946-ban kiadott Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini (A megszállók és segítők bűntettei a Vajdaságban) c. könyv 344 háborús bűnös nevét sorolja föl, olyanokét, akik a könyv szerint a Vajdaság területén követték el háborús bűnöket. Első helyen említik Horthyt.

4. A Magyar Koalíciót képező pártjaink vezetői e sorok írása idején fordultak többek között a szerb államfőhöz a magyarokat ért sérelmek ügyében.

5. 2009. január végén állítottunk ismét száz keresztet. Engedélyt nem kapván, tettük hát illegálisan. A hatóság rendeletére február 21-én eltávolították őket.

„Szegeden 7-én [1941. április. - M.M.] 11 h 15 l-től 12 h 20 l-ig légitámadás volt. Jugoszláv repülők Szegedre bombákat dobtak. Egy darab 50 kg-os bomba esett a MÁV nagyállomás épületére, mely a tetőt és az első emelet mennyezetét átütve a MÁV- főnök lakásában a sezlónra esett, de nem robbant fel. Egy bomba esett a MÁV. nagyállomás mellett a töltésre, vágányokban kárt nem csinált, csak a vezetékét szakította fel. Két bomba esett a MÁV nagyállomás mellett a Galamb utcában a Boldogasszony sugárút 42 számú ház előtt az úttestre. (...) Szeged 'Tisza' pályaudvaron bombatalálat érte az ott lévő üres német szerelvényt. Egy német katona súlyosan megsebesült s a magyar mozdonyvezető géppuska találattól kórházba szállítás közben meghalt.”⁶ A könyv idézi még a jelentésnek azt a részét is, amely Pécs és Siklós elleni légitámadásokról számol be. A Minisztertanács aznap foglalkozott a jelentéssel. A könyvből való az alábbi – lábjegyzetből származó – idézet is: „*Werkmeister, Karl, a budapesti német követség tanácsosa (...) április 8-án a német külügyminisztériumnak küldött táviratában jelentette, hogy a magyar külügyminiszter-helyettes, Vörnle János szerint 'a magyar kormány örül, hogy a jugoszláv kormány a tegnap [hetedikén – M.M.] végrehajtott légitámadásokkal ennyire megkönnyítette a magyar kormány Jugoszlávia elleni akcióját.'*”

Horthy proklamációja, amellyel felszólította a honvédséget a Délvidék egy részének a visszafoglalására tizedikén, három nappal e légitámadások bekövetkezése után hangzott el. „*Előre az 1000 éves déli határokra.*”

Néhány szó a betelepítésekről

Gyakran emlegetik a magyarok elleni hangulatkeltés során, hogy 1941-ben etnikai tisztogatást hajtottak

vége a szerbek elűldözésével. A cselekedetet a törökök által végrehajtott elnéptelenítésig vezető emberirtással vetik össze. Az 1941-ben történt székely betelepítést is idézik az állítás igazolására.

Hol is lehetne kezdeni az etnikai tisztogatások különböző formáit? Az ezerhatszáz éves végén, amikor Csarnojevics pátriárkával érkeztek e tájra a tömegek? Vagy a Rákóczi vezette szabadságharc, amikor a Délvidéken a frissen betelepültek Bécs mellé álltak és a ritkán lakott terület magyar helységeit felperzselték? Vagy 1848/49-cel? Esetleg az első vagy a második világháborút követő betelepítésekkel? Netalán az 1990-es években lebonyolódottal? Ez utóbbi szerb betelepítési és betelepülési hullám már ismert tény, a bizonyításához sok kutatnivaló nincs is, legfeljebb a méretére vagyunk kíváncsiak. Mit kezdünk azonban azzal az állítással, hogy a magyarok alkalmaztak ilyen módszert, arról pedig nem esik szó, hogy lassan már elfogyunk innen, mégis folyton azt halljuk, hogy mi üldözünk el másokat?

Persze, mindezekről a kérdésekről kellene vitatkozni, beszélgetni. Csak nem úgy, hogy minden bajnak mi, magyarok vagyunk az okozói. Néha el kell mondanunk, hogy mi nem éreztük felszabadulásnak sem 1918-at, sem 1945-öt. Ez utóbbit legfeljebb úgy, hogy egyik gonosz ment, a másik jött. De ezt részben a szerbség is így élte meg.

Tizennyolc után e tájon a magyarság ittlétére utaló szinte minden köztéri szobrunkat ledöntötték. Két Kossuth maradt meg, azok is hosszú évtizedeken át rejtőzködtek. Temerinben a templomudvarban található elásva az 1942-ben készült országzászló szobor. Negyvennégyben döntötték le. A volt községháza területén pedig áll a felszabadulás szobra. Azon a helyen, ahol 1944 véres októberében a közeli mázsaházba besúfolt nagy csoport magyart halomra géppuskáztak.

Dávid Csilla fotója

6. A könyv megjelent a Zrínyi Katonai Kiadónál 1986-ban. Előszavát Fabijan Trgo jugoszláv altábornagy és Liptai Ervin magyar vezérőrnagy írták. Az idézett rész egy a magyar belügyminisztériumban megfogalmazott és a külügyminisztériumnak, valamint a miniszterelnöknek címzett jelentésből való.

Javul vagy romlik?*

Év eleji helyzetkép a délvidéki magyarságról – tanulmányvázlat

Szerbiában a helyzet változatlan. Az ország ma ugyanolyan működésképtelen, mint korábban, a sokszor elátkozott nacionalista és populista erők uralma idején volt. A parlament nem működik, illetve jórészt nem azzal foglalkozik, amivel kellene (törvényhozás). Ez azt jelenti, hogy folytatódik a súlyos politikai válság, amely bizonyára elhúzódik, s amelyet a 2008-as év utolsó hónapjaiban kezdődött nemzetközi pénzügyi krízis is mélyít.

Sem a jelenlegi, sem a korábbi hatalmi koalíció az utóbbi években érdemében nem foglalkozott a kisebbségek helyzetével, a kisebbségi problémákkal. Ez a téma valahol a megoldásra váró problémák (leg)végére került. Már most szinte biztosan elmondható: a kisebbségi jogok érvényesülése csak annyival jut előbbre, amennyit sikerül majd kiharcolnunk.

Vojislav Koštunica (vagy Koštunica Dr. Vojislav – ahogyan a volt miniszterelnököt Nenad Čanak nevezi) a második – 2007. május 15-i kormányfői – beiktatása alkalmával mondott 22 oldalas expozéjában egyetlenegy mondatában sem említette, hogy a szerb kormány konkrétan mit kíván tenni a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása, helyzetének és jogállásának jobbá tétele érdekében¹. Akkor erre csak figyelmeztettünk², most pedig már elmondhatjuk, hogy Koštunica kormányát ez szinte nem is érdekelte.

A szerb kormányfői tisztet 2008. július 7-étől betöltő Mirko Cvetković – Koštunicához hasonlóan – egyetlen szót sem ejtett a megválasztása alkalmából mondott, kormánycélokat vázoló parlamenti expozéjában a Szerbia (Koszovó nélküli területén élő) lakosságának 17,14%-át kitevő kisebbségekről, illetve arról, hogy gondjaik orvoslásában számíthatnak-e bármire is Belgrádtól. Ez annál inkább meglepetésként hatott, mivel a kormány megalakuláshoz és a

folyamatos munkavégzéshez szükséges csekély, 128 fős parlamenti többséget éppen a délvidéki

Mirko Cvetković szerb miniszterelnök

magyarokat képviselő Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) négy képviselőjének támogatása biztosítja számára, s ehhez időnként – főleg a Szerbia európai integrációjával összefüggő kérdésekben – hozzá lehet még számítani a liberálisok 13, s a dél-szerbiai albánok 1 képviselőjének a szavazatát³.

Nem véletlen tehát, hogy a kormányalakítás óta létező Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériumtól és magától a minisztertől sem lehet túl sokat és érdemlegeset hallani, kivéve néhány, leginkább a nemzeti tanácsok megválasztásáról szóló törvény meghozatalával kapcsolatos megnyilatkozást⁴. (Ennek a törvénynek a tervezetét már az előző kormány elkészítette ugyan, csak éppen nem került megvitatásra.)

Szerbiának most már – politikatörténetében először – van Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériuma. Ezzel

* A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2008. november 8-i magyar tudománynapi újvidéki tanácskozására készült, A vajdasági magyarok helyzete (2008. október végén) című tanulmányvázlat 2009. január 26-áig újított változata.

¹ Vojislav Koštunica 2004. március 3-ától 2008. május 11-éig, illetve július 7-éig, az új kormány hivatalba lépéséig volt Szerbia miniszterelnöke.

² Bozóki Antal: Magyarok a Vajdaságban, Válogatott írások 2001–2007, Árgus, Újvidék, 2007, 79. o.

³ Uo.

⁴ A minisztérium 2008. október 27-én jelentette be, hogy „elkészült a nemzeti kisebbségi tanácsokra vonatkozó törvénytervezet”, Magyar Szó, 2008. október 28., 1. o.

elsősorban a civil szervezetek többéves követelése valósult meg, hogy a soknemzetiségű Szerbiában külön minisztérium foglalkozzon a kisebbségek helyzetével és jogainak érvényesítésével. Jellemző azonban, hogy a minisztériumban olyan személyek is fontos pozíciót kaptak, akikről kisebbségi ügyben először hallunk.

Eltérő értékelések a délvidéki magyarok helyzetéről

Eltérő, leginkább ellentétes bel- és külföldi értékelések hangzanak el a vajdasági nemzeti kisebbségek, így a magyarság helyzetéről is. Tudományos alapossággal készült helyzetelemzések hiányában leginkább a hivatásos, köztük felelős tartományi magyar politikusok – a napi politikai követelmények függvényében, főként a külföldi küldöttségekkel való találkozókon – kedvezően értékelik a kisebbségek helyzetét a tartományban, nem ritkán szinte egymással versengve ismételtetik, hogy „kielégítőnek” tartják a magyarság helyzetét. Ezért nem kell csodálkozni, amikor valamelyik külföldi diplomata kijelenti, hogy „Szerbia nemcsak teljesíti a kisebbségvédelmi nemzetközi normákat, hanem túl is teljesíti”.⁵

1.1. Belföldi értékelések

A vajdasági kisebbségek (a szerbiai parlament által még jóvá nem hagyott alapszabály szerint: nemzeti közösségek) helyzetére vonatkozó legújabb ilyen – az öndicséret elemeit sem mellőző – (2008. október eleji) értékelés szerint „az elmúlt 4 évben lassú, de állandó pozitív változás tapasztalható a tartományban a nemzeti viszonyok terén. A légkör egyre kedvezőbb, és ez a konkrét, a tartományi költségvetésből kiválasztott célösszegek növekedéséből is megállapítható. Szorgalmas munkával a tartományi kormánynak sikerült elérnie azt, hogy a törvény és a gyakorlat közötti különbség folyamatosan csökkenjen – válaszolta újságírói kérdésre az egyik felelős magyar kisebbségi politikus”⁶. Példaként pedig az igazolványok és útlevelek esetét említette, amelyeken most „eredeti helyesírás szerint tüntetik fel a személyneveket”⁷ (holott a kisebbségi nyelvek használata a közhivatalokban jelenleg köztudottan messze elmarad a múlt század hetvenes éveinek gyakorlatától).

A kisebbségi politikusok indokolatlan és számadatok nélküli (általános) értékelései hátrányosan

befolyásolhatják nemcsak a kisebbségek valós helyzetének a feltárását, de a nemzetközi közösség viszonyulását is a vajdasági magyarság problémáihoz. Becsey Zsolt (EPP-ED, Fidesz) európai parlamenti képviselő például az Európai Parlamentben 2008. október elején tartott tárgyalások során hangoztatta, hogy a Vajdaságba újabb monitoring küldöttséget kellene irányítani a nemzetiségek közötti viszony vizsgálatára. Doris Pack, az EP délkelet-európai kérdésekkel foglalkozó küldöttségnek vezetője (és

Becsey Zsolt

Jelko Kacin

Doris Pack

⁵ VÉGEL László: *A formanyomtatványok tömkelege és egyéb illúziók*, Családi Kör, 2008., október 23., 8–9. o.

⁶ Lassú, de állandó, Magyar Szó, 2008. október 3., 1 o.

⁷ Uo.

ilyen minőségben Becsey felettése) és Jelko Kacin szlovén liberális EP-képviselő, az EP szerbiai megbízottja azonban határozottan ellenezte ezt. Vélhetően azért is, mivel egy másik vezető tartományi magyar politikus egy ilyen küldöttség jövetelét „pillanatnyilag nem tartotta indokoltnak”⁸.

Más, óvatosabb értékelések szerint „a vajdasági magyarság helyzete az elmúlt három évben nem rosszabbodott”⁹ (ami magyarul azt jelenti, hogy előrehaladás sincs). Vannak azonban olyan álláspontok is, mint amilyent a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) képvisel, miszerint „romlik a vajdasági magyarok helyzete”¹⁰, öt újvidéki magyar civil szervezet elemzése pedig azt mutatja, hogy ez a romlás „folyamatos”¹¹. A Szenttamási Emberi Jogi Központ közleménye szerint „az itteni magyarság helyzete egyre rosszabb”¹².

A belgrádi székhelyű Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (Szerbiai Emberi Jogok Helsinki Bizottsága – SZEJHB) A magyar közösség szerepéről Vajdaság helyzetének meghatározásában elnevezésű, október 16-án Újvidéken tartott panelvitáján elhangzott az is, hogy „már huzamosabb ideje érezzük a többség, a szerbség álláspontjának hiányát a kisebbségek kérdéséről” és hogy „egyfelől Szerbia mindinkább közelít a homogén nemzetállamhoz, másfelől a politikusok még mindig úgy beszélnek a kisebbségekről, mint gazdagságról”¹³.

Svetozar Čiplić¹⁴, a szerb kormány emberi és kisebbségügyi minisztere is elismerte, hogy „Szerbiában nincs koherens, összefüggő rendszer a polgári, politikai, szociális, gazdasági és más jogok megvalósításának ellenőrzésére, ezért nem lehet ezek (a kisebbségek – B. A. megj.) helyzetéről megbízható értékelést adni”¹⁵.

A miniszter ezzel a megfogalmazással valójában megerősítette a civil szervezetek álláspontját, hogy Szerbiában baj van a kisebbségi jogok gyakorlati alkalmazásával, különösen pedig a – különböző rangú és érvényű belföldi és nemzetközi – jogszabályokban megfogalmazott emberi és kisebbségi jogok gyakorlati érvényesítésének ellenőrzésével. A civil szervezetek már jó ideje hiányolják a nemzeti kisebbségek helyzetére

Svetozar Čiplić, az első szerb emberi jogi és kisebbségügyi miniszter

vonatkozó átfogó, objektív elemzés elkészítését, amire a hatalom eddig nem volt hajlandó.

1.2. Külföldi vélemények

A vajdasági kisebbségek helyzetét leginkább a balkáni, vagy délkelet-európai ügyekkel megbízott, illetve hivatalból foglalkozó európai uniós tisztségviselők, az Európa Tanács (ET) és Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) politikusai értékelik, akikről azonban már nem egy alkalommal bebizonyosodott, hogy nem egészen értik, vagy éppen nem is ismerik a vajdasági kisebbségek történelmét, jelenlegi helyzetét és jogaik gyakorlati megvalósulásának problémáit.

Az Európai Parlament (EP) legutóbb 2007. október 25-én Strasbourgban fogadott el jelentést az Európai Unió (EU) és Szerbia viszonyáról, amelyben szó esik a kisebbségek helyzetéről is.

A Jelko Kacin EP-képviselő által – vélhetően a Vajdasághoz fűződő szlovén gazdasági érdekek pártolása okán is – készített jelentés szerint „Szerbiának sikerült javítania az etnikumok közötti kapcsolatokat, különösen a Vajdaságban, ahol csökkent az etnikai villongások száma, ha nem is szűntek meg teljesen”. Az EP arra kérte a szerb hatóságokat, „tegyenek további intézkedéseket a

⁸ GIMPEL Tibor: Parlamenti „busójárás”, Magyar Szó, 2008. október 9., 2. o.

⁹ csin: EU és a vízumigénylés, Magyar Szó, 2007. október 1., 4. o.

¹⁰ Vajdasági Magyar Demokrata Párt: Romlik a vajdasági magyarság helyzete, HÍRLEVÉL, 2007. augusztus 14.

¹¹ BOZÓKI Antal: Magyarok a Vajdaságban <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#1479> (2007. augusztus 27.), Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya, REGGELI SAJTÓFIGYELŐ, 2007. augusztus 28., Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, V. évf. 95. szám, 2007. augusztus 29. és <http://www.mbk.org/php/index.php?newlang=hun>

¹² Hajrá magyarverők!?, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 15. o.

¹³ STG: Egy mítosz végnapjai, Magyar Szó, 2008. október 21., 5. o.

¹⁴ Született Újvidéken, 1965-ben, a jogtudományok magisztere, a szerb Alkotmánybíróság volt bírója.

¹⁵ Toleranciaprogram a középiskolákban, Magyar Szó, 2008. augusztus 2., 3., 5. o.

többszámú Vajdaságban élő nemzeti kisebbségek fejlődésének előmozdítása és a békés együttélés érdekében”. Emellett „biztosítsák, hogy a rendőrség, az ügyészség, a bíróságok és más állami szervek etnikai szempontból semlegesek legyenek”. A parlament felhívta ezenkívül a szerb hatóságok figyelmét, hogy az említett intézményekbe vetett bizalom megfelelő kiépítése érdekében biztosítsák, hogy „az etnikai összetétel megfelelőképp tükröződjék e hatóságok személyzetében”¹⁶.

Az Európa Tanács (ET) Parlamenti Közgyűlése a 2008. október 1-jén Strasbourgban, Jürgen Herrmann német néppárti képviselő jelentése alapján elfogadott határozatában „viszonylag kedvezőnek minősítette a vajdasági kisebbségek helyzetét”, de sajnálatának adott hangot amiatt, hogy 2004-ben a szerb hatóságok nem reagáltak idejekorán a régió etnikumok közötti incidenseire. Hangsúlyozta, hogy az ilyen esetek megismétlődésének elkerülése érdekében a hatóságoknak határozottan kell eljárniuk az erőszakos cselekmények elkövetőivel szemben¹⁷.

Thomas Hammarberg, az ET Emberi Jogi Biztosának 2008. október 15-i szerbiai tartózkodása után adott – diplomáciai nyelven megfogalmazott – nyilatkozata szerint a Vajdaság képviselőivel folytatott megbeszélései során „meggyőződött arról, hogy dicséretes előrelépések sora történt a tartományban élő kisebbségek helyzetét illetően, de még korántsem elégedett az elért eredményekkel”¹⁸. A biztos reményét fejezte ki, hogy „a szerbiai parlament hamarosan elfogadja azokat a törvényeket, amelyek szankcionálják majd a diszkriminációt a társadalomban”¹⁹. Kifejtette, hogy „a készülő törvénycsomagoknak szavatolniuk kell az emberi jogokat, a diszkrimináció-ellenességet és a kisebbségek védelmét”²⁰.

Ugyanazon a napon Hans Ola Urstadt, az EBESZ szerbiai missziójának vezetője is találkozott a vajdasági tisztségviselőkkel. A találkozókról kiadott sajtóközlemény kiemeli, hogy Urstadt szerint Vajdaság az emberi és a kisebbségi jogok területén „kiemelten sikeres és nagyon jó példát mutathat a régió országai számára”. Urstadt értékelése szerint „Szerbia politikailag stabil és négy éven belül minden

Egeresi Sándor és Thomas Hammarberg eszmecsereje (Ótos András felvétele)

átláthatóbb lesz”. Ugyanakkor kiemelte, hogy „Vajdaság jellegzetességeinek köszönhetően Szerbia vonzóbb a külföldi befektetők számára”²¹.

Nem világos azonban, hogy miért kellett a külföldi diplomaták és a vajdasági tisztségviselők beszélgetéseit „zárt ajtók mögött”²² folytatni, és hogy miért nem találkozhatnak továbbra sem a civil szervezetek az európai tisztségviselőkkel? Miért nem lehet a kisebbségek helyzetéről tárgyilagosan tájékoztatni?

Az ilyen protokollhírek kapcsán – amelyeket a Magyar Szó kiemelt helyen közöl, amelyekre viszont a szerb sajtó már alig fordít figyelmet – az olvasóban az a kérdés is felmerül, általában tisztában vannak-e egyes európai tisztségviselők, hogy melyik országban is tartózkodnak éppen? Ez különösen az EBESZ belgrádi küldöttségének vezetőjére vonatkozik. Ez a misszió egyébként az Év embere 2006 díjat Petar Teofilović tartományi ombudsmannak ítélte oda, „az emberi jogok megvalósítása terén kifejtett hároméves tevékenységéért”, vagyis arra az időszakra, amelyben a vajdasági kisebbségek ellen éppen a legnagyobb számú atrocitás és jogsértés történt.

Szükséges lenne, hogy a vajdasági kisebbségek, köztük a magyarok helyzetére vonatkozó eltérő értékelések közötti ellentmondásokat mielőbb feloldanák. Ez csak akkor lehetséges, ha egy átfogó, az élet különféle területére (demográfia, foglalkoztatás,

¹⁶ Kárpáti János, MTI: „Szerbia jövője az EU-ban van”, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1581> – 2007. október 25.

¹⁷ Kárpáti János (MTI): Határozottabban az etnikai incidensek elkövetőivel szemben, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2185> (2008. október 1.)

¹⁸ megértés a bírálatokkal szemben, Magyar Szó, 2008. október 17., 4. o.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ Dió: Fókuszban a Tartomány, Magyar Szó, Magyar Szó, 2008. október 16., 1. és 5. o.

²² Uo. 1. o.

Bojan Pajtić és Hans Ola Urstadt
(Ótos András felvétele)

oktatás, kultúra, közigazgatás, bíróságok, nyelvhasználat stb.) kiterjedő, tudományos módszereken alapuló, tárgyilagos elemzés készülne a nemzeti kisebbségek jelenlegi helyzetéről, alakulásáról, jogainak gyakorlati megvalósításáról, és az eredmények összehasonlíthatók lennének a korábbi helyzettel is.

Petar Teofilović

A tudományos alapú kisebbségkutatás hiánya

Vajdaságban nyolc évvel a hatalomváltás után nincsen egyetlen olyan intézmény sem, amely tudományos módszerekkel foglalkozna a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával, jogainak megvalósításával. Annak ellenére, hogy a politikusok (leginkább a külföldi vendégek előtt) előszeretettel hangsúlyozzák a tartomány lakosságának soknemzetiségét (a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakosságának 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adják), a tartományban jelenleg nem végeznek folyamatos és intézményes kisebbségkutatást, így nem léteznek összehasonlítható adatok.

Hogy ez miért van így, annak több oka is lehet. Az egyik például az, hogy a hatalomra bizonyára nem vetne kedvező fényt, ha ország-világ tudomást szerezne a nemzeti kisebbségek valós helyzetéről, a kisebbségi népesség folyamatos csökkenéséről, a foglalkoztatottak közötti vagy a közigazgatásban, az igazságügyben és a rendőrségen dolgozó kisebbségiek aránytalan számáról stb. Egy ilyen (helyzet)elemzés nélkül viszont komoly kisebbségpolitikáról nem is lehet beszélni.

Lehet-e tudományos kutatás vagy felmérés nélkül bármilyen, így komoly kisebbségi politikát is folytatni? Lehet, csak akkor az egy pilóta nélküli repülőhöz hasonlít, és nem a hatalom jó szándékát igazolja.

2.1. Konkrét tanulmányok és elemzések hiánya

A kilencvenes évekkel ellentétben ma már nem hiányoznak a különböző alpművek, mint például a kisebbségek helyzetét és jogállását rendező nemzetközi egyezmények gyűjteményei. Szerb és magyar nyelven is létezik egy-egy ilyen kapitális kiadvány²³.

Hiányoznak azonban az olyan konkrét tanulmányok és elemzések, amelyek – a belső és a nemzetközi jogszabályok alapján – tudományos módszerekkel mutatnák be a nemzeti kisebbségi közösségek helyzetét, a demográfia, a foglalkoztatás, a nyelvhasználat, a helység- és a földrajzi nevek használata, az oktatás, a kultúra, a tudomány, a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és a mindennapi élet egyéb területein.

²³ Szerb nyelven még a Rasim Ljajić által vezetett egykori Kisebbségügyi Minisztérium kiadásában 2004-ben jelent meg Boris Krivokapić a *Kisebbségek védelme a nemzetközi összehasonlító jogban* című háromkötetes, mintegy 2700 oldalas mű (Dr Boris Krivokapić: *Zaštita manjina u međunarodnom uporednom pravu*, Ministarstvo SCG za ljudska i manjinska prava, Institut za uporedno pravo, Beograd, Službeni list Srbije i Crne Gore, Građevinska knjiga, I-III, Beograd, 2004), amely áttekinti a kisebbségvédelem történetét, alapvető kérdéseit és a kisebbségeknek az ENSZ keretében való védelmét. Magyar nyelven a budapesti hvgorac Lap és könyvkiadó Kft. 2006-ban kiadta *A nemzeti és a etnikai kisebbségi jogok nemzetközi forrásai* című magyar, angol és francia nyelvű 922 oldalas kötet, amely első alkalommal gyűjti össze az EBESZ és az EU kisebbségi jogi szempontból legfontosabb dokumentumait.

A Szerbiai Emberi Jogok Helsinki Bizottsága (SZEJHB) 1999 óta évente megjelenő emberi jogi vonatkozású jelentéseiben elemzi a kisebbségek helyzetének alakulását is. A kisebbségek vonatkozásában két külön kiadványt is megjelentetett, amelyek közül az egyiknek A nemzeti kisebbségek és

Sonja Biserko, a SZEJHB elnöke

a jog (Nacionalne manjine i pravo, Beograd, 2002), a másiknak pedig A kisebbségek és a tranzíció (Manjine i tranzicija, Beograd, 2002) a címe.

Az újvidéki Emberi Jogi Központ (Centar za ljudska prava) külön kiadványban foglalkozott a kisebbségek oktatási jogának megvalósulásával²⁴. Feltehetően a Tartományi Kisebbségügyi Tikárság és az egyes szaktárcák (pl. az oktatási–művelődési) is rendelkeznek a tevékenységi területeikkel kapcsolatos kisebbségi vonatkozású adatokkal. Ezek főleg a hatalmi szervek számára készült tájékoztató jellegű anyagokban található, és leginkább napi politikai célokat szolgálnak. Ezek közé tartoznak a tartományi ombudsman 2004 óta készülő évi jelentései, amelyek egy fejezetben foglalkoznak a „nemzeti kisebbségek jogainak védelmével” is²⁵. Az ilyen jelentések azonban általában jókora késéssel kerülnek megvitatásra a Tartományi Képviselőház elé, illetve jutnak a közvélemény tudomására.

2.2. Magyar szervezetek kutatásai

Az 1991-ben alakult Magyarságkutató Tudományos Társaság (MTT) eddigi tevékenysége folyamán –

legalábbis a honlapján²⁶ található adatok szerint – foglalkozott ugyan kisebbségi közösségünket érintő több részleges kérdéssel (ilyenek a nemzeti és vallási azonosságtudat, kisebbségi életfelfogások, emberjogi és kisebbségjogi kérdések, anyanyelvű oktatás, a vajdasági iskolahálózat feltérképezése, a vajdasági magyarság migrációja, demográfiai,

Dr. Gábrity Molnár Irén, az MTT elnöke
(Tímár Zsolt felvétele)

történelmi és helytörténelmi kutatások, az értelmiség és az ifjúság magatartásvizsgálata), erejéből azonban a vajdasági magyarság helyzetének átfogó tanulmányozására már nem futotta. (Vagy a magyarországi forrásokból erre már nem folyósítottak támogatást?)

Az 1997-ben alakult Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT) elsődleges célja, hogy hozzájáruljon a vajdasági magyar nyelvű tudományosság fejlesztéséhez, a közép- és felsőfokú magyar oktatás fejlesztéséhez, valamint a tudományos publikációk magyar nyelven való közzétételéhez. A kisebbségkutatás terén foglalkozott a vajdasági helységnevek használatával (2000), a tartományi magyar tannyelvű oktatás helyzetével, kulcskérdéseivel és távlataival (2002), történelemtanításunk alappilléreivel (2003), a vajdasági magyarság és az autonómia kérdésével (2003) és a délvidéki rémuralommal (2004). A VMTT-nek sem sikerült azonban kisebbségi közösségünk helyzetét átfogóan elemezni, stratégiai kérdéseit és fejlődési irányát meghatározni. Úgy tűnik, mintha a VMTT tevékenysége – dr. Ribár Béla elnök (2006. március 24-i) elhalálása óta – ha nem is fulladt ki, de jelentősen csökkent.

Nincsen tudomásunk arról sem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete –

²⁴ Centar za ljudska prava, Pravo pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje u Vojvodini, Novi Sad, 2005.

²⁵ Az ombudsman 2004–2007. évi jelentéseit (Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana) lásd a <http://www.ombudsmanapv.org/dokumenti.html#2007ser> honlapon

²⁶ Lásd: <http://www.mtt.org.yu/>

Dr. Ribár Béla (1930–2006), a VMTT első elnöke

annak ellenére, hogy a vajdasági magyarságot is érintő publikációkat jelentet meg – bármilyen módon bekapcsolta volna a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó vajdaságiakat (az innen elszármazottakon kívül) kutatási programjaiba, vagy netán meghívta volna az általa szervezett valamilyen tudományos tanácskozásra. E sorok írójának ismeretei szerint – meglepő módon – még a kapcsolatok felvételét sem kereste az MTA külhoni társaságának az ilyen témák iránt érdeklődő itteni tagjaival.

Hasonló a magyar Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának viszonyulása is, amely nem a szakmai felkészültség, hanem a politikai pártokhoz való kötődés alapján támogatja vagy kéri ki kisebbségi ügyekben a délvidékiek véleményét.

Az MNT évente készült – saját (látszat)tevékenységét igazolni hivatott – jelentései és a vajdasági magyar politikai pártok kisebbségi létünkkel kapcsolatos időszaki, leginkább részleges dokumentumai – érthetően – a legtöbb esetben a napi politika függvényében és nem a tudományos alaposág igényével íródtak.

2.3. Civil kezdeményezések

Vajdaságban két – anyagi eszközökkel és támogatásokkal jóformán nem rendelkező – civil szervezet foglalkozik az emberi és a kisebbségi jogok érvényesülésével: az újvidéki székhelyű Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület és a szenttamási Emberi Jogi Központ (EJK).

Az Árgus 2001. június 15-én alakult és még abban az évben évkönyvet adott ki, amely már akkor átfogó betekintést adott a vajdasági magyarság helyzetébe. A egyesület 2004-ben külön évkönyvet adott ki a vajdasági kisebbségek 2003/2004 évi zaklatásáról, amelyet újvidéki tartózkodása alatt

Az Árgus logója

Doris Packnak is átadott, de számos belföldi, valamint külföldi közéleti személyiségnek és nemzetközi szervezeteknek is eljuttatott.

Az EJK jele

Andreas Grossnak, az Európa Tanács tényfeltáró bizottsága vezetőjének 2007. november végén az Árgus jelentést adott át a vajdasági magyarok helyzetéről és a zaklatásokról. A jelentéshez tartozó 22 pontból álló (magyar, szerb és angol nyelvű) memorandum tartalmazza a vajdasági magyarok megoldásra váró problémáit és elvárásait is. Támogatás hiányában az egyesület azonban csak nagy nehézségek árán jelenteti meg kiadványait és újítja honlapját²⁷.

Az EJK 2003 végén – akkor még az Összefogás a Fennmaradásért név alatt – hozta létre az első internetes adatállományát²⁸, majd 2005. október 15-én tüntetést szervezett Szabadkán (Civil Mozgalom név alatt). A hivatalosan civil szervezatként bejegyzett, de intézményként definiált Emberi Jogi Központ végül 2006 januárjában alakult meg.

Az EJK legfőbb feladatának „a délvidéki magyarságot ért jogsértések felkutatását és dokumentálását, illetve a nemzetközi jogvédő szervezetekkel való együttműködést tartja, de lehetőségeinkhez mérten, ingyenes jogi tanácsadást és jogi képviseletet is biztosít”. Eddig több beszámoló jelentetett meg a magyarellenés támadásokkal és incidensekkel kapcsolatban. Legújabb, 2008. május

²⁷ Lásd: <http://www.argus.org.rs>

²⁸ Lásd: <http://www.humanrightscenter.net/hu/>

végén készült jelentése fényképes dokumentációt és rövid összefoglalót tartalmaz a délvidéki magyarok helyzetéről.

Mind az Árgusnak, mind az EJK-nak fontos szerepe van a vajdasági magyarok aktuális helyzetének megvilágításában és problémáinak a szerbiai és a nemzetközi közvélemény elé tárásában. A civil szervezetek és az egyéni publikációk azonban nem helyettesíthetik az intézményes és folyamatos tudományos kisebbségkutatást.

2.4. Furcsa viszonyulások

A civil szervezetek jogosan elégedetlenek amiatt, hogy tevékenységük nem részesült/részesül támogatásban²⁹.

Egyrészt, a magyar hatóságok bizonyára nem szívesen támogatják az olyan civil projektumokat, amelyekhez a támogató neve is odakerül. Talán attól is ódzkodnak, hogy Szerbia ezt a belügyeibe való beavatkozásnak tekintheti, főleg ha az emberi jogokról és az atrocitásokról is szó esik. (A magyar külügyesekhez bizonyára még nem jutott el a nemzetközi közösség álláspontja, miszerint a kisebbségek helyzete – a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó Keretegyezmény 1995. február 1-jei elfogadásától – már nem tartozik az egyes államok kizárólagos belügyei közé.)

Másrészt, a szerbiai hatalomnak egyenesen nem érdeke a kisebbségkutatások támogatása³⁰.

Furcsa azonban a New York-i székhelyű, a budapesti Miniszterelnöki Hivatal épületében működő Magyar Emberi Jogok Alapítvány (Hungarian Human Rights Foundation – HHRF)³¹ viszonyulása is a vajdasági civil szervezetekhez. Az alapítvány vezetői eddig figyelemre sem méltatták a két említett vajdasági civil szervezet kezdeményezéseit, pedig tudniuk kellene, hogy New York-ból, de Budapestről is, másként látszik a vajdasági magyarok helyzete, mint például Adáról, vagy éppen Temerinből.

Mindez természetesen megnehezíti a tevékenységet. Az Árgus az ilyen viszonyulások miatt újabban nem pályázott sem magyarországi, sem szerbiai támogatásra.

A HHRF logója

Szükséges lenne tehát hogy az MTT, a VMTT vagy valamelyik civil szervezet jobban és hatékonyabban készüljön föl a vajdasági magyarok helyzetének tárgyilagos és folyamatos kutatására. Ennek egyik feltétele, hogy az anyaországi szervezetek, alapok stb. másként viszonyuljanak a kutatásban érdekelt vajdasági szervezetek és személyek iránt, valamint az itteni fiatal értelmiségiek egy csoportját sürgősen fel kell készíteni a kisebbségi kérdésekben való jártasságra is. Ezek elmaradása esetén, a kisebbségkutatás (még egy ideig) a jelenlegi szinten marad, vagy teljesen ellehetetlenül.

3. Lássuk azonban sorjában, hogyan is valósulnak meg kisebbségi jogaink az élet egyes területein.

Demográfiai mutatók és előrejelzések

A vajdasági magyarok helyzetével és problémáival kapcsolatban emlékeztetni kell a közvéleményt arra, hogy még mindig a magyarok képezik Szerbiában (és a Vajdaságban) a legnagyobb lélekszámú kisebbséget, ezért a magyar kisebbség a multikulturalizmus fontos eleme. A katolikus és a református valláshoz való tartozásuk miatt a magyarok Szerbiában kettős – etnikai és vallási – kisebbséget alkotnak. Ezért nem véletlen a szerb nacionalisták mondása: „Pacifikálni kell a magyarokat, s akkor Szerbiában meg lesz oldva a kisebbségi kérdés.”

1910-ben 425 672 vajdasági magyar lakos, vagy az összlakosságban 28,1% volt a magyarok részvétele. Ez az arány 1941-ig meg is maradt, azzal, hogy a magyarok száma időközben 456 770-re növekedett³².

²⁹ Erről a problémáról Andróczy Csaba, a szenttamási EJK egyik vezetője a *Kit támogatnak?* című írásában részletesen is beszámolt (Magyar Szó, 2008. június 14., 15., 15. o.).

³⁰ Petar Lađević, a szerb kormány Ember- és Kisebbségjogi Hivatalának volt igazgatója például a *Danas* napilapban 2008. június 12-én „Sokat fecsegnek a gyűlöletbeszédéről” címmel közölt interjújában azt nyilatkozta, hogy „Szerbiának nincsen szüksége emberi- és kisebbségügyi minisztériumra, mert nem tudni, hogy mivel is foglalkozna az”. Lásd: Snežana ČONGRADIN: *Mnogo se truća o govoru mržnje*, *Danas*, 2008. június 12., 5. o.

³¹ Hungarian Human Right Foundation (HHRF), lásd: <http://www.hhrf.org/hhrf/>

³² Forrás: Kocsis Károly: *Magyar kisebbségek a Kárpát-medencében*. In: Bihari Zoltán (szerk.): *Magyarok a világban. Kárpát-medence*. CEBA Könyvkiadó Budapest, 2000, 16. (Tátrai Patrik: *A magyar kisebbségek demográfiai fejlődésének fő irányvonalai a kommunizmus évtizedeiben, Kisebbségi Magyar közösségek a 20. században*. Szerkesztette: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 312. o.)

A magyarok számának és arányának változása a Vajdaságban (1910–1941)

1910	425 672	28,1%
1930	376 176	23,2%
1941	456 770	28,5%

A Vajdaságban a szocializmus negyven éve alatt Nyugat-Bácskában, valamint a Bánság középső és déli részében húzódott erősebben össze a magyarság. A városok közül Újvidék, a tartományi központ gyorsan elszerbenedett, a magyarok aránya 10% alá csökkent, de a többi városi rangú településen is jelentős volt visszaszorulásuk (pl. Temerinben). 1990 körül a magyar etnikai terület Észak-Bácskára és Észak-Bánátra terjedt ki, a határtól egészen Temerinig nyúlt délre. A Tisza melléki tömbön kívül eső területeken azonban jelentősen felgyorsult a szórványosodás. Az 1991-es népszámlás szerint a Délvidéken 10 városban alkottak a magyarok helyi többséget (Szabadkán csak relatív többséget)³³.

A magyar nemzetségűek száma és aránya a Vajdaságban (1941–1990)³⁴

1941	473 241	28,5%
1948	428 932	25,8%
1961	442 561	23,9%
1971	423 866	21,7%
1981	385 356	18,9%
1991	339 491	16,9%
2002	290 207	14,28% ³⁵

(Szerbiában + 3092 = 293 299 = 3,91%)³⁶

A 2002-es népszámlás adatai szerint Vajdaság 2 054 487 lakosa közül 290 207 volt magyar, vagyis nemzettársaink Szerbia lakosságának 3,9, a tartomány lakosságának pedig 14,28%-át képezték. Önmagában már az a tény, hogy a magyarok aránya a tartomány összlakosságában 1950 óta (25,8%) csaknem megfeleződött (14,28%-ra esett) és továbbra is folyamatosan csökken, önmagáért beszél a vajdasági magyarok helyzetéről és a szerb állam irántuk való viszonyulásáról.

Az 1991. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítva a magyarok száma 2002-ig 49 284-gyel, illetve 15%-kal csökkent. Ennek az okai nincsenek eléggé feltárva, de ehhez mindenképpen hozzájárult az alacsony szaporulat és főként a fiatalok elvándorlása, valamint az asszimiláció különböző formái. Egy

ekkora létszámú őshonos kisebbségnek azonban kijár a valódi nemzeti kisebbségi autonómiára való jog. Szerbiában azonban a kettős mérce érvényesül: a koszovói szerbeknek jár a tényleges autonómia, a szerbiai kisebbségeknek viszont nem.

A becslések szerint az elvándorlás, beolvadás, vegyes házasságok, alacsony születésszám, elhalálozás következtében a magyarság jelenlegi száma 274 070-re becsülhető. Tehát ennyi magyar van most a Vajdaságban, vagyis 16 137-tel kevesebben, mint 2002-ben. A demográfusok szerint még ez is optimista becslés.

Az előrejelzések szerint 2022-ben már 200 000-es, 2032-ben pedig 150 000-es kisebbségben leszünk. Ezzel összhangban a községekben is fogy a magyar lakosság. Példaként említhetjük Újvidéket: 1991-ben 20 245 magyar volt a községben, 2002-ben már csak 15 687, míg a község lakosainak száma 265 464-ről 299 294-re emelkedett³⁷.

Az 1991. és 2002. népszámlálási adatokat összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a tartomány lakosságának nemzeti összetétele, egészében véve, megváltozott oly módon, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók száma csökkent, s ezzel az összlakosságban részt vevő százalékarányuk is, míg a szerbként nyilatkozók számaránya növekedett. Vajdaságban (az említett népszámlálási adatok szerint) 170 454-gyel több szerb él, mint az előző időszakban (miközben a lakosság száma az elmúlt 11 évben mindössze 19 475-tel nőtt), a százalékarányuk pedig Vajdaság lakosságában 57,21%-ról 65,05 százalékra emelkedett.

– 1990 és 1993 között, majd 1995-ben több mint 270 000 menekült telepedett le a tartományban, ami az összes szerbiai menekült 40%-a, Vajdaság lakosságának pedig a 13%-a. A menekültek 92%-a szerb nemzetiségű volt, akik a délszláv háború során több hullámban érkeztek, elsősorban Horvátországból, majd Boszniából. Elsősorban Bácska délnyugati részén és Szerémségben telepedtek le, valamint a nagyobb városokban. A Tisza vidéki magyar etnikai tömb területére viszonylag kisszámú (5891 főnyi) szerb, az összes vajdasági szerb menekültnek 2,4%-a telepedett le. A kedvező fekvésű, jó közlekedésű magyar többségű városokban és urbanizált térségekben viszont számottevő szerb menekült talált új otthonot (pl. Szabadkán 6401, Temerinben 3444, Óbecsén 1471, Palicson 1359 és Topolyán

³³ Uo., 312. o.

³⁴ Uo., 312. o.

³⁵ Matuska Márton: Öregsünk és fogyunk, *Magyar Szó*, 2003. január 10., 8–9. o.

³⁶ Uo. és dr. Gábrity Molnár Irén: Népegyházművelés – térségünk jövőképe, *Aracs – a délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, 2008. október 23., 9. o.

³⁷ Badis Róbert: Hányan is vagyunk?, *Magyar Szó*, 2007. május 19., 20., Hétvége, II. o.

1200). A NATO 1999. évi bombázása után megkezdődött a koszovói menekültek Vajdaságba érkezése is. A vajdasági magyar szervezetek becslései adatai szerint kb. 10–15 ezer új menekült (elsősorban koszovói roma) érkezett a tartomány területére. A 2001 februárjában életbe lépett módosított jugoszláv állampolgársági törvény alapján szokatlanul rövid idő alatt összesen 125 000-en kapták meg a állampolgárságot, ebből 80 000 ezer személy lett kettős állampolgár. 2007 folyamán újra könnyítettek a szerb állampolgárság megszerzésén és lehetővé tették a kettős állampolgárságot szinte minden kérvényezőnek (pl. az összes Montenegróban élők is) – írja dr. Gábrity Molnár Irén a Népeségmozgás – térségünk jövőképe című tanulmányában³⁸.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy Vajdaságnak egészében véve jelentősen megváltozott az etnikai összetétele, de azoknak a községeknek is, amelyekben a magyar nemzeti közösség tagjai képezték a többséget. Egyes községekben (Apatin, Temerin, Törökkanizsa és Bégaszentgyörgy) a magyarok közé nemzetközi segíellyel telepítették le a szerb menekülteket. Temerinben pedig külön városrészt építettek nekik, a falu így veszítette el magyar többségi jellegét.

Pásztor István

A vajdasági magyar pártok és politikusok segélykérését és figyelmeztetését a szerb menekültek betelepítésével és az etnikai arányok megváltoztatásával kapcsolatban a nemzetközi szervezetek nem kezelték kellő megértéssel és komolysággal, noha az első pillanattól kezdve mindenről pontos értesüléseik voltak.

A demográfusok szerint „ha egy közösség lélekszáma 300 000 alá süllyed, akkor az elveszik”, Pásztor István, a VMSZ elnöke viszont azt ígéri, hogy „ez az itt élő magyarsággal nem fog megtörténni”³⁹. Reméljük, hogy neki lesz igaza.

Gazdasági helyzet

A vajdasági magyarok gazdasági helyzete az elmúlt két évtizedben folyamatosan rosszabbodott. A magyarok többsége kimaradt a magánosítási folyamatokból. Ezenkívül a magyarok a többi nemzeti közösséghez viszonyítva aránytalanul nagyobb számban maradtak munka nélkül, az elbocsátások és foglalkoztatás következtében, vagy éppen a nemzeti hovatarozás miatt, nem kaptak munkát. Másrészt, akik sohasem éltek itt, állami segédlettel előnyösen föld- és háztulajdonhoz jutottak⁴⁰.

Ez a terület csaknem teljes mértékben kivizsgálatlan, és az is gondot okoz, hogy az állami szervek és szolgálatok nem rendelkeznek még a foglalkoztatottak és a munkát keresők nemzeti hovatarozásával kapcsolatos adatokkal sem.

A Szerbiai Emberi Jogok Helsinai Bizottsága 2002-ben kutatásokat végzett Vajdaság 36 községében (a 45 közül) az állami, illetve köztulajdonban lévő vállalatokban és a köztulajdonban lévő bankokban⁴¹. A kutatás eredményei szerint vezető beosztásban a szerb nemzetiségűek voltak túlsúlyban.

A köztulajdonban lévő vállalatokban a megvizsgált 36 községben a szerbek 66,66%-ban, a montenegróiak 6,25 százalékban voltak képviselve, az igazgatói helyeknek összesen 72,91%-ával. A köztulajdonban lévő bankoknál ez az aránytalanság valamennyivel kisebb, mivel a vezető beosztásban lévőknek 64,63%-a szerb, 2,43%-a pedig montenegrói, összesen 67,06%⁴².

A 39 község 76 kommunális vállalata közül 54-ben (kivéve Szabadkát, ahonnan „nem lehetett beszerezni adatokat”), az igazgató szerb nemzetiségű, illetve ezen a poszton 71,05%-kal vannak képviselve, ami 19,72%-kal meghaladja a megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányukat. 16 kommunális vállalatnak van magyar igazgatója, ami 21,05%-ot tesz ki, és ez nagyjából megfelel a

³⁸ Lásd a 36-os jegyzetben említett kiadványban, 13–14. o.

³⁹ '56-os megemlékezés – Pásztor István: A nemzeti maximum programját szorgalmazzuk, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7565>, 2008. október 22.

⁴⁰ Prof. dr. Szalma József: A vajdasági magyar koalíciónak is meg kellene tárgyalnia!, Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, VI. évf. 148. szám, 2008. november 1.

⁴¹ Helsinai odbor za ljudska prava u Srbiji, Nacionalne manjine i pravo, Helsinške sveske br. 15, Beograd, 2002. Ismereteim szerint Szerbiában ez az egyetlen ilyen témájú kutatás (B. A. megj.).

⁴² Uo., 95. o.

megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányuknak⁴³.

A körkérdésben részt vett 240 vállalat közül 160-nak, azaz 66,66%-ának volt szerb igazgatója, ami 15,33%-kal több, mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben. Magyar igazgatója 27 vállalatnak volt, vagyis a vállalatok 11,25%-ának, ami 9,86%-kal kevesebb, mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben⁴⁴.

A 36 megvizsgált község 82 bankja és bankfiókja közül, amelyek részt vettek a körkérdésben, 53 élén állt szerb (64,63%), magyar nemzetiségű vezető pedig 9 (10,97%) volt, ami jóval kevesebb, mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben⁴⁵.

A vajdasági magyarság gazdasági helyzetének kutatásával újabban Gábrity Molnár Irén foglalkozott részletesebben⁴⁶. Ennek eredményeit röviden a következőkben lehet összefoglalni:

1. A magyar aktív népesség száma több mint 33%-kal csökkent az 1961–2002 közötti időszakban: ugyanakkor az aktív keresők száma szó szerint azonos maradt! Az inaktív népesség száma és aránya nőtt: 1953-ban gazdaságilag aktív személyre 98 gazdaságilag inaktív kereső személy jutott, 1991-ben 108 fő, 2002-ben pedig már 120.

2. A vajdasági magyarok körében kevesen tartanak fenn saját vagy családi vállalkozást. Legtöbben (a foglalkoztatottak között – B. A. megj.) még mindig állami alkalmazottak, pedig a munkavesztés veszélye folyamatosan jelen van.

3. A magyarok foglalkoztatottságának nemzetgazdasági ágazatok szerinti összetétele ipari (8,1% építőipar és egyéb 23%) és mezőgazdasági (23,8%)

dominanciát mutat, ezek közül az építőipar minden nyolcadik alkalmazottat foglalkoztatja. A vajdasági magyar keresők kb. 16,1 százaléka főként az állami egészségügyi, szociális, oktatási stb. szektorban dolgozik.

4. Slobodan Milošević hatalomátvétele (1987. szeptember 23-án, a Szerb Kommunista Szövetség 8. ülésén – B. A. megj.) után megszűnt a titói Jugoszlávia nemzetiségi kulcsrendszere, amelynek értelmében a kisebbségek esetében alkalmazni kellett az arányos részvételt a társadalmi, a kulturális és a gazdasági életben. A szakmai alkalmasság elvének kizárólagos hangsúlyozása a gyakorlatban a nemzetiségek tagjait az állami és a társadalmi élet peremére szorította. Ennek hatására a magyarok ma már a tömbmagyarság által lakott területeken is, számarányukhoz viszonyítva, mélyen alulreprezentáltak az állami vállalatok vezetői között vagy a közigazgatásban.

5. A kereskedelem és a vendéglátóipar a magyarok 14,1%-át foglalkoztatja, ami a többségi nemzethez képest alulreprezentáltságot jelent. Az üzleti forgalommal jellemezhető piaci ágazatokban (közlekedés, logisztika, hírközlés, pénzügy, bankok stb.) a magyarok részvétele szintén alacsonynak mondható (4,8%).

6. Tipikus magyar foglalkozások a Vajdaságban: építőmunkás, gyári, mezőgazdasági alkalmazott, egészségügyi dolgozó, pedagógus. Alulreprezentáltság tapasztalható viszont az informatikai, pénzügyi és közigazgatási szakmákban.

Szerb és magyar aktív kereső népesség foglalkozás szerint ⁴⁷	Szerb		Magyar	
Szakember (önálló értelmiségi)	32 309	7,1	3985	3,9
Szaktisztviselő (beosztott értelmiségi)	84 187	18,4	13 275	12,9
Irodai dolgozó	32 007	7,0	5 205	5,1
Szolgáltató és kereskedelmi foglalkozású	56 105	12,3	8425	8,2
Mezőgazdasági magántermelő	59 718	13,1	24 978	24,3
Kisiparos	52 538	11,5	14 792	14,4
Gép- és gépszerelő és -szerelő	65 743	14,4	15 913	15,5
Elemi foglalkozás	39 773	8,7	12 635	12,3
Egyéb	12 899	2,8	910	0,9

⁴³ Uo., 94. o.

⁴⁴ Uo., 94. o. Ezek a kutatások viszont nem ölelték fel a gazdaság állami szektorában dolgozók nemzeti összetételét. Ha ilyen kutatások folytak volna, az eredmények még kedvezőtlenebbek lennének. Érdekes volna megtekinteni, mit mutatnak ezek az adatok most. Egyébként a munkára és az esélyegyenlőségre való jog általában kimarad a kisebbségek helyzetével foglalkozó tanulmányokból.

⁴⁵ Uo., 95. o.

⁴⁶ Gábrity Molnár Irén: A gazdasági erősségünk/erőtlenségünk tájékozta Vajdaságban, Magyar Szó, 2008. augusztus 18., 10. o. és augusztus 25., 10. o.

7. A vajdasági magyar lakos viszonylagos helyhez kötöttséget mutat, mivel 85%-uk lakhelyével megegyező településen dolgozik/dolgozott. Többségük falun és kisvárosban él. Az adatokból kiderül, hogy a foglalkoztatottak mindössze 12,8 százaléka ingázik 50 kilométeren belüli másik településre⁴⁷.

E szerint a tanulmány szerint a lakástulajdonosok részaránya a vajdasági magyarok körében viszonylag magas, a háztartás felszereltsége közepes színvonalú, de a havi összjövedelem és a közlekedési feltételek (öreg autók) jelenlegi mutatói elégtelen életminőségre utalnak, ugyanúgy, mint a havi fogyasztási szerkezet, amikor egy-egy átlagos háztartásban nem tudnak semmit se félretenni, és hónapról hónapra élnek. Az ilyen anyagi feltételek azt jelzik, hogy a vajdasági magyarok anyagi életfeltételei nem kielégítőek, a tájkaraktert meghatározó anyagi tájidentifikációs elem degradálást mutat. Erre válaszlehetőségek lehetnek a munkahelyváltás, vállalkozások beindítása, elköltözés, továbbtanulás stb.⁴⁸

Záradékként a tanulmány szerzője a magyarok identitásvesztésének okai közé sorolja a természeti-ökológiai örökség vesztesét (termőföld-tulajdon, élőhely leszűkülése, mobilitás gyengülése), másodsorban a demográfiai szerkezetváltozásokat (előregedés, emigráció és a betelepítések által kiváltott lakosságfogyás), harmadsorban a gazdasági erőtlenség és a társadalmi-politikai élet peremére szorulást, és végül a társadalmi örökség sorvadását (kulturális, vallási másodrendűség megélése, nyelvhasználati gondok).

Nem véletlen tehát, hogy a zentai Identitás Kisebbségkutató Műhely kutatásának eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezett vajdasági magyar fiatalok „közel fele (46,4%-a) foglalkozik a kivándorlás gondolatával”. A fiatalok 13,9%-a „már biztosan eldöntötte, hogy kivándorol Szerbiából”⁴⁹.

A VMSZ Új Esély című lapjának 2007. október 10-i száma szerint a Vajdasági Nagyberuházási Alap pályázatán „a többségében magyarok lakta községek (Ada, Becse, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Szabadka, Topolya és Zenta) 2 milliárd 204 millió dinárt, a szórványban élők 399 millió 504 ezer dinárt nyertek el”⁵⁰. A VMSZ ezt „sikertörténetnek” nevezi, miközben

a kiosztott összeg nem éri el az Alap költségvetésének még a 10 százalékát sem, vagyis kevesebb, mint a magyarok részvétele a tartomány lakosságában (14,28%)⁵¹.

Válságos helyzetbe jutott például a 38 ezer lakosú bácskai Topolya egykor virágzó gazdasága. Tönkrementek az egykor jól teljesítő vállalatok, és a privatizáció miatt számos embert az utcára tettek. Az elmúlt tíz év alatt megduplázódott a munkanélküliek száma, és mára eléri a 6000 főt. Sokakat pedig már kilakoltatással fenyegetnek⁵². A szerb parlament által 2008. december 22-én elfogadott, a bíróságok és ügyészségek székhelyéről és területéről szóló

A magyarcsernyi cukorgyár
(Kecskés István felvétele)

törvény szerint megszűnik a topolyai Községi Bíróság jelenlegi státusa⁵³.

Magyarcsernye lakossága az elmúlt évtizedek alatt csaknem megfeleződött. A község székhelyén ma már mindössze 1750-en élnek. A cukorgyáron kívül tönkrement a szövetkezet, vele együtt a malmuk és pékségük is, becsuktak a textilipari kisüzemek, az Istra kereskedelmi vállalat, minimális kapacitással termel az étolajgyár⁵⁴.

A Molin Földműves Szövetkezet valamivel több mint 1500 hektárnyi földjének 80 százaléka állami tulajdonban van. Ennek java része a II. világháború végéig Mollydorf (Molyfalva) német falu lakosainak a tulajdonában volt. Várják a privatizációt, de a föld nem

⁴⁷ Uo., 2008. augusztus 25., 10. o.

⁴⁸ Uo., 2008. augusztus 18., 10. o.

⁴⁹ Badis Róbert: Mérsékeltlen bizakodó (5.), Magyar Szó, 2008. október 29., 5. o.

⁵⁰ Új Esély, 2007. október 10., 1. és 3. o.

⁵¹ Uo., 1. o. „Eredetileg az Alap költségvetése 22,8 milliárd dinár volt. 8 milliárdot a szerb kormány saját hatáskörében osztott ki. Ez a döntés egyértelműen megkárosította az Alapot” (uo., 3. o.).

⁵² Sok topolyai család kilátástalan helyzetbe került (dunatv.hu), Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, VI. évf. 147. szám, 2008. október 29.

⁵³ H. E.: Ne legyenek egyenlők és egyenlőbbek, Magyar Szó, 2008. október 30., 8. o. és V. Laloš: Bačka Topola, Senta i Bečež moraju imati osnovne sudove, Danas, 2008. december 22., 3. o.

⁵⁴ K. I.: Ócskavasba kerül a cukorgyár?, Magyar Szó, 2008. szeptember 20., 21., 5. o.

az övéké. Így nem is adhatják el. Az EU-ba pedig csak akkor lehet majd menni, ha előtte letisztázódik a második világháború után nacionalizált vagy visszaszámított, illetve megtörténik a kártalanítás. Vagyis meg kell hallgatni azok véleményét is, akiktől annak idején elvették. Maradt a cégtábla, meg a létbizonytalanságban élő 73 egykori dolgozó. Az emberek már hosszú ideje szociális bizonytalanságban élnek, mert legtöbbször kevés földdel rendelkeznek, s családjukat kizárólag bérükből tartják el. A havi járandóságot pedig sokáig csak annak köszönhetően voltak képesek úgy-ahogy biztosítani, hogy a termést még zölden eladták. De ma már azt sem tehetik. Az egykor jó hírű szövetkezetnek mára egyetlen dolgozója maradt, az pedig Nagy József igazgató. A Molin válságát megéri az egész falu, mert a szövetkezet volt a kommunális beruházások legnagyobb pénzelője: segítségével fúrták a kutakat és épült ki a falu úthálózatának több mint a fele. De támogatás nélkül maradt a civil szféra is. Pályázati pénzekből nem sok jut erre felé⁵⁵. Hasonló helyzetben van sok más magyar lakta vajdasági helység is.

Nagy József (Kecskés István felvétele)

A VM DP intézőbizottsága 2009. január 7-i Temerinben kiadott közleményében megállapítja, hogy „az egyre mélyülő gazdasági és a vele járó szociális válság különösen sújtja nemzeti közösségünket és serkenti a benne zajló leépítési folyamatokat”.

A VM DP szerint ennek több oka van:

- a többiekkel együtt közösségünket is sújtja az infláció, a szociális háló hiánya, vagy elégtelen volta, a romló munkakörülmények, a csökkenő munkabérek, valamint elhúzódó gondok, mint amilyen a vagyonvisszaszámlálás hiányos megvalósulása;
- a magyarokat, részarányukhoz mérten, továbbra is fokozottabban sújtja a munkanélküliség;
- azb társaik;
- az elmúlt másfél évtizedben jelentősen romlott a munkaképes magyar lakosság szakképzettségi összetétele, ami a foglalkoztatottak egy-egy rétegén belül a magyarok számára jelentős anyagi hátránnyal jár;
- a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, valamint a társadalmi tevékenységek szférájában állandó jelleggel hiányoznak a magyarok. A számarányos foglalkoztatásra vonatkozó vérszegény kezdeményezéseknek nincs, vagy alig van eredménye;
- rossz a magyarok számaránya az egyetemi hallgatók között, nincsenek hatékony intézkedések a helyzet javítására;
- a korrupciótól átitatott gazdasági légkörben a magyar kis- és közepes vállalkozók jelenléte a munkaadók között az anyagi alap, valamint a kapcsolati tőke hiánya miatt elenyésző;
- a rendszerváltás leelején a magyar gazdák mezőgazdaságban való jelentős szerepe képletesre zsugorodott, s gyenge felhalmozó-képességük folytán sokan még az egyre csökkenő mezőgazdasági támogatásokhoz sem jutnak hozzá⁵⁷.

Részvétel a döntéshozatalban

A nemzeti kisebbségi közösségek hatékony és (rész)arányos részvételének biztosítása a közügyek irányításában és a döntéshozatalban ma már nemzetközi követelmény. A vajdasági magyarságnak is érdeke, hogy minden szinten (a települési önkormányzatok és a tartomány szintjén is) ilyen képviselete legyen a döntéshozatali folyamatokban.

Az 1999-es Lundi ajánlások nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben (EBESZ 6.) pontja szerint „az államoknak biztosítaniuk kell a kisebbségek számára, hogy hangjuk hatékonyan hallatszódjon a központi hatalom szintjén, amit

⁵⁵ A felvételt és a szöveget Kecskés István bocsátotta rendelkezésemre.

⁵⁶ VM DP: A vajdasági magyarok és a szociális válság, HÍRLEVÉL, 2009. január 7.

⁵⁷ Családi Kör 2001. július 19. o.; július 26., 19. o.; augusztus 2., 19. o., augusztus 9., 17–18. o.; augusztus 16., 17–18. o. és augusztus 23., 17–18. o. Fordította: Bozóki Antal. Az ajánlások eredeti, angol nyelvű és a fordítás alapjául szolgáló szerb nyelvű szövegét a Foundation on Inter-Ethnic Relations (Multiethnikai Viszonyok Alap) adta ki, az ISBN 90 – 7598905 – 9 szám alatt. Az angol szöveg megtalálható a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos internetes/világhálós honlapján: <http://www.osce.org/hcnm/documents/index.htm>. Az ajánlások szerb nyelvű szövege megszerezhető a Beogradski centar za ljudska prava (Belgrádi Emberi Jogi Központ, Beograd, Mlatišumina 26/I) címén is.

szükség esetén külön megoldásokkal is biztosítani lehet. A körülményektől függően, az ilyen megoldások tartalmazhatják:

- a nemzeti kisebbségek külön képviseletét úgy, hogy például, létezik bizonyos számú hely a képviselet egyik vagy mindkét házában, és a törvényhozási folyamatban való részvételük egyéb szavatolt formái;
- a formális vagy nem formális megegyezéseket arról, hogy a nemzeti kisebbségeknek adnak bizonyos számú helyet a kormányban, a legfelsőbb bíróságban vagy az alkotmánybíróságban, illetve az alsóbb szintű bíróságokban, valamint a tanácsadó és egyéb felső szervek tagjainak kinevezésekor⁵⁸.

Az Európa Tanács Keretegyezményében a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, amely Szerbiára nézve is kötelező, a 15. cikkben a felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy „megteremtik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára azokat a feltételeket, amelyek a kulturális, a társadalmi és a gazdasági életben, valamint a közügyekben – különösképpen az őket érintőkben – való részvételhez szükségesek”.

Hogyan valósulnak meg ezek a kötelezettségek Szerbiában?

3.3.1. Szerbia 2006. november 8-i alkotmányának⁵⁹ 77. szakasza szerint „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, a többi polgárral azonos feltételek mellett, jogosultak a közügyek irányítására és köztisztviselési vállalkozására”. A kisebbségekhez tartozóknak az állami szervekben való foglalkoztatásakor (2. bekezdés) „figyelembe veszik a lakosság nemzeti összetételét és a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek megfelelő részvételét”.

Az alkotmány 180. szakaszának 4. bekezdése előírja, hogy „az autonóm tartományban és azokban a helyi önkormányzati egységekben, ahol a lakosság vegyes nemzeti összetételű, lehetővé teszik a nemzeti kisebbségek képviselőházi, illetőleg képviselő-testületi arányos képviseletét, a törvénnyel összhangban”. A törvényre azonban, amely lehetővé teszi majd a kisebbségek arányos képviseletét a döntéshozatalban, még várni kell.

A szerbiai képviselőház 250 tagja között a Magyar Koalíciónak (valójában a VMSZ-nek) mindössze négy magyar képviselője van (1,6%), miközben a magyarokat a részarányos képviseleti elv alapján a

képviselői helyek 3,91%-a, illetve a szerb parlamentben kilenc–tíz magyar képviselőnek kellene lenni.

A szerbiai kormányban és a köztársasági állami szervezetekben egy magyar sem tölt be jelentősebb funkciót. Az Alkotmánybíróság bírái között 2007. december 12-e óta van egy magyar is⁶⁰. A szerbiai köztársasági, illetve intézmények közül is csak egynek (a Vajdasági Erdők Köztársaságának) az igazgatója magyar⁶¹. A kisebbségeknek, így a magyaroknak is, a lakossági részarányukhoz viszonyítva nem megfelelő a képviselete a köztársasági közigazgatási és az igazságügyi szervezetekben, az ügyészségek és a rendőrség kötelékében, ami egyrészt jelzi a szerbek bizalmatlanságát is a magyarság iránt, másrészt pedig a nemzeti kisebbségek „alacsony érdeklődését a Belügyminisztériumon belüli munka iránt”⁶².

A szerb parlament 2008. december 22-én a bíróságok és ügyészségek székhelyeiről és hatásköreiről szóló törvény elfogadásával kisebbségellenes törvényt hozott (amelyet a demokrata és radikális párti magyar képviselők is megszavaztak). A 14 szerbiai község közül, ahol a nemzeti kisebbség jelenti a többséget, csupán két községben, illetve városban lesz alapbíróság: Szabadkán és Novi Pazarban. Vajdaságban mind a hat magyar többségű községben (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya és Zenta) megszűnik a bíróság, s legfeljebb a szabadkai, illetve a kikindai alapbíróság kihelyezett tagozataként működhetnek tovább. (Nagykikinda szerb többségű, Szabadkán a magyarok csak relatív többséget alkotnak.)

Az ominózus törvényt elfogadták, annak ellenére, hogy Slavica Đukić-Dejanović 2008. november 18-i budapesti látogatása alkalmával biztosította Szili Katalint, a Magyar Országgyűlés elnökét, hogy a szerbiai „igazságügyi reform csak úgy történhet meg, hogy az nem csorbitja a kisebbségek jogait”⁶³. A VMSZ képviselői a szerb parlamentben nem vettek ugyan részt a törvény megszavazásában, de változtat-e ez bármit is? Elegendő-e az „elégedettség”, hogy „sikerült végig kitartaniuk az álláspontjaik mellett”, vagy ennél sokkal többre is szükség van, a VMSZ és Magyarország részéről is? „Világossá vált, hogy a

⁵⁸ Európa Tanács, Európai Szerződés, ETS No. 157, Strasbourg, 1995. II. 1., az Európa Tanács Információs és Dokumentációs központjának kiadványa, 1055 Budapest, Kossuth tér 1-3, 2000 január, vagy megtalálható a <http://www.htmh.hu/dokumentumok/honlapon>.

⁵⁹ Ustav Republike Srbije, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 2006. Megjelent a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönyének (Službeni glasnik Republike Srbije) 2006. november 10-i 98. számában. A nem hivatalos magyar nyelvű szöveg forrása a Vajdasági Magyar Szövetség honlapja: <http://www.vmsz.org.yu/documents/2959-06-hu.pdf>

⁶⁰ Ódri Kartag Ágnes, az újvidéki Jogtudományi Kar rendkívüli tanára.

⁶¹ „Vojvodinašume”, Javno preduzeće sa sedištem u Petrovaradinu, Preradovićevo 2. Az igazgató Takács Márta.

⁶² A magas fokú biztonságért, Magyar Szó, 2008. december 16., 5. o.

⁶³ Mihajlović Klára: Parlamenti együttműködés, Magyar Szó, 2008. november 19. 1. és 3. o.

belgrádi parlament magyar képviselői bármikor behelyettesíthetők, nincsen elengedhetetlen szükség a szavazataikra”,⁶⁴ és az is, hogy a vezető szerb politikai pártok nem tartják fontosnak a nemzeti kisebbségi jogokat.

A szerb kormány által elfogadott új párttörvény-tervezet úgyszintén kisebbségellenesnek is minősíthető, mivel a kisebbségek a szerb pártokhoz viszonyítva aránytalanul nagyszámú és drága hitelesített támogatói aláírással tudnak csak bejegyezéshez jutni⁶⁵.

3.3.2. Vajdaság Autonóm Tartomány (VAT) 2008. október 14-én a Tartományi Képviselőházban elfogadott (a szerbiai parlament által még nem jóváhagyott) Statútumának/Alapszabályának 24. szakasza szerint „a tartományi szervezetekben és szervezetekben Vajdaság AT nemzeti közösségeinek tagjait részarányosan képviselni kell, illetve szervezeti működési területén élő lakosság nemzeti összetételével összhangban”. A szakasz 2. bekezdése értelmében a tartományi kormány a képviselőház határozata alapján „köteles külön intézkedéseket és tevékenységeket fogantatosítani az arányos képviselet elérése céljából, amikor egyes tartományi szervezetekben és szervezetekben jelentősebb aránytalanság van a különböző nemzeti közösségek tagjainak képviseletében”.

A Statútum 35. szakasza előírja, hogy „a Képviselőháznak 120 tagja van, akiket közvetlen választáson, titkos szavazással választanak meg”. A szakasz második bekezdése arról rendelkezik, hogy „a képviselők megválasztása és mandátumának megszűnése, a nemzeti közösségek arányos képviseletének lehetővé tétele és a választási körzetek létrehozását a Képviselőház tartományi képviselőházi határozattal szabályozza”.

Ez a szakasz az eredeti javaslatához viszonyítva kibővült ugyan és első ízben említi a nemzeti közösségek garantált számarányos parlamenti képviseletének „lehetővé tételét”, de a Tisztelt Ház arra már nem volt hajlandó, hogy a tartomány legfontosabb okiratában rendezze a részarányos képviselet kérdését. Ezt külön képviselőházi döntéssel kívánja szabályozni, ami a képviselők határozatlanságára és további időhúzásra utal, és további vitákhoz vezethet. „A VMSZ sem köztársasági, sem tartományi szinten nem tett lépéseket a garantált parlamenti helyek intézményének alkalmazásáért” – olvasható Ágoston Andrásnak, a VMDP elnökének írásában⁶⁶.

A 35. szakasz 2. bekezdésének megfogalmazása ugyanakkor következetlen is, mivel a Nemzeti Közösségek Tanácsának új intézményét a

Ágoston András

jogrendszerbe bevezető 40. szakasz 5. bekezdése a következőképpen rendelkezik: „A magukat Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségekhez tartozóknak valló képviselők számát a tanácsban a Képviselőház képviselőinek összlétszámával arányosan határozzák meg, akik magukat az adott nemzeti közösséghez tartozóknak vallják.” Ez a megfogalmazás kiszámíthatóvá teszi ugyan az arányos képviseletet a tanácsban, de csak a képviselők összlétszámához viszonyítva.

Amennyiben a szerb parlament jóváhagyja a tartomány új alapszabályát, akkor a vajdasági magyarságot, mivel a lakossági részaránya 14,28%, a tartományi parlament 120 képviselői helyének ugyanennyi százaléka, tehát legalább 17 képviselő illeti meg, akiket a nemzeti választói névjegyzék alapján kellene megválasztani. A 2008. május 11-i választások után a Tartományi Képviselőházban a Magyar Koalíciónak (MK) mindössze 9 képviselője van⁶⁷, ami az jelenti, hogy a vajdasági magyarok ebben a legfontosabb tartományi döntéshozatali testületben jelentősen alulreprezentáltak. (A vajdasági képviselőházban az előző megbízási időszakban 12 magyar képviselő tevékenykedett).

⁶⁴ Magyar Polgári Szövetség: Meghívó a 2009. január 17-i zentai tanácskozásra.

⁶⁵ Ágoston András: Kisebbségellenes törvény, VMDP HÍRLEVÉL, 2008. december 23.

⁶⁶ Ágoston András: Hol vagyunk?, Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, 2008. december 31.

⁶⁷ http://www.vojvodina.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=59

A Tartományi Végrehajtó Tanács (a még jóvá nem hagyott Statútumban: kormány) 17 tagja közül négy magyar nemzetiségű (23,5%), ami úgyszintén meghaladja a magyarok részarányát a lakosságban. A végrehajtó szervek nemzetiségi összetételére ügyelnek a községekben is: mindez azonban leginkább „koalíciós megegyezések”, nem pedig a rendszerbeli megoldások eredménye.

Feltehető ezért a kérdés, hogy továbbra is szükségünk van-e az eddigi jobbra „kirakat” szintű képviselő(ek)re? Nem volna-e helyesebb út – néhány jól fizetett fotel helyett – ennek a képviselőnek a vállalását a vajdasági magyarság érdekeinek a konkrét megvalósításához kötni? A garantált részarányos képviselő sem fogja azonban önmagában megoldani a problémát, ha a pozíciók betöltésekor nem a szakmai tudás, a rátermettség és a magyarság valós érdekképviselője, hanem továbbra is a párttagság élvez elsőbbséget.

3.3.3. A kisebbségeknek, így a magyaroknak is, a lakosság számarányához viszonyított nem megfelelő képviselő nyilvánvaló a tartományi és a községi közigazgatási, valamint az igazságügyi szervekben, az ügyészségek és a rendőrség kötelékében.

Az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) Szerbia 2005. évi humán fejlődéséről szóló jelentése⁶⁸ szerint a tartomány 462 igazságügyi tisztviselője közül a körkérdeésben részt vevő 439 személy (vagyis 95,02%) között úgyszintén a szerbek voltak a legtöbben: 323-an, ami 73,58%-ot tesz ki, akiket a magyarok 39 személlyel, vagyis 8,88%-kal követtek.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a magyarok az igazságügyi tisztségeket úgyszintén nem megfelelő részarányban töltik be. Ha azonban a körkérdeésben szerepelt volna az a kérdés is, hogy hány bíró képes a nemzeti kisebbségek nyelvén lefolytatni az eljárást, a válasz még kedvezőtlenebb lett volna. Így például az újvidéki Községi Bíróságon egyetlen bíró létezik (az 5-tel szemben, ahányan voltak mintegy tíz évvel ezelőtt), aki a magyar nyelvű eljárás lefolytatására képes. Az ő távollétében még olyan személy sincs, aki magyar nyelvű szóbeli kommunikációt folytathatna az ügyfelekkel. Szabadkán jóval a magyarság számaránya alatt van a magyar bírók aránya. Míg a lakosság 40%-a magyar, a bírónak 20%-a sem az, Topolyán ez az arány 60:25⁶⁹.

Az újvidéki igazságügyi székház főbejárata

A Vajdaság AT területén lévő ügyészségekben 2004 decemberében 132 ügyész és ügyészhelyettes volt. Ezek között – 129 alkalmazott (97,73%) adatai szerint – 101, illetve 78,29% volt a szerb, magyar nemzetiségű pedig mindössze 7 (5,43%). A magyarok tehát a tartomány területén lévő ügyészségek állományában is messze a lakossági részarányuk alatt vannak jelen.

Vajdaság területén a Belügyminisztérium foglalkoztatottjai közül – az államszövetség Emberjogi és Kisebbségügyi Minisztériumának adatai szerint – 453, vagyis 5,81% a magyar. Arról viszont nem közöltek adatot, hogy a rendőrség és a csendőrség egységeiben vannak-e magyarok, és ha igen, akkor hányan.

A tartományi közigazgatási szervekben 2004-ben mindössze 46 magyar, illetve a foglalkoztatottak 6,73%-a volt magyar nemzetiségű⁷⁰.

A tartományi ombudsman 2007. évi jelentése⁷¹ nem közöl újabb átfogó adatot a tartományi közigazgatási foglalkoztatottokról. A jelentés 2.1.1. pontja szerint „a tartományi közigazgatási dolgozók száma 2007-ben 106-tal (majd néhány sorral alább azt olvashatjuk, hogy 120-szal) növekedett, azzal, hogy az új foglalkoztatottak közé lettek sorolva azok is, akik az egyik tartományi szervből a másikba mentek, vagy akiknek a munkaviszonya addig függőben volt. A 120 új foglalkoztatott nemzetiségi összetétele a következő: szerb 40, horvát 4, magyar 4, ukrán 4, magyar/bunyevác 1, román 1, jugoszláv 2, meghatározatlan nemzetiségű 4, míg 60 új foglalkoztatott nemzeti hovatartozásáról az illetékes hivatalnak nincsen adata”.

⁶⁸ Izveštaju UNDP o humanom razvoju u Srbiji 2005. „Snaga različitosti” (2), Danas, 2005. október. 04., 16. o.

⁶⁹ Pressburger Csaba: A bíróságon is magyarul, Magyar Szó, 2005. december 10., 11., Hétféve, 3. o.

⁷⁰ Lásd a tartományi ombudsman 2004. évi jelentését (Godišnji izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2004. godinu, Novi Sad, decembar 2005.), a 25-ös jegyzetben lévő címen.

⁷¹ Izveštaj Pokrajinskog Ombudsmana za 2007. godinu, Zoltan Gabor: Zaštita nacionalnih manjina, 2.1.1. Struktura zaposlenih u organima uprave – lásd a 25-ös jegyzetben lévő címen.

A számokból arra lehet következtetni, hogy tovább romlott a tartományi közigazgatási szervekben és szervezetekben a dolgozók nemzeti összetétele szerinti aránytalanság, de arra is, hogyan viszonyul a vajdasági hatalom a nemzeti kisebbségek részarányos foglalkoztatásának biztosításhoz a közigazgatásban.

Habár ezek az adatok ismertek a szerbiai és a tartományi hatóságok előtt, a magyarok részarányának javításán ezekben a szervekben az utóbbi öt évben – az üres politikai ígéreteken kívül – nem történt semmi.

A magyarok képviselete nem csupán az állami szervekben és az állami alapítású közvállalatokban nem megfelelő, de ez így van a községi önkormányzatok által létrehozott közvállalatokban is – kivéve egy-két magyar többségű községet.

Ezek iránt az intézmények iránt csak úgy épülhet ki megfelelő bizalom, ha az etnikai összetétel megfelelőképp fog tükröződni a hatóságok személyi összetételében.

Anyanyelvhasználat

3.4.1. Vajdaság Autonóm Tartomány területén a kisebbségek nyelvének hivatalos használati jogát minden községnek külön-külön kell (ha akarja) bevezetnie. Kötelező ott bevezetni, ahol a községben az adott kisebbség a lakosságnak legalább a 15 százalékát teszi ki. Úgy gondolom, hogy a magyarságnak joga van ahhoz, hogy az egész tartomány területén hivatalos legyen a magyar nyelv használata. Hiszen a magyarok messze a legnagyobb népcsoport a szerbek után és őshonos nép a Délvidéken.

A kétnyelvűséggel különösen nagy gond van a különböző állami szervekben. – Jártam a kataszteri hivatalban, a szerbiai pénzügyminiszter újvidéki hivatalaiban, számos városi hivatalban, de egyetlenegy formanyomtatvány még mutatóban sem volt. A postán például a hivatalnokok a hasukat fogták, amikor kérelmemmel előhozakodtam. A vasútállomáson nem is értették miről van szó. A buszpályaudvaron azt mondták, hogy a nyár elején egy lengyel alak, bizonyára erre vetődött turista tette szóvá, hogy miért nem tüntetik fel angolul is a menetrendet, meg hogy a hangosbemondó miért nem informál a szerb nyelven kívül más nyelven is. A pénzügyintézetekben biztattak: mondván, nagyon jó ötlet, és amint Szerbia

Egy magyarokanizsai hivatalban kiadott „kétnyelvű” betegkönyv

belép az EU-ba, lesz angol nyelvű formanyomtatványuk is. Az orvosi rendelőkben nem találkoztam kétnyelvű formanyomtatványokkal. A gyógyszerekkel járó utasítás is csak egynyelvű – írja Végel László A formanyomtatványok tömkelege és egyéb illúziók című írásában⁷².

A kereskedelmi vállalatokban sem jobb a helyzet. Zentán például – ahol sohasem volt kérdéses a kétnyelvűség – a boltokban „a kétnyelvűség bizony elmarad, s a rengeteg áru megjelölése csupán szerb nyelven történik. Ha egy magyar nyelvű polgár érkezik ezekbe az üzletekbe, csak úgy találja meg például a bazsalikomot vagy a zsályát, ha előzőleg az elárusítótól megkérdezi, hogy mi ezeknek az áruknak a szerb elnevezése”⁷³.

– Amikor (a 2008. május 11-i választásokra készülve – B. A. meg.) az MK átadta tartományi listáját, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) Alapszabályának magyar nyelvű szövegét mellékelte, de ezt a Választási Bizottság nem akarta elfogadni. A VMSZ elnöke a lista visszavonásával fenyegetőzött, amennyiben a VMDK nem adja át a szerb szöveget, miközben a magyar nyelv hivatalos használatban van Vajdaság AT területén, és az illetékes titkárság éppen a VMSZ kezében van – olvasható a VMDK Választások után című 2008. október 2-i memorandumában⁷⁴. Ékes példája ez annak, hogy még a tartományi hivatalos szervek sem biztosítják mindig a magyar nyelv egyenrangúságát,

⁷² Lásd az 5-ös jegyzetben.

⁷³ Q: „Kétnyelvűség” a zentai kereskedelembe. Magyar Szó, 2008. október 24., 9. o.

⁷⁴ Vajdaság Ma, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2190> (2008. október 3.)

de annak is, hogy sajnos még a magyar vezetők sem egyformán viszonyulnak ehhez a fontos kérdéshez.

A kisebbségi nyelvek, így a magyar nyelv következetes használata érdekében is az 1991. évi – vagyis a Slobodan Milošević idején elfogadott – törvény helyett egy új, korszerű nyelv- és íráshasználati törvény meghozatala szükséges, amely biztosítaná az egyenrangú nyelvhasználat követelményeit, és amelyhez a többi releváns törvény és a mindennapi gyakorlat is igazodna. Ezt azonban sem a Magyar Nemzeti Tanács, sem a magyar pártok eddig nem követelték a hatalmi szervektől.

3.4.2. Számos példa bizonyítja, hogy ott, ahol a települések nevét magyar nyelven is kiírják, ezeket az elnevezéseket gyakran átfestik, vagy pedig, ami szintén gyakori, nacionalista jelszavakat írnak rá (Magyarkanizsa, Zenta, Bácskossuthfalva, Tizsaszentmiklós, Magyarittelebe stb.). Ezzel nem csak a nemzetek közötti gyűlöletet szítják, de anyagi

Hosszabb idő után ismét magyarellenes kilengéssel kezdődött a 2009-es év a csókai községben. Tizsaszentmiklóson az újévi ünnepekben ismeretlen tettesek piros festékkel lefestették a falu nevét jelző kétnyelvű táblán a magyar Tizsaszentmiklós feliratot. Az elkövetők aláírásukat is ott hagyták a hovatartozásukat jelző négy C betűt rápingálva a helységnevtáblára. Az eset azt mutatja, hogy Tizsaszentmiklóson továbbra sem nyugszanak a szélsőséges, radikális beállítottságú elemek. (Magyar Szó, 2009. január 8., 9., o., Gergely József felvétele)

kár is keletkezik és rontják az ország (amúgy sem kimondottan nagy) tekintélyét.

Törökkanizsán hiába van hivatalos használatban a magyar nyelv, és hiába határozta meg az MNT a települések

történelmi magyar neveit, ez idáig sem a helységnevtáblán, sem a közigazgatáson nem olvasható Törökkanizsa neve.

Törökbecsén is nehezen megy a magyar helységnevek gyakorlati alkalmazása. A liberális demokrata párti (LDP-többségű) községi hatóság a hivatalos és nem hivatalos ellenvetések egész sorát hozta fel a Törökbecse község, Törökbecse város, valamint Beodra települések magyar nevei ellen. Így aztán Törökbecsén továbbra is a Novi Bečej, illetve a Novo Miloševo nevek kvázi magyar formájú használatát tartják elfogadhatónak. A községi okmányokban, közintézményekben még az önkormányzat hatáskörébe tartozó rádióban is ez a gyakorlat.

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 2006. május 11-én, illetve 12-én kezdeményezte

Ez Szerbia! – hirdeti a piros színű mázsolmány a Csóka község határát jelző, a zentai híd bánati oldalán álló háromnyelvű táblán. Ger (Magyar Szó, 2009. január 22., 9. o.)

a szerbiai Alkotmánybíróságnál és a Tartományi Végrehajtó Tanácsnál Törökbecse alapszabálya alkotmányosságának és törvényességének felülvizsgálását, illetve a közigazgatási felügyeleti eljárás indítását. Mindaddig azonban egyik testülettől sem érkezett semmilyen visszajelzés.

A közelmúltban, annak ellenére, hogy Muzslya és Lukácsfalva is magyar többségű, Bojan Pajtićnak, a Tartományi Végrehajtó Tanács elnökének „villámlátogatása” alkalmával (amikor megnyitotta a három kilométeres összekötő műutat) úgyszintén megfélekedtek a többnyelvűségről: „Az út egyik bejáratánál se nincs kihelyezve a kétnyelvű helységnevtábla”⁷⁵.

Mindez azzal is magyarázható, hogy a Tartományi Képviselőház – habár megjelent a VAT Hivatalos Lapjában⁷⁶ – mind a mai napig nem emelte kötelező

⁷⁵ K. I.: „Elsiették az útátadást”, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 8. o.

jogi hatályra a Magyar Nemzeti Tanácsnak a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatát.

Az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás kérdései

3.5.1. Oktatás

3.5.1.1. Az alkotmány és az oktatási törvény biztosítja ugyan a magyar diákok számára az anyanyelven történő tanulást minden tantárgy (kivéve a szerb mint környezetnyelv) esetében, de ez több iskolában nincs szavatolva. Még olyan környezetben is, ahol többen élnek a magyarok.

A szórványterületeken fokozatosan megszűnt a magyar tannyelvű oktatás az óvodától a középiskoláig (Közép-Bánátban és Dél-Bánátban, Dél-Bácskában, Szerémségben). A magyar tannyelvű általános és középiskolák szakelődökben szűkölködnek, miközben semmi sem történik az égető probléma megoldása, vagy akár az enyhítése érdekében. Reméljük, hogy az egyes helyeken jelentkező tanárihiányt enyhíteni fogják a visszaköltözött szabadkai Tanítóképző Kar által kibocsátandó új magyar tanárok.

A hivatalos adatok szerint Vajdaság 325 általános iskolájából 274-ben folyik magyar nyelven oktatás. Valószínűleg az akár egy magyarul tanulható tantárggyal rendelkező iskolákat is ide sorolták. Az oktatási törvény kimondja, hogy 15 fő alatt is indítható osztály, külön engedéllyel. Nos, ezt a külön engedélyt sokszor nem kapják meg a szórvány magyarság diákjai. A magyar osztályokat vagy iskolákat a szerb osztályokkal/iskolákkal vonják össze, ami egyenes út a végleges asszimilálódás felé. A tordai és a magyarittelei elemi iskolák például – az ígéretek ellenére még mindig nem önállósultak.

A Tartományi Képviselőház oktatásügyi bizottsága 2009. január 22-i ülésére készített kimutatás szerint a 2008/2009-es tanévben, az előző évhez viszonyítva, négy százalékkal több kisóvodás tanul magyar nyelven (2228), ami reményt ad arra, hogy jövőre még többen indulnak az előkészítőbe.

Az adatok azt mutatják, hogy a folyó tanévet 1809 tanuló kezdte meg magyar nyelven, viszont 2205 magyar nemzetiségű elsőt jegyeztek. Ez azt jelenti, hogy az általános iskolai magyar ajkú elsős kisdíákok 17,78 százaléka kezdte meg tanulmányait szerb nyelven. Az egy évvel korábbi adatokhoz viszonyítva a magyar ajkú elsősök száma 96-tal csökkent, de az anyanyelvükön tanuló magyar nemzetiségű tanulók

száma 1,37 százalékkal nőtt. A magyar tannyelvű osztályokban átlag 14 diák tanul.

A középiskolák magyar tagozatain az első osztályba a meghirdetett 2650 helyre 1889 diák iratkozott, ami 25 fővel több, mint egy évvel korábban. A 2007/08-as tanévet 2012 diák fejezte be magyar nyelven (3-mal több, mint egy évvel korábban), sokan azonban nem folytatták tanulmányaikat. A továbbtanulók 93,89 százaléka azonban anyanyelven tanul, ami 1,11 százalékkal több, mint a korábbi tanévben. Az 1889 továbbtanuló közül 1325 négyéves, 564 pedig hároméves továbbképzést választott⁷⁷.

Jelenleg a középiskolai tanulmányokat folytató diákok számára ki kellene alakítani (a tanárok segítségével) egy olyan kampányt, amelyben a diákok és a szülők figyelmét felhívják arra, hogy magyar tagozaton is el lehet sajátítani a szerb nyelvet, amire a későbbiek során szükségük lehet. Ehhez az államnak is úgy kell megszerveznie az oktatást, hogy az európai követelményeknek megfelelően.

Ótos András felvétele

A tartományi ombudsman 2007. évi jelentése⁷⁸ külön fejezetben (16. oldalon) foglalkozik a nemzeti kisebbségek, így a vajdasági magyar nemzetiségű diákok oktatási problémáival is az általános és a középiskolákban, valamint a tankönyvkiadással és a káderproblémákkal.

Röviden, még az ombudsman is elismeri, hogy a nemzeti kisebbségek oktatása terén a problémák a következők:

a tankönyvek és a szakirodalom, valamint a „jó tankönyvek” hiánya. A szerb nyelvű tankönyveket nem

⁷⁶ VAT Hivatalos Lapja, 12. szám, 2003. augusztus 27., 248–253. o.

⁷⁷ N-a: Jövőre több magyar elsős lehet, Magyar Szó, 2009. január 23., 1. és 16. o.

⁷⁸ Lásd a 72-es jegyzetben említett jelentést.

alkalmazták azokhoz a diákokhoz, akik más nyelvű oktatásban vesznek részt (tekintettel arra, hogy a szerbet, mint nem anyanyelvet használják),

a káderhiány általános problémát jelent az iskolák egyharmadában,

a kisebbségi tanulók nem megfelelő szinten sajátítják el a szerb nyelvet, de azok a szerb nemzetiségű diákok sem ismerik a nemzeti kisebbségek nyelvét, akik olyan környezetben élnek, ahol más nemzetiségűek vannak többségben,

csökkenő irányzatot mutat a nemzeti kisebbségi nyelven tanuló diákok száma,

mivel nincs lehetőség a nemzeti kisebbségi nyelven való továbbtanulásra, a diákok jó része tanulmányait külföldön folytatja,

egyres nyelveken nem létezik iskolai irodalom, más nyelveken pedig nehézségek vannak a tankönyvek beszerzésében, a különböző versenyek tesztjeit nem fordítják le kisebbségi nyelvekre,

az egyetemi oktatás nem folyik kisebbségi nyelveken, ami lehetetlenné teszi a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára az anyanyelven való oktatás folytatását.

3.5.1.2. Szerbia oktatásügyi törvénye kimondja ugyan, hogy a kisebbségeknek joguk van az óvodától az egyetemig az anyanyelvükön tanulni, az egyetemi oktatás terén ez mégsem érvényesül.

A szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatásai szerint a Vajdaságban az egyetemen továbbtanulók mindössze 6 százaléka magyar anyanyelvű hallgató, míg a főiskolások számát figyelembe véve ez az arány 11 százalék. A továbbtanulók száma tehát jóval a demográfia elvart 14,28 százalék alatt van, és mindössze a hallgatók egyharmada tanul anyanyelvén.

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, a Civil Mozgalom, de a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, és még más értelmiségiek is síkra szállnak egy önálló vajdasági magyar egyetem létrehozása mellett. Természetesen, ehhez szükség lenne a magyar állam támogatására is. Mindazonáltal, a jelenleg pozícióban levő VMSZ-es tisztségviselők nagy része azzal érvel, hogy nincs elég magyar diák. Felvidéken működik magyar egyetem, Kárpátalján (ahol fele annyi magyar él, mint a Vajdaságban) főiskola működik, hamarosan pedig az Ungvári Egyetem több magyar nyelvű szakot is indít, Erdélyben küzdenek a Babes-Bolyai Egyetem szétválasztásáért, de már számos komoly magyar felsőoktatási intézmény is

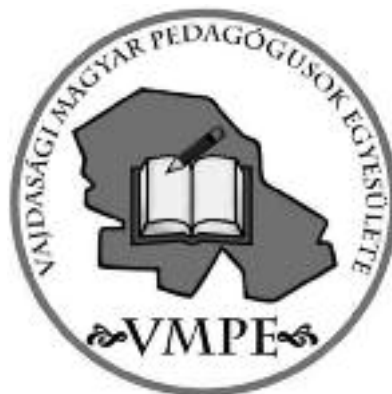
működik. A Vajdaságban pedig semmilyen előrelépés nem látszik.

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének több figyelmet kellene fordítania, többet kellene foglalkoznia a magyar oktatás helyzetével, a tankönyvekkel, a tanerőhiánnyal stb. Az utóbbi időben erről nemigen volt alkalmunk hallani.

Mielőbb létre kellene hozni az évekkel ezelőtt javasolt adatbázist a magyar pedagógusokról az egyes iskolákban.

Követelni kellene, hogy a magyar diákok is ugyanolyan minőségű és tartalmú tankönyvekből tanuljanak, mint a szerb diákok, mert csak így vehetnek egyenrangúan részt a különböző versenyeken és a középiskolai, valamint az egyetemi felvételi vizsgákon. Azzal a kitételrel, hogy mindegyik kisebbségi nyelven megjelent (irodalom, történelem stb.) tankönyv az adott kisebbség sajátos szükségleteinek is megfeleljen.

A nyári akadémiákon is nagyobb teret kellene, hogy kapjon a vajdasági magyar oktatás elméleti és gyakorlati problémáinak a megvitatása. Vítát kellene kezdeményezni az oktatás és az egyház viszonyáról is, valamint arról, hogy mennyire van jelen a polgári nevelés tantárgy az iskolákban.

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének (VMPE) logója

3.5.1.3. A tankönyvek terén komoly hátrányok érik a magyar tanulókat. Szerb nyelven kiadott, szerbről fordított tankönyveket kényszerítenek a magyarokra, melyeknek kisebbik problémája a nyelvileg és helyesírásilag nem kielégítő fordítása, és hogy diákjaink régi, elavult tankönyvekből tanulnak⁷⁹, a nagyobb gond, hogy az állam már évek óta képtelen megoldani a magyar nyelvű tankönyvkiadás helyzetét.

⁷⁹ Lásd: RONTÓ BOZÓKI Judit: *Egyenrangú oktatás?*, *Vajdaság Ma*, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1938> (2008. május 4.); BOZÓKI Antal: *Milyen tankönyvekből tanulnak diákjaink?* *Vajdaság Ma*, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#2050> (2008. július 3.) és Rontó Bozóki Judit: *Hogyan és miből tanítjuk diákjainkat?*, *Vajdaság Ma*, (<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2053>) (2008. július 6.) című írásokat.

Azt, hogy baj van a magyar nyelvű tankönyvekkel, és hogy nagyon nagy a tankönyvhiány itt a Vajdaságban, különösen a szakiskolák terén, igazolja az is, hogy a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének gondozásában már 15 éve folyik magyar nyelvű tankönyvírás és -kiadás Újvidéken. Nyomtatványait azonban – kényszerből – tankönyvpótló füzeteknek kénytelenek nevezni, mert a hivatalos tankönyvek még ma is az oktatási minisztérium monopóliumába tartoznak. Kis példányszámú (200-300 darab) könyvekről van szó, melyeket szakkönyvekként, vagy oktatási segédanyagként kezelnek. Eddig több mint 100 tankönyvpótló kiadvány jelent meg. Vannak iskolák, ahol az igazgatóság részéről nincs megfelelő megértés a könyvek iránt, nem szívesen látják a kiadványokat, nem engedik használatukat, arra hivatkozva, hogy ezek nem hivatalos tankönyvek⁸⁰.

Az igazi baj ezekkel (főleg a történelem- és földrajz-könyvek esetében) mégis a valódi kisebbségi érzést kiváltó tartalom, a magyarság bűnös vagy másodrendű népként való bemutatása. Az ilyen tartalmú könyvek nagyban serkentik az asszimilációt, hiszen fiatal korban a legkönnyebb befolyásolni az emberek érzéseit.

Mi a helyzet például a magyar nyelvű történelem-tankönyvekkel? Az elmúlt tizenöt évben legalább öt változata jelent meg a tankönyveknek az ötödiktől a nyolcadik osztályig. Jobbak lettek ezek a változások? Aligha! Voltak ugyan próbálkozások, de nem éppen sikeresek. Az ötödik osztályban eddig mindig a tankönyv jelent meg először, majd egy-két évre rá a gyakorló munkalap is. Ezekben mindig nagyon kevés az illusztráció és szinte alig akad térkép. Olyan tankönyvet is kiadtak, amely csak két évig volt használatban.

A tankönyvek többsége fordítás és silány a nyelvezete.

A most használatban lévő ötödik osztályos történelem-tankönyv jó példája a nem megfelelő tankönyvnek. Munkafüzet nélkül, amely tavaly novemberben jelent meg, a tankönyv teljesen használhatatlan.

A hatodikos, hetedikos és nyolcadikos történelem-tankönyvekben – hosszú évek után – a magyar vonatkozású történelem is helyet kapott, de nem a megfelelő tananyagban, hanem a könyvek végén, toldalékként. A diákok számára ez megnehezíti az egyes korok és az események közötti összefüggések megértését. Így a tanárokon

múlik, hogy mennyire képesek megértetni azokat a diákokkal.

A hetedik osztályos történelem-tankönyv 2005-ben megjelent munkalapja teljesen használhatatlan. A könyv csak a szerb–török világgal, a szerb szokásokkal és a szerbek mindennapjaival foglalkozik. Ez talán nem is lenne olyan nagy gond, de egyetlen magyar, sem vajdasági vonatkozású esemény nincs benne. A diákok be sem tekinthetnek a nemzeti történelemnek a XV-től a XIX. század végéig tartó időszakába.

A nyolcadik osztályos tankönyvet (a XX. század történelme) 2006-ban adták ki, de hozzá tartozó magyar nyelvű munkalap még mindig nincs. A régi gyakorlófüzet viszont azért nem használható, mert nem abban a tempóban követi a tananyagot.

Más tantárgyaknál sem jobb a helyzet. Például, az ötödikes szerbet mint nem anyanyelvtankönyvet (Srpski kao maternji jezik za 5. razred osnovne škole, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva / Tankönyvkiadó és Tanszerkészítő Közvállalat, hetedik kiadás, Belgrád, 2000) szerzői Geza Gulka és Vera Niderman – Vajdaság Tanügyi Tanácsa az 1985. március 28-i 61-11085 számú végzésével hagyta jóvá. Kézirata 1999 szeptemberében került nyomdába, nyomtatása pedig 2000 januárjában fejeződött be.

Ebben a tankönyvben még mindig megtalálhatók a II. világháború utáni testvériség-egység szellemében írt szövegek: Moj tata je metalac (Az én apám fémmunkás), Legendarni bombaš (A legendás bombavető), Vojnik (A katona), Večiti stražar (Örökös őr), Sloboda (Szabadság) stb.

A tankönyvben található 39 olvasmányból és versből mindössze hetet nyomtattak latin betűvel, a többi pedig cirill betűs. A magyar kisdíákok csak a 4. osztály második félévében ismerkednek meg a cirill írásmóddal, de írni csak az írottat tanulják. Talán ez az arány a tankönyvben nem éppen a megfelelő.

Az új (2008/2009-es) iskolaévben a hetedikos és a nyolcadikos kisebbségi diákok a szerb nyelvet és a nyelvtant a köztársasági és a tartományi tanügyi tanács által 1987-ben, 1988-ban jóváhagyott tankönyvekből fogják tanulni.

Ezekkel kapcsolatban is feltehető a kérdés: Annyira jók a tankönyvek, hogy 23 éve nem kellett rajtuk változtatni? Vagy valóban senkit sem érdekel a szerb mint környezetnyelv oktatása és (meg)tanulása? Ezzel szemben pozitív, hogy mintegy 700 diákkal – harmadikos és negyedikes középiskolásokkal és mintegy 15 főiskolással – hét községben (Ada,

⁸⁰ A szakközépiskolák részére magyar nyelven mindössze 10-12 (hivatalos) tankönyv van forgalomban (Nagy Magdolna: A tehetséggondozás közös érdek, Magyar Szó, 2009. I. 22., 17. o.). Lásd még: TERNOVÁ CZ István, Tankönyvpótlás, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=interju> (2008. október 27.)

Csóka, Magyar Kanizsa, Óbecse, Szabadka, Topolya, Zenta) 2008 október elején elkezdődött a szerb nyelvi felzárkóztató képzés. Ennek a négy nyelvi képesség (írás, olvasás, beszéd, beszédértés), illetve az aktív beszédképesség kialakítására összpontosító képzésnek kedvező visszhangja van a diákok és a tanárok között is.⁸¹

A szakiskolák III. és IV. osztálya, illetve a gimnáziumok IV. osztálya számára Radošin Rajović által készített Alkotmány és állampolgári jogok című tankönyv megjelenésének idejeként 2005 szeptembere van feltüntetve. A tankönyvet középiskolai és gimnáziumi használatra a Szerb (sic!, talán Szerbia – B. A. megj.) Köztársaság Oktatási Minisztériuma 1992. július 15-én kelt 623-02-00086/92—03. számú végzésével hagyta jóvá, vagyis még a miloševići nacionalista diktatúra idején.

A szerzőnek az „új kiadáshoz” 1998. májusában írt előszavából megtudjuk, hogy „az első kiadás szövege hat évvel ezelőtt”, vagyis 1992-ben készült, a 2003. május 31-i előszóból pedig, hogy a tankönyv addig 14 szerb nyelvű kiadást ért meg (feltehetően mindegyik után honoráriumot is kapott). A legutóbbi kiadás fordítása a mostani (negyedik) magyar nyelvű nyomás.

A 14. (2003. évi) kiadáson a szerző változtatott ugyan, különösen a III. (Állampolgár – állampolgári szabadságjogok és jogok) és az V. részben” (Jugoszlávia szövetségi államberendezése és transzformációja Szerbia és Montenegró államközösségébe). A nemzeti „kisebbségek” jogairól a könyv (harmadik rész, második fejezet, 4. alcím, 114–115. o.), azonban a címmel együtt egy oldalnál alig többet, mindössze 45 sort tartalmaz.

Az előszó alapján feltételezhető, hogy csupán utánnomásról lehet szó, mert a szerző 2003. május 31-e után semmit nem újított. A magyar nyelvű szakiskolák és a gimnáziumok diákjai tehát ebben a tanévben is a 18 évvel ezelőtti – azóta hatályát veszített – miloševići alkotmány, egy széthullott föderáció és a megszűnt államközösség dokumentumai alapján ismerkednek az emberi és kisebbségi, továbbá az állampolgári jogokkal és szabadságokkal!

Mondhatnánk: új kiadású tankönyv régi, jórészt elavult tartalommal. Mivel nem felel meg az oktatási követelményeknek, ki kellene vonni az iskolákból.

Milyen ismereteket szerezhetnek ugyanis diákjaink egy ilyen tankönyvből? Miért nem hallatták hangjukat ezzel a tankönyvvel kapcsolatban már eddig az illetékes állami hatóságok, a pedagógus szervezetek és a tanárok?

Nem a szerzőt kell felelősségre vonni azért, hogy a könyve nem időszerű, hanem azokat, akik jóváhagyták, hogy a diákok továbbra is ilyen (tan)könyvből tanuljanak. Végössze ideje lenne, hogy egy korszerű, a mai demokrácia követelményeinek megfelelő magyar nyelvű alkotmány- és állampolgári ismeretek tankönyve elkészüljön, amelyből a tanulók olyan tudást meríthetnének, amely hasznukra lenne a közéletbe való bekapcsolódásban, emberi és kisebbségi jogaik érvényesítésében.

Magyarországról behozandó, a szerbiai oktatási programmal összeegyeztethető, modern tankönyvekre is szükség van. Ez azonban továbbra is nehézkes és megoldatlan kérdés. Nagyon fontos, hogy ne csak adományok útján jusson el egy-egy nagyobb könyvszállítmány a Vajdaságba, hanem folyamatos és szervezett körülmények között. (A vajdasági horvátok már Zágrábban kiadott könyvekből tanulhatnak.)⁸²

A magyar nyelvű iskolai könyvek kérdése tehát továbbra is megoldatlan. Vannak ugyan jó példák is, mint amilyen Erdély Lenkének az alsósok számára, a magyar nyelv tanítására készült tankönyvsorozata, vagy a Kreatív Központ fordításában megjelent Szórakoztató Matematika és a Környezetem című kiadványok. A felsősök helyzete azonban továbbra is hátrányos a szerb anyanyelvű társaikkal szemben. Amellett, hogy nincs elég kisdíák, és hogy a magyarok is inkább szerb tagozatra járnak, felmerülnek a következő kérdések:

Teszünk-e valamit kisdíákjaink érdekében?

Milyen a tankönyveink tartalma és pedagógusaink felkészültek-e az új kihívásokra? Ki tud tanácsot adni, ki tudja a tanárok munkáját értékelni, amikor már magyar tanfelügyelők, iskolapedagógusok és pszichológusok sincsenek...

Lehet-e itt egyenrangú oktatásról beszélni?

Kit csapunk be - önmagunkat vagy gyermekeinket?⁸³

Roszzabodtak a Magyarországon tanuló vajdasági középiskolások tanulási feltételei is: fizetniük

⁸¹ t.r.: Beszélni, beszélni, Magyar Szó, 2008. október 30., 17. o.

⁸² Újabban a Nemzeti Oktatási Tanács munkacsoportjának javaslata szerint a jelenlegi közoktatási törvényből „törölni kell a behozatali tankönyv használatának engedélyezését. Szintén törölnék azt is, hogy a nemzeti kisebbségek miniszteri engedéllyel az anyaországból behozott tankönyveket használják” (MIHÁLYI Katalin: Tilos lesz behozni tankönyvet?!, Magyar Szó, 2008. október 30., 16. o.)

⁸³ A témáról részletesebben a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének szervezésében 2008. július 11-én Újvidéken tartott, A hazai középiskolai tankönyvellátás helyzete című konferencián elhangzott. A vajdasági magyar nyelvű oktatás problémái című felszólalásomban beszéltem.

kell a kollégiumi ellátást, ha nincs tartózkodási engedélyük. A közoktatási törvény 2007. évi módosítása értelmében mind a szülőnek, mind a tanulónak kell ilyen engedéllyel rendelkeznie, sőt a szülőnek Magyarországon kell keresőtevékenységet folytatni, hogy a magyar államnak adózzon. Ellenkező esetben a szülőnek mélyen kell a pénztárcába nyúlnia, hogy gyermekét Magyarországon taníttassa, mert nem élhetnek tovább az eddigi kedvezményekkel⁸⁴.

3.5.2. Kultúra

3.5.2.1. A kultúra területén van néhány, a vajdasági magyarság számára fontos intézmény, amelyek finanszírozása részben vagy nem teljesen megoldott. Többek között ilyen a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a Forum Könyvkiadó, az Újvidéki Színház és a szabadkai Népszínház magyar társulata, amelyek működéséhez nélkülözhetetlen az állami támogatás, amire az állam ígéretet is adott.

3.5.2.2. A magyar amatőr színtársulatok és kulturális-, valamint tánccsoportok az önerő mellett magyarországi támogatásból tartják fenn a tevékenységüket. „Mintegy tízszer több támogatás érkezik Magyarországról az itteni kultúra támogatására, mint amit Szerbia hagy jóvá a nemzeti kisebbségek művelődési életére”⁸⁵. Ezért a szerb kormány nem könyvelheti el eredménynek ezen szervezetek meglétét és működését.

Nem kell csodálkozni azon sem, hogy a Szerbiában hamarosan elfogadásra kerülő, a kultúráról szóló törvény tervezete szinte „mellőzi a kisebbségi kultúra fogalmát”, illetve „mindössze két helyen említi a kisebbségi kultúrát, akkor is csupán leíró jelleggel, gyakorlati haszon nélkül”⁸⁶, a kisebbségi művelődési intézmények támogatásáról pedig szó sem esik benne, nem tudni, hogy az állam hogyan kívánja megoldani a kisebbségi kultúra pénzelését⁸⁷.

3.5.2.3. Évek óta megoldatlan a vajdasági magyar könyvkiadás pénzelése, mint ahogy évek óta rendezetlen a magyar nyelvű könyvek és sajtó intézményes behozatala is. A magát demokratikusnak nevező hatalom sem tett semmit ezeknek a problémáknak az áthidalása érdekében. Emiatt a vajdasági magyarok kultúrája óriási és pótolhatatlan kárt szenved.

Az újvidéki Forum Könyvkiadó (FK) 2007-ben, a megalapításának ötvenedik évfordulójára megjelent bibliográfia szerint, összesen 2220 könyvet jelentetett meg, zömmel, természetesen magyar nyelven. Eddig úgy tartottuk, hogy a vajdasági magyar szellemi élet az irodalom és művelődéstörténet terén összeforrt a

A Forum egykori, ma a Magyar Szó újvidéki székháza (Dávid Csilla felvétele)

Kiadóval. Átlagban véve évente 45 könyv jelent meg, de ha közelebbről elemezzük a bibliográfiát, kiderül, hogy míg a hetvenes-nyolcvanas években a Forum évente 55–60 könyvet jelentetett meg, addig az elmúlt másfél évtizedben az évi produkció 20–25 címszóra csökkent, s azok is többnyire magyarországi támogatásból jelennek meg. Akárhogy vesszük, ez végül mégiscsak a vajdasági magyarság kultúrájának az elszegényedéséhez vezet.

Könyvkiadásunk további problémája a társadalmi kutatással foglalkozó alkotók műveinek publikálási hiánya. Ha fellapozzuk „az 50 éves Forum Könyvkiadó bibliográfiáját”, találhatunk ugyan (de akkor is csak) elvétve – leginkább még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fennállása idején készült – társadalom-politikai kiadványt. Az utóbbi tíz év ilyen kiadványait viszont lehet, hogy az egyik kezünk ujjain is meg lehetne számolni.

A magyarországi „Szülőföld Alap támogatása az FK produkciójának egyik legfőbb forrása”⁸⁸. Egy ideig teljesen szünetelt az FK állami támogatása, most annyival jobb a helyzet, hogy alapítóként a tartomány fedezi az ott dolgozók (tizennyolcra kilencre csökkent személyzete) szerény személyi jövedelmét és a

⁸⁴ Tápai Renáta: *Lehetetlen küldetés, Magyar Szó, 2008. december 11., 1. o.*

⁸⁵ t. r.: *Kultúratáplálás csak kiskanállal, Magyar Szó, 2007. november 7., 15. o.*

⁸⁶ t. r.: *Mi hol vagyunk?, Magyar Szó, 2007. október 29., 4. o.*

⁸⁷ *Ugyanott és az 58-as jegyzetben idézett írás.*

⁸⁸ Németh Ferenc: *A Forum Könyvkiadó igazgatójának válasza, Vajdaság Ma, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor> (Újvidék, 2008. május 23.)*

rezsiköltségeket. Az írói megbecsülést is jelentő tiszteletdíjak viszont megalázóan alacsonyak, minek következtében a nevesebb írók az anyaországban, vagy szlovákiai magyar kiadóknál publikálják könyveiket. Kapitális művek jelentek meg ugyan, mint Bori Imre irodalomtörténete, Gerold László írói lexikonja, vagy Kalapis Zoltán háromkötetes életrajzi lexikonja, de befelladtak a sorozatok (Életmű, Esszék – tanulmányok, Kövek, Forum-kiskönyvtár), nincs regény, vagy novellapályázat, egyszóval beszűkülés tapasztalható. Azon is el kellene gondolkoznia az FK vezetésének, miért van az, hogy „a fiatalok viszonylag ritkán jelentkeznek kéziratokkal a Forum Könyvkiadónál”, és hogy mit kellene tenni a fiatal – nemcsak irodalmár – szerzők ösztönzésére?

Adva van tehát egy kisebbségi könyvkiadó (az FK), amely úgyszólván anyaországi pénzekből adja ki a vajdasági magyar könyveket, a tartomány pedig állja az ott dolgozók fizetéseit és az anyagi költségeket. Itt most önmagától adódik a kérdés: Ha már fizetve van minden és „léteznek más pályázati források is”, akkor mire/hova költi el az FK az eladott könyvek árából befolyt összege(ke)t?

Mivel az FK-nak saját kiadói terve, illetve saját eszközökből kiadott publikációi nincsenek, könyvkiadásunk szinte csaknem a magyarországi forrásoktól függ, illetve ennek a pénznek „a folyósítása” határozza meg azt. Ergo: magyarországi illetékesek döntenek arról, hogy milyen kiadványokra van szüksége a vajdasági magyarságnak. Egyebek között ezért történik meg az is, hogy az FK kiadásában szinte egyetlen aktuális társadalmi-politikai kiadvány se nincs.

Az FK „hozott anyagból dolgozik”. Ha a („hozott”) kézirat „támogatást nyer”, akkor az FK „meg is jelenteti”⁸⁹. Magyarán, az FK-nak saját kiadói kritériumai (és bizonyára erre szánt anyagi lehetőségei) nincsenek: azt jelentet meg, amit mások nekünk jónak tartanak. Ez arra utal, hogy a vezetőkből pedig hiányzik a piacorientáltság és a kockázatvállalás is.

A kiadónak az alkotókhöz, és nem utolsósorban, az olvasókhöz való ilyen viszonyulása ismét újabb kérdéseket vet fel: Mit tett az FK vezetése annak érdekében, hogy saját kiadványai és pénzforrása is legyen? Csak azt ad ki, amire pénzt kap? Hol van itt akkor a kiadónak a kultúrpolitikai és művelődésfejlesztési szerepe? Vagy közvetítő–szolgáltató vállalattá vált az FK? Bemutatja-e a kiadó a magyarországi közönségnek – különböző

manifesztációkon, pl. a budapesti könyvhéten – a teljes vajdasági magyar produkciót?

Az irodalmi díjak és azok odaítélése külön (vita)téma is lehetne. Ha elemeznénk például a 13 vajdasági irodalmi díj zsűrijének évenkénti összetételét, bizonyára kitűnne, hogy összesen hány személy forog körben ezekben a testületekben, és kik (hányszor) kaptak díjat. Ha már az irodalmi díjknál tartunk, jó lenne azon is elgondolkozni az arra illetékeseknek, hányszor részesülhet életében valaki pl. Híd Irodalmi Díjban?

Könyvkiadásunk helyzetére jellemző az is, hogy a köztársasági művelődési minisztérium sokéves gyakorlata szerint – a kiadók részére kiírt pályázat alapján – csak az első kiadású szerb nyelvű könyvek fennmaradt példányait vásárolta meg és kínálta fel a közkönyvtáraknak, a nemzeti kisebbségek nyelvén kiadott könyveket viszont nem⁹⁰. Vajon az ilyen megkülönböztető viszonyulás megszüntetése érdekében tettek-e valamit az illetékesek?⁹¹

Baj van a Híd és a Létünk folyóiratokkal is. A Híd „irodalmi, művészeti és társadalomtudományi” a Létünk pedig „társadalmi, tudományi, kulturális” folyóirat. Miközben mindkét folyóirat a társadalomtudományi témák publikálását is feladatául tűzte ki, a szerkesztéspolitikában a kultúra és a hagyományápolás kerül túlsúlyba, ami a szerkesztők irodalmi irányultságának is betudható, ahelyett, hogy a Létünk a vajdasági magyar társadalomtudományok, a Híd pedig az irodalmi és művészeti témák hangadó folyóirata lenne.

Tájékoztató

A magyar nyelvű tájékoztató terén 2008-ban folytatódott a médiumok, tájékoztatói eszközök fokozatos leépítése, ami már veszélyezteti a sajtószabadságot és a tárgyilagos tájékoztatást is.

3.6.1. Komoly problémák nehezítik a vajdasági magyar nyomtatott sajtó fejlődését is. Az egyre inkább eluralkodó egypárti monopólium és szellemiség miatt lapjainkban szinte lehetetlen olyan bíráló, elemző írásokat közölni, amelyek eltérnek a hatalom és a pártok napi politikai elvárásaitól, illetve a másként gondolkodók álláspontjait is tükrözik.

Egyetlen napilapunk, a Magyar Szó példányszáma „két évtizede folyamatosan csökken” és ez folytatódott 2008-ban is. A vállalat eredményességének mérlege „a nulla közelébe került”⁹². Még ez a „sikeres nulla” is vitatható, ha figyelembe vesszük a lap olvasottságát,

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Nagy Magdolna: Sorra kerül a kisebbség is, Magyar Szó, 2008. január 10., 1. és 16. o.

⁹¹ A vajdasági magyar könyvkiadás problémájával részletesebben a „Tudjuk a dolgunk”? című írásomban foglalkoztam (Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, 2008. augusztus 20-i száma, 32–33. o.).

rovatainak és cikkeinek tartalmi és nyelvi minőségét, politikai irányítottságát (2004. június 29-e óta a Magyar Szó alapítója az MNT).

A lap újságírói kis bérért dolgoznak, fizetésük – a lapban megjelent adatok szerint – nem haladja meg a 20–25 ezer dinárt, a szerkesztőkét pedig 25–30 ezer dinárt⁹³, miközben Szerbiában a novemberi átlag kereset – a Köztársasági Statisztikai Intézet adatai szerint – 33 613 dinár volt.

A Magyar Szóra mindinkább jellemző a vezető magyar politikusokkal készített egész oldalas interjúk közzélése, amelyek célja a hatalmi politika, valamint a VMSZ „sikereinek” és „eredményeinek” magyarázása az olvasónak. Ez még az egypártrendszer idején sem történt meg ilyen sűrűn, mint most. Ezeket a szövegeket általában nem kísérik olyan írások, amelyek a vajdasági magyarság szemszögéből görcső alá vennék a politikusok nyilatkozatait és tevékenységük eredményeit. Több neves újságíró önként távozott a szerkesztőségéből, így fejezve ki a szerkesztéspolitikával és a vállalat vezetésével való elégedetlenségét.

Az anyagiakra hivatkozva a Magyar Szó napilap főszerkesztőségét Szabadkára költöztették. A Képes Ifjúság csak úgy tudott megmaradni, hogy a Magyar Szó mint mellékletet jelenteti meg. Rossz, szinte kilátástalan anyagi helyzetben vannak legkisebbjeink lapjai, a Jó Pajtás, a világ egyetlen gyermekhetilapja, és a Mézeskalács, a kicsinyek havi folyóirata is.

Az Újvidék és környékén élő magyarok bizonyára nem felejtik el Kasza József, a VMSZ volt elnöke, Józsa László, az MNT letelt megbízatású elnöke, Mihók Rudolf igazgató és Kókai Péter főszerkesztő „sikereit” a Forum és a Magyar Szó „fejlesztésében” (vagy ahogyan korábban nevezték: „átszervezésében” és „karcsúsításában”⁹⁴). (Érdekes volna megtudni, hogy az említettek mekkora havi összeget kapnak a Forum Könyvkiadóban, illetve a Magyar Szóban.)

3.6.1.1. Felvetődik tehát a kérdés: Hová, merre tart a vajdasági magyar könyvkiadás és a szellemi élet? Már jó ideje, azt is mondhatnánk, hogy a 2000. október 5-ei hatalomváltás óta nem olvashattunk erről egy átfogó elemzést. Végső ideje lenne elkészíteni egy felmérést arról, milyen veszteséget szenvedett a vajdasági magyar kultúra és irodalom a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben, és hol tartunk, milyen a helyzete ma? Kik, hogyan és milyen eredménnyel irányítják szellemi életünket?

Az utóbbi időben ugyanis olyan állítások is elhangzottak, hogy „megteremtődtek az intézményes feltételek nemcsak az FK és a Magyar Szó, de a vajdasági magyar szellemi élet politikai irányíthatóságára is”, ami az elmúlt húsz évben nem volt tapasztalható, mert ilyen szempontból függetlennek volt mondható. (Köztudott ugyanis, hogy a Tartományi Képviselőház 2006. szeptember 28-án Kasza Józsefet, a VMSZ tiszteletbeli elnökét nevezte ki az FK Igazgatóbizottságának elnökévé, Józsa Lászlót pedig az MNT a 2008. február 29-i ülésen kinevezte a Magyar Szó Kft. Taggyűlési Testülete elnökévé.) Efelett pedig csak a simulékony értelmiségiek hunyhatnak szemet. Ennek az árát pedig a következő nemzedékek fizetik majd meg.

Losonc Alpár ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Mélységesen elégedetlen vagyok azzal a ténnyel, hogy a Forum, eme nagy hagyományú intézményünk igazgatóbizottságának élén a politika juttatja érvényre jogait és képviselőjét, méghozzá ismételtelen.” Majd hozzáteszi: „Ugy tűnik számomra, hogy elementáris kérdéseket nem beszéltünk meg a politika és a kultúra kapcsán, hogy olyan terhet cipelünk a vállunkon, amelyet nem lesz könnyű levetni”⁹⁵. Losoncznak ezekkel a gondolataival csak egyetérteni lehet.

A vajdasági magyarság korábban államilag pénzelt intézményei nem tudtak tehát alkalmazkodni a beszűkült anyagi forrásokhoz és a piacgazdaság feltételeihez. A korábbi (megszűnt) Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat vagyonának a jelentős részét is felélték. Ezért szükséges lenne felülvizsgálni különösen a Magyar Szó, a Hét Nap és a Forum Könyvkiadó helyzetének alakulását az utóbbi négy évben, vagyis amióta a Magyar Nemzeti Tanács a vajdasági képviselőháztól átvette az alapítói jogokat. Képesek vagyunk-e egy ilyen tanulmány elkészítésére és a következtetések levonására?

3.6.2. Az elektronikus tájékoztatás területén a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 8. szakaszában említett, „szerzett jogok” védelme leginkább csak papíron létezik, mivel a vajdasági magyaroktól fokozatosan megvonják a tárgyilagos tájékoztatásra való jogot. Ezt a helyzetet mindenképpen rendezni kell, nehogy túl késő legyen.

⁹² szb: Sikeres nulla!, Magyar Szó, 2008. december 24–26., 11. o.

⁹³ Magyar Szó, 2008. december 24–26., 6. o.

⁹⁴ A kilencvenes évek elején több mint 1500 dolgozót foglalkoztató, széles körű gazdasági és kulturális tevékenységű Forumot 2002. május 23-i dátummal törölték a cégjegyzékből. Jogutódjának, a „karcsúsított” Magyar Szónak – nem hivatalos értesülések szerint – alig 250 dolgozója van, tevékenysége pedig a lapkiadásra szűkült.

⁹⁵ A politikus, az értelmiségi meg a kultúra, Magyar Szó, 2008. május 24., 14. o.

3.6.2.1. A tartományban három televízió, a Mozaik, a Pannon és a Vajdasági RTV működik. Mindegyik csak részlegesen sugároz eredeti magyar műsort.

A közszolgálati Vajdasági RTV (VRTV) magyar nyelvű műsorainak tartalma nem megfelelő minőségű, terjedelme pedig túlságosan kevés.

A VRTV csak cirill betűvel készült jelét még senki sem tette szóvá

A VRTV magyar szerkesztőségében az utóbbi évtizedben foglalkoztatottak száma megfelelő volt és csak nagy erőfeszítések árán tudták végezni feladatukat, tekintettel az elavult műszaki felszerelésre is.

1990 októberéig az (akkor még) Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségében mintegy száz foglalkoztatott volt és még mintegy húsz külmunkatárs. A szerkesztőségnek, a munkahelyek legújabb besorolása szerint, mindössze 26 munkahelyet (ebből 21 újságíróit és 5 kisegítő személyzetit) hagytak jóvá.

Ismeretes az is, hogy „a televízió belüli katasztrófálisak a műszaki feltételek, a technikai kapacitások minimálisak, a munkatechnológia megrekedt a 80-as évek szintjén”⁹⁶. Az ígéretek ellenére továbbra se nincsen megoldva sem a szerb, sem a kisebbségi műsorok feliratozása.

A közszolgálati Vajdasági RTV (VRTV) magyar TV-műsorainak terjedelme drasztikus csökkenést jelent az 1990-es évekhez viszonyítva, amikor VRTV programjának a 20,06%-át a magyar műsorok képezték. Jelenleg a VRTV mindössze 1,16 óra magyar műsort sugároz naponta, ami a VRTV összesített adásidejének még az öt százalékát sem teszi ki⁹⁷, miközben a magyarok a lakosság 14,28%-át alkotják.

Dina Kurbatvinski-Vranešević, a VRTV vezérigazgatója azzal a követeléssel kapcsolatban, hogy a magyar műsoridő is legalább olyan arányban legyen, mint a lakosságban való részvétel, kijelentette: „Ha csak a lakosság számát vennénk figyelembe, fel kellene tennünk a kérdést, milyen terjedelmű programjuk van a szerbeknek a környező országok közszolgálati médiáiban”⁹⁸. Elfelejt azonban, hogy a vajdasági magyarok itteni adófizető polgárok és joguk van legalább olyan terjedelmű műsorra, amennyire hozzájárulnak a pénzeléséhez.

A TV magyar szerkesztősége létszámának megfelelő és a műsoridő ilyen csökkenése magával vonta a műsorok színvonalának esését is. Külön probléma, hogy nincsenek oktatási, tudományos és gyermekműsorok, valamint hogy nincs rendszeres és folyamatos műsorcsere az anyaországi TV-házakkal. A határon túli együttműködés is csak mintegy „fél éve kezdődött el” és még „nincsenek kiépítve azok a csatornák, amelyeken keresztül a műsorok zavaratlanul ideérhetnek”⁹⁹. Mindez a vajdasági magyarok nyelvének és kultúrájának további elszegényedéséhez vezet.

Szerkesztőségi megbeszélés
(Ótos András felvétele)

Az új műsorrend keretében (2008. március 17-étől) 40 percesre bővült a 19 órakor kezdődő magyar nyelvű Híradó. Tartott ez 2008. október 6-áig, amikor Nada Kalkan, a VRTV főszerkesztője, felfüggesztette posztjáról Simon Erzsébetet, aki 2007 novemberétől volt a vajdasági közszolgálati televízió magyar szerkesztőségének a felelős szerkesztője. „Teljes egészében megváltoztatja a műsorrácsot: lerövidít műsorokat, egyeseket megszüntet, újakat vezet be”¹⁰⁰. Az indoklás szerint Simon súlyos munkaügyi

⁹⁶ SZELI Balázs: *Friss levegőt a szerkesztőségbe!*, *Magyar Szó*, 2008. október 18., 19., 17. o. Lásd még: PRESSBURGER Csaba: *Jó éjt Vajdaság, Családi Kör*, 2008. október 16., 20–21. o. és PRESSBURGER Csaba: *Apró-cseprő ügyek, Családi Kör*, 2008. október 30., 22–23. o.

⁹⁷ SZELI Balázs, *Uo.*

⁹⁸ Zvonimir Perušić: *Nemamo pravo gledateljima nametati mišljenje*, *Hrvatska Riječ*, 10. listopada 2008., 11. o.

⁹⁹ SZELI, lásd a 97-es jegyzetben.

vétséget követett el azzal, hogy aznap a híradóban beolvasta, Kalkan utasítására „lefelezték”¹⁰¹ a Híradót, vagyis a magyar nyelvű hírműsor a továbbiakban negyven helyett húszperces lesz¹⁰². (A 40 perces híradó nézettsége 2008. március 17-étől, amikor bevezették, bizonyítottan fokozódott a magyarlakta városokban és falvakban.)

Egyesek ezt a változást összefüggésbe hozzák azzal a véleménnyel, hogy „a magyar híradó befolyása nagyon megnőtt” és „nem mindegy, hogy ezt a befolyást ki diktálja, ezért fontosnak tartják a magyar – és általában a kisebbségi szerkesztőségek – felügyeletét. Ehhez mindig található partnert a kisebbségi szerkesztőségekben”¹⁰³. A vajdasági magyar néző azonban ma már nincs megelégedve azzal, ha a magyar híradóban szerbről fordított híreket hall. A húszperces híradó viszont csak erre elegendő. Ezért szükségünk van egy olyan magyar szerkesztőségre, amely a vajdasági magyar közösség életéről és problémáiról is tájékoztat. Úgy tűnik azonban, hogy a magyar szerkesztőségen belül se nincs meg a változásokhoz szükséges kellő egység, és hogy különböző áramlatok és (érdek)ellentétek feszülnek az ún. régi és a fiatalabb tagok között „a pozíciók megvédéséért”¹⁰⁴.

Józsa László és Pásztor István nyilvános levélben követelte a VRTV vezetőségétől, vizsgálja felül az előállt helyzetet, és amíg az elemzés tart, állítsa vissza a korábbi állapotot (amelyben Simon Erzsébet betölthette az említett posztot)¹⁰⁵. Simon Erzsébetet végül (2008. november 13-i hatállyal) visszahelyezték korábbi munkahelyére az Újvidéki Rádióba. Ennyit ért a két magyar politikus követelése. Ezen a tényen már az sem változtat, hogy a VRTV igazgatói bizottsága 2008. december 18-án leváltotta Dina Kurbatvinski-Vranešević vezérigazgatót, mert „nem sikerült megfelelő nézettséget és jövedelmet szerezni a vállalat számára”¹⁰⁶.

A VRTV egészében komoly gondok lehetnek, mert az intézmény önálló szakszervezete 2008. október végén egy 120 oldalas jelentést küldött meg a Köztársasági Műsorszórás Ügynökségnek, amelyben figyelmeztetett, hogy a VRTV igazgatóbizottsága a műsorszórásról szóló törvényt nyolc pontban, az

Dina Kurbatvinski-Vranešević

RTV alapszabályzatát pedig 10 pontban sértette meg¹⁰⁷.

3.6.2.2. Az Újvidéki Rádió 24 órás magyar adása – a közszolgáltatóság biztosítása érdekében – 2008. október 1-jétől új műsorrenddel jelentkezik. Egyes műsorok nagyobb teret, mások új terminust kaptak, míg vannak olyanok is, amelyek átmenetileg, de az is lehet, hogy végleg megszűntek. Új emberek kellenének az új műsorokhoz, miközben a műszaki modernizációra és az újságírók anyagi helyzetének javítására is szükség lenne.

A rádió adói csökkentett erővel sugároznak az 1999. évi NATO-bombázások óta és „egyelőre nincs pénz a nagyobb teljesítményű adók felszerelésére”. A műsort csak ultrarövid hullámon sugározza, mivel a korábbi középhullámú adó továbbra sem működik. Ezért van az, hogy nemcsak Zomborban és Dél-Bánátban, de Vajdaság más részein (mint például az Újvidékhez közeli Kamenicán) sem hallják az adásokat. Viszont interneten is sugározzák a Rádió 1., 2. és 3., valamint a TV 1. és 2. műsorát. Vajdaságban azonban nem gyakori a rádióhoz az interneten való hallgatása és a TV nézése.

A rádió magyar szerkesztőségében 1990-ben 101 foglalkoztatott volt, most pedig mindössze 43. A szerkesztőség értékelése szerint a minőséges program sugárzásához legalább 67 személyre lenne

¹⁰⁰ Víz: Felfüggesztették Simont, Magyar Szó, 2008. október 8., 1. és 20. o.

¹⁰¹ Lefelezték, Magyar Szó, 2008. október 7., 1. o.

¹⁰² Az Újvidéki Televízió Magyar Szerkesztősége: Új műsorács a Vajdasági Televízióban, Magyar Szó, 2008. március 17., 4. o. és Vajdasági TV: Felfüggesztették felelős szerkesztői posztjáról Simon Erzsébetet, Vajdaság Ma (<http://vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7503> – 2008. október 7.)

¹⁰³ SZELI Balázs, lásd a 97-es jegyzetben.

¹⁰⁴ PRESSBURGER Csaba: Jó éjt Vajdaság, Családi Kör, 2008. október 16., 21. o.

¹⁰⁵ Levél az igazgatónak, Magyar Szó, 2008. október 10., 1. és 20. o. és víz: Nyitott kérdés, Magyar Szó, 2008. október 14., 20. o.

¹⁰⁶ dió: Meneztetették Kurbatvinskit, Magyar Szó, 2008. december 19., 1. és 4. o.

¹⁰⁷ Feljelentették a vállalat vezetését, Magyar Szó, 2008. október 29., 20. o.

szükség, vagyis még 24 személy felvételére. A készülőben lévő szabályzat szerint a magyar szerkesztőségnek 47 munkahelyet irányoztak elő, vagyis 20-kal kevesebbet, mint amennyire a szerkesztőség szerint szükség lenne. Ebből is jelenleg nyolc vagy kilenc betöltetlen.

Annak ellenére, hogy csökkent az állandó munkaviszonyban lévő dolgozók száma, az új munkatársak felvétele helyett mintegy 20 tiszteletdíjas és meghatározott időre alkalmazott dolgozik. Az új munkahelyek feltöltésére majd csak akkor kerül sor, amikor „javul az RTV helyzete”¹⁰⁸.

A magyar szerkesztőség vezetőjének nyilatkozata szerint a készülőben lévő káderterv alapján megalakul majd a rádió szintjén a művelődési műsorok közös szerkesztősége is, és ebbe várhatólag hat személy átkerül a magyar szerkesztőségből. Ez gyakorlatilag az jelenti, hogy ez a hat ember, az említett 47 szerkesztőségbeli újságírón túl is a magyar műsoroknak fog dolgozni, továbbá még két tudósító, a topolyai és a zentai is. A műszaki modernizációra és káderállomány bővítésére azonban egyelőre csak szóbeli ígérek vannak¹⁰⁹.

Az Újvidéki Rádió és a Magyar Rádió vezetői 2007. október 4-én együttműködési keretmegállapodást írtak alá, amely „a műsorok tartalmi gazdagítására, a gyorsabb információcserére és a kisebbségi jogok ápolására terjed ki”. 2008. május 14-én a két intézmény közötti műsorcsere feltételeiről írtak alá megállapodást, amely az Újvidéki Rádió számára lehetővé teszi az MR1-Kossuth rádió, valamint az MR4 nemzetiségi adások nem jogköteles műsorainak, a Magyar Rádió számára pedig a szerbiai és a vajdasági események részletes hírösszefoglalóinak sugárzását¹¹⁰.

3.6.2.2.1. A magyar nyelven is sugárzó 34 vajdasági rádió közül (2008. augusztus 31-ével) 11 megszűnt¹¹¹. Elhallgatott a Topolyai Rádió, a muzslyai Zeppelin Rádió, a Zentai Fox Rádió, a Bajmoki Rádió, a Palicsi Rádió is, a negyvenéves Szabadkai Rádió magyar műsora is regionális frekvencia nélkül maradt. Ezeknek a rádióknak az éterből való eltűnésével felbecsülhetetlen kár érte a vajdasági magyarságot, és csorbult a magyar kisebbség tagjainak (szerzett) joga az anyanyelven való tájékoztatásra. A megszűnt szerkesztőségek tagjai pedig munka nélkül maradtak.

A Szabadkai Rádió a Strategic Marketing közvélemény-kutató intézet 2008. novemberi adatai szerint nemcsak a Szabadkán és környékén működő adók, hanem a szerbiaiak között is a legnagyobb hallgatottságnak örvend¹¹², a szerb politikai elit által irányított Köztársasági Műsorszórás Ügynökség (RRA) mégis a Pannon RTV keretében működő kereskedelmi rádióknak (főszerkesztője Árpási Ildikó, Kasza József volt pártelnök házastársa) ítélte oda a

A muzslyai Zeppelin Rádió: Vajon összejön-e még egyszer ez a társaság?
(Kecskés István felvétele)

regionális rádió státusát. „Ennek érdekében a Magyar Nemzeti Tanács is elszánt harcot vívott, soha még nem volt ilyen harcias, mint akkor. Ebből a tanulságos történet, hogy tud harcolni, ha akar. Vele együtt a tartományi kisebbségi titkár is demonstrálta vitézi készségét.”¹¹³

A zombori, a kúlai és a szenttamási önkormányzati tulajdonú rádiókat, amelyek magyar nyelven is sugároztak, kötelező privatizáció alá vonták¹¹⁴. A szerbiai kormány a privatizációs folyamat módosítására/leállítására irányuló kezdeményezéseket rendre elutasította, arra hivatkozva, hogy a környező EU-s tagországokban sem megengedett, hogy állami médiumok működjenek, holott tudjuk, hogy Romániában, Szlovákiában, Magyarországon ma is működnek önkormányzati alapítású médiumok.

¹⁰⁸ PRESSBURGER Csaba: *Másként szól a rádió, Családi Kör, 2008. október 9., 23. o.*

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Magyar Rádió: *műsorcsere az Újvidéki Rádióval, MTI, 2008. május 14.*

¹¹¹ h. gy: *Veszélyben a kisebbségi média, Magyar Szó, 2008. november 20., 5. o.*

¹¹² V. I. *Radio Subotica najslušaniji lokalni radio u Srbiji, Danas, 2009. január 5., 16. o.*

¹¹³ Végel László: *Vitézek a gáton, Családi Kör, 2009. január 1., 8. o.*

A 2007. december 29-én elfogadott új önkormányzati törvény – a civil szervezetek nyomására – tartalmaz egy kitéfelt, miszerint a községek alapíthatnak olyan médiumokat, „a község területén hivatalos használatban lévő nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás, valamint azokon a nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás érdekében, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de az ilyen tájékoztatás a kisebbségi jogok részét képezi.” Ezzel jogilag kettős helyzet alakult ki.

Az RRA működésével kapcsolatban felvetődik az a kérdés is, mennyire van összhangban ennek a testületnek működésével és az egyháznak a szerepével, valamint a szerb alkotmány 11. szakaszának 1. és 2. bekezdésével az, hogy az élén egy egyházi személy legyen. E cikkek szerint a Szerb Köztársaság világi jellegű állam, az egyházak és a felekezetek az államtól külön vannak választva.

Öt újvidéki magyar civil szervezet (2008. szeptember 30-án) felszólította Ana Tomanova Makanova tartományi kormányalelnököt és tájékoztatási titkárt, Korhecz Tamás tartományi kisebbségügyi titkárt és Petar Teofilović tartományi ombudsmant, hogy – hivatali kötelességükkel és személyes felelősségükkel összhangban, a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvénynek a szerzett jogok védelméről szóló 8., valamint a szerb alkotmánynak az alkotmányjogi panaszra vonatkozó 170. szakasza alapján – indítsanak eljárást a frekvenciák odaítélésének felülvizsgálására, a magyar nyelvű tájékoztatás helyreállítása érdekében¹¹⁵. A felhívásnak mindössze az lett a visszhangja, hogy egy felelős magyar kormánytisztviselő hangsúlyozta: „Egy ilyen környezetben, mint Vajdaság, külön fontossága van a kisebbségi médiának”¹¹⁶. Ezúttal is bebizonyosodott: A jól fizetett tisztség mégis fontosabb a szakmánál, a hivatásnál és a kisebbségi jogokért való küzdelemnél. Szomorú.

A magyar autonómia kérdése

Vajdaság észak-bácskai és a Tisza jobboldali partján még mindig többséget alkotó magyar kisebbség 2008-ban csak egy lejárt mandátumú¹¹⁷,

érdemi jogkörrel nem rendelkező, nemzeti tanácsnak nevezett intézménnyel rendelkezik nemzeti létének megéléséhez. Azok a törekvések, melyek egy működő autonómia elérését tűzték ki célul, és melyek hosszú távon is garantálni tudnák a megmaradást, rendre meghiúsultak.

A magyar nemzeti kisebbség elsőként választotta meg nemzeti tanácsát, a Magyar Nemzeti Tanácsot (MNT), a Szabadkán, 2002. szeptember 21-én tartott elektori közgyűlésen, 541 elektor részvételével (a 605 meghívott közül).

A Nemzeti Kisebbségek Jogainak és Szabadságának Törvénye szerint a kisebbségi nemzeti tanácsok jelentik a kulturális autonómiát Szerbiában. Habár a törvény maga kimondja, hogy ezeknek a szerveknek csak tanácsadói jogkörük van, döntéshozói nincsen, így nem is lehet nemzeti kisebbségi autonómiáról beszélni. Ellentmondanak egymásnak a politikusok is, akik közül egyesek kulturális, mások pedig perszonális autonómiának nevezik ezeket a tanácsokat. Ebből is kiviláglik, hogy a hatalmi szervek vezérlésével működő (nem legitím, elektorok útján választott) nemzeti tanácsok

Józsa László, az MNT lejárt megbízatású elnöke

nem tudják ellátni a kisebbségek megmaradását elősegítő feladatokat.

Az MNT munkáját az elmúlt csaknem öt éves időszakban elsősorban a hatékonytalanság és az eredménytelenség jellemezte. Nemcsak hogy a

¹¹⁴ A Zombori Rádió magánosítása következtében rendkívül nehéz helyzetbe kerültek az alkalmazottak. 2008 augusztusában új igazgatóbizottságot választottak, majd a 20 állandó munkaviszonyban levő foglalkoztatott 12 500 dináryi minimális havi bért kapott (H. Á.: Nagyobb támogatást várnak, Magyar Szó, 2009. I. 14., 5. o.).

¹¹⁵ Csorbulnak a szavatolt jogaink, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7472> (2008. október 1.) és Magyar Szó, 2008. október 3., 5. o. Lásd még: DIÓSI Árpád, Szűkös lehetőségek között, Magyar Szó, 2008. november 4., 1 és 5. o.

¹¹⁶ Lásd a 111-es jegyzetben lévő írást.

¹¹⁷ Bővebben BOZÓKI Antal: Törvényes? – Vélemény a Magyar Nemzeti Tanács és elnökének jogállásáról, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2118> (2008. augusztus 30.)

vajdasági magyarokat érintő számos fontos kérdésben, (mint például a Magyarországon szerzett egyetemi oklevelek honosítása, a magyar nemzeti közösségünk tagjai bántalmazásának ügye stb.) illetéktelennek mondta magát, de még azokon a működési területeken sem tudott jelentősebb eredményt felmutatni, amelyek a törvény szerint megillették. Még amikor szándékozott is tenni valamit, szerb koalíciós partnerei megakadályozták ebben.

Ma már egyre többek előtt válik világossá, hogy a nemzeti tanács csakis akkor láthatja el a nemzeti érdekképviseletünket, ha mi magunk hozzuk létre: általános magyar választás útján. Tisztában van ezzel a szerb hatalom is, hiszen a horvátországi szerbek érdekképviselete is hasonló módon valósul meg a horvát száborban, s hasonló módon kívánja szavatolni saját szerb testvéreinek a megmaradást a szerb állam a koszovói régióban.

A nemzeti tanácsokról szóló törvénnyel kapcsolatos 2008. október 3-i szabadkai tanácskozás résztvevői megállapodtak abban, hogy „az önálló vagyonnal és jogi személyiséggel rendelkező Magyar Nemzeti Tanács az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és a hivatalos nyelvhasználat területén törvénnyel szabályozott érdekképviseleti, döntéshozatali, véleményezési, javaslattevési és egyetértési hatáskörökkel rendelkezen, valamint intézményeket, közhasznú gazdasági társaságokat és alapítványokat hozhasson létre. A Magyar Nemzeti Tanács törvényben szabályozott véleménynyilvánítási, javaslattevési és egyetértési jogkörének megszegésével meghozott jogi aktusok a törvény erejénél fogva legyenek semmiek”.

A vajdasági magyar közvélemény és a tanácskozás résztvevői elvárják a Szerb Köztársaság Kormányától és Képviselőházától, hogy a nemzeti tanácsokról szóló törvény:

– Tegye lehetővé, hogy a Magyar Nemzeti Tanács tagjainak megválasztása általános, többpárti, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás útján történjen, listás – részarányos választási rendszerben, külön választási küszöb nélkül.

A szavazáson választóként, illetve jelöltként azok a vajdasági magyarok vehessenek részt, akik rendelkeznek általános választói joggal, és akik szerepelnek a vajdasági magyar nemzeti közösség választói névjegyzékén.

A jelöltlisták állításának joga a magyar közösséget képviselő politikai pártokat és a vajdasági magyar nemzeti közösség választói névjegyzékén szereplő személyekből álló polgári csoportokat illesse meg. Az

általános választói névjegyzék részét képező magyar választói névjegyzéket a közigazgatási szervek hozzák létre és gondozzák, együttműködve a magyarság érdekvédelmi szervezeteivel, azzal, hogy a választói névjegyzékre vonatkozó szabályoknak mindenképpen szavatolniuk kell az önkéntesség elemét a választópolgárok számára¹¹⁸.

Az MNT státusának tehát nemcsak formai, hanem lényegi vonatkozásai is vannak. Amíg azonban nem rendeződik a testület helyzete és összetétele, nem várható, hogy előrelépés történjen az igazi magyar képviselet megvalósításában.

Szerbiának hét év sem volt elég a nemzeti tanácsokról, illetve azok megválasztásáról szóló törvény meghozatalára. A most készülő törvényszöveg pedig nem biztosítja a magyar perszonális autonómiát, csak a kisebbségek azon jogát, hogy nemzeti tanácsot válasszanak „a kultúra, oktatás, tájékoztatás és a nyelvhasználat területén az önkormányzat megvalósítása érdekében”. Az is teljesen bizonytalan, hogy mikor kerül sor a törvény elfogadására és mikor áll fel az új összetételű MNT.

A törvénytervezet újabb változatának elkészítésében magyar részről – az MNT által javasolt – azon személyek vettek részt, mint korábban, és akiknek a mellőzését az újvidéki civil szervezetek követelték¹¹⁹. A tervezetet mindegyik működő nemzeti tanácsnak elküldték véleményezésre¹²⁰. Vagyis ugyanazok véleményezték, akik részt vettek az összeállító bizottság munkájában. Szomorú. A joghézag viszont lehetővé teszi, a kisebbségügyi minisztérium pedig legálisnak tekinti a 2006. szeptember 21-én lejárt megbízatású (amúgy is vitatott legitimitású és összetételű) MNT-t, és a vezetői számára lehetővé teszi, hogy továbbra is jogaik nélküli tisztségükben tetszelegjenek.

3.8. Emlékezés az áldozatokra

A tartományi parlament 2003. február 28-án rezolúciót fogadott el a kollektív bűnösség eltörléséről és „síkraszállt a II. világháború alatt és közvetlenül utána elüldözött, ártatlanul megvádolt és ártatlanul szenvedett valamennyi személy teljes mértékű rehabilitációjáért¹²¹. A Magyar Nemzeti Tanács 2004. december 29-én nyilatkozatban emlékezett meg az 1944/45-ben, a katonai közigazgatás idején végrehajtott magyarelles megtorlások hatvanadik

¹¹⁸ Lásd a nemzeti tanácsokról szóló törvénnyel kapcsolatos szabadkai tanácskozás nyilatkozatát, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2192> (2008. október 3.)

¹¹⁹ Igaz magyar képviseletet!, Magyar Szó, 2008. augusztus 28., 5. o.

¹²⁰ Az „MNT 2008. november 14-i zentai ülésén elfogadhatónak ítélte a nemzeti tanácsokra vonatkozó törvénytervezetet és módosításokkal egészítette ki” (hha: Politikai siker kapujában, Magyar Szó, 2008. november 15–16., 1. és 5. o.).

évfordulójáról¹²². A szerbiai parlament azonban mind a mai napig nem hozott határozatot a kollektív bűnösség elvének eltörléséről.

Az 1941–1948-as magyar áldozatok számának tényszerű megállapítására úgyszintén nem került sor. A Tartományi Tényfeltáró Bizottság tényfeltáró munkája mind a mai napig befejezetlen. Munkáját akadályozta az is, hogy egyes archívumokat még mindig nem nyitottak meg, sőt vannak olyan levéltárak is, ahol elutasítják vagy lehetetlenné teszik az együttműködést¹²³.

A hatóság mindaddig nem tette lehetővé a csúrogi áldozatok hozzátartozóinak a halottaikról való méltó megemlékezést, és hogy – a szerémségi Mitrovicán, az egykori Svilara gyűjtő- és munkatáborban 1945 és

síremléknél 2008. október 11-én megtartották az első megemlékezést a kivégzett magyarokról. Ez azért

Emlékmű a Lótemetőben

A ledöntött csúrogi márványtábla és a felgyújtott fakereszt (Dávid Csilla felvétele)

1947 között elhunyt svábok emlékére állított kereszthez hasonlóan – emeljenek megfelelő emlékművet Csúrogon. Eddig úgyszintén nem engedélyezték az újvidéki Futaki úti temető katonasírhajhoz Makovecz Imre műépítész tervezte emléktorony építését¹²⁴. Az emlékmű terve már majd két évtizede elkészült.

Pozitív momentumok viszont: A mozsori lótemetőben a közelmúltban elhelyezett beton

jelentős, mert a síremléket – Tóth László nyugalmazott újságíró kezdeményezésére – a helyi közösség és a szabályai község engedélyével készítették el¹²⁵. A csúrogi sintérgödörnél tartott ez évi megemlékezésen jelen volt és szólt az egybegyűltekhöz Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház elnöke¹²⁶. Temerinben – 64 év után – Gusztovics András személyében magyar polgármester először hajtott fejet az ártatlan áldozatok előtt, majd együtt koszorúzott a községi képviselő-testület ugyancsak magyar elnökével¹²⁷. Újvidéken a Futaki úti temető katonasírhajnál tartott megemlékezésen Branimir Mitrović alelnök személyében először képviseltette magát a Tartományi Képviselőház¹²⁸.

Becsey Zsolt (EPP-ED, Fidesz) európai parlamenti képviselő 2008. december 16-ai strasbourgi sajtóközleményében¹²⁹ javasolta, legyen Szerbia majdani uniós csatlakozásának egyik előfeltétele, hogy Belgrád hivatalosan beismerje a titoista partizánok által 1944–45-ben a Délvidéken elkövetett népirtást, aminek becslések szerint negyvenezer magyar, kétszázhatvanezer német és zsidó esett áldozatul,

¹²¹ Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapjának 2003. március 24-i 5. száma (108.)

¹²² Magyar Szó, december 31., 2005. január 1., 2., 9. o. vagy:

http://www.mnt.org.rs/hu/frame.php?content=doc_show&e_id=95&e_tipus=HTML

¹²³ Németh Zoltán: Százezer áldozat, Magyar Szó, 2007. október 20., 21., Hétféje, 16. o. és Németh Zoltán, Járeki sikoly, Magyar Szó, 2007. október 27., 28., Hétféje, 14. o.

¹²⁴ P. F.: Megemlékezés a csonka turulszobornál, Magyar Szó, 2008. november 4., 6. o.

¹²⁵ M-n: Emlékmű a Lótemetőben, Magyar Szó, 2008. október 18., 19., 12. o. és STANYÓ TÓTH Gizella: Nyílt fájdalom: Magyar Szó, 2008. november 1., 2. 13. o.

¹²⁶ S. T. G.: A békéért egyenjogúan, Magyar Szó, 2008. november 3., 1. o.

¹²⁷ G. B. Erer, Hszolt, csin, M. M. mi, s.l.: „Soha többé ne forduljon elő”, Magyar Szó, 2008. november 3., 4. o.

¹²⁸ P. E.

¹²⁹ Csak a népirtás beismerésével, Magyar Szó, 2008. december 18., 3. o. Ágoston András, a VMDP elnöke 2008. december 9-én levelet intézett a másik három vajdasági magyar párt elnökéhez, amelyben azt javasolta, hogy a négy vajdasági magyar párt forduljon levélben a szerb kormány elnökéhez a kérelemmel, hogy ez a testület nyilatkozzon a 44/45-ös magyarítás ügyében. Jelezve egyben, hogy a szerb bocsánatkérés a mai napig várat magára, mint ahogy az akkor történtek részletes, teljes és történelmileg hiteles feldolgozása is. („A magyarítás ügyében”, Magyar Szó, 2008. december 9., 5. o. Lásd még: Dr. PÁLL Sándor, Válasz Ágoston Andrásnak, Magyar Szó, 2008. december 12., 5. o.)

„kollektív bűnösségük” koholt vádjával. E mai napig fenntartott megbélyegzés eltörlése és az áldozatoknak nyújtott jóvátétel nélkül Szerbia nem felel meg a népek közti megbékélés Európában bevett gyakorlatának, következésképpen az uniós felvételi kritériumoknak sem – emlékeztette történelmi felelősségére a Belgráddal tárgyaló brüsszeli bizottságot Becsey Zsolt.

Tizenegy vajdasági magyar civil szervezet vezetői 2008. december 29-én nyílt levélben¹³⁰ támogatták Becsey Zsolt EP-képviselő javaslatát, „annál is inkább, mert a jelenlegi, magát demokratikusnak nevező, szerbiai hatalom sem tett érdemleges lépéseket elődei történelmi bűneinek elismeréséért és a jóvátételért. Szerbia, a volt jugoszláv állam jogutódja jelenlegi területén államhatalmi felhatalmazással történtek a mai napig egészében föl nem tárt, népellenes atrocitások, amelyek következményeiről nemcsak az érintett szerbiai, valamint a magyar és német közvélemény tájékozatlan, hanem az európai is”.

A civil szervezetek vezetői végezetül felszólították a vajdasági magyar politikai pártokat, a köztársasági és a Tartományi Képviselőház magyar képviselőit: nyilvánosan támogassák, hogy január 23-a legyen hivatalosan is a vajdasági magyar népiertás emléknapja, és csatlakozzanak Becsey Zsolt javaslatához.

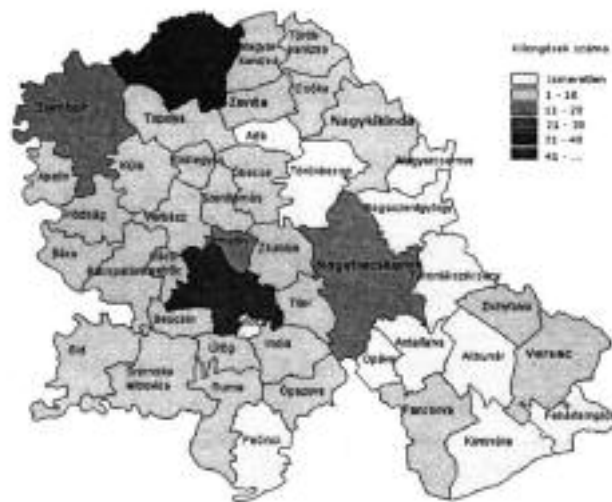
3.9. Zaklatások

A 2000. októberi változások után is folytatódott a kisebbségi jogok durva megszegése és az erőszak. A magyarellenes cselekményeket alapvetően öt kategóriába sorolják: fizikai támadások, verekedések (magyar iskolások zaklatása is), vallási intézmények rongálása, temetők és keresztek rongálása és gyalázása, jelszavak írása, jelképek rajzolása és pamfletek terjesztése¹³¹.

A Szerb Belügyminisztérium adatai szerint 2003. január 1-jétől 2004. június 30-áig Vajdaságban a magyarokat sértő incidensekből 49 esetben állítható, hogy etnikai indíttatású: 19 katolikustemető-rongálás, 12 falfirka vagy röpcédula, 7 templomgyalázás, 4 verekedés, 4 verbális támadás és 3 fizikai tettlegesség.

A magyar pártok, civil szervezetek és plébániák feljegyzése szerint sokkal több zaklatás történt nemzetiségi és vallástürelmetlenségi alapon, amit a rendőrség nem vizsgálta ki. A belügyi szervek szerint 294 esetben nem bizonyítható a nemzeti gyűlölet jelenléte: 129 vagyonsértés és -rongálás (főleg albánok, muzulmánok ellen, a koszovói szerbülözés idején, 2004. március 17-e után); 56 síremlékgyalázás (16 katolikus sír, 14 pravoszláv, 8 egyéb); 42 sértő vagy fenyegető jelszó, jelmondat, szimbólum kiírása és pamfletosztogatás; 20 templomgyalázás (5 katolikus, 2 pravoszláv, 13 protestáns); 7 tettlegesség; 5 épületrongálás és 1 névtelen fenyegetés¹³³.

A szenttamási székhelyű Emberi Jogi Központ (EJK) adatai szerint „2003-tól napjainkig 234 magyarellenes atrocitás és jogsértés van dokumentálva a Délvidéken, ezek közül több esetben a sértettek súlyos vagy életveszélyes sérüléseket szenvedtek, egy esetben halálos áldozatot is követelt a támadás. A megtörtént esetek száma azonban ennél jóval nagyobb, ugyanis sok esetben előfordul, hogy a sértettek nem merik bejelenteni az ellenük elkövetett támadást, vagy egyszerűen – a rossz tapasztalatok

Incidensek Vajdaság területén 2003/2004-ben – sötétebb színben. A legtöbb incidens Szabadka és Újvidék, valamint Temerin, Zombor és Nagybecskerek községek területén volt¹³²

¹³⁰ Lásd: <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7866> és Miniszterelnöki Hivatal, Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya, Reggeli Sajtófókus, Reggeli Sajtófigyelő, 2008. december 30.

¹³¹ BOZÓKI Antal: „Tájékoztató a szerbiai magyar nemzeti kisebbségről, Létünk, 4/2005, 19–20. o. Dr. Gábrity, a 36. jegyzetben idézett írásban, a magyarellenes cselekményeket három kategóriába sorolja: verekedések (általában magyar iskolások zaklatása), magyarellenes falfirkák és röplapok, illetve temető- és templomgyalázások (sírok felborítása és összetörése, magyarellenes feliratok a sírokon, templomokon, a művelődési házak, színház ablakainak betörése, benzines palackokkal elkövetett gyújtogatások), 14. o.

¹³² Dr. Gábrity, a 36. jegyzetben idézett írás, 14. o.

miatt – értelmetlennek tartják ezt megtenni.¹³⁴ („Ne bánts a magyart!” jelszóval 2005. október 15-én békésen és incidensek nélküli tiltakozó megmozdulásra került sor Szabadkán, mert a rendőrség és az igazságszolgáltatás nem végzi hatékonyan munkáját. A tiltakozáson mintegy négyszáz békés szándékú, fegyelmezetten viselkedő, többségében délvidéki magyar polgár volt jelen. A felszólalók maximálisan a probléma lényegét érintették beszédeikben, és határozottan állást foglaltak a magyarság sérelmére elkövetett atrocitások ellen. Az akciót a Civil Mozgalom emberi jogokkal foglalkozó műhelye kezdeményezte, amelyből később megalakult az Emberi Jogi Központ.¹³⁵)

A kisebbségi jogsérelmek és a kisebbséghez tartozók (a legtöbb esetben magyarok) elleni támadások pontos számát valójában senki nem is tudja. Az emberek ezekről nem szívesen beszélnek, mert félnek. Az incidensek miatt növekedett a nemzetek közötti feszültség, erősödött a nemzeti türelmetlenség és megromlottak a nemzetek közötti viszonyok, különösen észlelhető a fiatalok nemzeti alapon történő elkülönülése. Az elkövetők ellen a legtöbb esetben továbbra sem indítanak büntető és szabálysértési eljárást, ha pedig indítanak, az rendre enyhe büntetéssel, vagy még azzal sem fejeződik be. Ezért nem véletlen, hogy a magyarverések kárvallottjai sokszor nem vállalják a feljelentéssel járó újabb megpróbáltatásokat. Zomborban például a 2008. év elején a nemzeti és faji türelmetlenséget szító incidensek közül mindössze egy esetben született elmarasztaló ítélet, annak ellenére, hogy több elkövetőt azonosítottak és azonnal elkaptak a rendőrök. Többjüket azért nem ítélték el, mert „még nem töltötték be a 14. életévüket vagy, mert nem volt elegendő bizonyíték”¹³⁶.

A nemzeti kisebbségi közösségek tagjai elleni sűrűsödő támadások és a nemzetek közötti feszültségek miatt az Európai Parlament (2005. január 28-tól 31-ig) ad hoc bizottságot küldött Vajdaságba, amelyet Doris Pack asszony vezetett, majd a 2005. szeptember 29-i Vajdaságra vonatkozó állásfoglalásában „mély aggodalmát fejezte ki az emberi jogok ismétlődő megsértései, valamint a jog és a rend Vajdaságban tapasztalható hiánya miatt” és

azonnali – a hasonló jellegű cselekmények orvoslása, illetve jövőbeli megelőzése érdekében – hatékony fellépésre szólította fel (az akkor még) Szerbia és Montenegró hatóságait, valamint javasolta, hogy küldjenek EU megfigyelőket (EUMM) a térségbe.

Az események hátterének felderítésére a 2005. november 2-án létrehozott szerb kormánybizottság – ismereteim szerint – a mai napig nem ült össze, vagy ha összeült is, jelentését a mai napig nem terjesztette a nyilvánosság elé.

Szerbiában még mindig létezik az etnikai vagy vallási kisebbségek elleni hangulatkeltés jelensége, ezt a légkört egyebek között politikusok és sajtószervek táplálják – állapította meg a 2008. április 29-én nyilvánosságra hozott jelentésében az Európa Tanács rasszizmus-ellenes testülete (ECRI)¹³⁷.

– Ha látszólag kevesebb atrocitás is történik, az nem azért van, mert megnőtt a közbiztonság, hanem mert a magyar fiatalok – ha csak tehetik – hétvégenként elkerülik a frekvenciát helyeket (pl. a szabadkai korzót vagy Temerin szűkebb központját), vagyis kiszorulnak a perifériára, illetve testi épségük megőrzése érdekében egyszerűen otthon maradnak. Nem kétséges: a délvidéki magyar fiatalok egyfajta terror alatt élnek¹³⁸. A nagybecskereki Civil Fejlesztési Központ (CRCD) is – a 2008. november 5-i közleményében – komoly aggodalmát fejezte ki a Bácskából érkező etnikai incidensekről szóló mind gyakoribb információk miatt, valamint követelte a hatóságtól, hogy derítse fel az eseteket, és büntesse meg az elkövetőket¹³⁹.

Az utóbbi időben, különösen Szabadkán, Temerinben, de más helységeken is történik súlyos magyarellenes támadások/bűncselekmények:

Január 15. – Mirnics Gyula televíziós újságíró, aki éjjel, az újvidéki vonatállomás közelében a Topolyára induló vonatot várta, három támadó brutálisan összeverte.

Március 20. – Súlyos, etnikai indíttatású incidens történt a szabadkai Műszaki Középiskola (MEŠC) épülete előtt. A szerb diákok csoportja megtámadott egy magyar tanulót.

Április 19. – Hajnalban, egy óra körül Szabadka legszűkebb központjában, a Maxi üzlete előtt kisebb szováltás után

¹³³ Kiss Rudolf: *Magyar veszély Bácskában!*, Magyar Szó, 2008. december 13–14., 17. o.

¹³⁴ Dr. Gábrity, a 36. jegyzetben idézett írás, 14. o.

¹³⁵ A rendezvény utólagos értékelését lásd a http://www.humanrightscenter.net/hu/index.php?option=com_content&task=view&id=164&Itemid=honlapon

¹³⁶ Egy ítélet, Magyar Szó, 2009. január 5., 16. o.

¹³⁷ CRI(2008)25, forrás: MTI, <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=329>, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Serbia/Serbia_CBC_3.asp, *Hangulatkeltés a kisebbségek ellen Szerbiában*, MTI, Magyar Szó, 2008. április 30., 2. o.

¹³⁸ Szenttamási Emberi Jogi Központ: *Hajrá magyarverők!?*, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 15. o.

¹³⁹ CRCD/CDCS: *Povodom indicija o jačanju međunacionalnih tenzija u Bačkoj uz obnavljanje rasprave o preradi prošlosti*, www.cdcs.org.yu

megkéselték a 19 éves Komjáti Attilát. A sértett akkor azt nyilatkozta, lehet, hogy azért, mert magyarul beszéltek.

Május 11. – Megverték Szabadkán Toroczka Lászlót. A Hatvannégy Vármegyei Ifjúsági Mozgalom tiszteletbeli elnöke súlyos, nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett.

Június 14. – Éjjel egy óra tájban Temerinben minden ok nélkül rajtaütésszerűen megtámadták, és súlyosan bántalmazták az utcán békésen közlekedő K. Roland (19 éves) és K. Viktor (18 éves) magyar fiatalokat. Előbbi söröszveggel leütötték és megrugdosták, olyannyira, hogy az újvidéki kórházban sürgős műtéti beavatkozásra volt szükség szeme világa megmentésének érdekében.

Október 24. – Nem hivatalos információk szerint éjjel Szabadka belvárosában újabb magyarverés történt. Egy húsz főből álló szerb csoport megvert egy hazafelé tartó családot. A sértettek nem kívántak nyilatkozni. Szabadka központjában három felnőtt este nyolckor megvert egy 15 éves magyar gyereket.

November 7. – Halál a magyarokra! Ilyen és ehhez hasonló szövegek jelentek meg reggelre Temerin főutcája több házának homlokzatán. Volt azonban, ahol nem a falra, hanem a kapura, vagy az ablakra és a kirakatüvegre (Apolló kocsmá) festették a nemzetgyűlölő szöveget a tettesek, akiknek kiléte egyelőre ismeretlen. A rendőrség tud a dologról.

A mai napig sincs megoldva az egyértelmű etnikai diszkrimináció esetében aránytalanul súlyos büntetést kapott temerini magyar fiatalok sorsa. A szerb illetékesek nem csökkentették a példátlanul magas és aránytalan börtönbüntetéseket. A súlyos ítéletek szemmel látható célja az, hogy jelentősen csökkenjen a magyar fiatalok ellenállása, ha szerb kortársaiktól atrocitásokat kell elszenvedniük.

Wanda Troszczyńska-van Genderen, a Human Rights Watch (HRW) balkáni kutatója is úgy véli, hogy a kisebbségekkel szemben tapasztalt erőszak továbbra is aggodalomra ad okot, s Szerbia nem reménykedhet az Európai Unióhoz való közeledésben, ha tolerálja az erőszakot, azaz nem bizonyítja az ellenkezőjét. „Szerbiának bizonyítania kell, hogy eltökélt az ilyen támadások megakadályozásában. Bíróságilag kell üldöznie a támadások elkövetőit, s gyorsabban, határozottabban kell fellépnie, amikor elszabadulnak az indulatok” – vélekedik a HWV kutatója az emberi jogi szervezet 2008. november 3-án ismertetett jelentése kapcsán¹⁴⁰.

3.10. Kapcsolattartás az anyaországgal

Magyarországnak (2004. december 5-e után) továbbra sincs határozott állásfoglalása a

Roland reménykedik, hogy látni fog
(Ótos András felvétele)

kisebbségi jogai érvényesítéséért küzdő határon túli magyar közösségeket hátrányosan érintő problémák (kettős állampolgárság, a magyar autonómia, magyarverések stb.) megoldásával

A sorozatos magyarverés esetében felszólaló kisebbségi politikus

(Hét Nap, 2008. november 12., 46. o.)

kapcsolatban. A vajdasági magyarok számára az anyaországgal való „kapcsolattartás” formái (vízumkényszer) is megnehezültek, miközben az itteni szlovák, román és egyéb kisebbségek – anyaországuk segítségével – EU-s állampolgárokka léptek elő.

¹⁴⁰ A vajdasági nemzeti kisebbségek zaklatása és jogsérelmeinek kronológiája az Árgus civil szervezet honlapján (<http://www.argus.org.rs/index.php/jogsertesek>) olvasható. Lásd még: H. Gy., A magyarverésekről az elnökkel, Magyar Szó, 2008. november 5., 1. o. és dió: Nincsenek bizonyítékok, uo. 1. és 20. o.

A hivatalos Magyarország sehogyan sem tud, vagy nem is akar megbirkózni a vajdasági és az ukrajnai magyarságot súlyosan érintő vízumkényszerrel. Magyarország schengeni csatlakozásával nemhogy enyhültek, hanem szigorodtak az anyaországba utazás feltételei, nehezebbé vált a Szerbiában és Ukrajnában élő magyarok vízumhoz jutása, ami tovább rontotta a vajdasági magyarság közhangulatát.

Számos olyan vajdasági magyar van, aki a szigorú schengeni szabályok alapján egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézséggel kaphatna rövid magyarországi beutazásokhoz szükséges schengeni vízumot. Sokan – már a kettős állampolgárságnak a 2004. december 5-i népszavazáson való elutasítása után – le is mondták a Magyarországra való látogatásról.

– Évek óta küzdenek a szülők, akiknek a gyerekei Magyarországon tanulnak, mert a diákok csak szeptembertől június végéig, tanév idejére kapnak tanulmányi vízumot. A szünidő alatt vagy nem tudnak átutazni, vagy külön turista vízumot kell kérniük erre az időszakra. A nemzeti vízum nem jogosít fel sem tanulmányok folytatására, sem munkavállalásra. Turista vízummal tanulni viszont törvénysértés – olvasható Kabók Erika Tanulmányi vízumok című írásában¹⁴¹.

Van-e a magyarországi vezetőknek egyáltalán valamilyen elképzelése arról, hogy milyen gazdasági, kulturális, oktatási stb. következményei vannak/lesznek az ilyen mostoha viszonyulásnak a vajdasági és az ukrajnai magyarság vonatkozásában? Milyen veszteség éri ebből kifolyólag mondjuk a magyarországi gazdaságot, kereskedelmet és a turizmust? És hogyan hat ki mindez a rokoni és a baráti kapcsolatok ápolására?

A megoldás a kettős állampolgárság lenne, amit már Szerbia is támogat – amint azt Vuk Jeremić szerb külügyminiszter budapesti látogatása alkalmával bejelentette – csak az anyaország nem. Jeremić ugyanakkor azt mondta: „Ha menekültek érkeznek és ők szabad emberek, akkor ott telepednek le, ahol akarnak, és ha Vajdaságot választják, akkor nincsen törvényes eszköz arra, hogy ezt meg lehessen akadályozni”¹⁴².

Magyarországon azonban továbbra sincsen politikai akarat a kettős állampolgárság megadására, sem a vízumkönnyítésekre. Habár mindkét problémát – a túlságosan bürokratikusnak és elutasítóknak ismert államigazgatás – a magyar jogszabályok és az

európai egyezmények rugalmasabb alkalmazásával mindenki számára elfogadható módon rendezhetné.

– Szerbia is biztosítja a külföldön élő szerbeknek a szerb állampolgárságot, így természetesen ezt nem vitathatjuk el Magyarországtól. Nem Szerbián, hanem Magyarországon múlik, hogy megadja-e a vajdasági magyaroknak a magyar állampolgárságot – nyilatkozta a Magyar Nemzetnek 2008. február 28-án Goran Gvozdenović, Szerbia budapesti nagykövetségének ideiglenes ügyvivője¹⁴³.

Gvozdenović egyértelmű nyilatkozata úgy látszik még nem jutott el a magyar külügybe. Vagy az ott dolgozóknak még idő kell a tanulmányozására? A külföldön élő szerb állampolgároknak még szavazati joguk is van, amelyhez a 2004 tavaszán módosított választói törvény alapján jutottak. (Egyébként már az összes környező ország – Magyarország kivételével – a külföldön élő nemzettársainak elismeri a kettős állampolgárságot.)

Az Európa Tanács (ET) a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének (Strasbourg, 1995. II. 1., ETS No. 157) 17. cikkében „a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy nem akadályozzák a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket azon joguk gyakorlásában, hogy szabadon és békésen határokon átnyúló kapcsolatokat hozzanak létre és tartsanak fenn olyan személyekkel, akik törvényesen tartózkodnak más államokban, kiváltképpen olyanokkal, akikkel etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukban osztoznak, vagy kulturális örökségük közös”.

A mostani vízumkiadási feltételek kétségkívül akadályt jelentenek a határon túli kapcsolattartásban, pedig Magyarország ezt a keretegyezményt még 1995. szeptember 25-én becikkelyezte.

A megoldás természetesen a kettős állampolgárság megadásában van. Mivel az anyaország erre nem hajlandó, az ET Magyarországra és Szerbiára nézve is hatályos, kötelező érvényű kisebbségvédelmi egyezménye elegendő jogalapot nyújt legalább a vízumkérdésnek a napirendről való levételére. Erre ugyanis megvannak a kellő (nemzetközi) jogi feltételek, csak – mondják ki nyíltan – politikai akarat nincsen. Ezzel kapcsolatban többé semmilyen magyarázat/magyarázkodás nem fogadható el¹⁴⁴.

A vajdasági magyarok körében nagyon rossz visszhangot keltett Göncz Kingának, a magyar külügyminiszternek az újvidéki Dnevnik napilapnak

¹⁴¹ Temovác Izván: *Halál a magyarokra!*, *Vajdaság Ma*, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7637> (2008. november 7.) és Csorba Béla: *Felháborodás Temerinben a súlyos magyarellenes provokáció miatt*, *Vajdaság Ma*, <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=vajdasag#7639> (2008. november 7.)

¹⁴² *Erőszak a kisebbségekkel szemben*, *Magyar Szó*, 2008. november 4., 2. o.

¹⁴³ *Magyar Szó*, 2008. június 7., 8., 15. o.

¹⁴⁴ Szerbia támogatja a vajdasági magyarok kettős állampolgárságát, *MTI, Magyar Szó*, 2007. november 1., 2. o.

adott 2008. december 11-i interjúja, amelyben nyíltan ellenezte a magyar területi autonómiát és mellőzte a kettős állampolgárságot, szembeállítva azt Szerbia vízummentességének igényével. A VMSZ és a VMDP „példátlannak, valamint az itteni magyar törekvésekre nézve károsnak” nevezte az interjút, mivel hátrányos helyzetbe hozta az itteni magyar közösséget (és mindazokat a magyar közösségeket, amelyek kisebbségi jogaik hasonló érvényesítéséért küzdenek)¹⁴⁵. Kilenc vajdasági magyar civil szervezet – 2008. december 19-én – alkalmatlannak nevezte a külügyminiszter asszonyt a külügyi tárca tisztségének betöltésére, és lemondásra szólította fel¹⁴⁶.

4. Összegezés

A vajdasági magyarság a volt Jugoszlávia egyetlen olyan népcsoportja, mely az utóbbi csaknem két évtizedben nem ért el komolyabb eredményeket nemzeti önazonosságának megőrzése terén. A kisebbségi politika vajdasági sikertelensége következménye annak a magyar külpolitikának is, mely nem támogatja megfelelő módon a határon túli

magyaroknak az identitásuk megőrzésére irányuló törekvéseit.

Szerbiának sokkal többet kellene tennie a kisebbségek védelme érdekében, mint ahogy azt az ezzel a témakörrel foglalkozó politikusok elismerik, mert továbbra is komoly eltérés mutatkozik egyrészt az elvileg elfogadott nemzetközi kötelezettségek és nyilatkozatok, másrészt a kisebbségek normatív és tényleges helyzete között. Ennek természetesen előfeltétele a nemzeti kisebbségekhez tartozók helyzetének valós felmérése és az itt meglévő problémákkal való nyílt szembenézés, valamint azok hatékony megoldása érdekében egy határidőhöz kötött programnak az elfogadása.

A legfontosabb mégis, hogy a vajdasági magyar pártok és a civil szervezetek a nemzeti közösségünket érintő alapvető kérdésekben közös álláspontot alakítsanak ki, és a szerb hatalom irányába egységesen lépjenek fel. Ha ez nem jön létre, annak további negatív hatása lesz a délvidéki magyarság egészére nézve.

Újvidék, 2009. január 26.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ Lásd: <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1820>

¹⁴⁷ A témáról részletesebben lásd: BOZÓKI Antal, *Vízumkényszer*, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor> (2008. július 26.)

¹⁴⁸ MTI: *A területi autonómia működőképes kisebbségi megoldás*, *Magyar Szó*, 2005. december 12–13, 2. o.; *Választmányi ülés*, *Magyar Szó*, 2008. december 15., 4. o.; *Ternovác István: „Káros és szégyellni való!”*, *VMDP HÍRLEVÉL*, 2008. december 15., és *Nincs helyreigazítás*, *Magyar Szó*, 2008. december 16., 4. o.

¹⁴⁹ *Magyar Szó*, 2008. december 20–21, 5. o.

Vajdasági „magyar narancs”

Egy tájékoztató körút tanulságai

A zentai Természettudományi–matematikai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium 2004 februárjában tájékoztató körutat szervezett, amelynek során a Délvidék összes végzős magyar nyolcadikos osztályát meglátogattuk. Több mint hatvan településre látogattunk el. A bemutatkozó előadásokon részt vett Lengyel László (igazgató), Csikós Pajor Gizella (szaktanár), Zsoldos Ferenc (titkár-nevelőtanár) és jómagam mint az iskola pszichológusa. Az előadások mindenütt a helyi iskolában kerültek megrendezésre, kivéve Újvidéken, ahol a Petőfi Sándor Művelődési Ház könyvtárhelyiségében találkoztunk az érdeklődőkkel.

Az előadásokat – az érdeklődéstől függően – egy, másfél órára terveztük. Egy nap több települést is sorra vettünk. Az időbeosztásunk olyan szoros volt, hogy néha az ebéd is elmaradt. A körutat 2004. február 2-án hétfőn fél kilenckor Hajdújárással kezdtük, tízkor már Királyhalmán voltunk, fél kettőkor Bácsgyulafalván, háromkor Zomborban, fél ötkor Nemesmiliticsen, este hatkor Szabadkán a Széchenyi István Általános Iskolában vártak bennünket, ahol az előadás és az azt követő beszélgetés kilenckor fejeződött be. Kedden Oromhegyesen, Csókán, Magyarkanizsán, Törökkanizsán és Oroszlámoson jártunk. És ez így ment nap mint nap, reggel héttől este tizenegyig úton voltunk. Jártunk Ürményházán, Székelykevéen, Hertelendyfalván, Torontálvásárhelyen, Muzslyán, Adán, Óbecsén, Temerinben, Tiszakálmánfalván, Újvidéken, Kikindán, Kisoroszon, Tordán (Torontáloroszipan, Torontáltordán – az olv. szerk. megj.), Magyarcsernyén, Topolyán, Gomboson, Doroszlón, Szilágyin, Kúlán, Bácskertesén...

A körút során több mint 5300 kilométert tettünk meg annak érdekében, hogy lehetőleg minden érdeklődő vajdasági magyar nyolcadikkal megismertessük az új iskolát, annak tervezett programját, és beszéljünk nekik a tehetséggondozó iskolák újszerűségéről. Igaz, hogy évente mindössze húsz diák felvételére van lehetőség, mégis fontosnak éreztük, hogy lehetőleg minden érdekelttel – diákokkal, tanáraikkal, szüleikkel – közvetlenül megismertessük a tehetséggondozás lényegét.

Hozzávetőlegesen mintegy 1500-an hallgatták meg a vetítéssel egybekötött ismertetőinket, közülük 800 volt tanuló, a többiek szülők és pedagógusok. Az

érdeklődés eltérő volt, de a létszám nem befolyásolt bennünket. Egyetlen diáknak is tartottunk előadást. Az is előfordult, hogy csak az igazgató fogadott bennünket. Néha az sem. Tiszaszentmiklóson senki sem jelent meg. Se diák, se igazgató, se az a tanárnő, akivel a bemutató időpontját előzetesen megbeszéltük. Adán több mint nyolcvan talongtak a teremben. Magyarkanizsán mindössze négy tanuló jelent meg. A körút befejeztével Zentán a színházteremben tartottuk meg a zárórendezvényt, telt ház előtt. A rendezvényen több prominens személyiség is tiszteletét tette.

Lengyel László igazgató mindenütt – vetítéssel egybekötött – ismertetőt tartott az iskoláról. Elmondta, hogy a tehetséggondozó gimnázium egy új kulturális központban nyílt meg az előző évben, a zentai Városi Könyvtár épületében. A bentlakásos kollégiumot emeletráépítéssel alakították ki, ahonnan az épületen belül lehet eljutni a tantermekig. Közvetlenül az iskola mellett van a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és az udvar másik oldalán az Alkotóház. Folyamatban van ebédlő építése (azóta már elkészült). Mindezek mellett, minisztériumi engedéllyel, számítógépek útján, az iskola rendelkezésére áll a magyarországi teljes oktatási adatbázis. Az iskola jellegéből fakadóan a matematika a kiemelt tantárgy, mellette a fizika és más természettudományi tárgyak, de ez nem jelenti azt, hogy az anyanyelv vagy a szerb és az idegen nyelvek oktatása háttérbe szorulna. Délutánonként vendégtanárok bevonásával emelt szintű oktatást szerveznek, az a diák pedig, aki valamelyik tantárgyból gyenge, felzárkóztató képzésben vesz részt. A tervek között szerepel, hogy egyedi, speciális érdeklődés esetén megfelelő egyetemi tanárt, kutatót kérnek fel mentornak a tanuló számára.

Csikós Pajor Gizella a matematika szépségeit ecsetelte, megpróbálta eloszlatni a tantárggyal kapcsolatos előítéleteket és féltelmeket. Zsoldos Ferenc a nevelőtanár szerepében főként a kollégium életéről beszélt, ismertette a zentai kiemelt művelődési rendezvényeket és a sportolási lehetőségeket, amelyek szintén részét képezik a gimnáziumi életnek. Én magáról a tehetséggondozásról beszéltem és a tudásban rejlő lehetőségekről. Felhívtam a megjelentek figyelmét arra, hogy ez az oktatási

forma Nyugaton és Magyarországon csak pár éve honosodott meg, ezen a téren tehát nincs nagy lemaradásunk, ellentétben számos más társadalmi fejleménnyel.

Miközben fennkölt dolgokról beszéltünk, igyekeztünk megfelekedni a kiábrándító valóságról, a körülöttünk levő, tapintható, látható, hallható szegénységről. A szegénység – néhány felújított iskolát kivéve – fojtogatóan jelen volt csaknem mindenütt, amerre jártunk, példázva a kisebbségben élő magyarság többszörösen hátrányos helyzetét. Omladozó épületek, romló táj, tucatnyi ágrólszakadt gyerek, falhoz támasztott rozsdás kerékpárok, évtizedek óta halódó iskolák.

Néha sutának éreztem a helyzetet, néha humorosnak, néha kicsit szomorúnak. Beszéltünk valamiről, ami az adott körülmények között nem volt teljesen releváns. De csak mondtuk a magunkét. A székeken kuporgó tanárok, szülők és gyerekek kezdetben nyitottan, később kissé zavartan hallgatták fejtegetéseinket. A tehetséggondozásról beszélve tulajdonképpen buzdítani szeretttük volna őket, lelket önteni beléjük a jövőt illetően. Volt, aki megérezte, és hálásan mosolygott felénk. Általában visszafogottak voltak, a tanárok olykor bólogattak, a szülők tanácstalanok voltak, a gyerekek egymás között pusmogtak.

Az igazgatók nem lettek mindenütt kellőképpen felvilágosítva az illetékesek részéről, hogyan viszonyuljanak hozzánk. Kellő tisztelettel fogadtak ugyan, de nem vették komolyan küldetésünket, mindesetre a gyerekeket, akikhez szólni kívántunk, hazaküldték, vagy kizavarták játszani az iskolaudvarra. „Köztük nincs tehetséges” – mondta az egyik igazgató, amikor felvettem, hogy talán hívjuk be őket az udvarról. Egykori iskolámra gondoltam, ahol hasonló szemlélet uralkodott, hatvanvalahány elsőből alig tízen fejeztük be a nyolcadikat. A helyi viszonyok között, a falu jövője szempontjából ez felért a mohácsi csatával.

És a tanítók, tanárok? Többnyire fáradtnak és kedvetlennek tűntek. Pontosabban – egykedvűnek. Nem nagyon kérdeztek. Látszott rajtuk, hogy nekik nincs álláspontjuk. Így lettek nevelve, nem volt megengedve, hogy legyen véleményük, az ő dolguk, hogy tanítsanak. Alkalmazottak, akik elvégzik, amit rájuk bíztak. Munkájuknak nincsenek szellemi, morális vonatkozásai. Nem lehet őket megszólítani, a lelküket felrázni, ahogy ők sem szólítanak meg senkit. Nincs bennük kíváncsiság, nem érdekli őket jobban az oktatás, mint az esti tévéműsor. Nyugdíjas korukra többségük kiégetté válik. Kivételek azért voltak, üde, kedves, fiatal tanárnők, akik körül – érdekes módon – mindig eleven, vidám gyermekcsereg zsibongott.

Mindent egybevetve tanulságos volt az előadókörút. A legfőbb az a felismerés volt, hogy az iskolákból lassan elfogynak a magyar diákok.

Amiről szóltam...

Fejtegetéseimet általában azzal kezdtem, hogy minden ember tehetséges valamiben, és senkinek a tehetségét sem szabad veszni hagyni. Az a legszomorúbb a világon, hogy a ragyogó adottsággal született gyermekekből végül átlagos, szürke emberek lesznek, rosszkedvű, kallódó felnőttek, akik talán épp azért boldogtalanok, mert nem tudják a közösség javára kamatoztatni tehetségüket. Ezt értették, bólogtattak, mindig valami megilletődöttségfélét is tapasztaltam.

Jó az, hogy sokfélék vagyunk, folytattam, mert nincs olyan ember a világon, aki mindenhez egyformán értene. Olyan gyorsan nő az ismeretanyag, hogy lassan senki sem képes a saját szakmáján belül sem eligazodni. A specializálódás korát érjük, mindenki csak részfeladatokhoz ért, így sokféle tehetségre van szükség. A tehetség fogalma olyan adottságok, képességek összességét jelöli, amely többféle tevékenységre tesz alkalmassá bennünket, de személyiségünkötől és a körülményektől függően bizonyos téren sikeresebbek lehetünk, jobb eredményt érhetünk el, mint más téren. Mivel a tehetség mindig valamilyen alkotásban, teljesítményben mutatkozik meg, azt kell mondanunk, hogy annyiféle tehetség képzelhető el, annyiféle tehetségnek van helye a nap alatt, ahányféle emberi tevékenység van. A tehetség a különlegesen jó teljesítményt, az átlagfelettséget jelenti. Ebben az értelemben mindenki tehetséges, aki valamit jobban csinál az átlagnál, aki valamihez jobban ért, valami jobban kezére áll.

A tehetséggondozás abból a felismerésből indul ki, hogy mivel nem érthetünk egyformán jól mindenhez, az embernek azzal kell foglalkoznia, amihez adottsága van. Így tud legtöbbet elérni az életben, nem kell olyasmire fecsérelnie idejét és energiáját, amihez kevésbé ért, ami nem áll a kezére.

A klasszikus iskolai oktatás többnyire a tanításra, az ismeretátadásra és annak számonkérésére szorítkozik. Ez rendben is van, hiszen a tudásra, ismeretekre mindenkinek szüksége van. Sőt, egyre több tudásra van szükségünk. A gyors fejlődés következtében azonban a tudás nagyon hamar elévül. Mire a legújabb tudományos ismeretek a tankönyvekbe kerülnek, egy részük – felük, kétharmaduk – elévül, korszerűtlenné válik. Így megesik, hogy az, amit ma az iskolában tanítunk, már fabatkát sem ér, mert nem állja meg a helyét. Szelektálásra, az ismeretanyag frissítésére kényszerülünk. Ehhez azonban tudnunk kell, hogy mi

az, ami elévült, így nemcsak a diákok, hanem a tanárok is folyamatos tanulásra kényszerülnek.

Ez lenne a kívánatos, általában azonban nem ez történik. Ez az egyik hiányossága a hagyományos iskolai oktatásnak. A másik hiányossága abból ered, hogy mindenkit zsinórmértékkel próbál mérni. Ahhoz, hogy a tanítás sikeresebb, eredményesebb legyen, figyelembe kell venni a gyerekek személyi adottságait, érdeklődését, képességeit. Más szóval, nem lehet jó eredményt elérni a tanulókhoz való alkalmazkodás nélkül.

És van egy harmadik szempont is, amelyet a tanítás során figyelembe kell vennünk. Azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a sikeres helytálláshoz itt és most milyen jellegű ismeretekre, tudásra van legnagyobb szükség. Nem biztos, hogy ezt a távoli minisztériumok irodáiból pontosan meg lehet itélni. *Bennünket, vajdasági magyarokat például még soha, senki nem kérdezett meg, hogy a helyi viszonyok között milyen tudásra, szakértelemre van szükségünk. Ez nincs rendjén.* Változtatni kell a tanterveken, a programokon. Nálunk talán ez még szentségtörésnek tűnik, Nyugaton azonban ez már többfelé így történik.

A tudás és tehetség megbecsülése érdekében nemcsak a programokon kell változtatni, hanem a tanárok szemléletén is. Nem fordulhat elő, hogy egy osztályban az ellenőrzés során húsz tanulóból tizenöt egyest kap. Tíz egyesnek sincs elfogadható magyarázata. Azok a pedagógusok, akik felelősséget éreznek a gyermekek iránt, akik segíteni szeretnék őket abban, hogy később eredményesen helytálljanak munkájukban és hozzájáruljanak közösségük anyagi és szellemi gyarapodásához, nem intézhetik el a dolgot egy szubjektív osztályzattal. Nem is az a dolguk, hogy osztályozzanak, hanem hogy tanítsanak. Hadd világosítsam meg ezt egy példával. Gondoljunk csak el, mi történne, ha az úszóiskolában minden második, harmadik gyerek – rossz tanuló lévén – vízbe fulladna. A gyerekek azért járnak úszóiskolába, hogy ott megtanuljanak úszni, és nem az úszóbajnoki cím megszerzéséért. Soha, egyetlen gyereknek sem szabad az úszóórák alatt vízbe fúlni. Hasonlóképpen az iskolákban elsősorban arra kellene megtanítani a gyerekeket, hogyan kell tanulni, hogyan kell az ismereteket megszerezni, hasznosítani. Nekünk ellenben olyan általános iskoláink vannak, amelyek megutáltatják a gyerekekkel a tanulást, így rengeteg potenciális szellemi érték megy veszendőbe.

Ideje észrevennünk, hogy a világ megváltozott körülöttünk. Már nem a nyersanyag, a fizikai munkaerő, az energia a legnagyobb érték, hanem a tudás. Ha labdába szeretnénk rúgni a népek szüntelen versengésében, sokkal ügyesebben kell sáfárkodnunk szellemi kincseinkkel.

A magyarság az elmúlt évszázadok során nagy veszteségeket szenvedett. Elvesztette területének

kétharmadát, természeti kincseinek nagy részét. Egyetlen dologban maradt esélyes a nemzetek közötti versenyben – a tehetségben, tudásban. Mindannyian büszkéek vagyunk rá, hogy hány Nobel-díjast adtunk a világnak, hogy a magyar tudósoknak, feltalálókknak milyen elévülhetetlen érdemeik vannak a XX. század arculatának kialakításában. Gondoljunk csak a számítógépekre, amelynek ötlete Neumann János fejből pattant ki.

Sajnos a tudás és a tehetségek kellő megbecsülésének a hiányában a szürkeállományunk színe-java Nyugatra vándorolt, mások kamatoztatták. Ez így van még ma is. Amerikában ezrével dolgoznak fiatal magyar tehetségek különböző kutatóintézetekben.

Szemléletváltásra van szükségünk. Nagyobb megbecsülésben kell a tudást részesítenünk, ami együtt jár a tehetség felértékelődésével. Az új értékrend kialakításához mindenekelőtt a tanárok szemléletmódján kell változtatni. Azokban az iskolákban, ahol nagyon rossz a tanulmányi eredmény, ahol mutatóban sincsenek tehetséges gyerekek, a programokon és a tanítási módszereken kell változtatni. Tudjuk azonban, hogy a tanárok keze kötve van, az iskolák állami intézmények, kevés autonómiával rendelkeznek.

Mi itt az első fecskéről beszélünk. Azokról az új iskolákról, amelyek ebben az új szellemben szeretnének tevékenykedni. A tehetséggondozó iskolákról, amelyek a gyermekek személyiségéhez és a közösség szükségleteihez igazítják programjukat, és ha szükséges, évente felülvizsgálják azokat. Ezen az úton indultunk el a tehetséggondozó gimnáziumok megalapításával, és reményeink szerint – ha személyi boldogulásunkat és közösségi érdekeinket tartjuk szem előtt – ezt az utat kell (előbb-utóbb) más iskoláknak is követniük.

Búcsú az iskolától

Az igazgatót váratlanul menesztették az iskola éléről, helyette az iskola tornatanárát nevezték ki igazgatónak. A korábbi igazgató menesztésének az okáról soha senki sem beszélt nyilvánosan se előtte, se utána. Amikor leváltását követően döbbenten megkérdeztem tőle, hogy mit jelentsen ez az egész, csak annyit mondott, hogy megbízatása lejárt. Mellesleg a pályázat körül nem volt valami nagy porverés, a kiírásáról nekem sem volt tudomásom, aki ott tanítottam. Úgy tudom, hogy a távozó igazgató Magyarországon végzett. Én mindig úgy éreztem, hogy a Magyarországon végzett szakembereket nem látják szívesen, valamiért politikailag „megbízhatatlan kádernek” tartják őket. Az igazgató menesztése előrevetítette az én jövőmet is. Nem kellett rá sokáig várni, a következő évben nem hosszabbították meg

a szerződésemet. Erre vonatkozóan állítólag „egyhangú döntés” született.

Nem sajnáltam, hogy búcsút kellett vennem az iskolától, amelynek létrehozásáért a Magyar Nemzeti Tanács tagjaként sokat küzdöttem. A dolgok többnyire másként alakulnak, mint ahogyan szeretnénk. Ahogyan ezt a pártok, civil szervezetek esetében számtalanszor tapasztaljuk, általában a visszajukra fordulnak.

Az igazság az, hogy kezdett számomra is terhessé válni a dolog. A kezdeti lelkesedés után mind kevésbé éreztem jól magam az iskola falai között. A sikeres tájékoztató körutat követően szélteben-hosszában mindenki a tehetségiskolákról beszélt, szinte ostrom alá vették az iskolát a jelentkezők. Ennek ellenére mindössze tizenöt (15!) diákot vettek fel, akik ügyesnek bizonyultak a matematikapéldák megoldásában, pszichológus szemmel nézve azonban nem a legígéretesebbnek látszó tehetségek voltak. Amikor ezt szóvá tettem az igazgatónak, azt a választ kaptam, hogy ennyien tették le a felvételit, néhánynak közülük még így is be kellett segíteni. Nem szólhatunk semmit, mondta, hiszen ugyanezek a matematikapéldák szolgálták a felvételi vizsga alapjául Belgrádban is a természettudományi-matematikai gimnáziumokban.

Ekkor következett be a kijózanodás pillanata. Minek magyar tehetséggondozó iskolát létrehozni azért, hogy a szerb szakgimnáziumok programja szerint oktassunk bennük? Vajúdik a hegy, egeret szül. Magyar értelmiségképzésről álmodoztunk, ehelyett olyan iskolák kerültek bejegyzésre, amelyek minimális autonómiával sem rendelkeznek. Mi ugyan előszeretettel nevezzük tehetséggondozó iskoláknak őket, a valóságnak azonban ez sem felel meg. Ugyanolyan szakgimnáziumok, mint a belgrádi minisztérium által irányított többi nyelvi, illetve természettudományi-matematikai gimnázium Szerbiában, azzal a különbséggel, hogy ezekben az oktatás nyelve magyar. Természetesen nem mindegy, hogy két magyar tannyelvű gimnáziummal több van vagy kevesebb, így a két új gimnázium kétségtelenül előrelépés. Nem kétséges az sem, hogy ezekben az új iskolában „emelt szintű” oktatás folyik, ez azonban messze nem azonos a tehetséggondozással, ezért az lenne a korrekt hozzáállás, ha nevükön neveznénk őket. Figyelmet érdemlő körülmény viszont, hogy ígéretes nevüknek köszönhetően könnyebben lehet támogatáshoz, kiegészítő forrásokhoz jutni, amelyekre kétségkívül rászolgálnak ezek az iskolák.

Kínosan érintett a dolog, hogy a tájékoztató körúton a tehetséggondozó új iskolák körüli nagy porveréssel megtévesztettük az embereket. Mivel kiderült, hogy nem abba az irányba haladnak a dolgok, amelyről beszéltünk, tulajdonképpen félrevezettük a szülők, tanárok és diákok ezreit. Ez

annyira felháborított, hogy a következő tanévben megtagadtam a tájékoztató körúton való részvételt.

A következő évben az iskola iránti érdeklődés drámaian megcsappant, és legjobb tudomásom szerint azóta úgyszólván lasszóval kell fogni a gyerekeket, alig jelentkeznak egy-egy évfolyamra valóan. *Az általános tehetségfejlesztésre, az új generációk sokoldalú képességeinek és szellemi értékeinek a kibontakoztatására, különösképpen a magyarságtudat erősítésére, amiről a tájékoztató körúton beszéltem, az iskola falai között gondolni sem lehet.* Ehhez nincsenek meg sem az intézményi, sem a személyi, sem az anyagi feltételek. A tanárok többsége, akik más iskolákból járnak át tanítani, nem ismerik az előzményeket, nem tudják, hogy az ún. tehetséggondozó iskolákat milyen meggondolásból hoztuk létre.

Elitképzés vagy tehetséggondozás?

Annak idején, amikor a Magyar Nemzeti Tanács ülésén döntés született a tehetséggondozó iskolák létrehozásáról, azt hosszú és parázs vita előzte meg. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének a tanárai azon az állásponton voltak, hogy nincs szükség új „elit iskolákra”, helyettük a meglévő iskolák színvonalát kellene javítani, vagy a meglévő gimnáziumokban kell több diákot felvenni. Ésszerű érvek voltak, de ha a magyar értelmiség hiányára gondolunk, ami nemzeti közösségünk egyik legneurálgikusabb pontja, így nem teszünk egy lépést sem előre, marad minden a régiben. Ebben a kontextusban merült föl, hogy a magyar önkormányzatok Becsén, Zentán és Szabadkán (akkor még magyar önkormányzatok voltak) hozzanak létre „elit gimnáziumokat”, amelyek a magyar értelmiségképzés alapjául szolgálnának. *Közösségben gondolkodó, magyar identitással rendelkező, a délvidéki magyar nemzetrészért felelősséget vállaló magyar értelmiség kinevelésének a lehetőségét kerestük, amit a szerb állami iskolarendszer keretében érthetően lehetetlen megoldani.* Az elitképzés megnevezést végül elvetettük, és a Magyar Nemzeti Tanács hosszú vita után úgy döntött, hogy tehetséggondozó gimnáziumokat hozunk létre. Azt gondoltuk, hogy ezzel a döntéssel két legyet ütünk egy csapásra: nemcsak a leendő magyar értelmiségképzés alapjait teremtjük meg, hanem a sokféle tehetséges fiatal felkarolásával jelentősen növelni tudjuk fogyatkozó nemzeti közösségünk szellemi kapacitását is.

A 2002 szeptemberében Szabadkán megalakult vajdasági Magyar Nemzeti Tanács elvileg a délvidéki magyar nemzeti közösség legfőbb képviselői szerve, melynek kompetenciája a nyelv- és íráshasználat, a tájékoztatás és a kultúra mellett kiterjed az oktatásra

is. Jogköre azonban formális, szűk a mozgástere, és megfelelő anyagi forrásokkal sem rendelkezik. Ennek ellenére fontos fejlemény, hogy az MNT programjában – hosszabb távon – szerepel a magyar iskolahálózat létrehozásának terve. A szabadkai és zentai tehetséggondozó gimnáziumok tulajdonképpen az első lépést jelentik ezen az úton, amennyiben innen verbuválódhatnak a majdani délvidéki magyar egyetemre a diákok.

Szerbiában azonban egyelőre nincs mód önkormányzati, egyházi, alapítványi iskolák létrehozására, így a terv kútba esett. A tehetséggondozó iskolák alapítója Vajdaság Tartomány lett, az önkormányzatok és a Magyar Nemzeti Tanács szerepe a javaslattevésre korlátozódott, illetve az iskolák működéséhez szükséges kiegészítő támogatások biztosítására.

Az egyetem létrehozásáról, amelyre oly nagy szükségünk volna, egyelőre nem is álmodhatunk. Az idő viszont ellenünk dolgozik, mert egyre kevesebb magyar egyetemista van a tartományban. Gábrityné dr. Molnár Irénnek, a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnökének az adatai szerint a magyar egyetemisták aránya az egyetemi hallgatók között mindössze 5,76 százalék. A 1980-as évek közepén az arányuk még meghaladta a tíz százalékot, de ez sem felelt meg a magyar népesség akkori számarányának, hanem jóval alatta maradt. A 2002-es évben a 2800 magyar egyetemista közül 1814 szerbül tanult, 563 részben magyarul és csak 426-an részesültek teljes egészében anyanyelvű képzésben.¹ Ugyanabban az évben 1600-an iratkoztak be valamelyik magyarországi egyetemre vagy főiskolára, akik közül 500-an ösztöndíjasok, a többiek önköltséges alapon tanulnak. A végzetek visszafogadási lehetőségeiben mutatkozó korlátok miatt a diplomásoknak csak húsz százaléka tér vissza a Vajdaságba. Évente tehát több száz képzett értelmiségiről kénytelen lemondani a vajdasági magyarság, ugyanakkor nyelvi és kulturális ismereteik hiányosságai miatt az itthon (szerb nyelven) végzetek többsége nem alkalmas értelmiségi szerepvállalásra.

Senki sem vitatja, hogy nemzeti közösségünk fejlődése szempontjából az anyanyelvű oktatásnak, különösen az értelmiségképzésnek kiemelt fontossága van. A rendszerváltás óta

folyamatosan napirenden szerepel ez a kérdés, de a magyar iskolahálózat megteremtése terén sem a politikai deklarációk, sem a konferenciák nem jártak sikerrel, tényleges előrelépés nem történt ezen a téren. A szabadkai és a zentai tehetséggondozó gimnáziumok létrehozása volt az egyetlen kézzelfogható eredmény, ezt a „sikert” ünnepejük azóta is.

Csak hogy ezzel a sikerrel valahogy úgy vagyunk, mint Bacsó Péter filmjében, *A tanúban* a film balek főhőse, Pelikán elvtárs, a jámbor dunai gátőr a magyar narancssal. Történt pedig, hogy az „átkosban” az elvtársak megparancsolták, hogy Magyarországon mindenáron narancsot kell természetni. Valahogyan sikerült is egy ványadt példányt kiállítani, ám a bemutató előtt egy szemfüles kisfiú megette. Pelikán elvtárs feltalálta magát a kínos helyzetben, egy citromot tett a helyére. A kóstoló után az illetékes elvtárs elhúzta ugyan a száját, de ünnepélyesen kijelentette: kicsit sárga, kicsit savanyú, na de a miénk! Valahogy így vagyunk mi is a tehetséggondozó iskoláinkkal, amelyek tulajdonképpen nem tehetséggondozó iskolák, hanem szakgimnáziumok, és nem magyar, hanem magyar *tannyelvű* állami iskolák, amelyek jogilag semmivel sem rendelkeznek nagyobb autonómiával, mint bármely iskola Szerbiában, és semmivel sem magyarabbak, de akkor is, úgy érezzük, hogy a miénk, és ez a döntő.

A szerb politikai színtéren nincs mód önálló magyar iskolák létrehozására, így az értelmiség megújulására sem számíthatunk. Marad tehát minden a régiben a „rég motorosok” – megbízható káderek, kollaboránsok, besúgók – legnagyobb öröme. Természetesen örülünk annak, hogy két magyar tannyelvű iskolával több van a Vajdaságban, mint eddig volt, de nincs helye semmiféle önáltatásnak.

De nemcsak a tehetséggondozó gimnáziumokkal vagyunk így. Más téren is úgy teszünk, mintha előbb lennénk, mintha lennének magyar önkormányzatok, a délvidéki magyarság érdekeit képviselnék a pártok, mintha a Magyar Nemzeti Tanács betöltené szerepét, mintha volna magyar pedagógia, volna magyar szellemi élet, volnának közös értékek, pedig tudjuk, hogy mindez csak pótélet, pótkultúra, pótcselekvés. Féltő, hogy ha nagyon belefeledkezünk a valóság megszipításába, magunk is csak pótlétezőkké válunk ezen a tájon.

* Részlet A tehetség kérdőjelei c. 2009 elején megjelent könyvből (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta)

¹ Bunyik Zoltán tartományi oktatási titkár szerint az egyetemi karokon számarányát tekintve majd háromszor kevesebb magyar ajkú hallgató van, mint szerb.

Bánságsirató

A jól végzett munka békéltető öröme helyett kisebbségi gyötrődésünk állandó ellensúlyozására törekszem. Kerek 20 évvel ezelőtt bátran vállaltam küldetésfeladatom: gyógyítanom kell a rám bízottak szívkeserűségét. Tudtam, hogy a rám bízott térség átlója több mint 250 km, s hogy 9400 négyzetkilométeren szétszórta várnak rám talán 70–80 ezren azok, akik szeretnének annak maradni, aminek születtek: katolikusnak és magyarnak. De vajon várnak-e rám valóban? Nem szürkült-e már ki szívükből konokul várni megmaradásuk reményét? Mintegy 650 000 más nyelvet (nyelveket) beszélők szoros gyűrűjében nem halványodott-e ki belőlük az öntudat: „magyarul tanított imádkozni anyám...” – ahogyan költőnk fogalmazott egykor?

Nehéz kimerítenünk az „öntudatos” kifejezés fogalmát a bánsági magyar szórványvidéken, ahol folyamatos a nyelvi elsorvasdás. Errefelé már a „nyelvében él a nemzet” elve is igen kétséges. Majdnem ismeretlenné vált a „Délvidék” kifejezés és az, amit e szó takar. Eluralkodott a „vajdasági” szóhasználat, ami nemcsak politikai, földrajzi fogalmat jelez, hanem valamiképpen nemzetiségi, hovatartozási bújócskát idéz. A „vajdasági” megnevezést, mint tudjuk, a közelmúlti Tito-politika szívesen terjesztette, együtt a „jugoszláv” kifejezéssel. Híveink komoly hányadának tudatába beivódott. Alkalmas a színvallás elkerülésére: „magyar”, sőt „katolikus” helyett, megalkuvás esetén el lehet bújni mögötte. Ilyen háttérjellegtől egyelőre még mentesek az Al-Duna vonalára 120 évvel előbb idetelepített székely híveink, ezzel szemben ők erősen hajlamosak az elvándorlásra (Svédország, Kanada, Ausztrália az útirány).

A délszláv háború a 90-es évek első felében amolyan „kegyelemdőfésként” siettette nyelvkultúránk és az iskolahálózat gyorsított pusztulását. Ezt megelőzően több tucat faluban – bár már összevont osztályokban, de – még zavartalanul folyt a magyar tannyelvű oktatás. A katonai behívók, meg a ránk szakadó munkanélküliség és nincstelenség elől azonban már százával-ezrével menekült a magyarság. A többgyermekes és elsősorban fiatal családok hagyják el elsőként a szülőföldjüket. A családapák a maguk és gyermekeik életét mentették. Ám az itthon

maradottak létreménye ezáltal erőteljesen rongyolódott. Templomainkban üresen maradt az eltávozottak helye és az iskolapadokban is. Ahol előbb nyolc, tíz, vagy tizenvalahány tanuló írta görbe betűit, még úgy ahogy biztosított volt az osztálylétszám. Miután három-négyre csökkent a tanulók létszáma, az oktatási minisztérium okkal számolhatta fel ezeket az iskolai tagozatokat. Említést érdemel, hogy a magyar tannyelvű oktatás már előbb is gyakran az illetékes iskolapolitika jóindulatán állt vagy bukott, amit tetézett a szülők téves viszonyulása, akik – hogy később „könnyebb legyen a gyerekeknek” – egyre többen szerb tagozatba íratják gyermekeiket. Ezt kiváltotta a háborús évek sugallta közhangulat is. Elkezdődhetett a cirill betűk világa.

Nagybecskereki püspökségünk papjainak az elsőrendű feladata kettős: amennyire munkálniuk kell a hitéleti elmélyítést, annyira kell egyben magyar anyanyelvi megmaradásunkat szorgalmazni. Ámde kerek 100 miséző helyen megdöbbenően nehéz megállni a helyüket: mindössze harmincfős a papi létszámunk, közülük hárman-négyen betegek, ketten egészen munkaképtelenek. Külön gondot jelent a szórványjelleg: egymástól távol eső, közösségenként 150–250 hívő vár rájuk többnyire komoly távolságban. Csak harminckét helyen van a templom mellett külön hittanterem az úgynevezett templomi katekézis végzésére. Tizenhat magyar nyelvű nyolcosztályos és ugyanennyi négyosztályos iskolában minden tanuló félkötelező jelleggel választhat heti egy iskolai hittanórát. Hat év óta állami szorgalmazásra a szerb nyelvű iskolákban is tarthatnak hittanórát hitoktatóink. Nem lelkész hitoktatóink száma 38, legtöbbjük 3–4 iskolában oktat hittant.

Az előbbieken felsoroltak esélytelenné sorvasztanak minden hitéleti kibontakozást, s vele párhuzamban a nyelvmentő törekvéseket is. Kivételt képeznek valamelyest azok a helységek, ahol helyben lakó a lelkipásztor. Kevés az ilyen, mindössze 18, ahol minden vasár- és ünnepnapon szentmise van, és még 3–4 olyan hely, ahol nincs helyben lakó pap, de minden vasárnap van szentmise. Ámde minden lelkipásztorra jut 4–7 szórványhely, ahol havonta csak egyszer találkozhatnak a hívek a papjukkal. E

helyzetképből következik, hogy összetartó közösségtudat helyett csak biztosan sorvadó lemorzsolódás várható mind hitéleti, mind nyelvmegőrző tekintetben. A sorvadás (vagy sorvasztás) különösen riasztó az új nemzedékünkre vonatkozóan. Jobb esetben ott ül a hittanórán tíz kis nebuló. A szerb tagozatokon az elsősök és másodikosok csak cirill betűkkel ismerkednek meg. Magyar nyelvű hittankönyv nem alkalmazható, magyarul nem tudnak olvasni. Ha a hitoktató tollba mondvá jegyzeteket készítet: a gyermekek cirill betűkkel írnak magyar szöveget. A szórvány települések felében már nincs négyosztályos magyar tagozat sem. Ahol viszont még van: a szülők mégis a többségiek nyelvén iskoláztatják a gyermekeiket, „hogyan később könnyebb legyen a gyereknek”, meg azután: „hogyan ne érezze magát idegennek a többiek közt”. Eszükbe sem jut már, hogy ezzel meglopják gyermekeiket: számukra magyar költészet, irodalom, művészetek nem léteznek, nem ismerhetik meg a fogalmat, hogy „magyarul tanított dalolni az anyám”. És ugyanez már ott is hatványozottan jelen van, akár a meglévő nyolcosztályos magyar tannyelvű tagozat ellenére, ahol közel 20 magyar kisgyermeket nem magyar nyelvű elsőbe írtak be szüleik és csak négy kisfiú, kislány bámul búsán a magyar tanító nénire. Szerte a végeken nemcsak a vén papok lettek mogorvák, hanem a fiatalok arcáról is hiányzik a mosoly, sokan közülük a fogukat csikorgatják: magyar szülők határozott kérésére szerbül tanítják Jézust szeretni az anyanyelvükön már nem beszélő magyar gyermekeket. Lelkiismereti kötelességérzet is színezi a képet: Krisztus papjának mindig azon a nyelven kell hirdetnie az ígét, amelyen azt a hallgatói elfogadják.

Kesergés helyett a kiútra kellene rátalálni. Azok számára, akik gyökértelessé váltak, már nem olvasnak, nem írnak magyarul, a Magyar Szó, a Hét Nap, a Családi Kör éppen úgy, mint a Hitélet, a Hírvivő, vagy egy-egy magyar nyelvű imakönyv olyannyira idegenné vált, mintha angol nyelven írták volna. Győz felettük a Blic, megannyi más szenzációt kínáló, szeméttémát tálaló, többségiek nyelvén írt társával együtt. Rádió és tévé: legfeljebb a Híradó, időjárás és Kívánságkosár rovata talál hallgatóra, nézőre. S ha mégis képet villogtat a tévé képernyője, csak „sex és krimi” szűrődik át rajta – de az is kizárólag szerb kísérelő szöveggel! „Nem szoktam hozzá a magyar adásokhoz” – ránt egyet a vállán a maga nyomorúságának a magányába süllyedt, és lenézetttségébe szokott bánsági magyar, aki elmondja magáról: én azért még hiszek Istenben (de az egyházat nem kedvelem). S ha igyekszünk kielemezni, hogy érdekli-e egyáltalán valami e térségnek a kisemberét, megdöbben bennünket a peremre

kiszorultak nagy aránya. Érdetelenség, színtelenség, morcos meghasonlottság jellemez közülük sokakat. És mégis: mindezzel szemben a kiútra kell rátalálnunk.

Írástudókra, hinni tudókra, a szívüket megnyitni készen állókra van szükségünk. S ha ilyenekből keveset találunk; képezzük ki magunkat és egymást ilyenekké! Magunkba zárkózottságunk páncélját le kell tépnünk, hogy meglátszódjék: még mindig hordoz szívünk magyar elkötelezettséget, elhivatottságot. Odaát (nevezem anyaországnak?) már csak a Szabadkát övező, és a Tisza bácskai oldalán meghúzódó keskeny „sáv” jelenti a Délvidék fogalmát. Odaát sokan elcsodálkoznak azon, hogy az alsó Tisza és az Al-Duna térségében is léteznek még reménykedő „csodabogarak”. Pusztulásunk folyamatát elsősorban személyes kapcsolatok révén gyógyíthatjuk: a papok, a tanügyi munkások, az értelmiségiek, az értelemre hajlók egybefogásával. Minél gyakoribb találkozások, minél sűrűbben megrendezett, lelkes és mozgósító címet viselő csoportmunkák jelentik a továbblépést, ahol a tennivalónkat újból és újból elemezzük, meglátásainkat bővítjük, hogy ily módon is szembeforduljunk az egyre mélyülő kilátástalansággal.

A magyar hitoktatók ily módon tömörített célkitűzését azután kellő hírveréssel a közvélemény elé tárva, céljainkat a közérdeklődés középpontjába kell állítani. Az eddig mondottak megvalósulását követően második közös lépésünkkel már elérhetjük, hogy nemzeti megmaradásunk igyekezete minden mozdulásunkban jelen legyen: a színjátszás, az irodalom, a társadalomtudomány, a népművészet, a táncművészet, a közösségi érdekvédelem, a gazdasági beruházások, a pénzügyek, egyszóval: *minden életmegnyilvánulásunkat a megmaradásunk gondolatköre itassa át*. S hogy e kifejtés ne maradjon „pusztába kiáltott szó”, ehhez kell a hívő ember, kell hozzá az egyház, (az egyházak?), kellene hozzá a magukat ateistáknak mondó istenkeresők, de kell a mindent megkérdőjelező bizonytalankodók tömege is. A már közismert Szabó Dezső-jeligét (Minden magyar felelős minden magyarért.) próbáljuk úgy értelmezni, hogy minden magyarnak minden magyarra szüksége van! Álljunk e kijelentés mögé!

* * *

Megjegyzés: szórványterületeinken magyar nyelven megjelenő újságokat, folyóiratokat sokan már csak nagy erőfeszítéssel olvasnak. Elszoktak a magyar betűtől. Ezért a magyar nyelvű rádió- és tévéadásoknak a szerepe egyre erőteljesebb. Aranyat ér az Újvidéki Rádió egész napos magyar nyelvű műsora. Amióta a NATO-bombázások tönkreverték az adótornyokat, bánsági térségünkben még mindig sok helyen nem, vagy csak nagyon rosszul foghatóak

a tartományi székvárosból érkező adások. A magyarországi adások csak az észak-bánsági körzetben hallhatóak. A legdélebbi szegélyben csak a Kossuth rádió, illetve a parabola-antennával rendelkezőknek a Duna Tévé valósítja meg nyelvi összetartozásunkat. Csakhogy igen sokan rászoktak a szerb nyelvű adókra és a nyelvileg elmagyartalanodott rádiózokat-tévézőket csak rendkívül vonzó műsorajánlat lenne képes úgy-ahogy

visszahódítani. Némileg jó szolgálatot nyújtanak a helyi adók egy-egy órás heti műsorai is.

Nem feledkezhetem meg Sólyom László köztársasági elnök úrnak a közelmúltban említett elgondolásáról, mely szerint esélye lehet olyan segélynek, amely képzett nyelvmentőket állítana a szórványok pusztulásának gyógyítására. Vajon sor kerül-e ennek az esélynek a kibontására és érdemi alkalmazására? A tizenkettedik órában járunk, annak is az utolsó percében.

Életemből

Beszélgetőtárs: Gallusz László

G. L.: Milyen sokszor hallottuk, hogy a gyermekkori emlékek végig követik az embert, egész életén át. Megszépülnek. Vannak azonban események, melyek emlékéttől, hiába is próbálkozik, képtelen megszabadulni az ember, például a megaláztatástól, különösen ha az alaptalanul történik, és lehetőséget sem kap a szenvedő a védekezésre, de képes-e a gyerek megérteni, mondjuk a beszolgáltatás fondorlatait, a hatalmat kiszolgálók basáskodását, úgy megérteni, hogy ne hagyjon mély sebet a lelkében. Aligha. A tornyosi Fehér Lajos vagy hatvan éve tizenévesen élte át mindezt, amikor is a számára akkor érthetetlen kulák jelzővel, a nép nevében semmisítették meg a családját. Megtapasztalta a hatalom adta emberi dölyfösséget, de a szelidséget, emberségességet is. Nem szálnalmat, hanem emberségességet, és ennek köszönhetően nem vált földönfutóvá. Ennek és kitartásának eredményeként jogász lett, hogy utána csendesen, bosszúvágy nélkül tegye a maga dolgát.

F. L.: Földműves szülők gyermeke vagyok. Az Értől indultam az Óceán felé, vagyis a zentai határ délnyugati csücskében lévő Csík-ér menti tanyánkról. Mint paraszt gyerek részt vettem az őszi termés betakarításban is. Nagyon szerettem a kukoricafosztást, mert az ilyen alkalmakkor az öregektől sok érdekes történetet hallottam. Például, hogy a dédapám még ismerte a betyárokat, többek között Rúzsa Sándort is, mivel meg-megjelentek az itteni tanyavilágban is. Innen ered a történelem iránti fogékonyságom.

Különbem nem volt felhőtlen a korai gyermekkorem sem. Édesapám korán meghalt. Bátyám mint magyar katona odaveszett a háborúban. Édesanyám özvegyasszony maradt három kisgyerekekkel. Munkaerő nem volt a gazdaságunkban. Mi tizenegy-két éves gyerekek végeztünk minden fizikai munkát a jószágállomány körül. Az etetést, trágyázást is mi végeztük.

G. L.: Akkor ezt úgy mondják, hogy a sors nem kényeztette el Fehér Lajost és családját.

F. L.: Igen, de a megpróbáltatások még csak ezután következtek, amikor jött a beszolgáltatás időszaka. 1945-ben meghalt az apám és akkor

padlássöprögetés még nem volt. Nálunk 1947-ben kezdődött, 1948-ban, 1949-ben folytatódott. Csépelés után mindig kezdődött a beszolgáltatási kampány. Tulajdonképpen megszbák azt a gabonamennyiséget, amit be kellett szolgáltatni.

G. L.: A hatóságot nem érdekelte, hogy megtermett-e az a mennyiség?

F. L.: Nem érdekelte, sőt volt olyan gyakorlat is, hogy az akkori polgárok gyűlésén Keviben határozták meg, hogy ki mennyi búzát, árpát stb. szolgáltatson be. Azóta mesélték már, hogy licitáltak: „tegyenek még rá, az kibírja”. Semmi kapcsolata nem volt a megtermett gabonamennyiségnek a beszolgáltatási kötelezettség nagyságával. A csépléskor volt kinevezett hatósági ellenőr, aki írta, jegyezte a lecséplést mennyiséget. Emlékezetem szerint 1949-ben, a vagyonunk elkobzásának évében termett 65 métermázsa búza, viszont a beszolgáltatási kötelezettség 127 mázsa volt. Minden évben a beszolgáltatási kampány megkezdődött cséplés után, és tartott novemberig, az őszi vetésig. A beszolgáltatási aktivistákat nem érdekelte, hogy marad-e fejadag vagy vetőmag a termésből, ugyanis kategóriánként volt megszabva a beszolgáltatási kötelezettség. Akinek több földje volt, magasabb kategóriába esett. Akinek nem volt saját földje, hanem feléből, harmadából vett bérbe, annak nem volt beszolgáltatási kötelezettsége, hanem a tulajdonosnak. Az ilyen bérlőnek volt szabad búzája, mellyel szabadon rendelkezett. El is adhatta, akár feketén is. Például az anyámnak volt tanyája hat lánc földdel, abból eladott 3 holdat a tanyával, és azon a vételáron vett három és fél mázsa szabadbúzát, és azt beszállította az egyik évben. És tőle abban az évben nem követelték tovább a beszolgáltatást.

G. L.: Mivel a családfő odaveszett, így az özvegyasszonynak kellett minden terhet viselni, de ott voltak a cseperedő gyerekek, akik nyitott szemmel látták ezeket a megpróbáltatásokat. Milyen érzések tombolhattak az alig tizenegynéhány esztendő Fehér Lajosban? Emlékezik-e arra az időszakra?

F. L.: Minden éjjel jöttek négyen-öten félig italosan, volt köztük nő és férfi is. Anyám nem várta be azt, hogy odaérjenek. Bujkált addig a pár hónapig, míg tartott

az őszi kampány. Éjjel hazajött, kimosott ránk és főzött valamit. Utána ismét elment és rokonoknál, ismerősöknél húzta meg magát. Amikor jöttek az aktivisták, akkor bennünket, gyerekeket kizavartak az ágyból. A nyitott folyosón végigállítottak hármunkat, a bátyámat és az öcsémet is. Akkor ott élvezkedtek, kérdezték, hogy hova dugtátok el a búzát, hol van az anyátok? Na, keressetek már egy kötelet, mondta az egyik a másiknak, hogy felhúzzuk őket ide az eperfára, mert ezek így nem tudnak beszélni. Mikor már megunták az ilyen vallatást, akkor elmentek. De ezek az esetek sorozatosan megisméltódtak.

1949-ben már Zentán harmadik osztályos gimnáziumi tanuló voltam. Ugyanis a tanyai négy elemi után az anyám beíratott a gimnáziumba és a Diákotthonba helyezett el. Így ebben az évben a beszolgáltatási kampány vége már nem ért a tanyán. Nem tudtam róla, hogy az anyámat és a bátyámat már becsukták. Egyedül az öcsém maradt otthon az odahelyezett vagyonőröz megbízottakkal.

Később mesélték a testvéreim, hogy a letartóztatásakor anyám éppen hazajött, és az aktivisták egész különítménnyel körülvették a tanyát. Anyám a hátsó ablakon keresztül akart menekülni, amikor az egyik kiabált, hogy itt van e, itt akar megszökni. Akkor letartóztatták és elvitték, majd délután eljöttek a bátyámért is.

A gimnáziumban éppen magyaróránk volt, amikor bejött az igazgató és mondott valamit a tanárnőnek, aki felszólított, hogy csomagoljak össze és menjek ki a folyosóra. Az igazgató jött utánam, és az ott várakozó rendőröknek átadott. Azok pedig elkísértek az ügyészségre, ahol kihallgattak, mivel pár hónappal elmúltam 14 éves és így vádolható, büntethető voltam a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt, mivel hogy az elhunyt apám után telekkönyvezték az örökségemet. Tehát mint földtulajdonos bűnös vagyok.

A kihallgatás után továbbra is jártam iskolába, de az otthoniakról semmit sem tudtam. Mintegy két hét múlva újra jöttek a rendőrök értem, de most már a bíróságra vittek tárgyalásra. Ott láttam meg az anyámat és a bátyámat, de azokat már a börtönből kísérték fel a tárgyalásra, ahol a bírósági procedúra után kihirdették az ítéletet.

G. L.: És ott megdöbbenően kellett hallania, látnia ezt a megaláztatást.

F. L.: Ez egy olyan sokk volt az életemben, hogy éjjel sokszor nem tudok aludni, mert visszajönnek ezek az emlékek, a gyerekkori megpróbáltatások, szenvedések. Amikor a bíró kihirdette az ítéletet, hogy minden vagyonunkat elkobozzák. Nekem akkor fogalmam sem volt a vagyonról, hogy egyáltalán milyen vagyonom van, de azt értettem, amikor azt

mondta a bíró, hogy elveszük tőled minden vagyondat, de börtönbüntetést nem kapsz. A bátyámat kiengedték, ő is csak vagyoneklobzást kapott. Öt percet kaptunk arra, hogy anyánktól elbúcsúzzunk, és utána vitték vissza a börtönbe. Kapott két év börtönbüntetést és mellékbüntetésként teljes vagyoneklobzást.

A tárgyalás után én már nem mentem vissza az internátusba, hanem a bátyámmal megindultunk gyalog a 25 kilométerre levő tanyánkra. Sötét este értünk haza. Már messziről hallatszott a vigasság, hangoskodás. Ott volt egy 7–8 tagú társaság ittas állapotban, mivel találtak nálunk bort és pálinkát. Azon nevettek, hogy süttöttek kacsát, de közben megérkezett a leltározó bizottság, a kacska pedig megégett a kemencében és újat kellett levágni.

Kérdeztük tőlük, hogy az öcsénk, a testvérünk hol van. Azt felelték, hogy délelőtt még látták. Végigjártuk a szobákat, kerestük a melléképületekben is, végül a kertben találtunk rá a japánakác-bokor alatt szipogott. Megnyugtattuk és bevittük a lakásba. Ő szenvedett közülünk legjobbat.

Volt kinevezve a tanyához két megbízott (poverenik) azzal a feladattal, hogy anyám letartóztatása és az ítélethozatal közötti időszakban onnan semmit el ne lehessen vinni. Ők maguk vitték, majd utána egymást vádolták érte.

Másnap reggel a ház elé állítottak egy fogatos kocsit, azzal a meghagyással, hogy ami fölfér a kocsira, azt elvihetjük.

G. L.: Igen ám, de hova vihetik?

F. L.: Az előbb mondtam, hogy anyámnak volt külön tanyája, melyet eladott 3,5 mázsa szabadbúzáért. De a Népbizottság nem ismerte el az adásvételt, habár a vevő a családjával ott lakott. Abban az időben a vagyonosok menekültek a vagyontól és fiktív szerződéssel átruházták barátoknak vagy rokonoknak a nevére. Ezért hoztak olyan törvényt, hogy az ingatlant csakis a Járási Népbizottság engedélyével lehetett telekkönyveznit. Az, aki megvette anyám tanyáját, nincstelen ember volt, és később évek múlva jóváhagyták nekik a vételt. Ekkor még nem volt meg a jóváhagyás, ezért a mi részünkre egy szobát ki kellett üríteni. Két év múlva derült ki, hogy a háborúban eltűnt bátyám és az öcsénk apai örökségét a bírósági ítélettel nem kobozták el, de természetben azt is elvette a Helyi Népbizottság. Ekkor visszaköltözhattünk a tanyánkra, de akkor meg úgy, hogy mi kaptunk egy szobát, az odaköltöztetett két család ott lakott még egy évig.

G. L.: Édesanyját kétévi börtönbüntetésre ítélték. Le kellett tölteni ezt a börtönbüntetést?

F. L.: Kb. felét töltötte le, mert volt egy osztálytársam, akinek a nagynénje Zentán ügyvéd

mellett dolgozott, és akkor az a mi nevünkben írt kegyelmi kérvényt és annak alapján a büntetésének felét elengedték.

Én az internátust otthagytam. Két hét múlva üzentek, hogy menjek, jelentkezsek az igazgatónál. Jelentkeztem az igazgatónál és elmondtam az esetemet, helyzetemet, hogy nem tudom fizetni a diákokthont. Anyámat bebörtönözték, mindenünket elvettek. Kint a tanyán is úgy élünk, hogy az ismerősök, szomszédok adnak néha kenyeret, ennivalót.

G. L.: Ha kegyelemkenyéren él az ember, talán az az egyik legnagyobb megaláztatás számára, tudván azt, hogy az ősök becsületes munkával kaparták össze azt a vagyont, mely vagyonnal rendelkeztek, hogy azután egy új társadalom megbélyegezze a dolgozó embert, még hogyha gazdáról is van szó, kuláknak nyilvánítsa és megfossza vagyonától.

F. L.: Én sokat szenvedtem amiatt, hogy azzal csúfoltak, hogy kis kulák, annak a vagyonnak csak a terhét éreztem. Paraszt gyerek voltam, nekem ki kellett menni kanászkodni, jószágot őrizni. Mondtam is olyat, hogy de jó annak, akinek nincs jószága, mert nem kell neki kanászkodni.

De hogy visszatérjek az előbbiekhöz, jelentkeztem az internátus igazgatójánál és elmondtam, hogy most már én nem járok gimnáziumba, nincs miből fizetni, az anyám börtönben van. Azt mondta, gyere elmegyünk a gimnáziumba az igazgatóhoz. Az internátus igazgatója akkor Újházi Lajos volt, a gimnáziumnak pedig Szeli István. Elmeséltetek mindent velem. Azt mondták, hogy várjak kint, majd megpróbálnak intézkedni. Beszólítottak és mondták, hogy el van intézve. Az internátusban lakhatok, és hogy járjak tovább iskolába.

G. L.: Talán akkor érezte Fehér Lajos első ízben idegen emberek emberségességét.

F. L.: Ha akkor nincs Újházi Lajos és Szeli István, kimaradtam volna a gimnázium alsó osztályából, hogy hol volnék most, nem tudom, de mindenestre nekik nagyon sokat köszönhetek, illetve a további tanulásom lehetőségét tőlük kaptam. Valószínű, hogy érezték, látták bennem azt, hogy itt tulajdonképpen a nagy igazságtalanságot enyhíteni kell.

G. L.: A sors iróniája vagy fintora talán, hogy Fehér Lajosból jogász lett.

F. L.: Középiszkolás koromban már foglalkoztatott a vagyon-visszaszármaztatás, a háborúban elveszett bátyám és a kiskorú öcsém földjének visszaperlése. Joghallgató koromban folytattam az ez irányú tevékenységemet. Végül sikerrel jártam, de kártérítést nem kaptunk.

G. L.: Elégtételt jelentene-e Önnek, ha az a közel 60 esztendő után visszakapná azt a 20–30 hold földet, ha kapna egy olyan papírt, hogy Fehér Lajost és

családját rehabilitáljuk, hogy Fehér Lajos és családja nem volt bűnös, hogy mindaz a megaláztatás, ami Fehér Lajost és családját érte, egy hatalomnak a szele volt. Persze, nemcsak az Ön családja az egyedüli ebben a rengetegben.

F. L.: Engem ez nem tudna meglepéssel eltölteni. Ami meglepéssel eltöltött az az, hogy az egyik „elvtárssal” együtt ültem az orvosi rendelő várótermében, és azt mondta, hogy „Lajoskám, meg tudnál bocsátani?” Átérezte azt, hogy akkor mit csinált azzal a kisgyerekekkel, azzal a tizenéves gyerekekkel.

G. L.: Nem tudom, hogy mi játszódhatott le annak a számomra ismeretlen embernek a lelkében, de mindabból, amit most két mondatban elmondott, az világlik ki, hogy ezek az emberek valamiért kiszolgálták a hatalmat.

F. L.: Kaptak anyagi juttatást. Nagyanyám vagyonát is konfiskálták. Ott is széthúztak mindent. Az a pillanatnyi anyagi haszon volt a mozgató.

G. L.: Anyagi haszon, de én azt hiszem, hogy itt egy hatalomról, hatalomvágyról is van szó, mert soha nem a képzett embereket helyezték ezekbe a bizottságokba és a bizottságok élére.

F. L.: A képzett emberek félrevonultak. Azokban nem is volt bizodalma a hatalomnak. Akarva, nem akarva passzivitásba is nyomták őket, mert netalán ha szólnak, akkor az bizonyos reakciót vált ki. Az volt a cél, hogy azokat az embereket aktivizálják, akiket meg lehetett vásárolni.

Egy volt munkásunk azt mondta, hogy gyere, fölvezetlek a városházára, a gyámhatóságához, az árvaszékhez. Odavezetett az ajtóhoz és azt mondta, most menj be és mesélj el mindent, hogy nem tudod, hogy holnap mit eszel, hogy holnap hol alszol, és majd ezek segítenek. Bekopogtam és mindent elmeséltem. Meghallgatott egy férfi. Azt mondta, hogy vannak-e nagyszüleid? Mondtam, hogy nagyanyám van, de az is be van csukva a beszolgáltatás miatt. Nagynénid, nagybácsid van-e? – kérdezte tovább. Mondtam, hogy van egy nagynénim, de az is börtönben van. Hát..., azt mondta, valahova menj el, én nem tudok rajtad segíteni.

G. L.: Sorsa, élete későbbi alakulásában ezt nem érezte meg, mert ott volt az a kitarás, az a cél, hogy tanulnom kell, hogy talán egy napon felfedjem mindazt, amit velem műveltek, nem csak velem, hanem az egész gazdatársadalommal művelt az akkori hatalom.

F. L.: A későbbiek folyamán én nem azért kutattam ezeket a dolgokat, hogy esetleg megbosszuljam, hanem azért, hogy megértssem, hogy ezek az emberek miért csinálták ezt.

G. L.: És sikerült megértenie?

F. L.: Nem, mert ahány ember volt, akivel ezt megbeszéltem, mindegyiknek más és más volt az indítéka, de mindegyiknek volt valami hátsó anyagi indítéka, amiért ezt csinálta.

G. L.: Tornyos és a környező tanyavilág történetének, fejlődésének és az utána bekövetkezett hanyatlásának kiváló ismerője Fehér Lajos. Helytörténezként tevékenykedik még napjainkban is. Ez a kutatás a gyermekkorra vezethető vissza, ez tény. Ennyire szereti Tornyost, annak ellenére, hogy nem valami szép gyermekkori emlékek fűzik a településhez?

F. L.: Nem valami szép emlékek, de azok az emlékek bizonyos emberekhez, embercsoportokhoz kapcsolódnak, és nem a településhez, nem ehhez a faluhoz vagy a földekhez tartoznak. Én tulajdonképpen a történelem iránti vonzalmamat a gyermekkorban szereztem, amikor még az apám is élt, és az akkori öregek mesélték a betyárvilágot, a régi történeteket, amikre én nagyon fogékony voltam. Ezek a történetek úgy belém ivódtak, sokat foglalkoztattak, hogy tulajdonképpen mi is történt, hogyan történtek az események. Apámnak voltak történelmi tárgyú könyvei, többek között a Tolnai világtörténelmi sorozat három kötete is, melyeket én majdnem betéve tudtam, olyan nagy becsben tartottam.

Mivel én soha nem éreztem jól magam a városban, a kinti világhoz kötődtem. Itt éreztem jól magam. Amikor kijöttem a tanyavilágba, akkor éreztem szabadon magam. Egyetemista koromban többször voltam Belgrádban Jugoszlávia Legfelsőbb Bíróságán a vagyonekhozásunk ügyében. Többszöri kapcsolatunk alkalmával ösztöndíjat ajánlottak. Hiányzott nekik a magyarul tudó jogász. Megköszöntem az ajánlatot, de nem fogadtam el, mert nem tudtam elképzelni, hogy huzamosabban nagyvárosban éljek. Az én világom nem volt összeegyeztethető a városi mozgással. Ezzel most is így vagyok. Kinn a határban szeretek szemlélődni, csendesen meghúzódva, mint az ibolya a csalán tövében. De ez nem jelent remeteéletet, hiszen a baráti, társadalmi kapcsolatokat ápolom. Ismerőseimnek, barátaimnak mindig készen állok segítségnyújtásra. Sok fiatalnak segítettem a szakdolgozatok és diplomamunkák elkészítésében. Együtt örülök velük a sikerüknek.

G. L.: Emlékezetében élénken élnek még a Tornyos környéki tanyák, Tornyos története, pontosabban a település keletkezésének története?

F. L.: Arra a tanyavilágra, amely sűrűn lakott tanyavilág volt, még gyermekkoromból emlékszem. Amikor jöttünk Tornyosra – ugyanis anyai nagyszüleink itt laktak Tornyoson – a hét kilométeres úton tanya tanya mellett volt. Ismertük az embereket. Nem volt

felölt és gyerek, akit nem ismertünk volna. Ha a környezetét az ember teljes egészében ismeri, az biztonságérzetet is ad, hogy nekem nincs mitől félni. Ezt így gondoltam eddig, illetve felnőtt koromig, mert most már nap-nap után arra ébredünk, hogy innen loptak, ott törtek be. Bogarason mostanában agyonverték egy idős, magányosan élő asszonyt. Az elmúlt 10 év alatt 7–8 esetben loptak tőlünk, illetve betörték hozzánk. A közbiztonság visszaesik olyan szintre, hogy rosszabb, mint a betyárvilágban volt. Igaz, akkor csak annak kellett félni, akinek sok vagyona volt, most viszont válogatás nélkül félnet az is, akinek kevés van, mert a keveset is meglopják.

2004-ben Tornyos jelentkezett a Durindó és Gyöngyösbokréta fesztivál házigazdájának. Az indoklásban szerepelt, hogy Tornyos abban az évben ünnepli újratelepítésének 250. évfordulóját. Arról volt szó, hogy a műsorfüzetbe én írjak egy bevezetőt, de megsabták, hogy azt hangsúlyozzam ki, hogy 250 évvel ezelőtt telepítették újra Tornyost. Én tiltakoztam ezen állítás ellen, hiszen a középkori Tornyost nem telepítették újjá olyan módon, mint pl. Kishegyest vagy a Bánságban Magyaritbét stb. Egyébként is, nehezen elképzelhető, hogy ha Tornyost valóban 250 éve telepítették, akkor hogy lehet, hogy 150 évig nem volt temploma, mivel a templom csak 100 éves. Ebből egy nagy vita keletkezett a szervezőbizottságban, majd határozat született, hogy menjek el Kalocsára az Érseki Levéltárba és próbáljak adatokat találni. Én öt napig végeztem levéltári kutatást, és az eredmény lényege, hogy a középkorban létezett Tornyos nevű település e tájon, amely a török dúlás után megszűnt létezni, majd a 18. század közepétől kezdve fokozatosan a zentai tanyavilág részeként magyarokkal népesült újra a Csík-ér mindkét partján. Ettől nyugatra volt a Külső-járás, keletre pedig a Középső-járás, melyek tulajdonképpen legelők voltak.

Amikor Kalocsán voltam, kihasználtam az alkalmat, hogy kutassak a saját családfám után is. Ugyanis 1943-ig az itteni egyházi anyakönyvek másolatai ott megtalálhatók. Rájöttem arra, hogy a dédapám idősebb testvéreit Zentán keresztelték, mivel a zentai határban a tanyák a 18. és 19. század fordulóján még állatteleltető szállások voltak. Később alakultak ki a „szántóföldi” tanyák, amikor télen-nyáron kinn laktak a szálláson. Így a dédapám fiatalabb testvéreit már Csantavéren keresztelték. A lakhely rovatban pedig nem az van beírva, hogy Tornyos, hanem Zentai tanyák. A következő nemzedéknél jelentkezik az anyakönyvben a Tornyos név. Ugyanis a nagyapám 1861-ben született. A csantavéri anyakönyvben a lakhelyét úgy jegyezték be, hogy Tornyospusztá. Nem Tornyos falu, hanem Tornyospusztá, ami utal a pusztaságban szétszórt tanyákra.

Fordulópontot jelentett Zenta határhasználatában az 1882. évi járásosztás, a város tulajdonában lévő közlegelők felosztása. A régi jogokra hivatkozva a birtokos osztály fel akarja maga között osztani a közföldeket, míg a birtok nélküli értelmiségiek és az állattenyésztők ez ellen küzdenek. A földosztó párt győz, felosztják a városi földek jórészét. Ez volt a hírhedt ún. „járásosztás”, ugyanis akinek volt földje, az minden 3 lánc után kapott egy negyediket. A föld nélküliek nem kaptak a közlegelőkből semmit.

Tornyos és környéke nagy változáson ment át a járásosztás után. Addig a gazdálkodás a külterjes állattenyésztésen alapult, ezután pedig föllendült a szántóföldi növénytermesztés. Megszaporodott a tanyák száma.

G. L.: Sikerült-e beazonosítani Tornyos település hivatalos alapításának évét?

F. L.: Nem. Azért, mert tulajdonképpen itt közigazgatásilag Tornyos nem volt elismerve, csak a II. világháború után, amikor megalakították a Helyi Népbizottságot, először Keviben, utána áttették a székhelyét Tornyosra. Ez a Népbizottság egyenrangú volt a zentai Népbizottsággal. Ezek felett volt a Járási Népbizottság. A háború alatt közigazgatásilag csak egy kihelyezett közellátási hivatal működött Zentáról irányítva. Még most is az idős tornyosiak tudatában, hasonlóan a határbeli tanyasiakhoz, a Zentához való tartozás dominál. Azt mondják: „hazamegyünk a városba” – jóllehet már apjuk, sőt nagypapjuk is kint született.

1883-ban iskola, 1901-ben templom, 1906-ban parókia épült Tornyoson. Kapott a település állandó papot, aki szervezte a lakosság közösségi életét. Utcák még nem voltak, hanem dűlőutak. Az iskola és a templom körül szaporodtak a házak. Laza beépítésű, néhány sor házzal a szemlélőben már falut érzékeltettek.

G. L.: A megélhetés forrását, és ez érthető is, mindig a mezőgazdaság jelentette. Így van ez napjainkban is?

F. L.: Így van ez napjainkban is. Bár el kell mondani, hogy a megélhetés egyre nehezebb. De a hetvenes években, amikor a mezőgazdaság jobban prosperált, újabb munkahelyek létesültek a mezőgazdasági birtokokon is. Most leépülőben van minden. A földművesek kilátástalansága, bizonytalansága oda vezet, hogy a fiataloknak nem vonzó a földművelés, ha csak lehet, akkor ingáznak a környező városokba, ha a fiatal megnősül vagy férjhez megy, ide már nem jön vissza. Ezt bizonyítja az is, hogy bármelyik utcába elmegyünk, üres házakat találunk, ahonnan a fiatalok elmentek városba, albérletbe lakni. Itt eladnák a házat, de ára nincs.

G. L.: Véleménye szerint miért nem vonzó a falusi élet, miért nem ragaszkodnak az emberek a szülőfalujukhoz, tisztelet a kivételnek, mint ahogy ragaszkodott ehhez az oázishoz Fehér Lajos is, és valójában azért is tért ide vissza erre a településre.

F. L.: Más a nevelés és más a lehetőség, mert akkor, amikor még én fiatal voltam, akkor 3–4 gyerek volt egy családban, ha 1–2 el is ment és nem maradt földművesnek, még akkor is maradtak olyanok, akik mezőgazdasággal vagy állattenyésztéssel foglalkoztak. De most egy gyerek van, esetleg kettő.

Ha megnézzük a statisztikai adatokat, hogyan csökken a magyarok létszáma Tornyoson, lesújtó képet kapunk. 1981-ben 1687 magyar lakos volt – a lakosság 90%-a, 1991-ben 1613-an vannak a magyarok – a lakosság 84,5%-a. Tíz év alatt a magyar népesség száma 74 fővel csökkent. De a 2002. évi népszámláláskor újabb csökkenés tapasztalható, vagyis: 2002-ben 1452 a magyar lakos – a lakosság 82,22%-a. A tizenegy év alatt a magyar lélekszám 161 fővel csökkent.

G. L.: Ezzel szemben növekedett-e a más nemzetiségűek száma?

F. L.: A roma lakosság a faluban a fő számottevő. 1981-ben 66 roma lakos volt – az összlakosság 3,5%-a, vagyis minden 27. tornyosi lakos volt roma nemzetiségű. 1991-ben 217 főre növekedett a romák száma. Az összlakosság 11,4%-a lett, azaz minden 9. tornyosi lakos roma. Tíz év alatt a roma létszámnövekedés 151 fő. 2002-ben 256 fő a roma nemzetiségű tornyosi lakos, az összlakosság 14,5%-a azaz minden 7. tornyosi roma. A két népszámlálás között a roma létszámnövekedés 39 fő.

G. L.: A falunak mikor volt virágkora?

F. L.: Az a 70-es években volt, amikor a szövetkezet, a kooperáció, a mezőgazdasági birtok működése jövedelmező volt. Ehhez hozzájárultak a zöldterv útján folyósított kedvező hitelek is. Abban az időben, akik mertek írni zöldterv-hitelt, a későbbiek folyamán meg tudták a gazdaságot erősíteni, mivel az infláció folytán a tartozásuk minimálissá vált. Azonban bekövetkezett a jugoszláviai krízis. A kényszermozgósítás elől a fiatalok külföldre menekültek. A jugoszláviai tagköztársaságok leváltak. A horvátokkal és a szlovénekkal nagyon jó gazdasági kapcsolataink voltak. Miután különváltak, ezek a kapcsolatok megszűntek. Ennek folytán a gazdasági helyzetünk is rosszabbodott.

G. L.: Csak meg kell, hogy kérdezzem Fehér Lajost, hogy számított-e arra, hogy az élete így alakul, ahogyan alakult, hogy elégedett, elégedetlen ember-e? Hogy azokon a sérelmeken, amelyeken Ön keresztülment gyermekkorában, azért többé-kevésbé csak sikerült túltennie magát, és talán megbékél az

ember azzal a gondolattal is, hogy nem is egy rossz társadalomról volt szó, hanem inkább bizonyítani akaró, rossz értelemben bizonyítani akaró emberekről.

F. L.: Nehéz erre így válaszolni, mert az egyéni sérelmeimet, amiket én átéltem, azokat ellensúlyozza Szelei tanár úr és Újházi Lajos hozzám való viszonyulása, vagy a többi tanárnak, a gimnáziumi tanuló társaimnak és az osztálytársaimnak irántam való megértése. Akik azért, ha arról volt szó, mellém álltak és segítettek. Nem úgy fogták fel, hogy nohát ez a paraszt, aki jött valahonnan a siristyánból, mit akar.

Na, de azért én is igyekeztem, hogy az ő bizalmukat kiérdemeljem. Önképzőköri elnök voltam, és az ifjúsági szervezetben igen aktív. Mindig törekedtem arra, hogy bizonyítsak is, hogy én akarok, tudok és képes vagyok rá. Sikerült azzal, hogy könyvmoly lettem, és ha valamit nem tudtam, akkor nekifeküdtem a könyveknek. Megkerestem az adatokat és adandó alkalommal én már élő lexikon voltam. De nemcsak a szépirodalomban, hanem más kérdésekben is otthonosan mozogtam.

Életem során értékes könyvtárat gyűjtöttem össze. Életem a kikezdehetetlen tényszerűség. Ezért a könyvtárállományom zöme lexikonokból, kézikönyvekből áll. De azért a tényanyag mellett az egymásnak ellentmondó magyarázatokat, körítéseket is el szoktam olvasni és így kialakítom a saját véleményemet.

G. L.: Az a kérdés foglalkoztatja-e Fehér Lajost, hogy az a tényanyag Szerbia, a Vajdaság, Tornyos és környéke vetületében változik-e vagy változhat-e?

F. L.: Véleményem szerint abban, hogy mit magyarázunk bele a tényekbe, a mindenkori politikusoknak, politikai irányzatnak van szerepe. Azért kell, amikor tényanyaggal foglalkozunk, hogy a körítést lehámozzuk, kicsit megfejtjük, és akkor rájövünk arra, hogy ezt a tényt évekkal azelőtt másképpen magyarázták. A magyarázat, a körítés változik, attól függően, hogy a társadalmi közeg milyen fajta magyarázatra tart igényt, de a tényanyag akkor is marad.

Bizonyára 60 évvel ezelőtt a családom tragédiáját is más körítéssel magyarázta az akkori politikai hatalom, vagyis az az agrárproletariátus érdekében igazolt tény volt. Az akkori elmélet szerint a „konfiskáció a kizsákmányoló kisajátítását” jelentette. (Konfiskacija je vid eksproprijacije eksproprijatora). És a cél szentesíti az eszközt.

A mi családi tragédiánk súlya viszonylagos, és ha összehasonlítom a csúrogi mészárlással vagy az oroszországi vörös terrorral, szinte jelentéktelen esemény volt. Elemmezve a tényeket, úgy érzem, hogy tulajdonképpen én nem is vagyok annyira vesztes, mint mások. Én tanulhattam. Voltak emberek, akik segítettek abban, hogy ne legyek elkallódott ember valahol a világban.

Ez a körülmény bizonyos meglepéssel tölt el. Nem vagyok kiábrándulva. Éljük a magunk életét a kis közösségünkben. Igyekszem az embereket elfogadni olyannak, amilyenek. Alkalmazkodom a környezetemhez, a többséghez, azokhoz, akikkel együtt élek, akikkel egy közösségbe vagyok beépülve. Mindig törekedtem arra, hogy az emberek megbecsüljenek. Úgy érzem, sikerült.

* Elhangzott az Újvidéki Rádió Találkozások című műsorában 2008. október 11-én.

Articsóka

Regényrészlet

Amikor fél évtizednyi munka és hosszú tétovázás után otthagytam a birtokot, azt hittem, a fiatalos keresések után most révbe értem, és kikötök a békés, boldog családi élet szélcsendes partjainál. Szerettem a munkámat, küldetésnek is éreztem, láthattam kézzelfogható eredményét a küzdelemnek, fájdalmas sérelmek, csalódások nem értek, maradhattam volna akár a nyugdíjba vonulásig. Végül mégis megpályáztam a városban az állást, elsősorban azért, mert úgy láttam, elértük azt a tűrési határt, aminél többet feleségem vidéken nem tud elviselni; a családi béke megőrzésének s egyáltalán a házasságom megmentésének a feltétele, hogy teljesítsem kívánságát, s minél előbb a városba költözzünk. Mint minden ilyen változás – gondoltam végzetes naivságomban –, ez is meghozza azt a frissítő izgalmat, amely újra összefoghatja az évek megpróbáltatásaitól szétzilálódó viszonyunkat. Nem kell hát sajnálnom az áldozatot.

De lehet, hogy egészen más a képlet, talán nem is gondoltam erre, tépelődök évekkel később, amikor a nagy elhatározás előtt újra felidézem házasságunk fontosabbnak tartott eseményeit. Egyszerűen arról van szó – a már eldöntöttnek hitt dilemmák is újra jelentkeznek –, hogy feleségem nővére családjával már évek óta a fővárosban él, mi is többször meglátogattuk őket a kényelmes összkomfortos lakásban. Ők is nemegyszer jártak kinn nálunk, hát ki más, mint Tilda beszélhette tele a húga fejét a városi élet előnyeivel.

Tilda férje két évvel volt idősebb nálam, újságíróként dolgozott, szerette a hivatását. Gyuszi sokszor és mindig érdekesen beszélt a dilemmáiról, ezért – noha engem azok nem izgattak különösebben – szívesen hallgattam magával ragadó fejtegetéseit. Az újságnál különféle politikai kérdésekkel foglalkozott, az én mezőgazdasági témáimról halvány fogalma nem volt. Az utóbbi időben egyre érdeklődött az oroszok bejövetele után a magyarokkal szemben elkövetett véres megtorlások iránt, s látva, hogy ezekről nekem is csak sejtéseim vannak, szinte minden alkalmat kihasználta, hogy újabb felfedezéseivel megismertessen. Mintha szívügye lett volna ezeknek a sok évtizedes titkoknak a feltárása. Feleségemet nem kellett nagyon biztatni, ő a városban élt az egyetemi éve alatt, és – míg én egyáltalán nem

vágytam vissza – ő folyton arról álmodozott, hogy visszaköltözhessen.

Tamás barátom, legjobb gimnáziumi osztálytársam, akinek az egyetem után sikerült a városban munkát találni – tanítónő felesége is dolgozott, a gyerekek már iskolába jártak –, ekkoriban határozta el, hogy felmond és átveszi az apja halálával árván maradt családi birtokot. Szinte hihetetlennek tartottam, hogy felesége nem ellenezte, de éppen támogatta szándékát, alig várva, hogy kiköltözzenek a tanyára, ami közel állt ugyan a városhoz, s nem volt kevésbé komfortos, mint a lakás, amiből távozni készültek. Nem titkoltam örömem látva, hogy nemegyszer megpróbálják feleségemet is meggyőzni a birtokon maradás előnyeiről. Ezért hívtak meg bennünket egy tavaszi hétvégén, miután már berendezkedtek. Nagy gazdasági udvar, a műút mellett, épületek, gépek, jószágok, veteményes, gyümölcsös, megértettem a barátomat, hogy nem volt szíve veszni hagyni az apai örökséget. Helyében én is ezt tettem volna, mondtam neki, míg a tervekről beszélgetve körüljártuk a birtokot, miközben az asszonyok a házban tereferéltek.

Eléggé bizonytalan volt ekkor még a gazdasági helyzet, de úgy látszott, hogy ha nem akarják, hogy éhen haljon az ország, a politika számára nem marad más, fel kell hagyni a parasztok kiszípolozásával, javítaniuk kell a gazdasági feltételeken. S ha ez csakugyan bekövetkezik, akkor barátom itt igazi paradicsomkertet teremthet a családjának. Tetszetek a tervei: búzát, kukoricát inkább csak a vetésforgó miatt vet majd, annál nagyobb területen cukorrépat meg zöldségfélét (a szomszéd faluban ekkoriban kezdték építeni nagy hűtőházzal a feldolgozót), s persze rááll az öntözésre is, a csöveket máris megrendelte... Kocsiba ülve, hazafelé menet nem győztem dicsérni az esztét, amiért megsejtve a kilátásokat, merte vállalni a kockázatot, feleségem azonban türelmetlenül szakított félbe, bevallva, hogy akinek ilyen ötlete támad, a városi lakást hogy felcserélje a tanyával, a jó állást otthagya fölcsapjon parasztnak, hát azt nem lehet a normálisok közé sorolni. Ha neki még egy évig kinn kellene maradni, hát ő megőrülne.

Hiába, az asszonyok sem egyformák, állapítottam meg újra.

Nem állíthatja hát senki, hogy én a konfliktusaim miatt kényszerültem menekülni a birtokról.

Fontosnak tartottam, hogy fennmaradjon a kapcsolat, utódomtól nem tagadtam meg a segítséget, érdekelt, mi lesz azokkal az elképzeléseimmel (öntözés, növényvédelem és cukortartalom), amelyek megvalósítását elkezdtem, de a befejezést (több évre szóló tervek) az új agronómusra kellett bíznom, s kutatásaimhoz az eredményekre is szükségem volt.

A korszellemhez tartozó sok gáncsoskodás ellenére ma is jóleső érzéssel gondolok vissza indulásunk élményeire. Hogyne örülne az ember, ha törekvései megvalósulnak, s én ezt nemcsak a répahozamokról mondhattam el, hanem az emberi közösségről is, amelyet a munkásokból, munkatársakból sikerült összekovácsolnom. Az ő megbecsülésük minden más elismerésnél értékesebb számomra. Igaz, vége lett a háború utáni nehéz időszaknak, a mezőgazdaság viszonylag kedvező helyzetbe jutott, s (noha ez igen rövid ideig tartott), a birtokok számos fontos gépet beszereztek, a munkások meg igyekeztek szerint jól kerestek, és sok család nemcsak az új háztartási gépeket vette meg, de (kedvező hitelekkel) új házat is épített magának s nagyobb készséget mutatott gyerekeik taníttatására is. Persze a jövedelemelosztási szabályzatok kidolgozásáról, alkalmazásáról, a lakásépítési hitelek elosztásáról szóló döntéseket nem lehetett meghozni az éjszakába nyúló, heves szóváltással, veszekedésekkel járó idegőrlő gyűlések nélkül. Ilyenkor, bármennyire igyekeztem megértő és pártatlan maradni, nem egy esetben én sem tudtam elkerülni az összeütközést akár a legjobb munkatársaimmal is. Ennek ellenére az ott töltött éveket – a korszellemhez tartozó sok gáncsoskodás ellenére – munkásságom legeredményesebb korszakának tartom.

Rögtön munkába állásom után fölismertem az előttem álló esélyt, s nem sajnáltam a fáradságot, kihasználtam: ma is büszke vagyok rá, hogy sehol olyan cukorrépahozamokat nem értek el, mint én a rám bízott területen, s nem is csak egyszer, nem valami rendkívül kedvező időjárásnak köszönhetően.

Megisméltődött ez a kiváló eredmény azokban az években is, amelyek – mint a távozásom előtti esztendő – a szokatlanul aszályos nyárról, meg ezzel összefüggésben a kártevők hallatlan erős támadásáról maradtak emlékezetesek. Különösen nagy kárt okozott a répabarkó, később ugyanígy a répabolha, viszont – ekkor bizonyosodtunk meg róla – az öntözött területeken a kártevők száma tízszer kisebb volt, noha akkor még igen kezdetleges feltételek mellett öntöztünk. Én itt otthon éreztem magam, s újra megbizonyosodtam róla, nem kell megijednem a támadásoktól, könnyen feltalálom magam.

Gyorsan beláttam, hogy hiába a tudomány, a szorgalom, egyedül semmire sem megyek, hát amit tudtam, igyekeztem megosztani másokkal, a téli tanfolyamokon előadásokat tartottam a munkásoknak, a falusi szövetkezet szervezésében a parasztoknak. Éltek itt rokonaim, láttam, mennyit nélkülöznek, milyen sors vár a gyermekeikre. Éreztem, hogy segítenem kell rajtuk, a szegénységtől csak úgy szabadulhatnak meg, ha megszerzik azokat az új ismereteket, amelyek nélkül nem tudnak eligazodni a világ zűrzavarában, de ugyanígy nem tudnak nagyobb nyereségre szert tenni a javuló gazdálkodási feltételek között sem. Rájöttem arra is, nem elég az, hogy én mint agronómus oktatgassam őket, közülük való vagyok, nem esett nehezemre, de éppenséggel nagy élvezetem leltem benne, hogy esténként a bogrács mellett együtt főzzem és fogyasszam velük a birkapaprikást, s utána a csillagos ég alatt borozgatás közben a késő éjszakába nyúljon a beszélgetésünk. Az embernek ismernie kell azokat, akikkel dolgozik, egymás megismeréséhez, a munkában jelentkező, sokszor áthidalhatatlannak tűnő ellentétek megbeszéléséhez meg a gyerekek jövőjéről való álmodozáshoz nincs jobb alkalom a bográcsgulyásos éjszakáknál. Persze, nem egyformák az emberek, de akivel jó barátok lettünk, azzal távozásom után is tartani akartam a kapcsolatot.

Emlékezetes marad a búcsúvacsoránk, nem a hivatalos búcsúztató. János, az unokaöcsém disznót vágott, s a disznótorra meghívott nyolc-tíz olyan embert, akivel ő is, én is jó barátságban voltunk. A disznótoros hurka-kolbásznál jobb lakomát elképzelni nem tudok. Se gyermekkoromban, sem később soha semmi ennyire nem ízlett. Tudtam, hogy az unokaöcsémnél az anyósa a főböllér, vagyis ő ott van, amikor főzik a rizkását, amikor fűszerezik, keverik be, meg ami ugyancsak nagyon fontos, a belek kimosását sem bízza akárkire. Nem sok helyen ettem még olyan jó kásás hurkát, mint otthon gyermekkoromban, amit a nagymama irányításával csináltak, és sütöttek, persze, banyakemencében és nem elektromos sütőben, de Jánosnak az anyósa ugyanazt a receptet használta. Más alkalommal próbáltam már, hát a társaság is, a vacsora is kellemes estét ígért.

Igazán jól éreztem magam, s úgy láttam, nem is csak én. A gépkovács, a meghívás ellenére, hogy mért nem jött el (nehezen sikerült rábeszélnem az igazgatót, adjunk ösztöndíjat a fiának), akkor még sejtelmünk sem volt. Már vacsora előtt mindannyian vidám hangulatban voltunk, s mint a disznótoros a gyomromnak, ez a baráti hangulat legalább olyan jólesett a lelkemnek. Azóta sokszor éreztem, hogy semmivel sem pótolható, tartós elhanyagolása veszélyes hiánybetegséget okoz. Teleettük magunkat, jó néhány borosüveget kiürítettünk, a nagymama meg a gyerekek visszavonultak, én előbb, mint más

alkalmakkor is, kikérdeztem a két elemista fiút, hogy megy a tanulás, megannyiszor a lelkükre kötve, hogy tanuljanak. Az elmúlt évek megannyi eseményét felelevenítettük, elénekeltük a Krasznahorka büszke várát, meg a Kossuth Lajos hogy mit üzent; János bátyja híres énekes volt, hát egy társasvacsora sem múlt el az ő fellépése nélkül. Aztán egyszerre elcsendesedtünk, éjfél körül úgy látszott, kidőlt a társaság, mehetünk mi is aludni. Akkor szembeült velem Lajcsi, a tanító. Három-négy évvel előbb települt át Bánátból, hallottam már néhányszor kesergését a bánáti magyarok sanyarú sorsáról, tudomásul vettem, hogy ő ezt így élte meg, s hogy az elszenvedett sérelmekről nem tud szabadulni, időről időre ki kell nyitnia a szelepeket, ha kibeszélheti magát, csökken a feszültség. Becsültem, mert a tanyai gyerekek látókörének tágítására tett javaslataimra egyből ráharapott. Saját gyermekkori tapasztalataimból kiindulva rendkívül fontosnak tartottam, hogy a gyerekek kimozduljanak a tanyai hétköznapi szürkeségéből, utazzanak, lássanak világot, s felébredjen az érdeklődésük, az igényük egy emberibb, gazdagabb, kulturáltabb élet iránt. Egyetértett velem, s igyekezett minél többet tenni a közös ügyünk érdekében. – És neked ott most, hogy megy? – kérdezte. – Hát megy. Majd megy – mondtam kurtán, három hónapja kezdtem új munkahelyemen dolgozni, most készülődünk a költözéshez. – Ott azért csak jobb, nem? – hallottam a már megszokott kérdést. – Jobb-e? Más, az a biztos. De nekem itt sem volt rossz. Én szerettem itt is – magyaráztam. A széles asztal szemközti oldalán ült, félretolva tányérját, a fehér abroszra könyökölve előrehajolt (közben a brigádvezető, egy hatalmas testű középkorú ember, az ő borát ittuk, a házigazda fivérével együtt fölállt, hogy hát ők akkor elmennének), tanítós mozdulattal figyelmeztetőn fölemelve jobb keze mutatóujját: – Úgy van ez, tudod, látom én, hogy az egyetemről kikerülve első munkahelynek jó a birtok is, de olyan ugródeszka ez csak, mikor már egy kicsit belejöttök a munkába, az első adódó alkalommal olajra léptek. Mind csak azt nézitek, mikor mehettek be a városba. Beszélgettünk itt már előbb is ezekről a dolgokról, azt mondták, te más vagy, te nem mész el, itt maradsz velünk. Néha én is így gondoltam, de azért biztosra vettem, hogy te sem innen fogsz nyugdíjba menni. Egyformák vagytok ti mind, csak jó helyet kapjatok, a lelketeket is eladjátok érte. Nem számít semmi, csak meglegyen a jó állás, jó fizetés, jó lakás... – Jaj, ne, ne kezd ezt most, Lajcsi – kérlelte az unokaöcsém, emelve poharát, hogy igyunk inkább. Intettem neki, hogy hagyja, hadd mondja, amit gondol, mindent meg tudunk szépen beszélni. – De én nem fogok megszökni tőletek, majd meglátod – nyugtattam, ő csak mondta tovább: – Mind csak a magatok dolgával törődtek, csak a saját érdekeiteket nézitek, de hogy

itt falun velünk mi lesz, meg amott Bánátban, a kis falvakban hogy sorra zárják be a magyar iskolákat, hogy az ottani gyerekek már a nevüket sem tudják az anyanyelvükön leírni, hát érdekel ez valakit? Hát lehetséges, hogy éppen senki sem törődik azzal, hogy a magyarok ezrei hagyják ott őseik szülőházát és települnek át ide, vagy ugyancsak ezerszámra Ausztráliába, Németországba, Kanadába... – alacsony, fekete ember volt a tanító, tíz évig dolgozott egy bánáti faluban, hihetetlen, hogy halmozódott fel benne ekkora indulat. Régóta nem lehetett már alkalma, hogy kipakoljon, ezt most, az utolsó távózásom előtt nem akarta elszalasztani. – Én nem tudom, nézd – próbáltam csillapítani a szenvedélyét –, itt nektek nincs, hát mi... Van valami bajotok? Beszélhetsz magyarul a postán, a boltban, az orvosnál, az állatorvos magyar, az iskolába csupa magyar gyerek jár. Bánát, hát tudom, költöznek az emberek, mennek a megélhetés után, nehéz, mindenkinek nehéz az élet, ha valahol jobb a boldogulási lehetőség, hát oda mennek. Ez természetes, nemcsak nálunk van így, hanem mindenütt a világon. – Á, nem! Nem, nem! Látod, ez az, amit nem akarsz látni. Onnan nem a kenyér után mennek el az emberek, hanem azért, mert ha magyar akarsz maradni, ha azt akarod, hogy a gyereked magyar iskolába járjon, akkor nincs más választásod, csak az elköltözés. Nem a megélhetéssel van a baj, nem állnak üresen azok a házak, jönnek a lentiek, s az iskolában is van gyerek, csak tudod már. És – emelte föl a hangját, hogy a szokásosnál most is többet ivó s szundikálva bólogató kövér állatorvos hirtelen fölkapta fejét –, nehogy azt hidd, hogy ez majd nem lesz úgy itt is. Jó, most rendben van, de nézd meg, hány éve itt az igazgató, és semmit se tanult meg magyarul. Tudod te, hány rokonát idehozta és elhelyezte már itt? De egyet se a marhaistállóban! Ez a módszerük, figyelj meg, pár év múlva szerb tagozatot is kell nyitni az iskolában, újabb pár évvel később a magyar szülők fogják kérni, hogy az ő gyerekeik is szerb iskolába járhassanak. – Hát azért nem... – próbáltam félbeszakítani. Fölemelte, kiürítette poharát, aztán csak erősködött bakafántoskodva: – Majd meglátod, ez így megy, módszeresen csinálják. Csak ti nem akarjátok észrevenni. Olvasom épp az újságban, hogy ott is a magyar gyerekek fele szerb iskolába iratkozik. Tudod, mit jelent ez? Látja ezt valaki? Persze, legegyszerűbb szemétni hunyni fölötte. Majd... Majd kinyílik a ti szemetek, csak akkor már késő lesz. – Láttam, a házigazda is, felesége is kellemetlenül érzi magát a tanító unalmaskodása miatt, engem ugyan sosem érdekelt a politika, de újra megnyugtatom őket, nem idegesít, türelmesen hallgatom. – Jó, de ezt most mért nekem mondod, én vagyok ennek az oka? – kérdeztem már fölállva, de mentőötletként ugrott be a kérdés: De igazad van, a gyerekek. Ez a legfontosabb. Hányan tanulnak innen

tovább? Vagy hányan fejezik be a nyolcosztályost legalább? Dolgozol te meg a többi tanyai tanító eleget, nem az órán, de utána a szülőkkel azért, hogy ezek közül a gyerekek közül minél többen eljussanak az egyetemig? – közbe akart szólni, máskor dicsértem áldozatos munkáját, de most nem hagytam, hogy félbeszakítson, ömlöttek belőlem a kérdések, mintha bennem is évek óta halmozódtak volna már, s csak az alkalomra vártak, hogy kitörjenek. – Ez itt a kérdés. Ez nekünk a lenni vagy nem lenni. Legelőbb a szülőkkel kell megértetni, s mondtam már neked, hogy erre ti vagytok a leginkább hivatottak, hogy mi itt csak úgy tudunk megmaradni, ez tehát létfontosságú, ha a gyerekeink tanulnak, ha ehhez biztosítjuk a feltételeket, ha erre nem sajnáljuk az áldozatot. Egy tanítónak itt nem lehet fontosabb dolga ennél, így van, egyetértesz velem? Mióta itt vagy, ezalatt a három-négy év alatt mit tettél te ennek érdekében? S mit az előző évtizedekben ott Bánátban? Nincs lelkifurdalásod? Azt hiszem, ha valóban tenni akarunk valamit, akkor így, önmagunkkal kell kezdenünk. Azzal, hogy folyton csak mások felelősségét firtatjuk, nem jutunk messzire. Akik ezt teszik, azok rendszerint így akarják megnyugtatni saját lelkiismeretüket. Pedig azt igazán csak becsületes munkával lehet. Mindenkire vonatkozhat ez, de a tanítókra mindenekelőtt. Nem, egy gyerekről sem szabad lemondani. Tanulni, tanulni, ez az egyetlen mentőöv maradt. Egyetlen és talán az utolsó... – közben visszaültem a helyemre, a tanító is mintha elgondolkozott volna a kérdéseimen, de meglep, hogy Karcsi, a nagyokat hallgató gépkovács, aki az előbb velem akart indulni, most felém fordulva szükségesnek tartja kimondani a véleményét: – Jó, így van ez, ahogy monddod, de igaza van a tanítónak is, ez mind így igaz, ahogy Lajcsi mondja. Az a Bánát ott meg az igazgatóval ez a dolog, látjuk ezt mi is, de hiába, mit lehet tenni, mit? – amilyenek a szavai, fáradt, lemondó a tekintete is. – Hát lehet, igenis lehet, és kell is tenni – ébred föl megint a tanító. – Az a baj, hogy mi, előre beadva a derekunkat, meg se próbáljuk az ellenállást. Nézd meg az albánokat, nézd meg, azok mit csinálnak. Meg majd még... – Jó, jó, az azért más – állok föl látva, hogy ott akarja folytatni, ahol félbeszakítottam, az én kérdéseimet mintha nem is hallotta volna, mégis sok lesz a demagógiából. De inkább az foglalkoztat már, amit a hallgatag gépkovácsból hallottam. A tanító azonban csak visszakanyarodik előbbi gondolatához. – Nem te vagy az oka, monddod? Hát ki? – intett, hogy üljek csak vissza. – Nem oka senki, ugye. Mindig az kiabál, akit szorít a csizma. Titeket ott még nem szorít, hát hallgattok. Pedig most még lehetne tenni valamit. De ha majd rátok kerül a sor, akkor már nem lesz, aki meghallja. De hát mit csináljunk, ilyenek vagyunk. Hiába minden – dőlt hátra a székében. – Na látod, erről van szó, ilyenek vagyunk. Pontosan így van – kaptam

észbe –, monddod, hogy az igazgató már mind idehozza a rokonait, de tudod te is, hogy ki veszi fel őket. Most utoljára ez a küldönc, ez is unokaöccse vagy mi, és tudjátok, ki szavazott rá, innen, közületek való, tudta, hogy mit kell tennie, mégis éppen az ő szavazata döntötte el, hogy föl kell venni. Beszéltél vele, megkérdezted, hogy mért tette ezt. No, mért? Tudod te is, mindenki tudja, mit ígértek neki – nagyon kikíváncozott belőlem ez az ügy, most jó alkalom volt rá, hogy betömjem vele a tanító száját. – Jaj Istenem, hogy milyen unalmasak tudtok lenni – állt föl szájában a folyton füstölő cigarettával Feri, az állatorvos is. Régebben már mindannyian többször is megittuk egymással a pertut. A házigazda marasztalta, felesége is biztatta, egyen még, a finom hájas kiflit meg se kóstolta. – Jaj, azt én megeszek még egyet – mondtam a pirosra sült, omlós diós kifliért nyúlva. – De csakugyan, várjál, ne szökjetez most, hát nincs senki, hát nem tudtok ott összefogni, magyarok, és együtt megpróbálni tenni valamit? Hát éppen azt csinálnak velünk, amit akarnak, mindent el kell tűrnünk tehetetlenül? Nem igaz, hogy éppen senki sincs ott köztetek, aki nem látja, s akit nem bánt, hogy ez így megy... – elcsuklott a hangja, nem kellett félbeszakítani. – Van, persze, vannak ott is, látjuk ezt többen is, de... Na, hát talán eljön majd az ideje... De én is kérdeztem tőled valamit, s úgy látszik, hiába várom a választ. Te megszoktad ugye, hogy csak a tanító kérdezhet – mondtam igazságtalanul, de úgy látszik, hiába próbáltam fordítani, elbágyadtak már, nem értették a tréfát, s ő is, a többiek is némán bólogattak rá. Azt hiszem, mindannyian éreztük, hogy sokkal több indulat szorul bennünk, mint amit kimondtunk, kimondhattunk. Úristen, csak az igazgatónak az ügyeiről, hogy mi mindent tudok, belegondolni is félek... De ha ő lenne az egyetlen! Ez most így van. Ez egy ilyen élet. Vagy elfogadod, vagy belepusztulsz. (Jutottak eszembe az állatorvos évekkel előbbi jóindulatú szavai.) Aki megváltó akar lenni, azt keresztre feszítik. Nem rajong mindenki egy ilyen szerepért. – De jól van, tavaszra fölme gyünk Pestre, azt hiszem, májusban van a nagy mezőgazdasági vásár, bérelünk egy autóbust, összeszeditek a régi társaságot, traktorosokat, kombájnosokat, a géplakatosokat a műhelyből, fölviszlek benneteket két napra – mondtam már elmenőben. – De addig még találkozunk, tudod, az a diákkirándulás...

Én a politikai kérdésekkel nem sokat törődtem, s különösen amióta elmentem, a birtok ügyeibe, az itteni viszonyokba nem akartam beleszólni még így, a vacsora utáni társalgás szintjén sem. Amennyire lehetett, távortartottam magam a rendszerint személyeskedő, indulatos vitáktól.

Éppen ezért nagyon meglepődtem, mikor egy reggel, talán egy évvel később, mindjárt munkakezdés

után telefonhoz hív az intézet titkárnője: régi munkahelyemről, a birtokról keresnek, az igazgató titkárnője eléggé ideges hangon közli, hogy Dragan akar velem beszélni, máris kapcsolja. Aztán egy-két perc várakozás után megint az ő hangját hallom: Ne haragudjak, nem tudja az igazgatót adni, de kéri, holnap reggel okvetlenül menjek ki hozzá. Próbáltam megtudni, mi ügyben keres, de hiába, a titkárnő nem árult el semmit. Annyiban maradtunk, hogy nekem innen reggel nem lenne éppen könnyű odautazni, hát majd ők hívnak inkább megint. Később, nem találva a helyem, újra kitelefonáltam, de csak azt a választ kaptam, hogy az igazgató még akkor elrohant, s nem tudják, hol lehet. Idegesített ez a titkolózás, féltem, valami kellemetlen ügybe kevernek, ez éppen nem hiányzott, igazán nagyon sok volt a munkám, de most hiába próbáltam beletemetkezni, újra meg újra csak számba kellett vennem az elmúlt néhány évem eseményeit, nem találok-e olyat, ami okot adhat félelemre.

Az intézetben gyorsan feltaláltam magam, sokat dolgoztam, de örömmel, mert ha biztosan nem tudtam is, de megsejtettem, hogy okosan tettem, amikor évekkal előbb a birtokon a cukorrépa programot választottam, noha még nem tudhatta senki, később, a pályafutásom idején micsoda változások következnek be ebben a munkában. Mondhatnám talán úgy is, hogy szerencsém volt. Mert az igazgató nemegyszer utalt rá, hogy a répatermesztés a tartományban kiemelt jelentőséget kap, de hogy milyen lesz a következő évtized mezőgazdasági politikája, hova fejlődik elsősorban itt a tartományban a cukortermelés, ezt akkor, a munkába állásom idején nem az új agrármérnökök, de a minden hájjal megkent politikusok sem tudhatták. Bármennyire büszke lehetek hát pályafutásomra (szégyenkezni nem kell, az biztos), hogy a jó választásban az ügyességemnek valami szerepe lett volna, ezt nem állíthatom. S nincs is szükségem erre. Jövendő munkámhoz jobb lehetőségeket ekkor nem kívánhattam.

Tény, hogy mikor megszületett a döntés az új cukorgyárak építéséről, a korábrinál egyszerre nagyobb fontosságot nyert a répatermesztés, nehogy megépüljenek a gyárak, nyersanyag meg a rendkívül kedvező természeti körülmények ellenére se legyen számukra. Tudtuk, hogy nem elég kétszer, háromszor nagyobb területet bevetni, az agrotechnikai munkák is sokkal nagyobb fontosságot kapnak. Ebből következett, hogy nekünk az intézetben többszörösére nőttek a tennivalóink.

Még külön elégedettséggel töltött el, hogy igazoltnak láttam, az évekkal előbb kezdett erőfeszítéseimet: a földművesek mind nagyobb számát akartam meggyőzni a répatermesztés előnyeiről, egyúttal beavatva őket a művelés titkaiba

is. Megértették, hogy a répa több munkát, több tudást követel, de nagyobb hasznot is ígér...

Felfelé ívelt az életpályám, szerettem a munkámat, érdekes feladatokon dolgoztam, jól kerestem, s megannyi örömmel szolgáltak a családi élet eseményei is: előbb megszületett a lányom, Istenem, aki nem élte át, annak hiába mondanám, micsoda érzés fog el, amikor rád ragyog a hároméves szözi lányod búzavirág szemének huncutul hízelgő mosolya, s érhetett-e nagyobb öröm, mint az, mikor két évre rá a fiam.

Sikeresen látszott a munkánk az intézetben, megerősödünk, szerteágazó kapcsolatok, együttműködés a gazdasággal, növekvő szolgáltatások, bevételek, ám úgy tíz év után egyszeriben éreznünk kellett, hogy vége a fejlesztési álmoknak, nemcsak a fejlődésről kell lemondanunk, de kérdés – egyre inkább fenyegetett az ország széthullásának, s ezzel együtt a belháború kitörésének réme –, nem kell-e hamarosan létszámot csökkenteni a vészes pénzihiány miatt.

Anyagilag nem álltam éppen rózsásan. Nagyon be kellett osztanom a pénzt. Lehet, hogy a helyzetet segítette elviselni a gyermekkorából hozott hagyományos családi igénytelenség, aminek maradványait teljesen csak nem lúgozta ki belőlem a párévtizedes városi jólét mosógépe. S a közhangulatot mintha áthatotta volna a derülítő bizakodás, hogy az egypártrendszer megszűntével az ország megindul a gazdasági reformok, a polgári demokrácia, a nyugat-európai jólét útján, s valahogy természetesnek vettük (noha inkább csak meg nem alapozott óhaj volt ez), hogy azzal mindannyian jól járunk, nagyobb lesz a fizetésünk, többet költhetünk, utazhatunk. A kormányzás is megpróbálta elhinteni az emberekben ezt a reményt, ezt szolgálta az az intézkedés is, miszerint mindenki nyithat devizaszámlát, és kedvére vásárolhat külföldi valutát a bankban.

Nagy válságba került a répatermesztés, éppen a fordítottja történt annak, amit normális körülmények között elvárhattunk volna. Az új gyárak körzetében, ahol előbb nagy területen vetettek, a földművesek most szinte teljesen hátat fordítottak a répának. Főleg az átvétel, a leszálalékolás és a késedelmes kifizetés miatt elégedetlenkedtek. Elkeseredve, felháborodva beszéltek a visszaélésekről és önkényeskedésekről. Az újságok is cikkeztek erről, néhol intézkedtek, a gyárak ingyen adták a vetőmagot, a növényvédő szereket, a termelők bizalmát azonban nem sikerült visszaszerezni, egyre kevesebb répa termett, a gyáraknak nem jutott nyersanyag, lerövidítették a kampányt, s a veszteségek miatt már egyik-másik bezárását emlegették.

Az áldatlan helyzetért minket ugyan senki nem okolhatott, a kellemetlen következmények azonban az intézetünket sem kerülték el. Egyre kevesebb lett a

munka, kifogytak a pénzforrások, s ha nem kérdezték is tőlem, nem akarnék-e nyugdíjba menni, amolyan napi beszédtema lett, hogy túl sokan vagyunk. Napról napra éreznem kellett, hogy fölöslegessé váltam. Helyzetemet súlyosbította, hogy nemcsak az intézetben éreztem rosszul magam, a családi béke oltalmába se menekülhettem, otthon elviselhetetlenül kínos volt a hangulat, úgy látszott menthetetlenül felbomlik a házasságom.

Tanácsstalan, tehetetlen vergődés. Úristen, mennyi szenvedés, mennyi kín! Vagy: mennyi szánalmasan nevetséges számárság! S mind, szinte mind csak azért, mert nem, mert sehogy sem találtam fel magam. Mind, talán mind el lehetett volna kerülni, netán megelőzni, ha okosabb, műveltebb, leleményesebb vagyok, ha egy kicsit jobb az intelligencia hányadosom, hogy mai szóhasználattal éljek. Ám amit én otthon a lelki higiéniaiból, az életmenet, a létezés kultúrájából kaptam, az rettenetesen szegényes, elavult és az új, a gyorsan változó életkörülmények között teljesen használhatatlannak bizonyult, s csak sok gyötörődés után, nagy árat fizetve, a saját káromon okulva tudtam úgy-ahogy összeszedni a kiegyensúlyozottabb továbbéléshez szükséges alapismereteket.

Nyilván az sem véletlen, hogy éppen az utolsó egy-két évben hallgatom fokozott figyelemmel – amik előbb, sajnos, egyáltalán nem érdekeltek – két lépéssel a száz előtt topogó apám történeteit (ekkoriban kerül mindinkább az érdeklődés középpontjába a humángén-program). Mintha azoknak az eseteknek, amikor valóban reménytelen helyzetbe jutott, de amelyekből a Megváltó mégis mindig szerencsésen kisegítette, mintha azoknak hozzám szóló üzenetük is lenne, s azokból a tanulságokból – kishitűségem ellenére is – számíthattam volna a nemegyszer csakugyan hihetetlen álom állapotomnak a szükségszerű bekövetkeztére.

Az apámat a tűzvonalba vezényelték, részt vett az első ütközetben, amikor a németek Bulgáriából betörték hozzánk. Sokszor elképzelttem azt a határhegyet, amelynek a lábánál, a faluszélen (2–3 ház) felállították az ágyúikat. Neki volt egy lova, azzal vontatta a két kerékre erősített löszeres ládát. A már ilyenkor szokásos kapkodás, fejetlenség. Április eleje, tavaszi szántás, vetés ideje. Itt meg... „Úristen, mi lesz itt? Ezek a sváb altisztek egyre azt mondják, most jönnek a németek, nem kell rájuk tüzelni, akkor ők sem lőnek minket, nem lesz senkinek semmi baja. Az a másik, a zsidó százados meg csak üvöltözik, hogy nem vonulunk vissza, lőni kell az ellenséget az utolsó töltényig. És kezdődik is az ütközet, a tűzerek a hegy túlsó oldalán lévő ellenséges célpontokat verik. A hegy tetején a kapitány meg a telefonos. Minden lövedék után jön a jelzés, hogy jó volt, talált. S a tűzerek szorgalmasan küldöztetik a hegy túloldalára

az ágyúgolyókat. Míg egyszer az eddig csak telitalálatokat visszajelző kapitány föl pattan a lovára, nem szól többet semmit, otthagy csapat-papot s vágat – no nem az ellenség felé, hanem ellenkező irányba, hogy minél előbb minél messzebbre kerüljön tőle.

Hát akkor most már ki parancsol..., no de egyszer csak a hegy mögül bekanyarodik az úton egy olyan pótkocsis motorkerékpár, a mieink oszt mindjárt rájuk lőnek, azok gyorsan lehasalnak a motor mellé, kieresztenek ránk egy sorozatot, aztán föl pattannak újra és vissza a hegy mögé. De el se tűntek, máris itt zúgnak a stukák, köröznek fölöttünk, aztán gépfegyverropogás, robbanások, lovak nyerítése, lángba borult házak, föl-fölrobbanó löszeres ládák, golyóktól, gránátzilánoktól megsérült, döglődő lovak. Mi meg lapulunk ott egy árokban, fejünk fölött süvítenek a golyók, senki sem törődött már az ágyújával, csak azt vártuk, hogy minél előbb, még mielőtt egy gránát közénk csapódna, vége legyen, s élve kijussunk ebből a pokolból... Jöttek is gyorsan a németek, egy-kettőre fogságba estünk, látta mindenki, hogy nem lehet semmit tenni, csak egy pár eszeveszett nem akarta abbahagyni, bevették magukat egy házba, és onnan lövöldöztek kifelé, mígnem bevágtak nekik pár kézigránátot, s arra aztán elcsendesedtek...”

A pokolnak szerencsésen vége lett. Az apámnak a haja szála sem görbült meg. Ami azután következett, így utólag nézve legalább, a háború poklából az még veszélyesebbnek ígérkezett.

Később, sokkal később tudtam meg, hogy nemcsak az apám volt az enyémnél súlyosabb helyzetben; amikor halvány reménye sem lehetett a megmenekülésre; éppen amikor az apám mint tizedik gyerek megszületett, a nagyapám az azelőtti években került padlóra. Kilenc gyerekük volt, jól ment a soruk, s a 19. század végén – a kiegyezés utáni nagy gazdasági fellendülés időszakaként tartják számon ezeket az éveket – a határtalan tanyavilág központjában, ahol volt már iskola, bolt és kocsmá is, hát itt építtette, szerelgette föl a gőzmalmot. „A legidősebb fia kitanulta a géplakatos szakmát, a közeli nagybirtokos gőzgépén dolgozott, egyik öccsét, Bélát is maga mellé vette, megtanította a gépek kezelésére (s az első világháborúban bizony a frontról hozatta őket haza Engelmann, a nagybirtokos aratás, cséplés idejére), de a malom szerelésére Pestről hívott mestereket. Bizony, pesti szerelők jöttek – emlegette többször dicsekvőn az apám, ezt persze csak hallomásból tudta, hiszen később született. – Jó is lett volna minden, már kezdetben úgy látszott, okosan tette az öreg, hogy vette a malmot, jó lisztet őröltek, aratás után a nagy környékből rengeteg búzát odavittek az emberek, hogy aztán majd szükség szerint mennek a lisztért, nem lehetett kétséges, nagy haszonnal dolgoznak, gyorsan megtérül a befektetett

pénz. Mondták, hogy elbizakodhatott az öreg, azelőtt minden vasámap mentek az anyámmal a misére, most meg a templom helyett gyakran a kocsmába vette az irányt. Hát meg is büntette az Isten. Nem sokáig élvezhette a malom hasznát, egy-kettőre látnia kellett, hogy nem a szerencséje, hanem a végzete lett a vállalkozás. Szalmával fűtötték a gőzgépet, rengeteg búzát vetettek arrafelé, jutott szalma bőven. De jöttek az őszi szelek, kicsapott a láng, tüzet fogott a kazal, s ezt aztán már eloltani hiába is próbálta volna bárki. De, még ha csak ez égett volna le! A tűz martalékává vált a malom, az épületek s benn a környékbeliek rengeteg odahordott gabonája. A gazdag malomtulajdonos egyszeriben ágrólszakadt nincstelenné vált. Helyzetét csak súlyosbította a tetemes adósság. A gazdák követelték az elégett búza árát, ő fizetni nem tudott, jöttek a pörösködések, hát nem maradt más, a fejük alól a párnát is elárverezték. A bajt még tetézte, hogy a következő esztendőben az aszály miatt nagyon rossz lett a termés, fölszökött a búza ára, s amit vissza kellett adniuk, azt nagyon drágán megfizették. Ráment a ház meg a tizenkét láncc föld is. Ott álltak megkopaszva, a sok gyerekkel. Az öregebbek már katonaidéjüket szolgálták.”

Ahogy apám a legreménytelenebb helyzeteket túlélte, s ahogy nagyapám a nagy leégés utáni szívós munkás éveknek meg mindenekelőtt a Mindenhatónak köszönhetően, minden házasulandó gyerekének fölépítette a tanyát, amihez föld is jutott, előbb utóbb meg kellett tanulnom nekem is, hogy bármilyen súlyos csapás ér, vállalni kell a küzdelmet, sosem szabad földadni. Életünk egymást váltó fájdalmas és örömteli eseményei újfent igazolták ezt a felismerést.

Szüleim a kilencven felé közeledtek, a megszokott módon múltak napjaik az öreg házban, bevásároltak, megfőztek, mostak, takarítottak, télen befűtöttek magukra. A disznóhizlalással már nem akartak vesződni, s gyorsan ráuntak a baromfitartásra is. Pedig egy időben az apám annyira odavolt ezért, hogy a hagyományos udvari csirkenevelést ketrecekkel váltotta fel, ezekben hozta a keltetőből a naposcsibéket. Volt pár év, amikor felhagyott a hajszával, ereje még nem hagyta el, az árendából elég pénzt kapott, s magas kora ellenére rászánta magát, hogy fölutazik Budapestre. A szövetkezet szervezte a kirándulást a mezőgazdasági mintavásárra, s egyik unokatestvérem, a tengerész nagybátyám ugyancsak vállalkozó szellemű fia, aki már maga is városban lakott, rábeszélte, menjen el, ne féljen, ő ott lesz vele, majd gondoskodik róla. Azt hiszem, ez volt a legnagyobb vállalkozása saját kedvtelésére. Megérte azt a kort, amikor úgy érezhette, nem kell félnie az anyagi bizonytalanságtól, megengedhet magának egy ilyen kiadást.

Ekkoriban csináltatta meg a kőfaragóval a síremléküket is, hogy halála után – mondta – nekünk erre se legyen gondunk. Szokatlan volt a ház: üres az istálló, a disznóól, üres a baromfiudvar. Azelőtt tél végén néha két-három kotló is ült a tojáson, hogy márciusra kikeljenek a kicsirkék. Bent ültek a meleg kisszobában, reggelenként levették őket a fészekről, ettek, ittak, közben a tojást le kellett takarni, nehogy kihűljön, amíg a kotló elvégzi a nagydolgot, jaj, nincs ennél bűdösebb a világon. Kibírtuk ezt is, emlék csak, mint annyi más dolog abból a régi világból. Aztán a ketrecek is üresen álltak már, sokat kellett bajlódni a csirkékkel, hívni az állatorvost, beoltatni őket, állandóan valami orvosságot a vizükbe, dúsítani a takarmányukat, hogy gyorsabban nőjenek, többet tojjanak. Néha így is beléjük esett a vész. Belefáradt a tata. Akkoriban kezdett a prosztatájára is panaszkodni. Az ebédet még megfőzték valahogy a bután tűzhelyen, később aztán ez is nehezükre esett, a közeli iskola konyhájából hozták egy ideig, aztán egy privát kifőzdéből...

A mama állapota hirtelen romlani kezdett. Az öregkori agyérszűkülettel járó zavarok. Nemegyszer megtörtént, hogy elment otthonról, és nem tudott hazajönni, úgy vezették vissza. Néha rájött a mehetnék, sehogy sem lehetett visszatartani, fejébe vette, erőszakoskodott, hogy ő megy és megy, panaszkodott a szomszédoknak, hogy az apám bezárja a kaput, nem engedi ki az utcára. Bevittük az orvoshoz, kapott gyógyszert, de nem használt, egészsége tovább romlott, néha hosszabb-rövidebb időszakokra teljesen kihagyott az agya.

De nemcsak szüleim, távolabbi őseim életének is nem egy a lehetetlennek látszó túlélési történetét őrizte meg az emlékezet. Talán azért mesélte apám, mert megérezte, hogy néha majd a lehetetlennel is szembe kell szállnom.

– Negyvennyolc telén vagy mikor, a szabadságharc idején mikor ide is bejöttek a rákok, azt emlegetik, az volt a nagy szaladás. Aki bírta, menekült Szeged felé; de előbb körülsáncolták a várost, hogy majd így megvédik, aztán meg az lett a vesztük, mert beszorultak, s itt lemészárolták őket, két-három ezer ártatlan magyart a pár hét alatt. A temetőben ott az áldozatok síremléke, mutattam már. Nem tudom, hány megölt magyarnak a temetőben levágatták a fejét, aztán kirendelték oda a kocsikat, és bevitették a piactérre, hogy körülraják velük a Szentháromság-szobrot. Az én nagyapám akkor hét-nyolc éves gyerek lehetett. Ők nem menekültek el, hanem bebújtak a nádkúpba. Vágták a nádat, kévébe kötötték, aztán az udvaron kúpba rakták. A Mengyi bácsi mesélte egyszer, a Rúzsa, tudod, ő meg valamelyik öregtől hallhatta, hogy amikor a szerb katonák rájöttek, hogy ezek hova rejtőztek, rájuk gyújtották a nádkúpokat, s akkor, noha hallották a

lövöldözést, tudták a szerencsétlenek, mi vár rájuk, de ha el akarták kerülni a tűzhalált, nem maradt más választásuk, kénytelenek voltak előjönni. Lángoltak akkor már a környékben a nádkúpok meg a nádtetők is, s nemhogy eloltották volna, a féktelen gyűlölet tovább gerjesztette a tüzet... – jutnak eszembe mind többször apám szavai elődeim életének sorsdöntő pillanatairól. Mintha százötven évvel ezelőtt én reszkettem és ugrottam volna ki üvöltve a lángra lobbanó nádkúpok valamelyikének belsejéből, tér vissza újra és újra a borzalom pillanata, s a fékevesztett félelem most az ébrenlétbe menekülve szakítja el álmaim rémképeinek összegubancolódott szalagját.

Ám, Istennek hála, itt is megtörtént a csoda (különben nem léteznék most), mikor előbújtak a nádkúpból, a fegyveres nyomban lelőtte a kisfiát kézen fogó apát, majd tévovázás nélkül a kisgyerekre fogta puskáját. A mellette álló tiszt azonban (őrangyalunk sugallatára) megfogta kezét, mondva, hogy „pusti dete”(hagyd a gyereket).

Este tizenegy után csönd van, nem hallatszik be az autózúgás, a szomszédból se a tévé, s a gyerekek se rohangásznak a lépcsőházban. Megértem az alváásra, nyugodt lesz az álom. Remélhetem, hogy reggel nem ébredek majd fáradtabban, elnyűttebben, mint voltam lefekvéskor. Napközben többször is lezuhanyoztam, csak így lehetett elviselni a szokatlan júniusi forróságot. De lefekvés előtt még az interneten meg akartam nézni a legújabb növényvédelmi útmutatót, csodálatos ez a szolgáltatás, az egész internetes programból nekem a legérdekesebb, most mégis egyik pillanatról a másikra szörnyű álomosság fogott el, úgy éreztem, nyomban összeesek, ha nem fekszem le rögtön. Az utóbbi időben többször előfordult ilyenkor, hogy egyszeriben nem tudtam tartani, lecsuklott a fejem. Nem sokat törődtem eddig a vérnyomásommal, s lehet, hogy az kezdett el ingadozni, mondják, ez veszélyes, talán el kellene menni az orvoshoz.

A szokatlan, szélsőséges időjárás megviseli a fiatalabbakat is, az ózonlyuk egyre növekszik, erős az ultraviola sugárzás, a rádióban naponta hallom a figyelmeztetést, hogy az idősebbek délelőtt tíz és

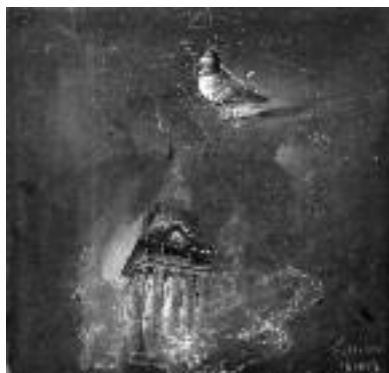
délután négy között, vagyis mikor legerősebb a napsütés, lehetőleg maradjanak otthon. Igyekszem ehhez tartani magam, nem is esik nehezemre, a legnagyobb hőség óráiban egyáltalán nem kíváncszok ki a lakásból, noha a strand itt van egy ugrásra, a forró betonfalak közül, aki csak teheti, ilyenkor ide menekül.

Az igazi nyugalmat – rövid néhány órára legalább – a hazautazástól reméltem. Otthon, szülővárosomban beszélgetni az apámmal a régi időről, ennél mintha már nem is kívánhatnék biztosabb menedéket az integritásom elleni agressziókkal szemben.

Szerettem ezt a hetipiacot, sokszor élvezettel nézelődtem a terményekkel gazdagon megrakott asztalok között, a szomszédos Felsőhegyről a híres bolgárkertészek étvágygerjesztően szép paprikát, paradicsomot, karfiolt, kalarábét meg más főzelékféléket kínáltak. Megnyugtatja az embert, jólesik neki, az ínséges időkben különösen szüksége van a kiapadhatatlan bőségnek erre a látszatára. Ez a kertészkedés, ennek a térhódítása lehetne a szegénységből kivezető út – emlékszem vissza régi álmaimra. Eszembe jut Tamás barátom, aki ugyancsak ezzel próbálkozott, de majdnem belebukott. A megszabott időpontnál két-három héttel előbb vitte, a hűtőház nem vette át tőle, a karfiolvonalat még nem szerelték föl, nem kezdődött meg a feldolgozás, keveset eladott a zöldségpiacon, de háromholdnyit le kellett szántania. Nézem, hátha találkozok vele. Roskadoznak az asztalok, aki akar, vásárolhat kedvére, mégis a régi elégedettség helyett most ideges ellenszenv ébred bennem, egyre több asztalnál lenti szerb kofák, menekültek kínálják a szilvapálinkát, narancsot, banánt, a tojást meg sok más, gyanús eredetű, állítólag behozatali, olcsó élelmiszercikket. Hihetetlen a gyors térnyerésük. De tagadhatatlan tény. Hogy lent, Újvidéken így van – a rengeteg menekült –, azt már megszoktam, de hogy hódításuk már itt fön is... Nem lehet kételkedni benne. Tudomásul kell venni. Úgy látszik, mást nem tehetünk. Vereségünkre figyelmeztető jelek, már itt is.

Végül menedékhely nélkül maradunk?

Az őseim túlélési csodáira kell gondolnom. Ezek emlékét megőrizni, örök időkre.

Elmulasztott szavak

Vajda Gábornak

„Pusztulj magyar!” És: „Takarodjatok!”
– fordítottad a durva betonfalra
pingált szerb ákombákomokat.
Olyan volt, mint a vércse karma.
Itt élünk, mondtad keserűen,
de fölnéztél, és kék szemedben
Bácska ege vetett lobot.
Lakótelepi labirintus utcák
vezettek valahova hozzád,
férfigőggel berendezett szobádba,
határtalanná zsúfolt könyvhazádba.
Panasz lobbant vádlón, hiún,
illegális szilvórium
buggyant gyűszűnyi poharakba,
a maró kuruc csakazértis.
Ide tiszta agy kell, pontos szavak,
mondtad, s nem adtad meg magad.
Dolgoztál, hát munkád megőriz,
Habár elmúlt már minden pillanat.

(Magyar Napló, 2008. október)

Eszme- és irodalomtörténet-kritika: elfogultság, egyoldalúság és pontatlanság a neved

Többszörösen nehéz helyzetben van az, aki megpróbál néhány gondolatot leírni egy kritikáról – a kritika kritikáját kell megírnia –, az említett bírálat egy eszme- és irodalomtörténetről szól –, és mindemellett mind a bíráló kritikus, mind a bírált kritikus szerkesztőtársam, és ha az olvasó nem tartja túlon- túl patetikusknak, harcostársam is volt, és sajnos: mindannyiunk őszinte bánatára csak **volt**, akkor talán nem kell tovább fokoznom helyzetem szinte kilátástalan mivoltát: olyasmire vállalkoztam, amihez igazán sem kedvem, sem erőm nincs, de a tisztesség, úgy érzem, mégiscsak megköveteli, hogy véleményem, észrevételeim elmondjam, ha úgy tetszik: állást foglaljak.

Tomán László *Eszme- és irodalomtörténet: elfogultság és egyoldalúság* címmel műbírálatot jelentetett meg a Létünk 2008/3-as számában Vajda Gábor: Az autonómia illúziója, A délvideki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1972–1989) című könyvről, pontosabban szólva: a Létünkben megjelent bírálat a szerkesztő-lector, Bence Erika átdolgozásában került az olvasók elé. Erről maga a szerkesztő-lector értesít bennünket, olvasókat, a lap 116. oldalán kezdődő *Szerkesztői jegyzet és lektori vélemény* c. írás szerzőjeként. (És hogy eme írás szerzője mégis hogyan szerzett tudomást az eredeti szövegről? Tomán László özvegye az Aracs szerkesztőségének eljuttatta a kézirat eredetijének másolatát, azon gondosan bejegyezve, mi az, amit Bence Erika a Létünkben megjelent változatban **kihagyott**, és mi az, amit **más kifejezéssel helyettesített**.)

A *Szerkesztői jegyzet és lektori vélemény* megjelentetésével az olvasó valóban „...betekintést nyer a Tomán-szövegben eszközölt módosítások természetébe” (117. old. B. E.), azt azonban, természetesen, nem tudhatja meg, mi az, ami kimaradt, azaz, az alábbiakban „betekintést nyer” abba is, de közel sem a teljesség igényével.

Tomán kéziratának 40. írógéppel írott oldala van, Bence Erika szerint ez „39. ún. mechanikus írógéppel írt oldalt tesz ki. Szerzője tízsoros rezümét és kulcsszavakat mellékel írásához, ami tanulmányként való meghatározásra utal.” (117. old.) Nos, éppen ez

a tíz soros összefoglaló, a kulcsszavak és az írás keletkezésének időpontja, vagy az, amit a szerző a keletkezés időpontjaként föltüntetett, olvasható a 40. oldalon:

„Összefoglalás

Vajda Gábor *Az autonómia illúziója* c. könyvében, mely a Magyarságkutató Tudományos Társaság kiadásában jelent meg tavaly, óriási anyagot gyűjtött össze a vajdasági magyarság 1972 és 1989 közötti eszme- és irodalomtörténetéről. (Vajda a **délvidéki** (!) magyarság eszme- és irodalomtörténetét írta meg. B. J.) Ez folytatása a 2006-ban megjelent Remény a reménytelenségben c. művének. (Vajdának az említett évben **Remény a megfélemlítettségben** (!) címmel jelent meg kötete. B. J.) Foglalkozik Vajda új könyvében az adott időszak politikai életével, a vajdasági magyar irodalommal, színházzal, a sajtóval, a folyóiratokkal, a könyvkiadással, az iskolákkal, a vajdasági magyar írók üldöztetésével. Sok hasznos adatot, tényt ismerhetünk meg Vajda írásából. Főleg ellentmond másoknak, nagyrészt azokkal foglalkozik, akikkel nem ért egyet.

Kulcsszavak

Vajdaság (Délvidék), autonómia, irodalom, értelmiség, Újvidék, Szabadka, Forum Könyvkiadó, Hungarológiai Intézet (Magyar Tanszék)

(És a kézzel írott keltezés. B. J.)

2008. IV. 16.”

A lektori véleményben, a 118. oldalon a következő olvasható:

„Feleslegesnek tartom a szövegnek bizonyos, az irodalom- és eszmetörténetet nem érintő, a bírálat szempontjából másodlagos részeit. Még ha igaz is, hogy térségünkben nem történt meg a politikai »átvilágítás«, s hogy az egykori kommunisták továbbra is hatalmi helyzetben lehetnek, a jelenség részletes vizsgálata a Vajda-könyv értelmezéséhez szükségtelen, mint ahogy azok a novellisztikus betétek (pl. ki, mely szerkesztő vagy igazgató mit mondott Tomán jelenlétében bizonyos kéziratokról) is a szövegben, amelyek cáfolják ugyan az eszme- és irodalomtörténész bizonyos állításait, de taglalásuk, felidéző leírásuk nem jelent többletet az értékelésben.”

Azt hiszem, mindkét Vajda-könyv (Remény a megfélemlítettségben, Az autonómia illúziója) értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges lenne annak részletes vizsgálata, hogy az egykori kommunisták hogyan mentették át szellemi(nek mondott) vagyonukat, és valós tőkéjüket, és hogy mind a mai napig hányan vannak közülük hatalmi helyzetben, nem csak itt, a déli végeken, hanem Magyarországon, a Felvidéken, Kárpátalján és Erdélyben. S vajon egy szerkesztő nem kerül-e ellentmondásba, amikor egy kéziratból olyan részeket hagy ki, „amelyek cáfolják ugyan az eszme- és irodalomtörténész bizonyos állításait, de taglalásuk, felidéző leírásuk nem jelent többletet az értékelésben.”?

És most lássunk néhány ilyen kimaradt, kihagyott idézetet Tomán kéziratából:

„Tény, hogy a Hungarológiai Intézet, illetve a Magyar Tanszék egész Láncz Irén megválasztásáig kommunista kezekben volt.” (7. old.)

„Ez azonban természetesen nem menti fel a valóban felelősöket az elszámolás alól; nálunk ugyanis nem történt meg az átvilágítás, a kommunista rendszerben vezető szerepet játszó magyaroknak – s nem csak az értelmiségieknek – sohasem kellett számot adniuk tetteikről, sőt a kommunizmus bukása után is vezető helyen maradtak, mi több, »demokratikus« pártot alapítottak. A kommunista rendszer túlélése persze – ha egyáltalán bízhattunk bukásában, eltűnésében – sok értelmiségitől – és nemcsak értelmiségitől – engedményeket követelt meg, »elhallgatás«-t, »mellébeszélés«-t. Hogy is mondta Babits? »Összeszorított / fogak, keserű alkuvás, erdélyi ravaszság. / Már látom a csukott ajk s nyitott szem hőseit...«” (8–9. old.)

A következő kézirat-idézet előtt le kell írnom azt, ami a Létünkben megjelent, hogy pontosan érthessük, miről is van szó:

„A [Forum] kiadó munkájával más értelemben sincs megalégedve Vajda. Azt írja: »...Podolszki József Mutatvány c. kéziratának további elfektetése erkölcsi kötelességnek számított ekkor.« Elsősorban: Podolszki kéziratát senki sem fektette el. A recenziója nem volt pozitív.” (110. old.)

Ezzel szemben a kéziratban a következő olvasható:

„A kiadó munkájával egyébként sincs megalégedve Vajda. Azt írja: »...Podolszki József Mutatvány c. kéziratának további elfektetése erkölcsi kötelességnek számított ekkor.« Elsősorban: Podolszki kéziratát senki sem fektette el. Én szerkesztettem, s habár a recenziója nem volt pozitív, mégis kiadásra ajánlottam, sajtó alá rendeztem, s annak rendje-módja szerint átadtam Bányai János főszerkesztőnek, hogy továbbítsa a műszaki szerkesztőnek. Bányai egy nap

behívatta Podolszkit, s az én jelenlétemben ezt mondta neki: »Amíg én vagyok a Forum főszerkesztője, ez a könyv nem fog megjelenni.« Elfektetésről tehát szó sem volt, a megjelenést Bányai főszerkesztő egyszerűen megtiltotta.” (11. old)

Vajda Gábor tévedése fatális! Podolszki könyvét nem elfektették, hanem egyszerűen **csak** betiltotta/ták az elvtárs(ak)!

A Létünk 103. oldalán a következő bekezdés olvasható:

„Nem tetszik Vajdának, hogy a Forum Könyvkiadó 1982-ben ismét regény pályázatot írt ki: »kénytelen (volt ehhez) folyamodni«? A Forum azért hirdetett regény pályázatot, hogy munkára, regényíráásra serkentse a szerzőket, nem pedig kényszerből.”

Az eredeti szövegben ez a bekezdés némileg hosszabb, és nem csak Tomának van meg a külön véleménye Végel László egykori (?) szokásáról, hanem e sorok írójának is, különösképp akkor, ha tudjuk, Végelnek néhány évvel ezelőtt maga a magyar belügyminiszter asszony személyesen adta át a magyar útlevelet, s minden bizonnyal a magyar állampolgársági bizonylatot is:

„Nem tetszik Vajdának, hogy a Forum Könyvkiadó 1982-ben ismét regény pályázatot írt ki, mégpedig »kénytelen (volt ehhez) folyamodni«. A Forum azért írt ki regény pályázatot, hogy munkára, regényíráásra serkentse a szerzőket, nem pedig holmi kényszerből. Nem akarok annak fejtegetésébe bocsátkozni, hogy miért nem Dudás Károly regénye kapta akkor az első díjat, erről beszéljenek az akkori bírálóbizottság tagjai, Végel regényéről, az Áttüntetésekről azonban meg kell mondanom, hogy gyengének tartom, s hogy Végelnek általában az volt a szokása, hogy műveit először szerbhorvát nyelven jelentette meg, s csak azután magyarul. Erről megvan a külön véleményem, de ezen a helyen ez mellékes.” (16. old.)

Mint ahogy a korábbiakban jeleztem, nem idéztem mindent, amit Bence Erika a Tomán-kéziratból kihagyott, de úgy gondolom, minden jelentős részt leírtam, amit a szerkesztő kihúzott, illetve van még néhány, véleményem szerint értelemmódosító, vagy jelentéstartalom-megváltoztató mondat, vagy szó, de azokra a későbbiek során térek ki.

Tomán könyvismertetője alapján véve kritikus hangvételű, még azt is megkockáztatnám: rosszindulatú. Ezt a rosszindulatot már a cím is jelzi: *Eszme- és irodalomtörténet: elfogultság és egyoldalúság*, amit csak fokoz a kéziratban meglevő *a neved*. Az első mondatban olvasható: „Óriási anyagot gyűjtött össze és **halmozott fel** (a kiemelés tőlem, B. J.) Vajda Gábor...” Aki a könyvet elolvasta, az méltán bizonyíthatja, Vajda nemcsak fölhalmozta ezt az óriási anyagot, hanem összerakta,

megszerkesztette. A rövid bevezető után az első fejezetet Tomán így indítja: „Vajda bizonyos szempontból **téves alapról indul** (a kiemelés tőlem, B. J.). Azt mondja ti. könyvének a 43. oldalán, hogy »A hatalom csak olyan vidéken fektet be, amelyet már nem fenyeget a visszacsatolás veszélye«. Tisztában kell lenni azonban azzal, hogy tájunkon 1944 óta nem »fenyeget a visszacsatolás veszélye«. Ugyanis amikor Vajda e művét írta, még nem történt meg Kosovo függetlenségének kikiáltása; ennek következményei a szerbiai politikai életben adnak feleletet Vajda tételére.” (95. old.)

Már ezt az első idézetet sem pontosan írja le Tomán, ugyanis Vajda könyvében ez olvasható: „A hatalom csak olyan vidéken fektet be, amelyet már **kismértékben sem** (a kiemelés tőlem, B. J.) fenyeget a visszacsatolás veszélye.” Nem nagy a különbség, de egy olyan író embernek, aki harminc évig volt a Forum Könyvkiadó szerkesztője, tudnia kellett volna, hogy idézni *csak pontosan, szépen...* Emellett nem igazán találunk magyarázatot arra, miért lenne Vajda kiindulási alapja téves. Még ha Tomán szerint 44 óta nem is »fenyeget a visszacsatolás veszélye«, ha szétnézünk Észak-Bácskában és a Bánságban, meg kell látnunk azt az infrastrukturális lemaradást, azt a züllést, amit az elmúlt hatvan év magával hozott. Az egykori tanyavilágot már csak az összedőlt épületek jelzik – vagy már azok sem, csupán néhány akácfa-kör, a falvakban a házak, az épületek lepusztultak, nagyon sok helyen még mindig nincs aszfaltozott út... És tessék megnézni az utakat Becskerekétől délre, a településeket, és azok épületeit, házait a Ferencsatornától délre – még hogy Vajdának ne lett volna igaza! Vagy: a súlyosabb betegeket miért kell Újvidékig, vagy akár Belgrádba szállítani az egész Észak-Bácskából, miért nincs mind a mai napig önálló magyar egyetem Szabadkán, hova lettek a színházak, a művelődési otthonok, a mozik, a fiatalok szórakozóhelyei a Bácskából és a Bánságból? Sajnos nincs már Tomán, aki választ adhatna ezekre a kérdésekre, és nem tudja azt sem megmagyarázni, mit jelenthet az idézet utolsó mondata: „Ugyanis amikor Vajda e művét írta, még nem történt meg Kosovo függetlenségének kikiáltása; ennek következményei a szerbiai politikai életben adnak feleletet Vajda tételére” – ugyanis én ezt nem tudom értelmezni.

Idézet a 98. oldalról: „Vajda helyenként felületesen és tévesen állít dolgokat. Az oktatási kérdésekkel kapcsolatban például a 204. oldalon azt írja: »A hetvenes évek végén sem képeznek kellő számú magyar pedagógust, tehát (!) – például Újvidéken, Nagybecskereken és Zomborban – csupán az általános tantárgyakat tanítják magyarul.« Mik azok

az »általános tantárgyak«? Nem ismerem a zombori és a nagybecskereki helyzetet, de az újvidékiről tudom, hogy itt minden tantárgyat magyarul oktattak, kivéve ha például nem akadt magyarul tudó pedagógus.” – Én sem ismerem a zombori és a nagybecskereki helyzetet, az újvidékit sem igazán, de minden bizonnyal mindenütt úgy volt, hogy minden tantárgyat magyarul tanítottak, **kivéve**, ha például nem akadt magyarul tudó pedagógus! És ez így van mind a mai napig, és már nem csak az említett városokban.

Tomán kritikájának VII. fejezetét így kezdi:

„Könyvének bevezetőjében Vajda megállapítja: »A Vajdaság autonóm státusáért cserébe a vajdasági magyar íróársadalom irányadóinak a lehető legnagyobb mértékben kellett függetleníteniük a jugoszláviai magyar irodalmat a magyarországitól.« A vajdasági magyar íróknak semmi közük nem volt a »Vajdaság autonóm státusá«-hoz, ami pedig a magyarországitól való függetlenedést illeti, ez csak részben igaz. Tény az, hogy a kommunista Magyarország irodalompolitikája szemben állt azzal, amit a vajdasági magyar írók csináltak. Nekünk létszükségletünk volt, és becsület kérdése, hogy ne vessük alá magunkat a magyarországi Rákosi–Révai–Kádár–Aczél-féle irodalompolitikának, hanem a magunk független útján járjunk. Ez nem jelentette, persze, a magyar irodalom egyetemességével való szakítást is, csak a kommunista irodalompolitikától való távolságtartást.” (105. old.)

A vajdasági magyar íróknak talán mégis lehetett némi közük a Vajdaság autonóm státusához, hiszen jó néhányan közülük magas szinten politizáltak, a Kommunista Pártban, majd a Szövetségben vezető tisztségeket töltöttek be (Bányai, Bosnyák, Gobby Fehér, Deák, Fehér Kálmán, Major, Szeli, hogy csak néhányat említsek közülük), s ezért elnyerték méltó jutalmukat: igazgatói, vezérigazgatói, tanszékvezetői, szerkesztői, főszerkesztői, mi több: nagyköveti állásokat. Természetesen Vajdának itt is igaza van, az íróársadalom irányadói a lehető legnagyobb mértékben függetlenítték magukat a magyarországi irodalomtól. Nemcsak lenézték az ottani irodalmat, írókat, hanem jól ismert a mind a mai napig „érvényes” Tolnai-féle (és nem csak irodalmi) tézis, miszerint: a vajdasági magyar költőket az különbözteti meg a magyarországiaktól, hogy nekik van tengerük, amazoknak meg nincs, – még akkor is, ha az a tenger, az Azúr-Adria ma már három, Szerbiától, s benne a Vajdaságtól független ország partjait mossa. Minden bizonnyal tény az is, hogy nekik (Tománéknak) **létszükségletük** volt, hogy ne vessék alá magukat a magyarországi irodalompolitikának (nem mintha a

magyarországi irodalompolitika bármilyen módon befolyásolhatta volna a jugoszláviait), de hol volt már akkor, 1972 és 1989 között, Rákosi-Róth (a Szovjetunióban sem, mivel 1971-ben meghalt), vagy Révai-Lederer, aki meg 1959-ben távozott az evilági létből elvtársai mellé a pokol egyik legmélyebb bugyrába. Az viszont enyhén megmosolyogtató állítás, miszerint azzal, hogy Tománék, aki 1961-től 1991-ig az újvidéki Forum Könyvkiadó szerkesztője volt, azzal, hogy nem vetették alá magukat a Kádár–Aczél-féle irodalompolitikának, a maguk független útján jártak volna, s a kommunista irodalompolitikától távolságot tartottak volna. Ezt maga Tomán is megerősíti a 109. oldalon:

„Deák Ferencsel kapcsolatban két képtelenséget találunk Vajda könyvében. Az egyik: »Deák Ferenc, aki már 1971-ben testi kényszerhelyzetben volt kénytelen engedni az erőszaknak, válaszol Bordásnak...« Mi az, hogy »testi kényszerhelyzet«? Meg volt kötözve? S ezért válaszolt Bordásnak? A másik képtelenség: szerinte Deákot azért nevezték ki guineai nagykövetté, mert »távol akarták tartani a közönségtől, s így csökkenteni az alkotókedvét, az igazságkeresés államilag megszabott határai átlépésének kísértését«. Mesebeszéd. **Deák az akkori rendszernek hű, megbízható embere volt, s kitüntették azzal, hogy az akkori Jugoszlávia guineai nagykövetévé nevezték ki** (a kiemelés tőlem, B. J.). Kítől akarták távol tartani Balla Lászlót, Varga Ladislavot, Fehér Kálmánt, Kovács András, akiket a szocialista Jugoszlávia szintén nagykövetnek küldött külföldre?» – Igen, jártak a maguk független, el nem kötelezett, jugoszláv kommunista irodalompolitika útját!

Tomán külön fejezetet szentel Vajda nyelvhasználatának (X. fejezet, 115. old.): „Nem kerülhető meg, hogy beszéljek Vajda nyelvhasználatáról. Általában véve megfelel az értekező nyelv kritériumainak, de észrevehető, hogy a nyelvhelyesség nem erős oldala.”

Tomán mentségére legyen mondva, az eredeti szövegben az első mondat így hangzik: „Nem mulaszthatom el, hogy ebben az átfogó írásban **ne** (kiemelés tőlem, B. J.) beszéljek Vajda nyelvhasználatáról...” (36-37. old.). Minden bizonnyal tíznél több nyelvhelyességi hiba is van Vajda kötetében – Tomán ennyit sorol föl – de egy 450 oldalas műben ez nem is olyan rossz arány – mondhatnánk, különösen akkor, ha Tomán 40 oldalas kéziratában laikusként a következőkre bukkantam: „Tény, hogy a Hungarológiai Intézet, illetve a Magyar Tanszék **egész** (a kiemelés tőlem, B. J.) Láncz Irén megválasztásáig kommunista kezekben volt. (7. old.) „...amit a vajdasági magyar írók **csináltak**.” (19. old.);

„Vajda sorra veszi a vajdasági magyar írókat, s mindegyikről van egy-két **közvetlen** szava.” (21. old.), a Létünkben: „egy-két **esetlen** szava” (106. old.). Nyilván **keresetlen szó**-ra gondolt Tomán és a szerkesztő is. „Az pedig közönséges **ráfogás** Vajda részéről, hogy »politikus szerkesztők« foglalkoztak a Gogoland kiadásával, s nem vállalták.” (22. old.). A Létünkben: „Az pedig közönséges **kitaláció** Vajda részéről...” (107. old.). Az utolsó tagmondat mind a kéziratban, mind a nyomtatott változatban, azt hiszem, hogy némi kívánnivalót maga után, éppen úgy, mint a következő: „Mint a Forum szerkesztője többször beszélgettem Herceggel ennek a regénynek a kiadásáról, de ő sohasem sürgette.” (22. old.) Ez a mondat nyomtatásban már meg sem jelent. „Vajda itt Révaiék szocrealista igényeit helyesli. **Szinte nem akarom elhinni**.” (27. old.) „Vajda Podolszkinak ezt az álláspontját is arra használja fel, hogy az állítólagos »újvidéki magyar csúcserőtelmeség«-en **csípjen egyet**. (36. old.) – Talán inkább: **rúgjon**, vagy **vágjon**, a Létünk szerint: „...az állítólagos »újvidéki magyar csúcserőtelmeség«-et **bírálja**.” (114. old.). „Mivel Vajda – saját **elszánásából** – távozott Újvidékről, **szembehelyezkedik** vele.” (36. old.). Létünk: „Mivel Vajda – **saját akaratából** – távozott Újvidékről, **szembehelyezkedik** vele.” (115. old.). Bizonyára még lehetne hibákat találni, mint ahogy mindannyiunk írásában lehet, de nem ez a célom, viszont azt visszatetszőnek találom, hogy Szerbhorváth György után, akinél legalább ennyi magyartalanságot lehetne találni, (lásd: Regio, Bp. 2008. 1 sz.) Tomán is kétségbe vonja Vajda helyesírási készségét.

Kritikájának utolsó fejezetét Tomán ezzel kezdi: „Vajda könyvének alcíme: *A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete 1972–1989*. Igen, eszme- és irodalomtörténet sok [**hasznos** – a jelző csak a kéziratban szerepel B. J.] adattal, ténnyel, véleménnyel, de túlzással, melléfogással is. Lényegében pamflet, leszámolás (à la Krleža) vélt, vagy valós ellenfeleivel. Ha az eszme- és irodalomtörténetek sorában kellene elhelyezni, nehéz lenne. Ehhez fogható ellen-eszme- és irodalomtörténet valószínűleg nincs is a magyar irodalomtörténet-írásban.” (116. old.)

Jó lett volna tudni, ezek szerint Vajda könyve eszme- és irodalomtörténet-e vagy sem? Tomán véleményezéséből ez nem derül, derülhet ki.

„Vajdának nincs szilárd esztétikai nézete sem. Főleg ellentmond másoknak, nagyrészt azokkal foglalkozik, akiket ellenségének tekint. Ezért könyvét inkább bosszúállásnak tarthatjuk, mint hiteles irodalmi műnek.” (116. old.)

A mintegy 40 oldalas Tomán-kritikából nem derül ki, Vajdának miért nincs szilárd esztétikai nézete (egyebek

mellett), és miért nem tarthatjuk könyvét hiteles irodalmi műnek. Véleményem szerint Vajda művében következetesen végig hű marad önnön esztétikájához és etikájához, amivel lehet vitatkozni, egyet nem érteni vele, de következtelenséget felróni nem.

És végül Tomán utólagos megjegyzése:

„Nem hagyhatom említés nélkül, amit Vajda könyvének 141. oldalán állít *Források és partok* c., 1983-ban megjelent könyvéről. Annak a könyvnek e sorok szerzője volt a szerkesztője. Vajda a következőket állítja. »...eredetileg még két magyar íróról is volt benne tanulmány, amelyeket a cenzúra [utólag – Az időhatározó szó benne van az eredeti Vajda-szövegben, Tomán itt is pontatlanul idézett. B. J.] kiutasított a kötetből.« Emlékszem a kézirat sorsára, recenzensei is voltak, [jómagam szerkesztettem – Ez csak a kéziratban szerepel, a 39. oldalon, B. J.] semmiféle cenzúra nem volt, amely »kiutasított« volna két írást a kötetből. Arról volt szó, hogy két írás nem ütötte meg a kézirat többi darabjának a színvonalát, s ezért ajánlottam Vajdának kihagyásukat. Ő ezt el is fogadta. [Ez történt, nem cenzúrázás vagy kiutasítás. – Ez, az utolsó mondat szintén csupán a kéziratban olvasható, a 39. oldalon. B. J.]” (116. old.)

A pontosság, és talán az igazság kedvéért ide kívánczok Vajda könyvéből nemcsak a Tomán által idézett tagmondat, hanem az egész mondat úgy, ahogy az a kötetben olvasható:

„Vajda Gábor *Források és partok* c. írásgyűjteményének (1983) a szerkesztő által tévedésből kijavítatlanul hagyott jegyzetanyagából kitűnik: eredetileg még két magyar íróról is volt benne tanulmány, amelyeket a cenzúra utólag kiutasított a kötetből.” (Vajda: *Az autonómia illúziója*, 141. old.) – Tomán nem kérdőjelezi meg a „tévedésből kijavítatlanul hagyott jegyzetanyag” valóságát, hanem egyszerűen elhagyja, úgy, mint a már idézett „utólag” határozószót. Ahelyett az írárok színvonaláról beszél, vagyis: nem cenzúra, hanem színvonalatlanság.

Írásom vége felé felötlik bennem a gondolat: milyen jót nevezhetnek rajtunk most azok, akik mind Tomán, mind Vajda halálakor örvendeztek – szem- és fültanútól tudom, voltak ilyenek, legalább is Vajdát illetően. Mindazoknak bizonyára örömet szereztem, akik a *másik* oldalon állnak, de tudniuk kell: örömük talmi, mert én nem Tomán ellen, hanem Vajdáért szóltam.

Bevezető sorok Tomán László szamizdat kiadványaihoz és egy körleveléhez

A Híd 1993. május–júniusi számában fölvettem azt a gondolatot, hogy a kommunista időszak és értékrendszer elmúltával szükséges lenne átértékelni a jugoszláviai magyar irodalmat, „mert a jugoszláviai magyar irodalomnak ... vannak meg nem jelentetett, csak az asztalfióknak vagy esetleg egy-két megbízható jó barátoknak írt alkotásai, amelyek ismeretében irodalmunk megítélése esetleg módosulhat. De nem csak az eddig közre nem adott művek változtathatnak a jugoszláviai magyar irodalom értékrendszerén, hanem azok a szemléleti változások is, amelyek a politikai, a társadalmi és a gazdasági átalakulások folytán e tájon az utóbbi két-három év folyamán kialakultak. ... Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egy 40–50 éves kommunista diktatúra legalább indirekt módon egyes alkotókat ünneplésre vagy elhallgatásra ítéltetve ki ne emeljen, vagy agyon ne hallgasson”. Ezt számtalan adattal, de főleg Fehér Ferenc kiadatlan verseivel indokoltam, és azokkal a szamizdat kiadványokkal, amelyekre Tomán László hívta fel a figyelmemet. Mert a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején bizonyíthatóan létezett egy jelentős számú jugoszláviai magyar szamizdat kiadvány és irodalom, amelynek feldolgozása még a jövő kutatóira vár. Tománt számtalanszor biztattam, hogy az Aracs számára írja meg az ezzel kapcsolatos emlékeit, de mindig azzal hátrította el ezt a fölkerést, hogy még nem jött el ennek az ideje. Nem kétséges, hogy a jugoszláviai magyar irodalom mindig kényszerpályán mozgott. Irányvonalát, szemléletmódját és értékrendszerét a szerb nacionalista és a kommunista hatalom határozta meg azok által a pozícionált magyar értelmiségiek által, akik minden hatalmat

készek voltak kiszolgálni. (Ezért maradhettek minden rendszerben a „magyar” intézmények élén). Tomán félelme indokolhatóan innen ered. Az évek során ugyanis annyi támadásnak, mellőzésnek, bírálatnak volt kitéve, hogy ennyi óvatosság a részéről teljesen érthető volt.

Szerencsére Tomán mégis papírra vetette ezeket az emlékeket, és ha az életében nem is volt hajlandó közlésre adni, az irattárában megmaradt, mint annyi más közöletlen írás, amelyeket a gondos és szerető élettárs rendszerez. Emlékét felidézve, és munkálkodását nagyra értékelve most a szamizdat kiadványait összegező írását adjuk közre.

Elolvása után érthető lesz, hogy a mostanára némileg „kifakult vörös sajtópolitika” miatt nem volt hajlandó az állítólagos rendszerváltás után sem megjelentetni az írásban említett Tomán-kritikát. Számunkra az is nagy veszteséget jelent, hogy a szamizdat kiadványok írásai nem maradtak fenn. A felsorolt címek alapján ugyanis biztos, hogy más értékrendszer szemszögéből tekinthetnénk át a délvidéki magyar irodalmat. Sajnálatos az is, hogy Tomán a visszaemlékezésében nem említette, hogy kik voltak a munkatársai, illetve azok az eszmetársai, akik olvasták és kézzől kézre adták a kiadványokat. Mert feltételezhető, hogy a hasonló elveket valló barátok, értelmiségiek ugyanilyen szellemiségű műveket alkottak, amelyek mind a mai napig a szekrények, asztalfiókok mélyén várják, hogy az utókor felfedezze. Mindez azt bizonyítja, hogy az ilyen jellegű kutatások a továbbiakban is szükségesek lesznek, mert az új dokumentumok, tények ismeretében lesz részrehajlás nélkül értékelhető a délvidéki magyar irodalom.

Szamizdat kiadványaim rövid története

1947–1992

Barátaimmal 1946-ban szükségét láttuk, hogy nézeteinket papírra vessük, s mivel közülünk sokan írtak prózát vagy verset, voltak közöttünk tehetséges rajzolók, elhatároztuk, hogy folyóiratot indítunk, hisz írásainkat, melyek ellentétben álltak a rendszerrel, ki se nyomtatták volna, egyébként sem kívántunk szerepelni az akkori sajtóban és irodalomban.

Így született meg 1947 elején a Március című folyóirat. Egy példányban jelent meg, Continental írógépen készítettem, egy rajzolónk rajzolta meg minden számnak a fejlécét, néha az egész fedőlapot is. Terjedelme mindig a beérkezett kéziratoktól függött. Füzet formátumban, karton fedőlappal, fűzve jelent meg. Rendszerint volt egy irodalmi vagy politikai jellegű vezércikk (néha vers helyettesítette), tartalma főleg versekből állt, de néha volt széppróza is; politikai vagy irodalmi esszék, képzőművészeti cikkek, könyvkritika, szemlerovat színházról, kiállításokról, filmről egészítették ki tartalmát. Minden számban közöltünk egy-egy írást az akkori magyar lapokból vagy folyóiratokból. A szerkesztést néhány hónap múlva átadtam egy munkatársunknak, neki is kellett volna gépelnie, de egy szám sem készült el, mert az illető, ígérete ellenére, nem tudott írógéphez jutni. A cserére azért került sor, mert közben (áprilisban) szatirikus folyóiratot indítottunk Áprilius címmel, melyet egy barátunk szerkesztett és rajzolt, én gépeltem, s a szövegeket is főleg én írtam. Karikatúrák is voltak benne. Ebből csak egy szám jelent meg. Megindítottunk a Március Könyvek sorozatot, melyet én szerkesztettem és gépeltem.

Először megjelentettük: az amerikai katonák esszépályázatának Why I Fight című díjnyertes írását magyar fordításban, utána pedig Szenteleky címmel egy válogatást Szenteleky írásaiból az én bevezetőmmel.

Pótlendő a Márciust – melyből 5-6 szám jelent meg, s nem volt rá kilátás, hogy újra elinduljon –, egy négyoldalas géppel írt lapot indítottam Utunk címmel, néhány példányban (amennyit a kis gép elbírt), A/4-es formában. Meg kell jegyezmem, hogy a Március, az Áprilius és a Március Könyvek két füzete körbejárt barátaink és munkatársaink között, az Utunkat kiosztottuk, s mindenki továbbadta a maga példányát.

Az Utunk nem volt irodalmi jellegű, mint a Március, hanem csupán politikával, társadalmi kérdésekkel foglalkozott. Ebből a lapból csak 2-3 szám jelent meg.

1948. június 19-én lakásunkban a rendőrség házkutatást rendezett (a jegyzőkönyv birtokomban van), szüleimet feljelentették (ők sejtették, ki), hogy a partizánok által Belgrádban kivégzett apai nagybátyám ékszereit rejtegetjük. A rendőrség meg is találta az ékszereket (egyenesen a rejtékhelyhez mentek), de lefoglalták nagybátyám feleségének (aki szerb nemzetiségű, foglalkozása színésznő volt) cirill betűs írógépét is. Elvitték a mi írógépünket is, melyen a folyóiratokat (és írásaimat) gépeltem. Szüleim később tanúkkal bizonyították, hogy az írógép az övük, nagynéném pedig, hogy mind az ékszer, mind a cirill betűs írógép az ő tulajdona, nem a kivégzett férjéé, így mindent visszakaptunk. Csodával határos, hogy aznap, amikor a házkutatás volt, én nem tartózkodtam otthon, s szokásom szerint elvittem annak a szekrénynek a kulcsát, ahol én a Márciust és a többi dolgunkat, na meg az én verseimet, valamint egy barátom szüleinek ékszerét tartottam (tőlük elkobozták vagyonukat, államosították vállalatukat, s attól féltek, hogy ékszerüket is elveszik, ezért hozzánk hozták, s én – szüleim tudta nélkül – szekrényemben rejtettem el). Szerencsére a rendőrök nem követelték az én szekrényem kinyitását, nem is törték fel (a szekrénykulcs állandóan nálam volt), valószínűleg meg voltak elégedve zsákmányukkal, így nem találták meg a valóban kompromittáló dolgokat. Ha megtalálják, se szüleim, se én nem ússzuk meg szárazon.

Ekkor megszüntettük a lapokat, s egy este barátaimmal kertünkben gödröt ástunk, folyóiratainkat, a Március Könyvek füzeteit, verseimet, levelezésemet (többek között Illyés Gyula, a Válasz című folyóirat szerkesztőségének leveleit), egyik barátom verseit egy nagy bádogdobozba téve, nagyanyám egy párnahuzatába csomagolva, elástuk. Ez az időszak egyébként is veszélyes volt, mert kitört a Szovjetunió és Jugoszlávia, illetve az SZK(b)P és a JKP közötti viszály, s a rendőrség mind élesebb harcot folytatott az ország és a KP ellenségei ellen. Sok magyar értelmiségi került akkor börtönbe, büntetőtáborba.

írói becsület és lelkiismeret kérdéséhez, Napirenden (rövid írások rovata). A júliusi szám 12 oldalas volt. Tartalma: A leigázott európai nemzetek munkásosztálya a bolsevizmus elleni harc élén, Egy gazdaságfilozófia téves útjai, Francia válság, olasz válság – európai válság, Politikai pletyka, Napirenden (rovat) Ez a szám – mely egyúttal az utolsó volt, állásba kerültem, nem értem rá többé lapot csinálni – Társadalmi és világnézeti folyóirat alcímmel jelent meg, s volt egy kis alakú melléklete, mely a Mégis címet viselte, alcíme pedig: A Vélemény irodalmi és művészeti melléklete. Tartalma: Könyv és kenyér, A füttyös fiú versei (Fehér Ferenc könyvéről), Vigyázó (időszerű széljegyzetek). Ezt a lapot is én írtam, gépeltem, én rajzoltam a fejléceit (minden számé más volt). Egy példányban jelent meg, kézről kézre járt.

Amikor 1992-ben visszavonultam a közírástól, Kézirat Gyanánt címmel gépelt lapot adtam ki 4–5 példányban. Barátaimnak küldtem szét. (Néhány közvetlenül érintett embernek is eljuttattam.) Időszerű problémákkal foglalkoztam. Minden szám egy-egy írást tartalmazott. 1992. szeptember 21-én jelent meg először, december 3-án utoljára. Akkor írni kezdtem a Naplóban, s fölöslegesnek tartottam a közlésnek ezt a formáját. Összesen 20 szám jelent meg, mindig egy lapon, tehát két oldalon.

[Sajnos hamarosan a Napló újság is megszűnt, amibe a főszerkesztő, Keszég Károly belehalt, de Tomán se bírta a hallgatást, a szellemi inaktivitást, ezért azokat az írásait, amelyeket az állítólagos „szabad, cenzúra nélküli sajtó” nem volt hajlandó megjelentetni, Körlevél címen sokszorosította, és barátainak, eszmetársainak szétküldte. Az Aracs 2008. évi augusztusi számában Tománra emlékezve néhány körlevelét már közreadtuk. Most egy újabb előkerülésével ezt is közöljük, mert bebizonyosodik, hogy a kommunista értékrendszer és szemléletmód mind a mai napig jelen van a délvidéki (bocsánat), a jugoszláviai, szerbiai?, vajdasági? magyar irodalomban. (Mivel ahogyan Németh István írja: „az irodalmunk nevét is meg kell változtatni... ,mert sokneveltségünk közepette elvesztettük igazi nevünket... »délvidéki magyarság«). A délvidéki magyar kultúrpolitikát ugyanis még mindig azok irányítják, akik a nacionál-kommunizmus időszakában is ezt tették, meggátolva a demokratikus eszmék szabad kibontakozását. G. J. megj.] Ime a

Körlevél

„A vezető vajdasági magyar lapok az utóbbi időben – minden megokolás nélkül – nem közlik írásaimat, ezért kénytelen vagyok körlevél útján közölni a nyilvánossággal nézeteimet, véleményemet, állásfoglalásomat.

A Magyar Szó Kilátójának recenzense a lap 1998. aug. 8-i számában dicshimnusz zeng Bosnyák István Kis magyar balkáni krónikájáról. A dicshimnusz oka azonban nem is annyira Bosnyák művének nagyszerűsége, időszerűsége, hanem a szerző állásfoglalása, állítólagos következetessége, ahogy maga írta: „kommunista gerincessége”.

Megtudjuk a recenzióból, hogy Bosnyák „ezzel a gyűjteménnyel tesz tanúbizonyságot” arról, hogy vállalta és vállalja „a fordulatokban gazdag kornak minden szakaszát”. Mégpedig oly módon, hogy – mint Bosnyák mondja – „fél lábbal mindig és mindenütt disszidens” volt.

Miben nyilatkozott, miben nyilatkozik meg ennek a fél disszidensnek az időszerűsége, bátorsága, kivételessége, példamutatása? Ő azok közé tartozik – mint bizonyára a recenzens is –, akik „azok maradtak, akik – a pártban vagy rajta kívül – a 'titoizmus' idején voltak”. Negyvennégyel, internálótáborokkal, bajusztépéssel, Goli otokkal, Požarevaccal, Mitrovicával, kisajátításokkal, UDB-val, kirakatperekkel együtt. (De csak fél lábbal.) És ezért – állítja tovább a recenzens – arról a korról „napjainkban... jót vagy rosszat igazán csak nekünk van jogunk mondani, akiket – mint Bosnyák – legalább egyszer kizártak a pártból, majd visszavettek”. Igazi bolsevik gondolkodás! De hogy miért és milyen áron vették vissza, arról hallgat a recenzens. Bolsevik konspiráció!

Olvassuk azonban tovább: „Kizártak annak bizonyítékaként, hogy nem voltak engedelmes végrehajtók, sem – a pártban vagy rajta kívül – csendben meghúzódók. És visszavettek annak bizonyítékaként, hogy ugyanazok maradtak, akik tudatosan (olvasd: karrierizmusból) beléptek a pártba”, aztán mint rosszfiúkat kizárták őket, de ők bűnbánatot tartottak, hamut szórtak a fejükre, s el is nyerték a bűnbocsánatot, visszavették őket pártjukba.

Szóval ők érdemlik meg a „nagy megbecsülést”, s nem azok, akik megjárta Tito börtöneit, akiket összeverték a recenzens és a szerző bőrkabátos elvtársai, akiket kirúgtak állásukból vagy akár „csendben meghúzódtak”, mert nem akartak részesei lenni a proletariátus megvalósításának.

Érdemes azonban a szerző szavait idézni, már csak azért is, mert azok nagyon tetszettek a recenzensnek (hiába, találkoztak az „eszmebarikádok”-on): „marxizmust, kommunistaságot (!), kommunista-értelmiségi gerincességet én nem holmi (!) provinciális ponyvakirályoktól (?) tanultam, hanem Kun Béla katonájától” (olvasd: Sinkó Ervintől). Nem tudom, akarattal-e, de itt leleplezte magát a szerző: marxistaságát, „kommunistaság”-át, kommunista-értelmiségi gerincességet, s azt, hogy a

magyar történelem egyik legsötétebb alakja, Kun Béla „katonájá”-nak a tanítványa. Ami valójában a lehető legrosszabb ajánlólevél. Persze azok, akik ma is ugyanazok maradtak, akik voltak – ez az a bizonyos kommunista-értelmiségi gerincesség, melyet én inkább megátalkodottságnak neveznék –, ezt helyeslik, sőt ünneplik. Sajnos, túl nagy a szerepük, túl nagy a befolyásuk a mai vajdasági magyar közéletben.

Bosnyák írásai – így a recenzens – azt a „kort tükrözik”, amikor az eurokommunizmus született (de gyorsan meg is halt), s „az európai baloldal győzelme előkészítésének kora is” volt. A recenzensnek ez után a megállapítása után alulírott kétségek között marad, ti. az a benyomása, hogy az „európai baloldal” inkább vereséget szenvedett, mint győzelmet aratott, legutóbb Magyarországon is, azok az európai szocialista vagy szociáldemokrata pártok pedig, melyek hatalmon vannak, egyáltalán nem számítanak kommunista értelemben vett baloldalnak. Hogy ebben a mai Jugoszláviában mi a helyzet, más lapra tartozik. A recenzens persze úgy is vélheti, hogy a radikálisokkal szövethető szocialisták és a magukat baloldalnak nevezők (JB) valóban baloldaliak. A gyakorlat azonban mást mutat. Alulírott véleménye szerint a baloldal fogalmával összeegyeztethetetlen az a szociális és gazdasági helyzet, amely ma a JSZK-ban uralkodik, az etnikai tisztogatás, melynek szemtanúi voltunk és vagyunk, meg az a nemzeti kizárólagosság, az államhatárok nemzeti alapon való kiterjesztése, ami a legutóbbi (és a most folyó) itteni háború célja.

Van a recenzensnek még egy megállapítása, mely nagyon is alkalmas, hogy írásom csattanójához felhasználjam.

Azt mondja ui. a Kis magyar balkáni krónika szerzőjéről, hogy a „Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság egyik alapítója és elnöke”. Igaz. Sőt másodsor is elnöke. Mindannak ismeretében, amit az előbbieken mondtunk, meg amit ezen kívül is tudunk, megkérdezhetjük: a JMMT-nek olyan elnökre van szüksége, aki Kun Béla katonájától tanulta a marxizmust, kommunistaságot, kommunista-értelmiségi gerincességet, olyan elnökre, aki a maga főszerkesztése alatt álló kiadóval (és, sajnos, általam nagyra becsült munkatársak segítségével) adatja ki a maga műveit (ha jól számoltam, már az ötödiket)? S ezúttal is arcképével és gazdag életrajzával zárva le a kiadványt.

Hogy ne maradjon magyarázat nélkül ennek a nagyszerű műnek, ennek a kis magyar balkáni krónikának (de miért magyar, ha balkáni, és miért balkáni, ha magyar?) a megjelenése – címe kétségtelenül Esterházy ismert regényének (vajdasági viszonylatban már második) parafrázisa –, tudnunk kell, hogy kiadását a Magyar Köztársaság határon túli magyar könyvkiadását támogató kuratórium tette lehetővé. Akkor, amikor Magyarországon még az MSZP volt hatalmon.”

Tomán László

Újvidék, 1998. VIII. 13.

Szőrén ülte meg kíváncsiságát

*a fonyódi mocsári máriának
kiállítására megnyitójára*

mikor megismertem fénymásolóval
nagyítgatta szőrös fonalai
kigyózását a szálak pászmájába
leomló fürtös erdejébe veszve
az egymásba fonódások gubancok
szétcsúszások látványával eltelve
kíváncsiságát szőrén ülte meg
A FÉNYMÁSOLÁS NÉPMŰVÉSZET – állt
kaposvári katalógusunkban
melynek műmellékletei vidékünk
első fénymásolóinak sötétben
csillogó negatívjait idézték
talán zeneiskoláink szerezték
be az első fénymásolókat

kották
feszülő szálakra csomósodott
hangjegyek zászlócskáit lobogtatva
érkezhet mint fonás közben az ének
a BÁTYA BÁTYA MELY AZ ÚT – hová is? –
hát természetesen – BECSKEREKÉRE
a tépésre előkészített pompás
puhaság

a hosszú fonatok és
tekergések szépen fölnagyított
ritmusától följajzottan akarta
azt hogy köze

minél több köze legyen
az anyaghoz a tapintható múlthoz
a szövőszék nélküli vándorláshoz
az esőtől hótól védő felszőrök
a hideggel dacoló pehelyszőrök
a szőrökben kiteljesedő világ
anyagához az elvesztett szőrünket
állati szőrökkel pótló anyaghoz
a szétrágott fűszálak szikrázó
emlékétől kipikkelyesedett
gyapjúsálakhoz a belőlük gyúrt
tömörített nemezhez melyben egyként
létezik az mi külön-külön is
létezhetne

följajzottan akarta
azt hogy minél több köze legyen a
birkák jámborságát védő gyapjúhoz
a lenyírt föllazított farkasolt

elegyengetett szegrózsával fésült
kártolt gyapjúhoz az egymásba gyúrt
tömörített gyapjúsálakhoz ó
a legősibb ruhák lábbelik és
fejfedők anyagához sátraint
egykori és szent anyagához melynek
közelségétől elviselhetőbb
e méltóságát vesztett vacogás

csontsárga alapon fekete szürke
a fölnagyított fonatok csipkés
egymást

átjáró

ornamentikája
összetapadt hullámzással mutatja
föl az egymásba ívelődő szálak
oly izgalmas közelségét a tűzben
már göbösödve olvadó gyapjú
szerkezetét a maguknak hazát
kirágó molyok meleg anyagát a
levendula liláskék hátterével
a Nagy Falon túli Nemezország
őshazás jurtaink nomád anyagát
a rabszolgák szabadságát jelző
nemezűvegek anyagát

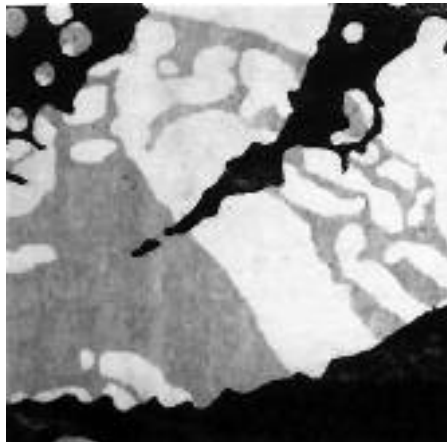
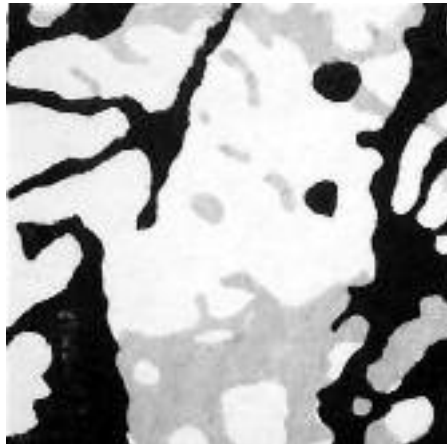
a bodza
lilájával a fagyal bús kékjével
a kökény vörösével a rekettye
dohánysárgájával a rezeda
olajzöldjével a dió barnájával,
a cserszömörce csalfa sárgájával
a csalán zöldjével a szurokfű
sötét barnájával feketéjével
ködbe vesző világok anyagát,
a honfoglalás remek anyagát
ma mikor a kézírás haláltáncát
járja

lassan rajzolásnak számít

a nők az anyák ismerik oly jól
legjobban a pihezszőrök erejét
ők hajolnak közelebb a szőrökben
végződő világ gubancaihoz
a nők az anyák tudják a legjobban

mennyi simogatásból puhaságból áll
 a keménység ők tudják a legjobban
 leggyöngébbeknek látszó szálainkból
 mi állhat össze gyúrásuk nyomán
 magzat-korunk átmenetileg szőrös
 beszőrösödött emlékeit érző
 a szálakat nemezzé egyesítő
 a haj a köröm a pata a toll
 a lobogás a megkapaszkodás
 a vágatás a szárnyalás keratin

tartalmú szaruképződményeivel
 a legkitartóbban ellenálló
 vázfehérjék évezredek is
 átívelő szívósságával nőink
 anyáink tudják tisztított gyapjúzsír
 lanolin-illatukkal elhíttetni
 a játék kifeszített bőrein
 föléledő ritmussal kidobolni
 azt hogy nincs még teljesen veszve minden

Ókanizsai jegyzetek

Horgos komonistái

Vörös csillagos II. világháborús emlékmű Horgos főterén. Rajt a szöveg (nem éppen ép magyarsággal): „Örök megemlékezésül a népfelszabadító harcban elesett elvtársaknak Horgos területéről 1941–1944. Mirković Jovan, Petrović Živko, ERDELJI NANDOR, Stefanov Slavko, KALMAR JOŽEF, Knežević Mileva, Krajić Živorad, HEGEDIŠ JOŽEF, Rus Milan, TILINKO LASLO, Morac Ljubomir”.

Az évszámra nem emlékszem pontosan, lehet, hogy a vége 1945. (Azaz: pontatlan az útszéli jegyzetünk.)

Partizánok voltak, útonálló? Köztük »magyarok«, akik az ellen fogtak fegyvert (?) – álltak bandába –, hogy Magyarországé legyen az, ami Magyarországé?... Ki tudja.

Van, aki emlékszik. Eszerint:

– Az effélék komonisták voltak! Ahogy Erdélyben, a Délvidéken, Szerbiában Jugoszláviában is szinte csak magyarokból állt a »komonista párt«...

Szegény emberek, akiket könnyű volt elámítani.

Az egyik csóró a nyilasoktól, a másik a komonistáktól várta fölemelését.

Megkaptuk.

Akár odahaza, csanádvármegyei Kisiratoson is: először a gazdák, másodjára a szegények árulták el a falunyi közösséget! A gazdák hangadói, a szegények közül is a vadabbak. Trianonban Magyarországnak ítélték (volna) Kisiratosot, ám a gazdák földje jórészt az Arad megyei szomszéd, Kürtös nagyközség Kutas nevű határrészében feküdt. A föld miatt kérték át a gazdák a falut Romániába, mondván, úgysem tart ez az egész sokáig!... A szegények vérmesebbjei (akik '18 után '44-ben is kifosztották a zsidó boltost, a zsidó s miegyéb földbirtok-bérlőt) 1945 után nekiálltak kifosztani a náluk tehetősebbeket, a gazdákat...

Úgy állunk, ahogy.

Megkaptuk a magunkét.

Megérdemeljük?

Ez jár nekünk?

A cigányzene: magyar zene

Mondottuk volt: a magyaron kívül nincs még egy nemzet, amelynek értelmisége leköpné a saját városi népies műzenéjét.

– Cigányzene lesz? – fintorognak reggel óta a barátaink.

Szinte mind.

Cigányzene, kell ez nekünk?

Neked.

Nekik.

– Neked tetszik? – értetlenkedik a jó barát.

Hogy tetszhet.

Bartók mondotta volt (1931-ben) a magyar népies műzene művelőiről, a cigányzenészekről: „...tartsák meg még jó sokáig helyüket minden jazz és sramliostrom ellenében...” a magyar könnyűzenében.

Magyar, könnyűzene... Hogy lenne a cigányzene?

Arról nem szólván, hogy a cigánybanda, mint a parasztsbanda is, hol népzene, hol műzenét játszik... Ahogy a jazzmuzikus amerikai és afrikai (majdnem) népzene is, a sramlizenekear szinte sváb folkmuzikot.

Majdnem, majdhogynem.

Pláne!

A magyar értelmiségi élfiai s élleányok tettek róla, ha a jazz és a sramli éljen (Magyarhonban is, sőt, itt tán még inkább, mint őshazájukban), a cigányzene ellenben vesszen.

Vesszen!

Ha nyakon vágod, rögvest lerészegez.

– Nem ittál te túlon túl sokat?

Másképp hogy történhetne ilyen.

Az ókanizsai banda is: hol népdallal, hol magyar nótával kedveskedik.

Való, előbb szinte csak nóta. Népdal alig. Aztán hogy bele-belekezdünk, szép régi népdalokra gyűjtünk, azt kísérik, alkalmazkodnak hozzánk! A végén már csak elvéve egy-egy magyar nóta. Hogy legvégül letegyék a vonót; érzik, elvagyunk már magunkban is. De... hozzájárultak a jó hangulathoz!

A miénkhez... Mert a jazzfiak s jassz-leányok (ellenben) időközben (dzsessz-)kerekét oldottak.

Zavarja őket – eszerint – nemcsak a magyar nóta, a magyar népdal is.

Minden, mi magyar?

Ez lenne a baj?

Nem a cigány.

Hogy félrevezetik az embert!

Jasszosan könnyedén a félhomályban.

...Adna a bajor a sramlit kigúnyoló pofájára!

A déli jenki (mit ne mondjak, Új-Orleánban!) a jasszon élcelődőnek.

Mert minden népies városi műzene lehet finom, kellemes, fülbemászó, szórakoztató, s ellenkezőleg, unalmas, bosszantó, kedvrontó.

Honnast tudók komáink: ez a zene hegedűvel, bőgővel, cimbalommal, klánéttal az európai műzene hangicsáló szerszámaival él, míg ellenben a valóban roma zene fakanállal, alpakka késsel-villával, fazékkal, bádóg vizeskannával áll eléd.

Persze, hogy persze: más a b.csabai Halászcsárdában – nem akármilyen finom vacsora közben – a Balassi Táncgyűttest kísérő tökéletes cigánybandát hallgatni, mint a máj tévében unni a kopott öregurak s öreglányok ormótlan magyarnótázását!

Másnak más, csak.

A cigány is magyar

Ha annak érzé magát.

Mekkora kárt okoznak a magyarságnak, akik...

Nem tudják.

»Honnan gyanítanak?«

Amikor a náci és komcsi, nemzeti szoci és nemzetközi szoci, meg a legújabb gyarmatosító globálbuzernyák világszemlélet másról szól.

Honnast a búsból!

Lezsidózni azt, aki...

Aki pedig, ha engednénk, velünk tartana.

Ha nem, hát nem. Menjen! Maradjon. Az ő dolga.

A miénk?

Ha van eszünk – szívünk – (hitünk): befogadni.

Hogy velük erősebbek legyünk!

Azokkal aligha, akiknek – ők mondják – vajmi kevés közük van Magyarországhoz, a mi nemzetünkhöz. A nyelv, igen, de a nép, nem. Hogy elfogadják a fajtájuk kiirtására szövetkező bűnözők utódaitól kapott finom falatokat, s kiüssék a fajtájuknak menedéket adók leszármazottainak kezéből a zsíros kenyeret.

»Cigány«...

(Máskor, máshol: »zsidó«...)

(Meg még: »oláh« vagy, nem magyar, mert a neved, dédöregapád... »Német«, mert... »Jappán«, mert.)

Van, ki faji alapon, van, ki műveltségbeli különbség okán. Leginkább az utóbbiak közül valók a »cigányzenét« rühellő fijúk s jánykák.

Elhatárolni őket tőlünk, ahelyett, hogy magunkhoz ölelnők...

Nem vagyunk elég kevesen? Nem elég, még kisebbé kell válnunk?

Kinek használ?

Nekünk biztos nem.

Kit szolgáltok?

Kiket?

Van, aki úgy veszi: egykuty a magyar s a zsidó túlérzékenység! Mire föl kend amúgyan gondolja: az egészséges magyar és a nemkülönböző egészséges zsidó nem érzékenykedik... fölöslegesen! Főleg nem betegesen. A beteg magyarra és a beteg zsidóra jellemző a nyelvhagyók által frusztrációnak becézett magatartás. Szellem. Viselkedés. Érzés.

Zs-vel kezdődő szót veszel fölösen a szádra?! Zsidóellenes vagyol. Amonnan vévén: Pusztít az aszály, fagyaszt a fagy? Biztos a zsidók teheték...

Beteg lelkek.

Mért épp rájuk tetszenek hallgatni?

Kikerülni, hallja kend, nagy ívben, ezeket...

Sajnálni, esetleg, őket. Am komolyan venni szarvas hiba!

Ne mulassatok!... magyarok

Kanizsa főtéri – Velence nevű? – vendéglőjének utcai sátoros kerthelyiségében koraeste nótára fakad az egy szem rác asztaltársaság. A többi, nyilván a helybéli, tehát magyar, mélyen hallgat. Már ami a nótázást illeti. Mulatozásoként.

– Nincs mulatás – szól rá a jó barát (valamivel arrébb, a Tisza árterében lévő mulatóhelyen) a magyar cigányzenészek muzsikájára nótázni kezdő gyanútlan magyarra, nyilván mert az nem illő.

Nem való! Veszélyes, mármint Rácországban.

Délvidéken is? Nemcsak Mustoha-Anyországban? Ahol zsandár veri ki a szánkából a magyar nótát, magyar dalt? Veri be a szánk, ha nyilvánosan rá merünk gyújtani. A rác ellenben...

Hiába, ő odahaza van, ha kisebbségben is, de odahaza. Mi, ha többségben, akkor is kisebbségben.

Csuda, hogy oda jutunk, ahová?

A magunk nótájára nem fakadhatunk... magunkban.

Okanizsa légterét éjfél tájban is belengi a főtéri rác zenebona. Azt hallja az egész város!

– Hallga!

Ezek mulatnak.

Jókedvűek mernek lenni.

Micsoda öntelt népség...

Nem üt a szájukra zsandár, értelmiségi, más pernahajder?

Meg is látszik rajtuk...

Rajtuk.

Katyvasz zene

Világzenének csúfolik... Azt, amikor a magyar népzeneét jasszosítik, a fekete-afrikait keverik a

japánnal, a kínait a taljánnal, hogy a többiről szót se ejtsünk. »Világzene«, állítják, pedig csak összekutyulják. Jobb esetben egymás mellé teszik a spanyol gitárt, az orosz balalajkát, a német gombostangóhermonikát, a magyar tárogotót, a napnyugati hárfát és a távol-keleti dorombot, hogy egyszerre megszólaltatva gyűjék ki valami félelmetes... katyvasz.

Nem szebb, fiúk (leányok) a skót duda(szó)... magában? A rác (bunyevác) tambura. A magyar duda. Meg a többi (satöbbi). »Világzene«; zűr és zavar. Szándékos kavaráss. Hogy ne tudd, ki vagy. Mi. Miféle! Mire föl. Minek és miért. Mi végett e világon (világban).

»Világzene«; hogy oda e rohanjunk.

Hogy mi köze van a »tisztá forrás«-hoz, a jó ég, ha tudja.

A magad nótája

*Iratosi betyárcsárda
Zsandárokkal körül álva
Azér van az körül álva
Kurtuc mulat ot magába*

*Kurtuc Miska mozs gyere ki
Hat vármegye vár ideki
Mit ér néköm hat vármöggye
Tizenkettő gyűjjön ide!*

*Mit ér néki hat vármöggye
Tizenkettő gyűjjék ide*

Bor befelé, titok kifelé

Azt mondják, berúgtál! Pedig szó nincsen róla. Csak annyit ittal – valóban így volt, mindig így fordul –, hogy se szó, se beszéd, őszinte kezdj lenni. Mit gondolsz, kimondd. Ahogy Ady mondá a Részek-béli népre, a fajtájára: ha köphetnékje támad, hát kiköp, ha fáj neki valami, odavág. S nem ő tehet arról, hogy ettől még olyan marad a világ, amilyen, hogy nem képes megváltoztatni! Sőt, őt akarják mások mássá tenni, őket szolgálóvá »finomítani«.

Ettől rettegetem ifjú koromtól fogvást, hogy kiszaladjon a számon. Hogy milyennek látom őket. Ezt az egész bitang bolsevizmust. Kb. úgy, ahogy a náci bagázst láttam volna, ha láthatom; hál' Istennek addigra eltakarodtak. Magunknak csak ezekkel volt bajunk. Azokkal, akik miatt évtizedekig nem ihattam annyit, amennyi jól esett volna. Mert akkor... szó ki, én be... a dutyiba.

Túljártam az eszükön. Azon túl, hogy emiatt is elkerültem az iszákossá válást: hogy lehettem volna részegessé, ha egyszer nem nyúlhattam bánatomban,

örömben, miegyebemben a pohárhoz?! Mert akkor jön a... Tudjátok, mi. Bor bé, ész ki. Miska, ha.

Nem és nem. Más dolgom akadt.

(Ha tetszenek tudni, mi.)

Szó sincs róla, hogy rúgtam volna be?! Persze aki reggeltől estig, hétfőtől vasárnapig ordít, parancsolgat, hangoskodva »vezet«, hogy értené az efféle – magunk féle – egyszeri kirohanást? Hogy ha bekapsz egy-két meszely bort, egyszer csak... kiszalad a szádon az őszinte szó. Netán hangosabban is, mint azelőtt, őcsöndességében. Aki fúrton-fúrt ricsajozik, hogy gondolna másra, ha csendes ember – látszólag ok nélkül, pontosabban pár pohár bor nyomán – váratlan (látszólag érthetetlen módon) kiereszti a hangját?

– Részeg vagy.

Hogy lennél.

Ellenben, aki minden áldott nap korareggeltől későéccakáig adja a bankot (20–30 decibellel), mit ihatott napindítól? Fél lityi fütyülős barackpálinkát? Kétszer annyi csigert (a napi kapálás kezdete előtt)? Hogy s mint. Mert ha te egyszer, ő ellenben egyhúztomban...

Ezért nem ittal a Kádár-huszárokkal egy pohár italnál többet.

Becsapódtál. Azt hitted, most már szabad – őszintének lenni. Hogy szabad vagy.

Szabad, szabad! Könnyű azt mondani.

Csak jó bort ne tégy elem!

Az teszi be a kaput.

Pecsovicsnak a lelki nyugalmat.

Szalonpolgárok

Kriptokomonisták, kriptoateisták, s más kriptaszökevények.

Szalonspicc, rummal.

Rum bé, ész ki!

Azért.

Hasznocska, az legyen!

Mindig az erős mellett! A »polgárságot« képviselni bármiféle hatalomban, hatalom mellett – sohasem avval szemben. A polgárosocskát. A polgárkát. A.

Csak finoman, uraim!

Finomnak maradni.

Nem bele a közepibe! Durván. Durcásan. Neki!

Hógyisne.

Az nem méltó hozzánk.

Hozzánk.

Sem ez, sem az – teljesen. Valamelyes. Valamennyire. Éppen csak. Éppen hogy.

Szintúgy se.

Kellett az efféle Hitlertől Sztalinig épp eléggé. Míg ki nem telt az idejük. (Tüdejük satöbbijük.)

A szálában így nem beszélnek!

Persze, hogy nem. Ők ellenben.

Kriptokomonista?... Úgy tesz, mintha valóban polgár lenne. Hogy csak azért is – suttyomban – amazokkal tartson. Rájuk szavazzon. Mit lehet tenni? Majd bolond lesz meghurcolni engedni magát. Valójában, lelke mélyén.

Ahogy lehet: így is lehetséges.

Ha rémuralom, hát jöjjék!

Kriptoateista?... Minden áldott vasárnap istenházban a helye! Hogy onnast igenyöst a választási körbe tartva adja a szigorúan titkos szavazatát az első útjába kerülő istentagadó pártra.

– Nem olyan rosszak azok! Csak mondják, hogy nem tudnak Istenről. Mért lennének egyházellenesek! Már megint túlozol.

És szavaz az önkormányzat képviselőjeként hithű katolikus, református, evangélikus létére a keresztény-keresztény szellemű tanoda alapítása ellen.

Miért ne, ha engedik neki. Engedi egyháza.

Már hogy a csudába ne!

Pógár... Mi nem kéne. »Nemzeti«; az kéne neki, meg egy jó pitsán billentés – mondaná egy kománk, Lajos, a nagykun pusztaságból.

Hogy a szalonirodalomról ne is beszéljünk!... A se hús, se hal süketelésről.

Szalontündérekkel... esetleg! 16–20 éves kicsattanó fiatalsággal.

Bár egyesek azt állítják, abból a nemből is a tiszta a jobb. Tündérkirályné delnöi helyett Boldogasszony leánkái.

Kispolgárok

A magyar polgárság legerőteljesebb, legnépesebb, legéletrevalóbb, meghatározó része, rétege – osztálya? – a kispolgárság. Nem az annyiszor kicsúfolt, semmibe vett, lekezelt, lenézett, lehülyézett alsó polgári réteg, hanem már-már a magyar polgárság... Mely magyari polgárságot a földművelők gazdatársadalma, maga az iparos társadalom (a nagyiparosok nélkül, persze), a kiskereskedő világ, a kistisztviselők csapata, meg a közülük való értelmiség teszi... Nem a nyárszolgár, a nyerszolgár, maga a szolgár Magyar Honban. Mely nélkül csak a nyafka, nagyzó, öntelt, gyakran a nemzet dolgaiból semmit sem értő, a nép gondjaival azonosulni a világ minden kincséért sem képes nagypolgárság mutatja magát... a vékony (s az utóbbihoz igazodó) középpolgár réteg mellett.

Mert magadból indulsz ki? A magad fajtát tartod a különbnek?

Tán mégsem csak erről lenne szó.

Hogyne: édesanyád kisgazda családban nevelkedett, édesapád zsellér fiából lett (valóban iparkodó) iparos vala...

Nézd Békéscsabát! Nem ez a réteg – osztály...? – tette ki a polgárságot? A polgárság négyötödét (kilencztizedét)? Aradon nemkülönben. Iratoson, Kígyóson; nyilván Veszprémben, Almádiban. Szerzte...

Iparos? A jobb. Ám a mai iparos: minél hamarabb minél többet keressen... „Ahogy jónak látja”, igazítod el. Biztos, hogy azt nézi, mielőbb, minél kisebb befektetéssel, a lehető legkisebb erőfíjtéssel tegye meg. Míg az apja, ha később végez is a dologgal: ilyenkor valóban a legjobb megoldást választotta. Akár az öregapja.

A kisgazda? Körösztapád marékkal szórja a gyomirtót, kártevőirtót; rá sem ránt, hogy ebből mi kerül a zöldség, gyümölcs vásárlója asztalára, bendőjébe. Aki szereti a földet, mind a temetőben porlad – mondják, nem ok nélkül. És aki értette... A mai földműves alig ért már ebből valamit. Kiesett a körforgásból; kiverték (már az apját).

Ám a polgár. (Nem a »politikai pógár«!)

Aki tisztességes munkával szeretne megélni – abban a világban, amelyben sem a tisztesség, sem a munka nem érték. Épp ellenkezőleg!

Akkor?

Jól fog kinézni az új világ... nélkülünk.

Magyar pógár

Szalmásy Erzsébet szárberényi otthonában beszélgetünk 2008. Szent Iván hava 10-én a családról, régmúlt dicsőségről – a néhai polgári világról, e valahai balatoni középpolgári világ haláláról...

Az „y” arra is utalhat, hogy nemesi származékok Szalmásyék – tehát a dzsentrisors valaminő ismétlődésével szembesülhetünk? Csak hát: jó száz évvel ezelőtt a magyar dzsentri, legalábbis Mikszáthék tapasztalata szerint, nem volt képes a polgári világhoz, a vagyongyarapításért bármire képes polgársághoz igazodni. Ez a falusi – középosztálybeli szinten élő, illetve azt elérni igyekvő – polgári középréteg annál inkább vállalta ezt! Paraszt(gazda) és iparos, (keresztény, keresztény és zsidó) kereskedő, vendéglős, igyekvő tisztviselő ugyanarra tört: megalapozni a család jövőjét, gyűjtögetni, hogy legyen mit tejbé aprítania az unokának, dédunokának is...

Farkas öregapám Otlakán (otlakai tanyasoron), Kígyóson (a Templom-uccában)...

Asszonyom Ujvári öregapja Berhidán...

Szalmásyék Berényben.

Mind szét tetszettek verni!

Azt a réteget – osztályt? –, amely képes volt az előrehaladásra, a gyarapodásra, a megerősítésre, önállósága megerősítésére. Úgy, hogy közben nem szakadt el gazdaként a paraszti osztály alsóbb rétegeitől, a kisparaszttól, a zsellértől, napszámostól, cselédétől. Tán azért sem, mert – ha kellett – maga is az eke mögé állt, nem érezte bepiszkolódottnak magát, ha iparosként a saját műhelyében megfogta az olajos szerszámot, üzletében, ha a segédnek más dolga akadt, maga is kiszolgált, mézszárszék tulajdonosaként nem várt henteslegényeire, ha le kellett kapni a négy lábáról a hizót. A néptanító, aki szegényesebben élt a legtöbb gazda és polgárcsemeténél, de tudta, mi a dolga e világon, s erre akár büszke is lehetett!

Mely dolgos gazdához, iparoshoz, kereskedőhöz, értelmiségihez hogy ne igazodott volna szívesen a polgárosodhatnéktól áthatott Kurtucz Miska-féle fodrászlegény! A magad fajta, akit jobbára faluról szalajtottak város iránt – indított a nyomorúság.

A kispolgárhoz. Mely kispolgárt, amúgy, Veres Péter után szabadon, ki nem állhatta az apámhoz hasonló ember! Kispolgárnak lenni... nevetséges, alantas, méltatlan dolog!

Hogy lett volna...

Ezt is elhitették velünk.

Honnan tudnák a marxi-lenini-polpoti népboldogítók, hogy Magyarhonban, meg tán máshol is, Európa e fertályán biztosan: a polgárság derékhadát ez a kinevetett, semmibe vett, utóbb a többi polgári réteghez (osztályhoz) hasonlóan kisemmizett kispolgárság alkotta!

A polgárság kiirtását a nemzeti szocialisták kezdték a zsidók otthonukból való elűzésével, a mózeshitűek pusztításával. A nemzetközi szocialisták a keresztény polgárság eltakarításával tették föl a Huszadik Századi Szocializmusra a koronát. A kispolgárság?... Eltüntetésére rövidesen befejeződhet a – globálbuzernyák – PénzistenHiten lévőeknek köszönhetően.

Hol vídd a harcot?

Persze, odahaza.

Ellenben egy jeles jobboldali, nemzeti, demokrata, keresztény közember úgy gondolja, a globalizmus elleni harcot ne náluk vívjuk meg!

A talpalatnyiért? Ne otthon a magunkéért? Akkor hol, ha szabad kérdeznünk?

Ne nálunk, mert nálunk nagyon jól ki lehet jönni a gyarmatosítókat kiszolgáló álbaloldallal. Épül ez, amaz. Kapnak támogatást! Hiába jobboldali a városházi többség (mert nemzeti a lakosok zöme), a példás összefogásnak köszönhetően dől a pénz

(nekik, szerintük a lé) a városba. S épül, magasodik... egy eléggé idegen város ott, ahol valaha a nemzet java találkozott. Arra a városra telepedik rá a nemzetközi pénzhatalmat kiszolgáló, segítségével zsebét a tőlünk rabolt kincsekkel szabadon tömködő tolvaj banda, amely egykoron a megújuló Magyarország szellemi székvárosa vala... Deák, Széchenyi, Kossuth, Kisfaludy (s hasonlóak) jóvoltából. Emezek rosszvoltából ellenben... Hogy egyértelmű legyen a dolog, a mieink segedelmével amazok kezdik átvenni a prímet.

Reformkori magyar főváros? Külsőre, majdnem mintha.

Bévül, lelkében, szellemileg...

Kellene!

Mert minden falat kenyérért, talpalatnyi földért, korty tiszta vízért, mindenért, mi a miénk, hogyne kellene... A corvinista fiúk, leányok elszántságával! A Corvin köziek hitével. (Ha tudni akarod, az milyen volt, olvasd el Benedikty regényét!)

Corvin köziek... Ne bomolj!

Gyűlöletbeszéd!

Ami szól belőled, ha ellenük mert szólani.

Ne uszíts.

Meg kéne békülni velük.

Kikkel? Ezekkel?

Nincs kivel.

Az ördöggel lehet-é?

A nemzetet szolgálhaddá alacsonyítókkal.

Leteheted a flintát. Mi a pennát sosem fogjuk.

Pöffeszkedő katolikusok, rögeszmés kálvinisták

Bevallom, magyar katolikus létemre igencsak ellenemre van a nem is annyira kivételes római katolikus pöffeszkedés. Leszektázni a kisebbik egyházat.

Mire föl a Vatikán 2008-ban közreadja az újdonságot: a mohamedánokból van a világon a legtöbb (1,3 milliárd), a római katolikusok a második helyre szorultak (1,1).

– Szekta! – rikkanthat a hasonlóan marha muszlimja.

Miközben szektás az a valaki, aki úgy gondolja, csakis a felekezetéhez tartozó, hithű ipse és hölgyemény idvezül!!! Hogy menne a mennybe a gonosz, ki a keresztfán megjavul...

Piha.

Hogy aszondi »bálványimádók«! Evvel a sületlenséggel terítenek le egyes reformátusok – Debrecenből nézvést: kálomisták –, s vennék el a kedvünk... az élettől is. Ha hagynók magunk!

Mert, szerintük, bálványt imád, bálványokhoz fohászodik a pápistája...! Pusztán azért, mert –

valóban! – szobor, szentkép, szentegyház előtt emel kalapot, vet keresztet, mond imádságot a katolikus ember s asszony! Nyilván mert a faragványt, írott képet, sárból, téglából, kőből emelt istenházát azonosítja... Miurunkkal! Miasszonyunkkal! Mifiunkkal! Hogy a csudába ne.

Honnan tudnák e bálványimádást szajkózók, hogy mindez csak jelkép...

Bálványimádót rikkantottak a napnyugati hittérítők a nem kedvük szerint keresztény és istenhívő magyarok Kárpátok határolta honában Krisztus után 800–900–1000 táján! Visítottak s eltűzelték a régi magyarság írott emlékeit: rovásírásos pálcáit, botjait (s papiruszait, szöveteit, hímezéseit?), kapubálványait, úti bálványait, sírbálványait?... Karóba húzták, fölnégyletették a kor magyar írástudóit, a rováshoz értő táltosokat! *Mindent, mi ma igazolná, kik vagyunk.*

Ugyanez az örök tehetségtelen bugrisság végzett például a Szent László dicső tetteit megörökítő templomfali képekkel a falkopaszító puritán protestánsok elmebájának köszönhetően. Hogy néhol a többi butaságán átlátó lelkipásztor, avagy mesterember, festősegéd csak mésszel takarja el a hivatalos egyházuknak oly gyűlöletesen illetlen, az Árpád-háziak korából való falképeket – amelyeket ma így (a bálványdöngető dühöngés befejeztével) helyre lehet állítani. Hogy ellenben máig bálványimádást emlegessenek, különösen a népi katolicizmust illetően, kálomista testvéreink...

A kereszténység/keresztyénség a szeretet vallása!... Miközben a papok egy része is békéltenséget szít, ellenségeskedik, gyűlöletet kelt.

Nem kéne, hittársak, magunkba fordulni? S nem bálványimádózni, nem szektásozni?...

Uram egy Teremtőm.

Mert van bálvány, mi valóban elég utálatos (mást ne mondjunk: a pénz), s van épp elég szekta, mely szintúgy semmibe veendő (szici, szoci, szcienté...). Jóccakát.

...Mire föl Márkus Mihály református püspök, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke egy rendezvényen így fogalmaz: dunántúli egyházkerületében a vegyes házasságok terén gyökeres fordulat következett be. Amíg 1960-ban csak tíz százalék volt a vegyes házasságok aránya, addig ma már kilencven. A családokban megvan a keresztény/keresztyén egység... A rossz papok is megtérhetnének (nyájukkal együtt) az egy igaz Istenhez.

Nemzeti lap, idegen műveltség

Az úgynevezett jobboldali – nemzeti, polgári stb. – sajtó művelődési rovataiban is túlteng a máshonnan

való. Ahelyett, hogy a nemzeti műveltség, művelődés, művészet állapotát rögzítenék, értékeire, újdonságaira, hibáira, netán furcsaságaira hívnák föl a figyelmet, napról napra ugyanazzal van tele az egy-két oldal: az idegen, tehát szép nagyvilággal. Kinyitod reggel, avagy amikor hozzájutsz, a napilapot, s ugyanazt leled, amit a baloldalinak mondott kriptobolsevik, nyíltan világpolgár (s magyarfaló) és egyházellenes (és istentagadó) sajtó művelődési rovata oldalain találsz. Német színház japán módra, olasz művész amerikai képkiallítása, francia jazz ausztrál hangszerelésben, orosz dalmű holland házban, belga-kongói színtársulat abszurdisztáni előadása... S – megtévesztésül? – némi honi, helyi, bennszülött dolog. Azaz épp fordítva, mint ahogy illene. Kellene.

Már akinek. Mert ezeknek...

Az Istennek sem.

Az Istenért se.

Jasszfiúk jasszmagyarja – milyen lenne?

Ha rajtuk áll, mintha mi sem történt volna! Száz év múlva fiatalasszony dédunokád ráüt a gyermeke – szépunokád – szájára: Ne magyarul!...

Csak ami hasznos.

Ami píz fial.

Szüle, szüle.

...Mire föl újabban több a honi, mint a máshonnan a jobboldalinak hívott – nemzetinek nem mindig mondható – lapok művelődési rovatában (oldalain)... Hogy a magukat »nemzeti« szelleműnek beállító (állító) képládák sporthíradója továbbra is elsősorban a nagyvilág sztárjaival foglalkozzék, s csak úgy mellékesen a mieinkkel. Szemben a kincstári, állami képcsatornákkal, amelyek ugyan állítólag (s valószínűleg is) a fönnálló párthatalom szócsövei, ám a magyar sporthíreket veszik előre, teszik fő hírré...

Hogy ki fia borja lehet a szerkesztő?!

Wass, az érthetetlen

Nem követ a műítészet – veszi tudomásul, hogy s mint.

Mért tenné.

Wassról jó 50 éve hallgat (a szakma java, illetve zöme). Ki hallott – látott – értő műelemzést A funtineliről?

Nyilván akad. Nem egy! De közkézen, mi közismert? Vezető szaklapban, netán tankönyvben is olvasható. Hangadó irodalmár könyvében.

Naná, majd Wass.

Ki, Vas?

Hogy értené – példának okáért – a jassz szerelmese (aki ki nem állhatja a népdalt, a népzene, az igényes városi népies műzenét) Wasst... Wass funtinelit boszorkájának oláh lelkivilágát, oláh favágó,

oláh erdőjáró plájás lelkiségét, a felső-marossszéki magyar-oláh-miegyéb népi világot, a Felső-Marosmenti vadon kárpáti rengetegének bármely moccanását, növény- s állatvilágnak úttalan útjait... Nem Kádár út-ját, nem a jassz út-ján. Hogy', ha nem lehet. Hogy érthetné jasszné a wassi világot?

Persze Faulknert se nagyon fogja, Marquezt hogy venné komolyan; Gion mér tetszene neki? Csak amit a számítógép (miután betápláltad a neked tetsző, szerinted fontos adatokat) kidob, mi a menő!

Mi a manó!

Wass? Majd ha fagy.

Vas?

Jesz, jessz!

Az, haver.

Jassz.

A kettő eltér egymás mellett, de alá-fölé rendelve.

– Mi' szép!

Még hogy.

Fasz-iszt.

Nagyon jassz.

Jassz-magyar a pártmunkással

Jasszmagyar hogy értené Móriczot, Sütőt, Giont, Balázs Józsefet, Körmendit, Farkas Árpádot, Nagy Gáspárt, Wass Albertot (pl. A funtineli boszorkányát)! A jasszmagyarnak mindez smafu.

Hogy lenne.

Nekik.

Akar pártmunkás a pártmacával.

Pártosság, miegyéb.

Egykor, máilag.

Egyhúztomban?

Majdnem ugyanazok.

Ugyanazért (a hatalomért), de nem föltétlen ugyanazon az oldalon. A lényeg, hogy fönn legyenek. Legföül! Minél följebb, annál jobb.

Korszerűtlen vagy! Politikai hátszél nélkül hogy menne?

Legjobb, legszentebb, legtisztább ügyért sem.

A lényeg, hogy.

Vezetni!

Ha túlzol (kicsikét): nem dolgozni.

Egy életet leélni anélkül, hogy egy faforgácsot arrébb tennél.

Lúdtollpíhét.

– Miska, már megint túlzol.

Nem a bor beszél belőled?

Bizton részeg.

Miért ne?! (Rott a második üveg bikavér közben vágta ki Berekben: Ez megélhetési szerkesztés! Megélhetési irodalom.)

Bor lefelé, titka kifelé.

Négy-öt pohár bor után kezdel őszinte lenni. Ami – amúgy – mért lennél? Megbántani bárkit. Bárkire, szemtől szembe, bármit mondani, ami annak kellemetlen; minek? Van annak értelme? Az égvilágon semmi.

Jasszné meg pártmunkás...

Ajvé, az aztán az igazi!

A lényeg, hogy ne magyar legyen.

– Hogy mondtad, »magyar«?!

Kész sovinizmus.

Közéletileg nem korrekt.

Ha csak kimondod.

– Hallja, kend, Kurta, ez nem korszerű konzervativizmus!

Szerinte nem. Ő a konzervatív. Ő, a könnyen alkuvó, a bármikor zsebre tehető.

És mi van akkor, ha az ember nem konzervatív, csak egyszerűen magyar?

Ne adj' Isten demokrata hazafi.

Nem is jobboldali. Se bal, se jobb, csak magyar!

Már megint ez a túlzás...

Nem lenne jobb, mindez, egy kis jasszossággal? Lejeren.

Nem ez a merev... angolkodás.

Jesz, jassz, Miska.

Ejropa: sport, míveltség, kereszt nélkül

Ellenben a pénz...! Az igen. A hasznocska. Az azonnali. A nyomban lenyúlható. Míg be nem köszönt a liberális bukta.

Sportra, kultúrára (magyarán míveltség-gyarápításra, mívelődésre, művészetekre, ne adj' Isten műalkotásra) az Európai Közösség – akarja mondani unió – nem ad támogatást! Mást kell kitalálni, másra kell fogni, mire föl kérünk píz... Úgy tán igen. De hogy test és lélek, jaj, szellem istápolására?! Majd ha fagy. (Jó lesz, nagy.)

Pl. sportcsarnokra, tornateremre nem, de a tanoda fölüjítására (melynek része a tornaterem korszerűsítése) már igen...

»Kereszt«; miről tetszik beszélni? – kérdé újjakobinus komád. Arról szó sem lehet, eszedbe ne jusson! Ejropában... testedzés, testi vetélkedés, míveltség, mívészet, lélek... Röhej, nemdebár? Ejropátokban hogy lenne.

Amúgy pedig (ellenben): az állam leépítése a cél! – mondja, míg tele a zsebe (sajátja a más pénzével), s ellenére van bármiféle korlát. (Állam, határ, nemzet, nemzetecske, nyelv, »tájnyelv«, vám, adó, rendőrség, bíróság, honvédelem, míveltség, ha nemzeti s a többi.)

Várjuk az állam beavatkozását – tarja a markát, hogy csödbe ment a tulajdonában lévő, csak

államosítással (máshol: újraállamosítással) menthető takarékpénztár.

Az ezerszer elátkozott állandalomtól kapandó támogatástól remélhet egerutat.

Hogy megkapja (s mert így már futja rá), a legdrágább szállodát foglalja le hétvégére, megbeszéli szaktársaival a megbeszélendőket. Örömnöpet ülni, hogy mégiscsak a liberális piacgazdaság a menő!

Így különösen.

Nekünk pedig, vétleneknek, (ha nem vigyázunk:) rámegegy a gatyánk.

Kurta, vagy nem kurta, ez itt a kérdés.

Csempész ital

Bor Somlóról, paradicsom Magyar-Kanizsáról. AL, SM megmozdulása Ókanizsával a közepén.

Ambrus testvér (Gyuláról indulván) Somlóról somlyaival akar bennünket meglepni. Sikerül is! Kocsideréknyi boros korsajából dűt nekünk a Tisza-parti asztalnál.

Milyen? Somlóí?

Somlai.

Somlyai.

Hús lityivel hozott. (Kisebb hordó telne meg éppen véle.) Ennyit kellett átcsempésznie a Délvidék s Csonka-Alföld közé húzott neveléghatáron. Épp ennyivel (bő hús kila paradicskával) vágsz neki vissza... a Balatonhoz.

Jó leves alföldi paradicsommal rakod meg gépkocsikád saroglyáját, ára alig harmada az odahazainak. Hogy futná a csonkahazai áron ötven-száz kiló paradicsomra, hogy azt megfőzd, a javát – levét – eltedd télire.

Ambrus ideért, én odaértem a csempészáruval. A vámos, ki a minap még félreállított pár órácskára, amikor meglátta a nevedet, most rád sem hederít. Mással van elfoglalva.

Tartsa meg az Isten a szokását! Hogy legyen mit iszogatnunk... Tisza-parton, Balatonnál. Mikor mire fáj a fogunk, támad gusztusunk, vágjuk a gigánk.

Magyar gigába magyar nedűt!

Paradicsomból is a miénk a legjobb... Volt. Míg kemény, száraz, léhiányos »konzervparadicsom«-má nem silányították a kiskertek termését is. Efféle régi vágású, leves, ízes, éretten majdnem édes paradicsommal már csak efféle »határon túli« (eldugott, rezervátumnak megőrzött) helyeken csókolózhatasz.

Puszi, puszi!

Ha ugyanez borivás, mi több, somlai (kis-somlai, nagy-somlai) magyarrizlinget, szigetít követően,

kóstolgatása után jut eszedbe, rögvest leilyen-amolyanoznak. Pedig egy kis csók...

Pláne a legmagyarabb folyó partján (a legmagyarabb tengernél) állván neki paradicsomot falni, levét iszogatni, szőlőt szemelgetni, erejét méregetni...

Az ember mit nem tesz, csempésszé válik egy falat kenyérért.

Falat kenyér mindkettő.

Ha lehet, vegyszermentesen. Épp hogy.

Tisza vize, Tisza

Az a.

Mert hogy utána – mi után? (minden után) – ott a víz!

Harmadik kanizsai Tisza-látogatásom a mostani. (A legelső, a 0. jellegű az 1970-es leve, amikor a határőrség látott vendégül a fogdájában, s ítéltetett el a rögtönítelő járásbíróval tíz napos szabadkai tömlöclakásra – akkor nem jöhettünk ki a Tisza-partra! Csak gyanítottuk, hogy valahol itt lehet...) 2004-ben, majd '7-ban kijött ide a magam fajta – tiszai-körösi-balatoni – ember, beletette a kezét, lelógatta meztelen talpát a jó hideg szeptemberi vízbe, s már kotródott is vissza. Némi séta végig a város körül – már-már félkörívben – a parton, a Tisza folytában s árterében gyönyörködve, nagyon otthon érezve magad. Arra följebb Szöged, Csongorád, emerre valamivel a Maros-parton Makó, túlhan rajtuk Csaba, Kígyós, Iratos... Dél-Alföld! Otthonod. Ám a vízbe csak nem merészkedhetsz, csak reméled, hogy egyszer itt is megmártózhatsz benne... Ugornya, Tokaj, Füred, Polgár, Csongorád, Szöged, Tápé után Ókanizsán... S most, '8-ban olyan melegen kezdődik Szent Mihály hava, hogy majdnem a hónap derekáig feredőzhatsz Tiszában, Balatonban.

A Tiszán valami zöld; a többiek nem értik. Békalencse, a (Hármas-)Körös hozza mifelőlünk, tőlünk, a Körösökbe csurgó csatornákból, állóvizekről a jó kis kacsaeledel békalencse-szőnyeget. Kimerted, vödörbe szedted, szaladhattál vele haza. A kacsa mint a nokedlit falta, habzsolta ezt a tömény zöld (itt ott még mozgó, bogárzó) életet...

Átúszol a túlpartra, Torontálba. Hogy meglepjen a folyó: amikor följebb (a Csonka-Alföldön) belémerészkedtél, szinte állóvízben úszhattál! Akkor (jó pár évtizede) hallottam először, hogy a szerbek földuzzasztották valahol délen, azért ilyen gyöngye a folyása. Most meg az erős árral szemben kell visszakapaszkodnod. Becsénél emeltek gátat, hogy mára kiderüljön, fölöslegesen; a víz ma szabadon átfolyhat rajta.

Valakiknek jól jöhetett.

Nekünk valami nagyon nem kell? Valakik éppen hogy avval járnak jól.

Tisza, Tisza...

Szögedében meg az általunk fél évszázada látogatott Kárász uccai ökönyves-bolt avval fogad, hogy szinte nem leled! Megvan, meg, elfelezve. A másik, hangsúlyosabb felében az új gazda a könyveknél nagyobb fajsúlyú – több hasznot hajtó – árucikkeivel vár.

Rád – eztán – várhat ez a Szeged is. Ez a másik.

Amihez... Mi közöd.

Hogy ahhoz a másikhöz annál több legyen.

Csak azért is.

Életképtelen falvak

Hazudozó senkiháziak állítják, életképtelenek az aprófalak! Be is zárat postát, óvodát, iskolát, főlszámol vasutat az aprófalvas térségekben a se nem baloldali, se nem szabadelvű »balliberális« kormányzat Csonka-Magyarországon. Azok a kis települések, melyeknek hálózata töltötte be, fogta át, fogta szorosra a kis közösségek közti kapcsolatokat a honfoglalástól a tatárjárásig és a törökvézig, az újjáépítések után a kolhozosításig a Kárpát-medencében. Néhol megmaradt ez a településrendszer, egy-egy helyen pedig a tanyacsoportokig (tanyabokrokig, tanyasorokig, majornyai, kisebb falunyi »tanyák«-ig), szerekig menően él az egykori családnyi (nagy családnai) helységek rendszere, például Somogyban, Zalában, vagy épp a Székelyföldön, a Gyímesekben. Tanyák, szállások az Alföldön... Hogy most a faluromboló nagyszerű elődök lába nyomában járva jöjjenek pénzistenhitűek a rablómesével, miért kell őket elaggni hagyni!

Nézed a képernyőn, mi nem történik az amerikai elnökválasztáson, s mivel nem találkozol?! Az amerikai szálláshelyek egyik legkisebbjével, egy olyan pici faluval, ahol a mindössze 18 választópolgár szavazatát adják össze az Egyesült Államokban először, s hirdetnek elsőként (helyi) eredményt: náluk a fekete jelölt nyert! Ahol bejelentik a választás és a szavazatok összeszámlálása után, ki hány voksot kapott: (a

képernyő távolából) hangulatos csapszéknek tetszik. Azaz a 18 szavazati joggal bíró falunak erre is futja! Oly helyen, ahol a gyermekeket is beszámítva eszerint vagy 30-an élhetnek: egy nagycsaládban, 5–6 kiscsaládban?

Vajh világgá akarja-e üldözni a jenki kormányzat e legkisebb, vélhetőleg keleti part menti falu népét? Nyilván esze ágában sincs. Kapna a pofájára az elnök, a kormány és a kormányzó párt, ha ilyesmire szánná magát!

Hja, kérem, az Amerika!

Ez meg itt... Vadburzsivá vedlett komcsigyerekek rémuralma. A Lajtától az Al-Dunáig?

Teccettek vóna

Tetszettek volna forradalmat csinálni! – szolt ránk Józsi bácsi, nem épp ok (s jog) nélkül; mi természetesen.

„Teccett vóna Rákóci lönni!”

Rákóczi nagyságos fejedelmünk, aki elé pár száz rongyos, bocskoros kuruc talpas ment a lengyel határra, hogy gyűjjék, álljon az élükre. Rákóczi Ferenc vállalta, s rövidesen az egész nép mögé sorakozott.

1989?...

2006 őszén is százezrek voltak az utcán! Hívó szóra milljomnyian megyünk. (Magunk mentünk anélkül is.) Csak nem volt, aki élre áll: Utánam, magyarok! Sem egy, sem kettő, csapat (Petőfi, Tizek Társasága, reformországgyűlés).

„Szélsőséges tetszik lenni!”

Szélső, mint Rákóczink vala. Kossuth. S – akkor – lön Szabad Magyarország.

Addig, ameddig. De a miénk. Amit soha senki el nem vehet tőlünk.

Mitőlünk; mert tőletek...

Költ (kezdvén) Magyarkanizsán Kr. u. 2008. Szent Mihály havában a Tisza-parton, s (végezvén) Almádiban ez év Szent András havában a Balatonnál

Pókháló és buborék a (magyar) kisebbségvédelemben

Mottó: *A jogtíprón törvényesség ruhája,
S életre kel a zűrzavar világa.*

Goethe

Akárcsak az előző években, 2008-ban is gyakori volt a magyarverés és magyargyalázás. Történt ez – Slobodan Milošević szellemi hagyatéka szerint – intézményesített keretekben és ezeken kívül. A szerb média (jó tanítványhoz méltón) elhallgatja ezt a sok évtizedes hagyományokra visszatekintő „dicső” szerb gyakorlatot. Duhaj „faluhősök” és csintalan (*csak néha zabolátlan*) betyárok, aszfalkoptató, lézengő, unatkozó városi fiatal huligánok tetteiként tünteti fel. Csupán egyedi esetekről beszél. A jelenség jellegét rendre átminősíti. Megváltoztatja az elkövetés motívumát: kábítószer-élvezők és dilerek egymás közti leszámolásáról, beszámíthatatlanságig alkohalmámoros, különben „jól nevelt”, csak néha hirtelen felindulástól elszállt fiatalok egyedi eseteiről tudósít. Különben jó családból származnak: gazdagok, kitűnő polgári (és a karhatalomban is jó) kapcsolataik vannak. A szülők országgyarapítók, gyorsan jutottak vagyonukhoz. Ez nem sikerül mindenkinek, csak a nagyon *tehetségeseknek*. A karhatalom jó viszonyban akar maradni velük. Nemcsak a rendőrségnek hosszú a keze; nekik egészen a csúcshatalomig ér. Ily módon sikerült egy-két gyilkosság, illetve gyilkossági kísérlet igazi indítékait is átminősíteni... (Aki „leszámol” a magyarral, annak tudatában ott él, hogy megúszhatja, mert az *magyar* – őt *szabad*, azt meg lehet úszni büntetés nélkül.)

Magyarországon is tudósítanak az egyedi esetekről. A politikai ellenzék ugyan halkán morog, de féltő, ha hatalmon lenne, ugyanazt tenné, mint a kormánya. Alapjában véve a hivatalos közegeket nem érdekli, hogy mi is történik azon az *agyontraumatizált* Délvidéken. A kormánypárt és a hivatalos közegek feladatkörét Brüsszelben meghatározták. Magyar kötelesség: a szerbeket mindenáron besegíteni az Európai Unióba, mert különben az oroszok túl nagy teret hódítanak. Nehéz feladat, és nagy áldozatot követel. Ezt Magyarországnak meg kell hoznia. (Szolgalelkűen teljesíti is – sőt az országon belül egymás közt is versengve túlteljesíti – ezt a

„nagyszerű” kötelességet ellenzék és a kormánypárt egyaránt.)

Az Európai Unió vezetői és politikai irányadói (a nagy Karoling-országok államfői – éppen ők) unos-unatlan hangoztatják, hogy *Európában minden nép valamilyen értelemben kisebbségi, kisebbséghez tartozó.* (Sicc!) S nem szakad rájuk a mennybolt ekkora hazugság hallatán. (Mert talán az is fontos lenne, kinek milyenek a rejtett törekvései: a nagyoknak a kicsikkel vannak szándékai, de a kicsiknek a nagyokkal ugyan milyenek lehetnek?)

A szerbeknek nagyon nem tetszik, hogy Brüsszel éppen Magyarországot rendelte el *mentoruknak*. Miért nem Szlovéniát? – kérdezik. Azt a békát még csak le tudnák nyelni, de hogy éppen Magyarországot! – ezt nem lehet elviselni. Ezt a csak néha kellemes, de többnyire majdnem mindig piszkos munkát a magyaroknak kell elvégezniük – jópofát vágva hozzá. (Az érte járó fizetség nagyon bizonytalan; nem először csapták/csapják be a magyarokat, amikor nagyszerű dolgokat tettek a történelemben, s *védtek* a Nyugatot az eretnek és pogány Kelettől.) Csakhogy a szerbek nem sietnek az Európai Unióba. A mentorukat nem tisztelik, semmibe sem veszik. *Két magyar, három párt* – olyanok, mint mi, szerbek – tartják. Akkor hát mit tiszteljük rajtuk? Mint a szerbek, a magyarok is folyton egymásba marnak, torzsalkodnak orrvérzésig. Most éppen a nagyobbik kormánypárt a kisebbik túsza. A kommunistákból lett szocialisták ugyan intézményesítették a krisztusi felebaráti szeretetet a szolidaritás elvének mindenben való alkalmazása által, s éppen ebben különböznek a jobboldali pártoktól, amelyek a jótettben csupán egyéni cselekedetet látnak. De mit ér, ha az elvet nem merik érvényesíteni! Ha megpróbálják akár a nemzeti, akár a szolidaritás elvét alkalmazni, a *kis szövetséges* (amely nem más, mint a multinacionális cégek szekértolója és a nemzetközi fináncsóke arcátlanul megvesztegetett kiszolgálója, a nagytőke hazaárulója) azonnal zsarol: majd meglátják ezek a szembeszegülő magyarok, mire képes a Wall Street és a londoni börze.

Jól tudják a szerbek, hogy amíg civakodás van a magyarok közt, nincs mitől tartaniuk. Továbbra is

alkalmazni lehet az eddigi jól bevált módszereket a magyar kisebbséggel szemben. Csak azért, hogy éreztessék, *ki az úr a házban*, elnéznek egy-egy gyilkosságot is: hadd éljen ott a tudatban, hogy Szerbia a szerbek nemzeti állama, s akinek ez nem tetszik, szedheti a sátorfáját. Menjenek, ahova akarnak: Magyarországra vagy az Európai Unió és a Nyugat bármely országába. Azt is tudják, hogy ma már senkit sem lehet elüldözni egy szendviccsel (mint ahogyan a hágai rab ostobán kigondolta és akarta); vihetik minden cókómókjukat, csak menjenek. Ez az átkozott nemzetközi helyzet megváltozott, de nem eléggé. Még mindig nem lehet azt tenni, amit szeretnének. (A boldogtalanság és kiábrándultság továbbra is nagy: a nemzetközi viszonyok még mindig nem játszanak úgy a kezükre, ahogyan szeretnék.) De hogy mikor lehet majd szabadkezet kapni? Addig is a szerbek nyugodtan fertőzhetik a két állam közötti jószomszédi viszonyt. E jószomszédi viszonyok a szavakat tekintve (a szavak átkozott ereje!) a két ország közt még soha (már megint „soha”!) nem voltak olyan jók, mit most. Valójában azonban a kor követelményeit is számba véve, még soha ilyen rosszak nem voltak, mint napjainkban.

S a mi magyar kisebbségi vezetőink? Nos, ők aztán a múlt év végén kitétek magukért. Úgy kellett biztatni őket, hogy legalább tiltakozzanak a magyarverések ellen. Emlékeztetni kellett őket rá, hogy magyarok, a magyarokat képviselik, és itt magyarokat vernek. Egy új szerepkörbe kezdték beleélni magukat: *erre adok pénzt; erre nem adok; építtettem; építtetni fogok* stb. Ők! Az adófizető polgárok pénzén és pénzéből! Ők – szerb többségű testületi döntés nélkül, végrehajtott szervi végzés nélkül... Egyedül ők, öntetszelegve a hatalmi pozícióban. (Ugyan, kérem, tudom, mily jelentéktelen pozíciókba kerültek, s milyen kevés döntési lehetőségük van, milyen kevés tiszteletet éreznek irántuk).

Vezetőinknek eddig még nem jutott eszébe, hogy a szerb médiában is tiltakozni kellene a magyarverések ellen. Legyek azonban igazságos velük szemben: bármilyen enyhén is fogalmazták volna meg tiltakozásuk szövegét – a főszerkesztő-szerkesztő le se sajnálta volna őket. Különben is, minek írjanak a szerb sajtónak? A választóiknak akarják megmutatni, hogy ki a Jani, és milyen *belevaló gyerekek*. Akkor tiltakoznak, amikor már az egyszerű, politikailag írástudatlan, tájékozatlan Józsi bácsi és Julis néni is azt kérdezi: No, gyerekek, mi lesz? Költözzünk, vagy maradunk? Meddig megy ez még így? Menjünk mi magunk Belgrádba, Budapestre, Strasbourgba? – A magyarverések a mi történelmünknek: a magyar nemzeti történelemnek a szerves része. Sok kötetre

való anyag! Nem törődünk vele! Hagyjuk, hogy a szerbek eltemessék történelmünket – velünk együtt.

Nem más, mint maga a Magyar Nemzeti Tanács elnöke akar meggyőzni bennünket interjúiban arról, hogy legyünk *teljes bizalommal* a szerbiai bűnüldöző szervek fáradtságos és alapos kivizsgáló munkája iránt. Ezt mondta, és nem nyílt meg a föld alatta. (Ilyet még a szerbek sem mernének állítani magukról, nem estek a fejükre, tudják, hogy bölcsebb hallgatni és agyonhallgatni, mint felelőtlenül fecsegni.)

A mi *délvidéki magyar vezetőink* is segítik, és segíteni akarják Szerbiát az Európai Unió felé vezető úton. „Nevelően” akarnak hatni – agyonhallgatva az igazságot. Minek azt tudni? Egyébként is, minden csoda – ezúttal megrázkódtatás – három napig tart. Borítsunk rá fátylat. A magyar nemzetiségű tartományi kisebbségügyi titkárunk azzal mentette a szerbiai bűnüldöző szervek hanyag, lassú munkáját, hogy még nem eléggé ismerik a bűnüldözés fortélyait, fogásait (a kriminalisztikát).

Ha így állnak a bűnüldöző szervek a *tudománnyal*, miért lennének másként az igazságügyi testületek és szervek az igazságszolgáltatással? Ők meg még nem ismernék a törvényeket, a perrendtartást! Nincs, aki megismertesse velük? Tehát ezért nem is jár büntetés a magyarverőknek. Nem mernek, nem tudnak, érző szívűek a verőlegények iránt? Ha nem lenne tragikus, jót lehetne rajta kuncogni. Ezek a magyar választók bizalmát élvező derék fiatal emberek, tisztségviselők polgári nevelésben részesültek – a szocializmusban; polgári családból származnak. Ennek ellenére halvány fogalmuk sincs róla, hogy a polgári társadalomban hogyan működik a bűnüldözés és igazságszolgáltatás, nincs, és nem akarják, hogy legyen fogalmuk. (Lehetek még cinikusabb is: úgy tűnik, nem láttak még elég bűnügyi filmet!) Szemet hunynak azok előtt a jelenségek előtt, amelyek a restaurált szerbiai vadkapitalista politikai-gazdasági és politikai-jogi rendszerében sokszorta jobban, szerteágazóbban jelen vannak. Oly nagymértékben beleépültek a rendszerbe, hogy nem az országban-államban vannak bűnözők, nem ott létezik szervezett bűnözés és működnek bűnszövetkezetek, hanem ezeknek van államuk, karhatalmuk és igazságszolgáltatásuk. Minden polgári – vagy mondjuk ki: kapitalista – társadalomban a bűnözés a polgárháború pereméig terjed. A bűnözés a bűnüldözéstől kezdve az igazságszolgáltatásig az állam minden pórusába, szereplőjébe szervesen beépült, és mindig jelen van a megvesztegetés lehetősége és valósága. A nacionalizmus fő mozgatói azonban a gazdasági szférában vannak (a többiek csak *képviselik*, vagy *eszméileg alakítják ezt a nacionalizmust*); a szerb haza védelme nevében követik el a legnagyobb büntetteket.

Ez Szerbia valósága. Mivel az egész politikai-gazdasági rendszert maffiózó módszerekkel irányítják, csodával határos, hogy itt, Szerbiában – az USA-hoz, Nagy-Britanniához vagy más kapitalista országokhoz viszonyítva) csak ennyien (és nem többen) öntörvényűek, öntörvényűen ragadják magukhoz az igazságszolgáltatást. A kisebbségi minden bűnözési vonatkozásban áldozati bárány. A bűnüldöző szervek tevékenységének minden szála (az *üldözzük – nem üldözzük* döntés), az igazságszolgáltatási szervek és intézmények egymásközi kapcsolatrendszere (az *ítélkezzünk – ne ítélkezzünk* felette döntés, a *törvénynek megfelelően – vagy azt megkerülve* döntése stb.) továbbra is egyben politikai döntés, és a politikusok befolyásolják. A döntések döntését a politikai csúcson hozzák meg az állam, a kormány, a kormányzó pártok és a gazdasági érdekszövetkezetek előnyeinek, hasznának megfelelően. Míg a tartományi kisebbségügyi titkár azzal menti a bűnüldöző szerveket, hogy nem ismerik eléggé a bűnüldözési *titkait*, ugyanakkor a belgrádi rendőrfőnök és az állambiztonsági főnök azzal kérkedik, hogy nincs az a bűncselekmény, amelyre a belgrádi bűnüldöző szervek napokon vagy akár órákon belül nem lennének képesek fényt deríteni. De nem teszik.

A szerbek ezért vég nélkül keresik, üldözik az igazi és vélt bűnöst. Vég nélkül pereskednek, ítéleznek, de az igazságig sohasem jutnak el. Akinek ez nem tetszik, vegye erős kezébe a népviselet fő kellékét – a pisztolyt. Ha ezt nem teszi, a bűnöző akár nyugodtan meg is öregedhet, vagy kivárja a bűncselekmény elévülését.

A nemzetiségi polgárt cinikus összekacsintások kísérik az igazságszolgáltatás útján. A sorsáról, és nem az igazságáról döntenek.

Így van ez, ha nemzetiségiről van szó. Vélt vagy igazi tettes? Egyre megy. Mindig állami érdeket védenek vele szemben (UDBA je sudba).

* * *

Úgy hírlik: vajdasági szerbek komolyan fontolgatják, hogy ha majd létrejön az *önálló* Srpska Vojvodina, első elnökének a jelenlegi magyarországi külügyminiszter asszonyt fogják javasolni. Belgrádban is azt mondják, hogy mindenképpen számolni kell nagyszerű képességeivel. Ha sikerül létrehozni az Észak-Szerbia régiót (a hét régió közül az egyik ez lenne), ők maguk fogják javasolni első kormányzójának.

(A magyar külügyminiszter asszony komolytalan kijelentésétől elzárkózott a saját minisztériuma, és vég nélküli magyarázkodásba kezdett.)

A vajdasági szerbek a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia díszdoktori címét akarják neki adományozni. A belgrádi tudományos elit is elismeri

érdemeit, és a Szerbiai Tudományos és Művészeti Akadémia díszdoktori címével tisztelné meg.

A szerbiai posta emlékbélyeget készül kiadni képmásával. A Matica srpska pedig emléklakettet fog készíttetni tiszteletére (képmása, neve és szállóigévé vált gondolata), az emléklaketten cirill és latin betűs szerb szöveg lesz, még vita tárgya, hogy mennyi aranyat tartalmazzon, és mekkora legyen. Az esetleges ismeretlen tényezők és meglepetések elkerülése érdekében ismét Újvidékre fogják hívni, s mindent részletkebe menően meg fognak vele beszélni. Az emléklakettet szívük szerint minden vajdasági autonómias szerb számára hozzáférhetővé szeretnék tenni. Megvehetnék értékes családi ereklyének, vagy lehetne akár devizatartalék a szűk napokra. Ők már tudják, hogy a miniszterelnöknek esze ágában sincs külügyminiszterét leváltani, hiszen híven tolmácsolta gondolatát (a kisebbségi kérdés csak akadályozná – soha annyira, mint most – komoly „reformtörekvéseiben”). Mindkét fél részéről biztos politikai erkölcsi alapon fog nyugodni a kitüntetés!

Időközben újabb *fránya újprečani* szerbek is jelentkeztek. Kezdetben úgy tűnt, hogy *beleköpnék a levesbe*, és *ünnepontók lesznek*. A kételyek azonban gyorsan szertefoszlottak. Kiderült, hogy ők is csupán csatlakozni akarnak az előző kezdeményezésekhez. Az Ausztriában élő mintegy 300 000 *prečani* szerb (az *ószervebiaiak az Osztrák–Magyar Monarchia területén élő szerbeket nevezték így*) a maga módján szintén hozzá akar járulni a nagy elismeréshez. Javasolnám, hogy a határőrvidek hagyományaihoz híven részesítsék előjogokban a szerblakta területeken (az egykori Habsburg Monarchia területén) mozgó miniszter asszonyt. Mivel komoly politikai tényezővé nőttek ki magukat (csuda szeretik Bécsset, sokkal jobban és korszerűbben, mint annak idején Vuk Stefanović-Karadžić), úgy gondolom, hogy ennek a kiváltságlevélnek az egyik oldalát Čanak képmása, a képmását pedig két keresztbe tett labanc kard ékesítené. A kiváltságlevél másik oldalán fent a kétféjű fekete sas lenne (ne feledkezzen meg senki, a rebellis magyarok sem arról, hogy hol lesz az új euróregiói politikai központja). Alul magyar szöveg következhetne, de cirill írásmóddal, mint amelyet annak idején Leopold császár kiváltságlevelében használtak. Minden nagyon fennkölt, ünnepélyes és kalligrafikus lehetne. A szöveg többször is emlékeztetne a szerbek szerepére a határőrvideken. Bizony-bizony vérrel szerzett előjogokról van szó.

* * *

Végre valami szellemgazdagító, igazán „fejtgátító okosság” is átszűrődik ezen a jól őrzött schengeni

határon a bugyuta délvidéki magyar értelmiségihez: a magyar miniszterelnök megkérdőjelezte az Alkotmánybíróság és a köztársasági elnök beszámíthatóságát. Azzal vádolta meg őket, hogy Magyarországon vissza akarják hozni a konzervatív értékrendet. Ők ugyanis elképzelhetetlen erkölcsi tévedésben élnek, amikor a homoszexuálisok élettársi kapcsolatát nem akarják házassági szintre emelni, nem akarják férj és feleség, nő és férfi házasságaként is elismerni. A két főméltóság mire vetemedett! Hajrá, homoszexuálisok! Melegek, ti vagytok Magyarország megmentői! Igazi gyermekáldás a jövő számára. Hiszen majd örökbe fogadjátok a gyerekeinket, a főtí gyermekvárost, a kiskorúak nevelőintézeteinek börtöntöltelkeit. Sorba fogtok állni a szülészeti klinikák előtt, s pénzzel fogtok fizetni a kibérelt anyaméhért. Szerintem azonban nem fog elmúlni fél évszázad, s a vén Európában ismét meg fog jelenni egy új C. Caius Julius Oktavianus-Augustus, hogy visszaállítsa a család becsületét, a kétneműek házasságának anyagi és jogi alapjait, amit elvett a hidegháború, az USA és a Szovjetunió vetélkedése, a megosztott keresztény világ. Akkor már mi nem fogunk élni, hogy nagyon restellhessük magunkat. Helyettünk új nemzedék fog szégyenkezni a múlton. Biztos, hogy akkor is lesznek melegek, de az új Augustustól többé nem fogják megkapni és élvezni a publicitást, azt a jogi és erkölcsi lehetőséget, hogy a gyermektelenségtől évtizedekig megkínzott Európában *büszkén* propagálják a másság alatt a saját életmódjukat és visszás nemi életüket mint felsőbbrendűt – egyenértékűt. Európa vissza fog térni a józan észéhez, a természet rendjéhez. A nagy Karoling-országoknak már most ez az érdekük. A meleg egyenjogúságát nem is annyira a maguk számára, hanem inkább a számunkra – gyengítésünkre, megtévesztésünkre propagálják. Ez változni fog. Ki fog nyílani a szemünk, s a politikai elit nálunk is váltani fog. Sokasodni fognak Augustus magyar hívei: az egyszerű, egymáshoz ragaszkodó férfi és nő közössége. Az egyház többé nem fogja ellenezni a fogamzásgátló szerek alkalmazását, mégis több gyerek lesz, mert Augustus egy új emberbarát életmódot, nőtiszteletet – anyatiszteletet kínál és megkövetel. Nem az egyház – az már megkésett –, hanem az új politika hoz változást. Csak azért, hogy élvezze a kisebbségi koalíciós párt támogatását és a finanszírozás rokonszenvét, mit is fecseg össze-vissza Magyarország miniszterelnöke a progresszióról és konzervativizmusról? A progressziót pártos, hatalomvágyó érdekből a melegtisztelethez, a homoszexualitáshoz köti? Mint ízig-vérig baloldali, az emberbaráti szeretetet az intézményesített szolidaritáshoz kötöm, tiltakozom az

épeszű és becsületes szociáldemokraták nevében! Éppen ő az, aki engedélyezte a meleg példátlan, mértéktelen, korlátlan, erőszakosan rámenős térnyerését, szociális státusuknak megerősödését. Mi köze a homoszexualitásnak az eszmei-erkölcsi és politikai progresszióhoz? Talán csak nem csinál általános politikát egyes emberek szerencsétlenségéből, aberráltságából? Ezzel a családi viszonyok rombolásának, a gyermektelenség kívánatos megértésének, bármilyen okból történő indoklásának a sötét árnyékát vetíti ki minden erkölcsi és közéleti erőfeszítésre, amelyeknek az a célja, hogy jobbra forduljanak a folyamatok. Ez a politikai hozzáállás olyan, mint a polgárháború megidézése önös, pártos politikai érdekek védelméért vagy megszerzéséért. Az ilyen politikai filozófia, amelyet képviselnek, vagy támogatnak, egyenes ágon tagadja mind a keresztény, mind a szocialista értékrendet. Nemzet- és társadalomellenes.

Ezt az emberi természethez nem méltó vitát szégyellni fogják utódaink.

Rendet kellene tenni a szocialista párt politikai filozófiájában, erkölcsitéleteiben. Ki kell szabadítani a pártot és erkölcsi értékrendszerét a nagyvilági szélhámosok, kóklerek, hohstaplerok, stréberek hálójából. Ezeknek az ún. szabadelvűeknek a szabadelvűséghez nincs semmi közük. Ők lélekkufárok, bérencek, a hódító finanszírozó előretolt eszmei előkészítői. Idegen érdekeket szolgálnak, s megfélemlenek a nemzet iránti kötelezettségükről.

Alig hiszem, hogy a szabadelvűségnek ma külön párt kellene. A szabadelvűség a progresszióhoz kötődő olyan elv, amelyért minden jobboldali és baloldali pártban meg kell mindennap küzdeni, meg kell lennie az immanens fogékonyságnak. Jöhetnek messziről, távolból az újdonságok, belülről kell meglennie a befogadókészségnek.

* * *

S végül ki kell tüntetnünk, a legnagyobb elismerésben kell részesítenünk a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot, mert arra a „zseniális” következtetésre jutottak, hogy a magyar föld nem tud eltartani 6-7 millió magyarnál többet. Magyarország népességét ezért le kell csökkenteni a megfelelő szintre. Őket a ridegtartású magyar racka képmásával díszített toalettpapír-elismerésben kell részesíteni el nem múló hálánk jeléül. (Ökröknek megfelelőbb az a tükör, amelyben ökröt látnak viszont.)

* * *

Mivel a magyar évszázadok óta szorosan kötődik a zsidó vallású magyarokhoz (a zsidó magyarokhoz,

a magyar zsidókhöz), engem mindig érdekelt az ún. zsidókérdés. Zsidó negyedben születtem, ott nőttem fel, szüleimnek számos zsidó barátja volt, zsidó volt a hegedűtanárom, zsidó a kultúrám egy része. Emberi gyalázatunk útjára a zsidó ismerőseinket a gettóból (ahova bejártam a szüleimmel) mi is kikísértük a közeli, néhány lépésnyire eső sínpárokhoz.

Nagyon nem szeretem a „zsidózást”, de a „cigányozást” sem. Cigánygyerekekkel is barátkoztam, és ma sem kapok hideglelést, amikor kezet nyújtok egy cigánynak. Egyik-másik cigány ismerősömet lakásán látogatom. Csodálom náluk a rendet és szorgalmukat.

Utálom a meséket a zsidók világhatalmáról, a zsidó összeesküvésről szóló tévhiteteket a pénzvilágban. (Az viszont igaz, hogy ha a *birodalom urai* el akarnak végeztetni egy piszkos munkát, mindig találnak a zsidók között is erre megfelelő személyt, vagy grúz Sztálint a kisebbségek között; talán csak nem ők mocskolódnak be saját uralkodó népük szemében! A hatalom megtartásának ügyes fogásai ezek. A birodalmak urai jóval többet tudnak minden Machiavellinél arról, hogyan kell a kis népeket leigázni és rabságban tartani úgy, hogy egyes képviselőiket bevonják a hatalomba: ezekben mindig ott van az igyekezet, hogy túlteljesítsenek.

Éppen ezért azt sem szeretem, hogy azért, mert valaki zsidó, rögtön áldozatot, mártírt lássunk benne, s a nyakába ugorjunk. Embere válogatja – tartja a mondás. Köztük is éppen annyi a rossz és gonosz ember, mint köztünk, eggyel sem több, sem kevesebb. Részletekbe menően ismeretes számomra, hogy a régi nagy birodalmak királyai mikor és hol rendeztek pogromokat a zsidók ellen, és milyen céllal. A holokausztról könyveket gyűjtöttem. (Tudom azt is, hogy voltak népek – a szerbek, szlovákok, románok –, amelyek önként, önkezdemenyözően, nem várva a hitleri parancsra, jóval előbb kiirtották a „saját” zsidóikat, mint akik azt náci szervezésben tették.) Ismeretes előttem az *aranyvonat* titokzatos rakománya, valamint az is, hogyan osztották egymás között szét az amerikai tábornokok. (Mi minden díszítheti villájukat, asszonyaikat, lányaikat! Még tiszta szerencse, hogy a szent korona nem került a rakományba, mert különben valamelyik amerikai káplár fején ékeskedne egy partin.) Most azonban zavarban vagyok. Az FBI arról tudósít, hogy a modern kapitalizmus és imperializmus mintaállamában valamilyen Bernard Meadows névre hallgató fickó, aki a Wall Streeten valamilyen bankkonzorciumot irányított, kirabolta mindazokat a kis bankokat és vállalatokat, amelyek kapcsolatba kerültek vele. (A módszer számunkra sem idegen: alkalmazta a Dafiment és a Jugoskandik is.) A rablás technikájának

és módszerének a kieszelője bizonyos Charles Spony volt. A módszert azért lehet sikeresen alkalmazni, mert kezdetben szinte lehetetlen észrevenni a végső szándékot, aminek következménye csak évek múltán válik nyilvánvalóvá. Ezt a módszert alkalmazta ez a fickó, de mint az az FBI jelentéseiből kiderül, nem önkezdemenyözően, hanem számos csúcspozícióban csücsülő politikusként, voltaképpen az államapparátus jelentős részének a tudtával. Az FBI a zsákmány értékét a pillanatnyi helyzetismeret alapján legalább 50 milliárd dollárra becsüli, s még jócskán fog nőni a vizsgálat lezártaig.

Idáig minden rendben is van, nem először lopták meg a kisembert. Csakhogy a bibi ott van, hogy a történelem során orosz cárok, francia, angol és spanyol királyok együttvéve nem raboltak el annyi zsidó vagyont e birodalmak kezdetétől a végéig, mint ez a fickó – állami titoktartás mellett – néhány év alatt. Még hozzá nem durván, hanem a legkifinomultabb módszer alkalmazásával. Kifosztotta vagy meglopta az összes gazdag zsidót, beruházási és jótékonyági alapítványt. A jelentésben az áll, hogy „rengeteg zsidót”.

Zsidó embernek pénzügyekben túljárni az eszén lehetetlenség – ez a sztereotípiája róluk. S íme most (látszólag) megtette egy fickó. Voltaképpen azonban az ilyen eset mögött mindig ott van a mindenható állam.

Légből kaptak az olyan ítéletek, mint a: zsidó világhatalom, zsidó oligarchia, zsidó összeesküvés a világ ellen stb. Ez alkalommal én a W.A.S.P.-re gyanakszom. Ők sem ma született bárányok. Tévednék? Van még náluk is rosszabb a Wall Streeten? A világ hallgat azután is, hogy nyilvánvaló dologról van szó.

Ha azonban Budapesten rossz hírért keltik egy tényleg hétpróbás zsidó szélhámosnak, azt a Wall Streeten antiszemitizmusnak tartják, Magyarországot megbélyegzik, a magyarokat (akik már Budapesten is annyira összekeveredtek a zsidókkal, minden zsidónak legalább két „tisza magyar” rokona van) idegengyűlölőknek minősítik.

A zsidók kifosztása a világválságnak csak egy vonatkozása, mert ismét arról van szó, hogy a tőkés társadalom átrendezi magát, és folyamatban van az új tulajdonviszony kialakítása.

Nem kitaláció, ha azt mondjuk, hogy a világgazdasági válságot a W. A. S. P. kitervelte, megtervezte, hogy ismét felossza a világ nemzeti jövedelmét a maga javára.

Köztudott, hogy minden állam, amelyik részt vesz a nemzetközi kereskedelemben, devizatartalékát dollárban tartja. Ez az orosz devizatartalékokra is vonatkozik. (Ebben különben benne van a Gulágban raboskodók tönkretett élete, szenvedése és elrabolt bére, értékei.) Több száz milliárd dollárról van szó, amelyek most amerikai portfóliókban vannak, és köröznek banktól bankig szerte a nagyvilágban. Oroszország is, mint az USA, kapitalista ország, az egyik államkapitalista, a másik szabadpiac-gazdaságú. Mi, magyarok nem szeretjük az oroszokat, de kedveljük az amerikaikat. Megkülönböztetjük őket, de attól még mindkettő kapitalista és birodalom. Az ellentétek mindig új előjelet kapnak, de voltaképpen, amikor a Szovjetunió létezett, s akkor is, amikor szétesett, a nyugati és keleti kereszténység csapott össze. Az ellentét a kommunizmusból kapitalizmusba fordult át. Most is állami és piaci irányítású, de évezredek érdekellentétek harcáról van szó. A két birodalom újabb kori szereplőkkel, de évezredek ideológiai ellentétek mentén küzd egymással. Beszélhetünk a kereszténység tragédiájáról. Csak az Úristennek köszönhetjük, hogy a W.A.S. P. észbekapott, és lemondott arról, hogy megpróbálja az oroszokat is kifosztani. Lehet, hogy nagyon-nagyon közel kerültünk volna ismét, mint 1961-ben, a „biztos” katonai megoldáshoz, ami mindenkor az emberiség létét fenyegeti. A W. A. S. P. világnézetét a Nemzetközi Valutaalap és Világbank ideológusai nyíltan ki is mondják: ha kell, katonai konfliktusok árán is meg kell szerezni a multinacionális cégek működtetéséhez mások nyersanyag-tartalékait, energiahordozóit, fogyasztói piacát és minden humán erőforrást (agyelszívás). A multinacionális cégek csak akkor jönnek, a finánc-tőke csak akkor fektet be, ha százszázalékos profitra számíthat (Marx idejében 4-5 százalékos profittal is beírta). Oroszországnak minden feltétele megvan egy olyan működőképes ipar kialakításához, amely akár 30 milliárd ember eltartásához szükséges.

Mindezt azért fontos tudni, mert a W. A. S. P. ideológusai azzal terelik el a nagy dolgokról a figyelmet, hogy magyar antiszemitizmusról, idegengyűlöletről stb. beszélnek – amiből persze egy szó sem igaz.

* * *

Úgy hírlik, hogy – tekintettel az óriási és bepótolandó lemaradásra a magyar köztudatban –, a szerbek több magyar *toleranciabajnokot* szándékoznak kitüntetni Gavriilo Princip-, illetve Miloš Obilić-érdemrenddel. Ugyanakkor szeretnék felvenni a kapcsolatot a magyar hivatalos politikai körökkel,

hogy a gesztust esetleg Magyarország is viszonzza – kimutatva ezzel politikai jó szándékát: több kormánypárti és ellenzéki szerb vezetőt kitüntethetne egy Szent István intelmei-érdemrenddel.

A szerb média főszerkesztői is megkaphatnák ezt az érdemrendet a magyarok iránti tolerancia fejlesztésében felmutatott kimagasló érdemeik címén, hiszen megérdemlik. Ne feledkezzünk meg az ortodox egyház méltóságairól sem. Alapíthatnának egy új eparchiát Magyarországon. Ott, *ahol akár egyetlen szerb sírja is domborul...*

* * *

Az a hír járja, hogy fölvetődött: Szabadka jelenlegi, szerb nemzetiségű polgármestere az ártatlanul kivégzett 1944/45-ös magyar áldozatokra és mártírokra való megemlékezésén (funkciójánál fogva) esetleg tarthatna beszédet. Talán csak nem? Ennek kapcsán nekem meg eszembe jutott, hogy esetleg én tarthatnám a gyászbeszédet Újvidéken a magyar fasiszták által Dunába lövöldözött szerb, zsidó és magyar (igen, magyar) ártatlan áldozatokra emlékezve.

(Amíg lesz magyar, meg fogja követni emléküket, és mint eddig is, újból és újból bocsánatot fog kérni az áldozatok utódaitól, és szégyellni fogja annak a néhány gazembernek a tetteit, amelyeket elkövetettek egész népünk nevében.)

Meggyőződésemmel, hogy bocsánatot kérhetnék, de beszédet nem tarthatnák egy ilyen rendezvényen. Hogy kerül a csizma az asztalra? Volt egy nagyszerű alkalom a közös megemlékezésre 1989-ben, amikor a rigómezei ütközet évfordulóján és színhelyén úgy kellett volna megemlékezni, hogy az egész keresztény világ jelen legyen. Az összes szomszédos nép részvételével. Együtt érezhettek volna a szerb néppel az iszonyatos veszteségében és áldozathozatalában. Ezen a kommemoráción minden ország képviselője, Magyarországé is, jelen lehetett volna; az Oszmán Birodalom örökösének, Törökországnak a képviselője is. Győztes és legyőzött. Ám 1989-ben más történt. Slobodan Milošević-Slobo kisajátította magának az alkalmat, és hadba hívta és vitte az elvakult szerbek tízezreit az egész keresztény Európa, az összes szomszédos nép, a délszláv népek testvérisége ellen. Belgrádban virágáradattal kísérték ki a nyugat felé induló hadakat.

Hamarosan, 2026-ban, egy újabb nagy alkalom lesz Közép-Európában: az egész keresztény világ, az Európai Unió és a Magyarországgal szomszédos országok, köztük a szerbek képviselői is összejöhetnek egy megemlékezésre a mohácsi mezőn (harcoltak ott szerbek is). Csak egyetlen céllal: hadd lássa mindenki, mit is jelent a kis népek

szempontjából egy hódító háború, hogyan töri ketté évszázadokra a fejlődést, teszi bizonytalanná fennmaradását a jövőben.

Polgármester úr, ez az én alkalmam, hogy Önt kioktassam a múlt visszaszólásairól. Annak a jogán, hogy egyik magyar ifjúkommunista rokonom (unokabátyám) szintén részt vett a magyarításban. Ma ő is már halott. De részt vett ebben a több hétig tartó „akcióban.”

Kit is tekintettek osztályellenségnek? A magyarokat. Őket lötték halomra. Az akció szervezői megkaptartották minden akkori (a baloldali! – igen: baloldali) magyar politikai párt, magyar civil szervezet tagsági listáját, s kivégezték a rajtuk szereplőket mint osztályellenséget. Utána azzal dicsekedtek, hogy a *Vojvodinában* végre végleg sikerült létrehozni a délszláv többséget. Haláláig gyötörte rokonomat a tévhit felismerése, a becsapottság: hát nem az osztályellenség felszámolása, hanem a magyarok kiirtása volt az igazi cél?

Miből is tevődött össze ez az „osztályellenség”? Szegény emberekből, akiknek az akkori politika (mint a mindenkori és mai is!) fűt-fát, tejben-vajban fürdő Kánaánt, jólétet ígért (néhány hold földdel). Politikailag teljesen műveletlen, műveltségi szempontból írástudatlan emberekből állt „az osztályellenség”. Minden esetben magyar, vagy magyar rokon általi, vagy érzelmi kötődésű „osztályellenség” volt. Távol attól, hogy jobboldali; inkább baloldali elvárású! Nem az országhatár, hanem az egy-két hold föld érdekelte őket.

Mit mondhatna a polgármester a kommemoráción a zentai úti temetőben? Milyen mesterfogással tudná elkenni, összemosni, közössé tenni az ártatlan áldozatokat? Azzal, hogy voltak nekünk is, voltak nektek is ártatlan áldozataitok? Csakhogy éppen akkor, 1944/45-ben nem a magyarok, hanem a szerbek irtották a magyarokat – a kommunista eszmeiség fátyla mögé bújva. Legyen ott, de ne tartson beszédet. Essen térdre (mint ahogy nekem kellene Újvidéken), úgy kérjen bocsánatot. Így illik mártírokat megkövetni, emléküket kiengesztelni (Willy Brandt ezt tudta).

Annak a híve vagyok, hogy hívják meg, de ne tartson beszédet – mert azt csakis hazug céllal lehetne megtartani. Nem lehet a dolgokat azzal elintézni, hogy mindenki irtotta a másikat, a magyarok a szerbeket, a szerbek a magyarokat, a németek a

zsidókat magyar és szerb segítséggel és támogatással. Az igazság ennél több. Minden fél őrizze meg a méltóságát. Ne alázkodjon meg, de ne is tagadja gáztetteit.

Mikor hívták meg a magyar kisebbség képviselőit az újvidéki razzia áldozatainak kommemorációjára? Soha. Pedig 1989 óta ott lenne a helye minden magyar politikai párt és civil szervezet képviselőinek. Megtűrik, ha mégis megjelennek. Meghívtak-e valaha is magyarországi képviselőt egyetlen kommemorációra is? Soha. Ez a jószomszédi viszony a kultúra és a haladó, jövőbe mutató hagyományok őrzése területén? Eddig ez volt. De én hiszek a változásokban.

A polgármester pártja (és minden szerb párt) ma előszeretettel hivatkozik az európai multikulturalizmusra és interetnikai értékekre. S mit tesz érte? Kizárólag ó-szerbiai és belgrádi szerb tanácsosai vannak. Félretett minden községi közigazgatást. Nevetséges a koalíciós partnerről már beszélni is. Szabadkán a multikulturalizmusnak több évszázadra visszanyúló hagyományai vannak. A sárba tiporta. A hatalom megragadásának a módszereit a múlt tanúságai alapján jól ismerem. Az ön módszere sem titok számomra, céljait sem tudja elrejtteni.

A menekülő szerbeket többször is (csaknem folyamatosan) befogadta a történelmi Magyarország. Rengeteg szerb talált hazára, megbecsülésre, nemesi titulusra. Ennek ellenére a szerbek 1944/45-ben genocídiumot, 1989–2009 között pedig nagyméretű etnocídiumot hajtottak végre a délvidéki magyarokon. Remélem, hogy mi, délvidéki magyarok (köztük én is) mindent el fogunk követni annak érdekében, hogy addig Szerbia ne legyen az Európai Unió tagja, amíg nem kér a magyaroktól bűnbocsánatot (mint mi is a szerb néptől), nem követi meg a magyar nemzetet. (Nem hazug szólammal, beszéddel, hanem úgy, ahogy illik: a mártírok emléke iránti kegyelettel.) Hogy ilyen többé ne történjen meg a két nép között.

Legyen sok olyan egyéniségünk, mint Zoran Đinđić, aki sokszor hangsúlyozta, hogy a *vajdasági magyarok a demokratizálódás mozdonya Szerbiában* (ezt a mai napig agyonhallgatja a szerb értelmiség és média).

Szabadka, 2009. január 4.

A világ(gazdaság) Canossa-járása

*Ember ember ellen csatázik,
Mi egyesítsen, nincsen eszme,
Rommá dőlt a Messiás háza,
Tanítása, erkölcsse veszve...
Oh, de hogy állattá süllyedjen,
Kinek lelke volt, nem lehet!...
Hatalmas Ég, új Messiást küldj:
Beteg a világ, nagy beteg.*
Ady Endre: Karácsony (1899)

Beteg a világ, pontosabban annak bálványozott szíve-lelke, a világgazdaság. A hirtelen jött betegség mindenkit meglepett, egyrészt időzítése, másrészt a gócpontja miatt. A globalizáció álmvilágában úgy tűnt, az ember mindent meg tud vásárolni, utazhat a legtávolabbi földrészek városaiba, a Húsvét-szigetre, ha kedve tartja, akár a világűrbe is tehet egy sétát szabad víkendjén. Megvehető az új szív a megfáradt helyett, kicserélhető az elkoptatott vese, plasztikai műtéttel megszabadulhatunk évek során fölszedett 20–30 kilogrammos súlyfeleslegünktől, és úgy hittük, semmi, de semmi nincs, ami ha másképpen nem, kölcsönökkel nem érhető el – és mégis hirtelen s váratlanul kipukkadt a világgazdaság lufija. Nem máshol, mint a jóléti állam fellegvárában, a neoliberalista közfelfogás bölcsőjében, az Egyesült Államokban, ahonnan továbbgyűrűzik világszerte, s így felénk is.

Közben pedig akadnak kellemes dolgok is, talán a rend kedvéért, hogy az ember ne essen depresszióba, ne tegyen kárt magában – ami ezen a síkföldi tájon amúgy is dívik olyan dolgok miatt, amiknek az itt élő ember öröktől fogva csak szenvedő alanya. A jó hírek időzítése viszont már mosolyogni való volt, például az anyaországi sajtónak az a túllihegése, amivel az Egyesült Államokba való vízummentes utazás lehetőségeiről szólt, egyidejűleg, egy napon a válság kitörésével. Nem volt más, hát akkor tálaljuk ezt a semmit meg nem oldó utazási lehetőséget, a hirtelen kitört világválság ellensúlyozásaként. Folyt a bejáródott agymosási kísérlet, jellemző képet adva a média világáról, arról a kaptafa-reakcióról, amit a váratlanul jött kihívásokra szokott adni.

„Egy jó hír törli a rosszat” elv az anyaországban azonban pontosan annyit nyom a latban, mint a szerb állam reakciója a világválság első heteiben: mi annyira kívül esünk a tőzsdei világgazdaságon – hála istennek –, hogy nem fog érinteni bennünket, gazdasági romlást okozni ez a tőzsdei hecc – hirdette öles betűkkel a kormányhű szerb sajtó. Az élet, illetve a valóság – de nevezhetném igazságnak is – azonban gyorsan rácsófol azokra, akik mindenhatóként tetszelegve, az élet urainak hiszik és hirdetik magukat. Mindkét átverésre szánt állami reakciót nevetségessé tették az alig pár nap múltán elkövetkező történések: soha nem látott mélységekbe zuhant a tőzsde-index, rohamosan gyengült az erősnek hitt nemzeti valuta, bankok mentek tönkre, emberek ezrei veszítették el biztosnak hitt állásukat. Kitűnt, hogy a politikum bizonygatásai fabatkát sem érnek, ettől még senki sem lesz boldogabb, sőt egyre bizalmatlanabbá váltak az emberek a bankok melldöngetése nyomán, az állami intézmények válságot becsmérelő legyintgetései láttán, menekítette pénzét, értékpapírjait a zuhanásszerű romlástól, aki csak tehetette. Sajnos, a rosszul elsült kísérleteknek áldozatai is voltak mindenkor, és vannak ma is. Akadtak olyanok, akik az államba és szabadpiac változhatatlanságába vetett bizalmuk elvesztése miatt fizikai létüket áldozták fel – mert csak ez maradt – a neoliberalizmus máglyáján.

A helyzet ma már hasonlít a hanyag orvosnak ama téves ténykedéséhez, amikor is a tegnapi diagnosztikai ismérvek tudatában kezeli a betegét, kiadja a gyógyszert a tegnapi szimptomák alapján, nem számol azzal, hogy azóta 24 óra múlt el, s nyugodtan hazamegy, holnap reggel ugyanezt megismétli, és így mindig az események után kullog egy lépéssel, a baj pedig rohamosan terjed. A globalizált világ súlyosan megbetegedett, mégpedig nem más, mint a liberális gondolkodás túltengései miatt, s ahogy a gazdasági szakemberek mondják, „nem proaktív, hanem reaktív mind a monetáris, mind a fiskális politika”. Mikor rákérdezzünk, milyen mély is a válság, van-e kiút és merre, a gazdasági szakemberek számunkra olyan felfoghatatlan számokat emlegetnek nekünk, kispénzű halandóknak – kétezer milliárd dolláros veszteséget

–, aminek nagyságára csak pánikszerű félelem lehet a válaszuk.

A globalizáció a társadalmat fogyasztói gépezetnek tekinti, s aki ide be nem sorolható, azt az „élni nem tudás”, az „életre nem való” címkével korbácsolja ki udvarából. Ráadásul olyan gépies szerkezetként kezeli a markába hullott társadalmat, amely – a piacgazdaság előnyeinek köszönhetően –, romolhatatlan, holtából is képes főnixként újraéledni, akárha egy óraszerkezet lenne, amelynek tervrajzát és garancialapját a multinacionális cégek a páncélszekrényükben őrzik. Megbízható élet ez – ismételtgették –, aludjunk csak nyugodtan, hiszen az új messiás, „a láthatatlan kéz” (Adam Smith metaforája a piacgazdaságról) jól irányítja a világot, harmóniát kovácsol az önérdékből, az élvezetek halmozásából pedig képes közérényt varázsolni. Mindezek tetejében a földet ki nem fosztható feneketlen kincsesládának képzeli, amolyan Illés korsójának, illetve ennek örökösöként kezeli kénye-kedve szerint, akár egy meggondolatlan, éretlen suhanc a rábízott apai örökséget. A józanul gondolkodó szakértők szavát elnyomja a reklámok túlhangosított zsvajva, hiába ismétlik a rekedtségig a kitartóbbjai, hogy az ennyire túlfűtött globalizáció környezeti, szociális és egyéb katasztrófákba torkolthat, és hosszú távon nem tartható fenn. Megsülünk vagy megfagyunk (ami ma már nagyon is valóságosnak és lehetségesnek tűnik), nekik mindegy, folyik az „ez a nap is elmúlt” életmód, és a „jóléti társadalom” adta előnyökbe szédült emberiség nem képes korlátokat emelni a cinikus és kegyetlen multi-törekvéseknek. Azt hirdették a neoliberális apostolai, tejből-vajból fürdik mindenki, egy dolgon van: kis cédulára jegyezzük fel rossz érzéseinket, s azokat egy szemetesládába dobva máris mindenki boldog lesz. De senki sem lett boldogabb. A jogot ehhez a hatalombirtokláshoz az értelem adja meg, holott az állat (ha hagyják), de különösen a növényvilág természetesebb életet képes élni a féktelen étvágyú fogyasztó-felhalmozó embernél. A XX. század második felében még úgy tűnt, a piacgazdaság jól működik, és akadálytalanul halad a jóléti társadalom megvalósítása felé. A gazdasági szabályokat betartották, a kemény munka, a tanulási hajlandóság, a befektetések folyamatossága és a visszafogott fogyasztás társadalmi szintű bizalmat szült, mígnem a neoliberális túlkapások nem erodálták az érzékeny rendet. A múlt század utolsó évtizedében feltörő fiatal generáció birtoklási vágya szinte kielégíthetlenné vált, teljesíthetetlen követelményekkel lépnek fel az őket kiszolgáló intézményekkel szemben, amin nemcsak a bankrendszer, hanem az azt irányító politikum is értendő. A politikum, a világrrend felbomlásának fő

beindítói és egyben haszonélvezői serényen csillapították néha felsajgó lelkiismeretünket, azt hirdetve, hogy erkölcsös az, ami hasznos, ugyanakkor a szabadság fogalmát összemosva a szabadossággal, keresztülgázolnak az örökérvényű rousseau-i felismerésen, miszerint „nem az a szabadság, hogy azt teheted, amit akarsz, hanem, hogy nem kell megtenned, amit nem akarsz”.

A ma emberét gúzsba köti, az álmát is megfertőzi az állandó hatékonyság kényszere. A globalizált média ezt az embertelen hajszát fokról fokra élénkíti, hiszen ő a ritmusadó, ennek szemelték ki gazdáik ebben a céltalanul bolyongó gályarabhajó-szerű életben. A gagyitelevízió, a bulvársajtó, a hitványrádió hazugságrikoltozása azt szajkózza, azzal alakítja a saját képére a társadalmat, lúgozza ki az emberek agyát, hogy így van jól, ez a haladás. Ráadásul mindezt a közösség, az emberi viszonyok, a család, a környezet kárára teszi. Olyan területekre is behatol, amelyek természetüknél fogva nem versenyképesek, mint például az oktatás, az egészségügy, a szociális intézmények. Mohóságában olyan helyrehozhatatlan károkat okoz, mint elefánt a porcelánboltban. A globalizációval szövetkező neoliberális gondolkodás az egyéni életmód feltétlen szabadságára hivatkozva elutasít minden beavatkozást az irodalom, tudomány, művészet, szex, szerencsejáték, prostitúció, alkohol, eutanázia, könnyű drogok területén. Nemcsak az államot akarja kiűzni ezeknek a területeknek a felügyeletéből, szóhasználatuk szerint az „éjjeliőr” szerepét kínálva fel, hanem a vallásszabadság örve alatt a vallás, a hit befolyását is le szeretné nullázni, s így válik az ateizmus védőbástyájává. A közösséget fenntartó erkölcsi értékek felbomlanak, erodálódnak az emberi társadalom alapvető sejtjének, a családnak a szerepe is. A házasságon kívül született gyerekek száma rendkívül gyorsan nő minden iparosodó államban, kivéve a katolikus Spanyol- és Olaszországot, valamint Japánt. Az irodalomban eluralkodott a posztmodern (minden más formát kizárva az írott és pénzelt médiából), szétzúzza a hagyományos vagy akár a modern irodalom nyelvezetét is, annak esztétikai és etikai kánonját. A szavak játékos összerakása a cél, s könnyedén nyúl olyan szóhasználatokhoz, amelyeket irodalmunkban eddig hagyományosan erkölcstelen tényezőként mellőztek. Jellemzője még a vég nélküli kísérletezés, pusztán a kísérlet kedvéért.

Végkövetkezményként az ember egyszerre egyedül marad hit, család, erkölcsi támasz és kulturális gyökerek nélkül. Ői felhalmozott javai tetején, és magába roskadva álmodja vissza elvesztett Édenét. Ez az állapot szüli a nosztalgiahullámot, amely az

utóbbi időkben egyre jobban hódít. Csak hát nosztalgizással nem lehet újraépíteni az eltékozolt társadalmi tőkét, amit kínkeserves lemondásokkal generációk építettek ki: a közösségi élet kulturális normáit, a hagyományok, az íratlan szabályok összességét, amely civilizációnk záloga, a szolidaritás érzését, a családközpontúságot, a nemzeti hovatartozás közösségformáló erejét, az egymás iránti bizalmat és végső soron a felsorolt értékek között is a legnagyobbat: a felebarát iránti szeretetet. Mindezeket a morális értékeket megtámadta, kigúnyolta, a tönk szélére juttatta az alapvető eszméitől elrugaszkodott, ma világszerte uralomra törő szélsőséges liberalizmus. Példaképpen hadd idézzek anyaországunk kulturális életéből néhány friss „gyöngyszemet”, amelyekhez nem kell kommentár: a Magyar TV közszolgálati csatornája olyan iskolaigazgatókról tudósít, akik homoszexuális egyéneket engednek a diákok elé, hogy magyarázák meg a másság fogalmát. A TV2 csatornán egy ismert újságíró arról beszél, hogy a Kádár-korszak ügynökei jelentgetéseikkel és megfigyelgetéseikkel tulajdonképpen nem ártottak senkinek! Illetve, ha van ilyen, lépjen elő. A zsarnokság tehát nem is volt zsarnokság, Illyés Gyula az ország ablakán valahova messze az Óperenciás tengeren túl tekintett versének írása közben. Szemet hunyni Srebrenica, Kórógy, Szentlászló, Dubrovnik, Szarajevó, Bihać, Vukovár, Eszék tragédiája fölött, szintén erkölcsi válságról tanúskodik. De mit mondjunk Bush amerikai elnök agresszív politikájáról, amit a világ számos állama ellen irányított?

A bevezetésben egy orvosi hasonlaltal igyekeztem szemléltetni világunk és a világgazdaság állapotát. Befejezéseként szintén egy hasonszőrű, szakmabeli metaforával élnék: ha súlyos betegségéből felgyógyítanak az orvosok egy beteget, aki – mindenki tudja – maga is bőven hozzájárult betegségéhez eddigi életvitelével, vajon ez a lábadozó beteg folytathatja-e eddigi életmódját? Természetesen nem, gyökeresen meg kell változtatnia, ha élni akar.

„Meg tudjuk, és meg is fogjuk oldani ezt a krízist. A terv, amelyet végrehajtunk, agresszív. Ez a helyes terv – mondta Bush elnök és hozzátette –, időre lesz szükség ahhoz, hogy teljesen hasson”. Higgyünk neki, de csak egy feltétellel: Isten segítségével nélkül ezt a vágatató, öncélú ördögszekeret nem lehet megállítani, vagy csak ideiglenesen. A világ egyházainak

összefogására és együttes akciójára lenne szükség ahhoz, hogy leállítsák ezt a szökőár sebességével a társadalom testébe fúródott, zabolátlanul romboló gonoszt, amely anyagi, lelki és humán válságba sodor hívőt és nem hívőt egyaránt. A három nagy egyistenhívő egyháztest: a római katolikus, az Egyházak Világtanácsába tömörült 350 protestáns, anglikán, ortodox, ókatolikus és régi keleti egyházak, miközben rámutatnak a globalizáció roppant gazdasággyarapító erejére, sok tekintetben hasonlóképpen szorgalmazzák annak humánussá formálását. Legradikálisabban az Egyházak Világtanácsa tette ezt: „*A hidegháború utáni zűrzavar döntő jellemzője a neoliberais szabadpiaci gazdaság rákényszerítése a globális társadalomra. A piac nevében a gyengébb államok erejét nagymértékben csökkentették azért, hogy ne tudják megvédeni szuverenitásukat és nemzeti érdekeiket. A nemzetközi viszonyok olyan alapvető elvei, mint az igazságosság és becsületesség kiszorulnak a profithajhászok csapásai nyomán. Mindez eltérő módon hat a gazdagokra és a szegényekre. Az emberek körében reménytelenség, harag és kiábrándultság uralkodik. Korunk egyetlen más rendezőerejének sincs olyan gyengítő hatása a közösségekre, a nemzetekre, az államra és az egyházra...*”

A római katolikus egyház szemszögéből igen fontosak a pápai enciklikák, amelyek közül, e szempontból vizsgálva, kiemelkedik a 20. század nagy jelentőségű átalakulásait elemző Centessimus annus (1991), amely elfogadja ugyan a piacgazdaság alapvetően nagyobb hatékonyságát, ám szükségesnek tartja és szorgalmazza egy igazságosabb és egyenlőbb elosztásra épülő világ megteremtését.

A harmadik nagy egyistenhívő egyház, az iszlám egyöntetű állásfoglalását nagyban zavarja és befolyásolja az egyre jobban elmérgesedő viszony a Nyugattal, de az is, hogy az iszlám közösségek a világ különböző térségeiben igen ellentétes irányzatokat, gyakran végleteket képviselnek a fundamentumizmustól a türelmes együttélés gyakorlatáig.

A fent elmondottakból kiviláglik, hogy sajnós, naivság lenne elvárni a három nagy egyistenhívő egyháztól gyors és egyöntetű választ a világválsággal kapcsolatban. Pillanatnyi célja a bajba került társadalomnak egy lehet: az értelem és a hit szövetségével egy hiteles keresztény álláspont sürgős kialakítása.

A Délvidék kihalásának elhallgatott titkai és borzalmai

(Délvidéki S. Attila: *Fejezetek a rácjárások történetéből. Magánkiadás, Kerényi Nyomda Kft. Szekszárd, 2009.*)

„A kéttorony alatt, hol egy hete Bechtold pezsgőzött,
„Madzsaricák” pöre tömege, hiába könyörgött...
Kebükön áthúzott nyársra őket mind sorba fűzván,
Korbács alatt kell táncolniuk — golyókkal a végén...!
Kétezer bentrekedtre egetverő kínzás vár,
Tóth orvosnak kezét-lábát fűrészelik le immár.
Mert véres árnyak már a Kuszly-házban is dolgoznak:
Női kebleket darabolnak, gyermeket csonkolnak.
Ki is szögeznek egy élt a templom kapujára;
Itt feszítik meg, vagdalják is, Isten fiát — újra...!”
(D. S. A.: *Bácsszenttamás kettős tornya — részlet*)

Oknyomozó kutatások gazdag aratását nyújtja e hiánypótló, alapos és tárgyilagos kötet a magyar-szerb közös múlt mind ez idáig makacsul kerülgetett kérdéseiről, elsősorban a legellentmondásosabb 1848-as eseményekről.

Noha a szerzőnek több cikke és írása jelent meg a tárgykörből, sőt az egyikkel a kérdés szakértőjének, a nehezen kikölkenthető Spira Györgynek az érdeklődését is fölkelte már, Délvidéki S. Attila neve nem igazán ismert a történészek világában. Nincs is a képzésének megfelelő állása, viszont ennek köszönhetően már közel két évtizede rendületlenül kutat. Ennek eredménye egy roppant méretű összefoglaló munka, sokkötetes könyv lesz. A tervezett könyvsorozat címe: **Lángoló temetők – Az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmi (1268–1868)**. Ezt mutatja be, illetve szemelvényezi a most megjelent **Fejezetek a rácjárások történetéből**, amely még a címlapja szerint is egy „bemutató kötet”.

Ismeretterjesztő jellegű, de tudományos igényességű, lehangoló erejű rendhagyó olvasmányról van szó, ami szerb és angol nyelven is megjelenik majd. Jeszenszky Géza történész, egykori magyar külügyminiszter, Arday Lajos és Barta János MTA doktorok, Domonkos László sokkötetes szerző és még sokan mások ajánlják őt az Olvasó figyelmébe. Hatszáz évet átélő időutazás vár itt ránk, melynek során leplezetlen betekintést nyerhetünk a két nép közti háborúk és területi viszályok kezdeteibe, a nándorok (bolgárok) nándorfehérvári rónákról való eltűnésének rejtélyébe, az úgynevezett rácjárások

idegpróbáló jeleneteibe – történjenek azok akár a Mohács előtti, akár pedig a későbbi Magyarország történelmi területein. Közben kétségtelenül kiderül, hogy a szerző a két nép viszálykodásának legmélyebbre ásó szakértője (igaz, ők nincsenek is túl sokan).

Az időutazás folyamán eljutunk annak a kérdésnek az aprólékos megválaszolásáig is, hogy mitől lettek 1848-ban hirtelen szerbek az évszázadokig rácnak nevezett betelepülők, s hogy miért lett ekkor a magyar szókinccs e része egyesek által gúnynévnek kikiáltva. Teljesen új megközelítést olvashatjuk itt nemcsak a Csarnejevics pátriárka által végbevitt nagy rác betelepítésnek is és az úgynevezett Kossuth-legendának is, amikor a magyar forradalom vezéregyénisége állítólag kijelentette volna: „Akkor döntsön köztünk a kard!” A szerző itt is meggyőző tényekkel bizonyítja, hogy a mindenért magyarokat hibáztató történet a szakadár lázítók meséje, amit a szerbezés hívei utólag koholtak: Kossuth és Sztratimirovics György ténylegesen nem találkozott soha 1865 előtt. Mi több, a vérgőzös mondat eszmei szerzője valójában maga Sztratimirovics, aki a legközönségesebb háborús bűnökre és népiirtásra uszította híveit a máig elhallgatott kiáltványában...

A tanulmánykötet legmegrendítőbb állomása az aknamunkájukat magyar oldalon kifejtő áruló osztrák katonatisztek segítségével 1848. július 14-én Bácsszenttamáson (ma Szenttamás) végbevitt magyarirtás, amelyet hihetetlen kegyetlenséggel hajtottak végre a városkát megszálló, úgynevezett „rácvédő” (szrbobranac) lázadók. Miután a térség rác nemzetiségű szülöttje, a fizetett kémek jelentéseire is támaszkodó Zákó István ‘48-as országgyűlési képviselő „biztos magánértesülései” szerint csak a kiharózt emberfejek száma 1500-ra ment, a szerző aprólékos mérlegelés után mintegy kétezerre becsüli a halálra kínzott fegyvertelen szenttamási emberek, édesanyák és kisgyermek számát. Tiszaföldvár (ma Bácsföldvár) magyarságát ugyancsak legyilkolják három nap múlva, ugyanilyen bécsi aknamunka következtében. Az áldozatok maradványait mindmáig az óbecsei út mellett látható hatalmas Csonthalomban találjuk összedobálva – amit a kötet borítója is

megörökít. Történetírásunk azóta sem dolgozta föl a tárgyat: ha eltekintünk a földvári templomban gúlába rakott magyar gyermekfejeknek itt-ott olvasható esetétől (ami gyakran még össze is mosódik a később lemészárolt zentai magyarság koponyahegyeivel), tulajdonképpen mindkét magyarirtásról e kötetben olvashatunk először.

Eppen százhatvan évvel ezelőtt, 1849 februárja táján Bácsszenttamás és Tiszaföldvár rettenete megisméltődött egész Dél-Magyarországgal: Sztratimirovics szabad kezet kapó fegyveresei gyökeres nemzetiségi tisztogatásokba kezdtek az Al-Dunától Kaponyáig és Zentáig, a kor legnagyobb magyarirtásának a színhelyéig, éppen Szenttamásról kiindulva. Mindennek nem állítottak emléktáblákat, szobrokat, nyoma sincs a tankönyveinkben. Cseres Tibor és Matuska Márton délvidéki vonatkozású könyvei óta nem született hasonló jelentőségű kötet e tárgyban. Itt végre történész foglalkozik a kérdéssel, nem közíró. A kötet szenvedélyekkel telített tárgyköre, érthető módon, nem volt népszerű sem a rendszerváltás előtt, sem utána, sem Trianont megelőzően, sem pedig azt követően. A szerb és a magyar nép múltjának elfogulatlan föltárását egymás után tette lehetetlenné a végső soron Bácsszenttamás rettenetes sorsát is eldöntő bécsi államtanács (kamarilla), illetve Ferenc József hosszú uralma, később a Trianon által okozott és a magyar történelemszadalmat is hatalmába kerítő sokk, illetve Moszkva magyarellenes helytartói.

Másfél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a történelem továbbszépitgetése helyett egy tárgyilagos történész végre meg is írja ezeket a kényes kérdéseket. Délvidéki S. Atilla ugyanis ragaszkodik a tényekhez. Ezt a 13. fejezet bizonyítja a legjobban, ahol az etnikai, azaz „néprajzi-népiertási elv” által fűtött területi viszályok rendezése kerül terítékre. „Hihetetlen mértékben félreviszi egy századokon át vert nép történetírását, ha tudományon kívül álló szempontokra is tekintettel vagyunk” – vallja a szerző. Valóban: miért ne kaphatna létjogosultságot egy kendőzetlen hangvételű, a már „kőbe vésett” hiedelmeket is rendre fölülvizsgáló, mindent újragondoló történetírói alkotás, amely a vitathatatlanoknak tűnő állítások megkérdőjelezésével, ezeknek újragondolásra való készítésével a tudomány fejlődését segíti elő?

A szerző fejlett igazságérzete, a szakma mulasztásainak a számonkérése, kötetének érvelő hozzáállása és közérthető nyelvezete (a mai szakirodalomban szinte burjánzó idegen szavak tömkelege helyett) rokonszenvet ébreszt, annak ellenére, hogy nagyon sok mindenben nagyon sokan nyilván nem értenek majd vele egyet. Ezt azonban ő természetesnek tartja: az igazság sírásói ma is köztünk vannak, az építő jellegű vita pedig alapföltétele lenne az igazságkeresésnek.

A kötetet, mely a délvidéki történelem tanulmányozóinak fontos kézikönyve lehet, részletes irodalom- és forrásjegyzék, lapalji jegyzetek, név-, hely- és tárgymutató teszi teljessé. Sőt, a több mint négyszáz oldalas kötet elején és végén, helyneveket is hozó színes nemzetiségi térképeket találunk: az egyik a Délvidék néptalajának soha meg nem rajzolt középkori viszonyait tárja elénk, a másik pedig egyben az 1848/49-es vérengzések történetének melléklete is, a rác szakadárak által kikiáltott „Szerbiai Hercegség”-gel. Látványos és elgondolkodtató, lenyűgöző munka mind a kettő. Kiegészíti őket egy helynévtár, ahol megtaláljuk a mai délvidéki helynevek jobbára ismeretlen, eredeti változatait. A szakértő olvasónak igen fontosak lehetnek a bácsszenttamási magyarirtásról olvasható, mindmáig napvilágot nem látott történeti források is a Függelékben, ahol maguktól a hóhéroktól is olvashatunk dicsekvéseket háborús büntetteikről.

E büszke visszaemlékezések elolvasása után pedig leszögezhetjük, hogy a rágalmozó múlthamisítás és nyelvi álcázás hatalmi igényeket szolgáló népámító fegyver, aminek mentén szenttamási és zentai méretű tömeggyilkosságot is el lehet hallgatni az új erkölcs és az új világ ígéretének a fényében, és apokaliptikus rémuralmat is meg lehet valósítani a szabadság és a főlzabadtítás fogalmának feje tetejére való állításával. A kötetben fölépített számos új történeti tény és gondolatfölvetés ma még távolról sem nyert teret a szakirodalomban. Ezért jó szívvel ajánlható az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmi iránt érdeklődők figyelmébe, hiszen a kötet olyan forrásértékű munka, amelynek elolvasása után nemcsak a szakavatott, de a kevésbé hozzáértő Olvasó is meg fogja kockáztatni történelemképének az újrvázolását.

Erdélyi Napló, 2009. február 18.

ÁGOSTON MIHÁLY

Egy-egy nyelvi közösség (tagjainak) anyanyelve

Nyelvről, nyelvekről a legtöbbünk hallott, olvasott, valahonnan tudott, s el-elgondolkodott már rajtuk. Többek között ilyen fogalmakra gondoltam:

élő nyelv – holt nyelv
anyanyelv – idegen nyelv
nemzetközi nyelv – világnyelv
természetes nyelv – mesterséges nyelv
kisebbségi / többségi nyelv
– hivatalos nyelv / államnyelv
köznyelv – népnyelv (tájnyelvek)
gyermeknyelv, szaknyelv(ek), irodalmi nyelv
zsargon, diáknyelv, jassznyelv...

Az alábbiakban a legtöbb emberhez legközelebb állóról, egy-egy nyelvi közösség (tagjainak) anyanyelvéről fogok szólni – abban a reményben, hogy gondolataimat olvasóimmal megosztva, készséget ébresszek bennük egy hosszabb távú anyanyelvtudati gondolkodásra. Az **anyanyelv** (nevezzük így, de mindegy, hogy az egyén azt a szüleitől kezdte-e elsajátítani, vagy a nagyszüleitől, nevelőszülőktől, netán egy új haza új környezetétől) legközelebb áll az egyénhez, és számára a legtöbb esetben – élete végéig – ez is a legfontosabb. Érdemes tehát jól megértenünk, hogy miről is van szó.

Az imént felsoroltakból sejthető: a kiválasztott téma köre hatalmas, sőt azon belül is fölsejlik számos megközelítési szempont. Nos, eleve nem általában vizsgálnám az anyanyelv fogalmát, de nem is a magyarság anyanyelvének ügyére vagy mibenlétére kell most gondolnunk. A mindenki anyanyelvének érzékeltetésére – tehát nem ok nélkül – nevezek meg példaként néhány nyelvet. Úgy lesz hiteles a fejtegetésből remélt útravalónk, ha a magyarság anyanyelvének kívül egyidejűleg ideértjük ezeket a nyelveket is:

abház, albán, angol, arab, baszk, csecsen, észt, héber, ír, japán, joruba, kurd, lapp, macedón, máltai, mordvin, német, norvég, olasz, orosz, román, spanyol, szuahéli, thai, tibeti, ujjur stb.

Szóval, mindezeket ideértve, de konkrétan egyikről sem. Persze, általában az anyanyelvről is sokat

írtak és mondtak már, számos nyelven. Egyféle szemlélet alapján szándékozom bemutatni az általam fontosnak vélt dolgokat, mégpedig nem kivonatolt, átfogalmazott ismeretek terjesztéseként, hanem korunk és helyzetünk időszerűségeiből válogatva emlékeztetőül, részben meg elgondolkodtatóul.

*

Általánosan, sőt már közhelyszerűen tudjuk, hogy a sokféle bőrszínű, igen sokféle arctípusú és több ezer anyanyelvű közösségre tagolódó emberiség egyetlen emberfajt alkot ma is, de – mint a közhelyek nagy részén – nem eléggé szoktunk elgondolkodni az emberfajta, embertípusok anyanyelvek és kultúrák tarkaságán és e tarkaság mögött éppúgy észlelhető azonosságon. S mindebből főleg nemigen vonjuk le a megfelelő következtetést. Az emberiség sok ezer éves történelme hullámzó változások folyamata, melyben közösségek, nyelvek és kultúrák ezrei jöttek létre, alakultak át, hullottak szét és haltak el. Ezek a változások mindmáig tartanak.

Az anyanyelvről szólni részben azonos lehet a *nyelv* kérdésével és ügyével, azon belül pedig többek között azzal, amit általában a nyelvi kommunikálásról mondanánk. Nagyobbik részben azonban ez más és jóval több.

Az egyén és anyanyelvi közössége

Az ember nyelvi kommunikálása lehet nagyon szép, de lehet kellemetlen, sőt félelmetes is. És még vagy százféle: gyöngéd – durva, választékos – csiszolatlan, méltóságteljes – nyegle, dinamikus – motyogó, hangulatos – monoton, illetve pontos, ízes, barátságos... vagy darabos, nyers, idegenszerű stb.

Az anyanyelvi kommunikálás készségét, e készség kisebb-nagyobb elemeit az ember nem magánál tartja, mint fegyverét, tűzszerszámát vagy bicskáját régebben, vagy mint ma az igazolványát, illetve a mobilját, avagy mint zenész a hangszerét, hanem *magában* hordozza, mint énekes az éneklőkészségét (csak ennél többnyire sokkalta mélyebben a tudata alatt). Ezért ennek a készségnek az alakulása,

változása egészében is, elemeiben is eleve függ az egyén változásától, de mindig függ az illető egyén közösségétől is, pontosabban a közösségben élő többi ember nyelvhasználatától.

A nyelv mint rendszer közel áll személyiségünkhöz: nemcsak kommunikálunk általa, hanem többé-kevésbé „(anya)nyelvben” gondolkodunk, legalábbis az emberiség többsége. Anyanyelvi készségünk szinte öngerjesztően képes közeledni az addig ismeretlen, kipróbálatlan anyanyelvi jeltípusok és jelegyek felé, egészen a fölismerésig.

Megjegyzem még, hogy anyanyelvi készségünk (bármilyen is egyébként) a nyelvet magát rendszerint annál nagyobb mértékben a sajátunkká teszi, minél közelebb áll a nyelvi közösség többségének anyanyelvi fölfogásához és készségéhez.

Nos, mivel anyanyelvet csak közösség hozhat létre, csak közösség fejleszthet és tarthat fenn, és mivel az egyén csak (ebben a) közösségben használhatja anyanyelvét: mindenki anyanyelvhasználatát kollektív emberi jog illeti meg. És mindenki anyanyelvét megilleti az összes többi nyelvközösség és -közösségbeliek részéről a tisztelet és a megbecsülés, tehát mindenekelőtt a bármelyik anyanyelv szabad használata iránti teljes megértés. Azért is, mert erkölcsileg és szuverenitás tekintetében minden nyelvi közösséget és minden anyanyelvet egyenértékűnek tekinthetünk.

(Még ha ez a logikus összefüggés – tehát az anyanyelv az egyénnel és annak nyelvi közösségével – nyilvánvaló is, indokolt lehet időnként szóvá tennünk. Ti. napjainkban is előfordul, hogy megfélemlenek róla pl. olyanok is, akik felelősek lennének mások anyanyelv-használati szabadságának biztosításáért. Másrészt mindezek az összefüggések jórészt ugyan közismertek, alapvető fontosságuk miatt sohasem fölösleges hivatkoznunk rájuk, hogy csak ezek tudatában nyúljunk anyanyelvi kérdéshez – akár a sajátunkról van szó, akár másokéról.)

Alapérték és szuverenitás

Fontos alapelvünk, hogy az anyanyelv szuverén – mégpedig a legkisebb nyelvi közösségé is. (Szemben bármelyik világnyelvvél vagy nemzetközi nyelvvel, melyek viszont az eltérő anyanyelvűek egymás közti kommunikálásában – tehát a maguk nemében és a maguk helyén – szintén az egész emberiség érdekét szolgálhatják.) De ilyen alapelv az is, hogy anyanyelvünk nemcsak a mi sajátunk (bármelyik magyar anyanyelvű egyéné), hanem egyenlő mértékben az egész nyelvközösségé is, ezért csak ennek a rendkívül fontos kettősségnek a tudatában

célszerű viszonyulnunk hozzá. Anyanyelvű kultúránk további építésének is ez az elvi alapja.

A szuverenitás azonban nemcsak a közösség és anyanyelve szempontjából érvényes, hanem az egyénéből is. Mindezekhez még hozzátehetjük: minden ember (tehát minden egyén) anyanyelve szuverén, és minden embernek szuverén emberi joga anyanyelvét (megfelelő elsajátíthatása végett) tanulni, ápolni és megtartani. És szuverén joga minden más nyelvvel szemben anyanyelvét a maga számára előnyben részesíteni; természetesen, jogában áll bármelyik és akárhány idegen nyelvet is elsajátítani, illetve a sajátját másikkal fölváltani.

A föntiekből egyenesen következett, ill. következik: sohasem egészen a magánügyünk az, hogy hogyan viszonyulunk anyanyelvünkhöz, s nem is lehet az, amíg az adott nyelv nekünk anyanyelvünk. Pl. másoknak is árthatunk azzal, hogyha közös anyanyelvünket – akarva, nem akarva – rosszul használjuk. És: elvben meg távlatban minden azonos anyanyelvű egyén számára megkönnyíthetjük a létfontosságú anyanyelvű gondolkodást és kommunikálást, ha nyelvünk helyes, egyértelmű és közérthető használatával mutatunk példát, vagy ha még rá is világítunk az egyes kommunikációzavarok okára s az ok elhárításának vagy megszüntetésének módjára. (Lásd: Anyanyelvépítés.)

Ennek a csodálatos emberi kommunikálásnak a folyamata rendkívüli (és az emberiség számára külön-külön is, egyetemesen is fontos) jelenség, vagyis a Föld életterében a folyamatot produkáló készség működése a legtipikusabban emberi. S e folyamat termékei között világszerte volt és van sok olyan produktum (szöveg), mely maradandó értékével vált és válik egy-egy vagy sok nyelvi közösség számára (sőt akár az egész civilizált réteg számára is) annyira fontossá, hogy rögzítették és rögzítik s meg is őrzik, ezzel időben és térben szélesbítve és növelve az adott kommunikációs folyamat eredeti funkcióját.

De a kommunikálás folyamatán és tengernyi értékes produktumán kívül egy-egy nyelvi rendszerről (vagyis egy-egy nyelvi közösség tagjaiban viszonylag egyidejűleg meglévő anyanyelvi készség együtteséről) is született már soktonnányi szakirodalom – főleg az utóbbi évszázadokban. Persze, egy-egy ilyen kommunikációs rendszernek még a részrendszereiről, alkotóelemeiről (szavakról, toldalékokról, velük alkotott és alkotható szerkezetekről, a nyelvelemek változásáról, a rendszerek rokonságáról és egymás közti összefüggéseiről) is maradtak fenn kommunikációs termékek: emberi gondolatok, fölismerések, ismerethelyesbítések és

kérdésfeltevések – megszületett és kilombosodott a nyelvtudomány.

Vannak kihalt nyelvközösségek, s vannak életkorban régiek és újabbak; egy bizonyos történelmi koron belül pedig kisebbek és nagyobbak. A világon többé-kevésbé elterjedt, de a változó közfelfogással és gyakorlattal szemben viszont nincsenek értékesebb és kevésbé értékes anyanyelvek, sem ilyen nyelvközösségek. Egy-egy közösségnek, persze, a kívülállók részéről is tiszteletben tartandó szuverén joga – a maga hagyománya alapján (a maga számára!) – meghatározni saját népének, nyelvének és kultúrájának jelentőségét és értékét. De az általános emberi értékrendnek, az emberi jogoknak és az egyetemes tudományosságoknak merőben ellentmondana, ha bármelyik közösség más közösségekkel és más közösségbeli egyénnel is elfogadtatni akarná a maga anyanyelvét, illetve fölfogását a maga (vélt) kivételességéről, (vélt) kiválasztottságáról, (vélt) felsőbbrendűségéről, (vélt) elhivatottságáról és (vélt) értékbeli egyedülállóságáról.

Hasonlóképpen nincsen legszebb nyelv – saját anyanyelve azonban többnyire mindenkinek a legfontosabb és a legkedvesebb.

Az egyének készségének együttese

A beszéd és az írás zömmel egymásnak változatai, kisebb mértékben pedig igen hasznos kiegészítői. (Lásd még: Példaszövegek.) Az emberi kommunikációban a beszéd az elsődleges, de általánosságban nem fontosabb az írásnál. Nem azonos a kettő, nem is függetlenek egymástól. Jó, ha nyelvi közösségünk tagjai (elsősorban anyanyelvünk hivatott gondozói) arra törekcsenek, hogy a két jelrendszer lehetőleg ne távolodjon el egymástól, azaz hogy az írás hitelesen fölolvasható (= „beszélhető”) lehessen, a beszéd pedig írásban is rögzíthető. Persze, a két rendszer külön is fontos, ezért mindkettőben több olyan elem is kialakult, melyet a másik nem tud átvenni, jelölni és alkalmazni.

A magyar (és a többi) nyelv él ugyan, de mint elvont valóságegyed magában nem is létezik, hanem csak együttes eredője az egyének anyanyelvi készségének és kommunikálásának. Való igaz, hogy a nyelvi közösség tagjainak egyéni anyanyelvi készsége nélkül nem lenne anyanyelvű kommunikálás, a nélkül pedig nem élhetne a nyelvünk. Elméletileg beszélhetünk ugyan magyar, japán, szomáli, spanyol, litván nyelvről is, melyek nyelvtanokban és szótárakban vannak „ábrázolva”, csak hogy pl. az egész magyar nyelvi szakirodalom sem lehet azonos a magyar nyelvvel. A nyelvtan, a nagyszótár anyaga stb. összességében is csak egy-egy fajta vetülete, és

csak többé-kevésbé átfogó képe, rajza, ismertetője az adott nyelvközösségbe tartozó emberek anyanyelvének, vagyis a megfigyelt nyelvnek – de nem maga a nyelv.

A valódi nyelv az, amivel létrejött és alkalmanként is létrejöhet a kommunikálás (széles értelemben, tehát ideértve a monológot is, mint a regényt, a tanulmányt, a szónoklat stb., s ideértve a partnert is, akinek szántuk a mondanivalónkat, s aki azt megértheti). Ez pedig az a képességrendszer, mely emberek (anya)nyelvi készségeként csak a kommunikálás tényében és folyamatában nyilvánul meg.

(Bennünk, ha eleve nem elsődlegesen is, de hasonló szerepet tölt be a bárhogyan elsajátított – egy vagy több – idegen nyelvi készség összessége is.)

Az anyanyelv tehát az emberekben él, és vagy bennük hal ki, vagy velük. De effajta képességalkotóként, valamint -hordozóként csak olyan egyéneket érthetünk ide, akik egymással (többé-kevésbé szoros) anyanyelvi közösséget alkotnak. Illetve lényegében csak az ő készségük sorvad vagy fejlődik, míg maga „az adott nyelv” – melynek elemi egysége (történelmi gyökerei és rendszerbeli kohéziója révén is) logikusan összefér heterogén arculatával és természetes pluralizmusával – abszolút értelemben megfoghatatlan.

Külön nincsen, persze, kommunikáló közösség sem, hanem csak anyanyelvi készségük révén közösséget alkotó kommunikáló egyedek, azaz egyének vannak. S való igaz az is, hogy az egyén készsége a környezete által (is) fejlődhet vagy sorvadhat, de ez nem változtat az előbbi tényen.

Ép anyanyelvűségben

A magyarság (mint általában egy-egy nyelvi közösség) az anyaországban és szerte a világban – tájanként, településenként, családonként – kisebb-nagyobb árnyalati különbségű anyanyelvi készséggel rendelkezik, s lehetnek többé-kevésbé mások az anyanyelvi életfeltételeik stb. Mindenesetre, ha nem sarkítva is, a magyar emberek *anyanyelvűségének* keretébe beleférnek mindazok a fölismerési-, megismerési- és megtudnivalók, melyek – mindennapi nyelven szólva – a (mai) magyar (köz)nyelv ilyen vagy olyan vonatkozásának, rész kérdésének tanulmányozásához kellhetnek.

A magyar anyanyelvű emberek átfogó ideértése nélkül az adott nyelvre vonatkozó rengeteg megállapítás, kutatási irányvétel, feltételezés ezért alapulhat pusztán – de anyanyelvűségünkre nézve esetleg nem ártalmatlan – tévedésen is.

Itt és egyebütt a kéziratban *anyanyelvűségen* értem mindazokat a társadalmi körülményeket, feltételeket és tényezőket, melyek ahhoz szükségesek, hogy egy-egy nyelvi közösség tagjai megfelelő mértékben és szinten elsajátíthassák anyanyelvüket, továbbá hogy azt anyanyelvi szinten használhassák, fejleszthessék és utódaikban is megtarthassák.

Az anyanyelvűség alap gondolata egyetemesen emberi és egyetemesen korszerű. Ti. a teljes és szabad anyanyelvűség biztosítása minden jogi és gyakorlati lehetőséget tartalmaz mindenki anyanyelvének teljes és szabad (de senkinek sem ártó) használatára, fejlesztésére és megtartására – miként mindezek egyéni s önkéntes földadására és fölcserélésére is. Kétségtelen és természetes, hogy az eszményi anyanyelvűség egy-egy nyelv homogén közösségén kívül nem biztosítható, de a civilizáció fejlődésével az anyanyelvi közösség határai gyorsan tágulhatnak, s az anyanyelvűségnek egyre több objektív akadályá válik leküzdhetővé. Az igazi gondot e tekintetben a szubjektív akadályok jelentik, s nemcsak a homogén nyelvközösségen kívül.

Alap gondolata kölcsönösen szuverénnek tekinti minden emberi közösség anyanyelvét, és kölcsönös megbecsülést követel kis és nagy, valamint régi és új közösségek anyanyelvűsége tekintetében, azaz e közösségek anyanyelvi élete és anyanyelvű kultúrája iránt. A sajátosságokról elmondottakból következően és az ottani gondolatokkal párhuzamosan az anyanyelvűség eszméjéről már szélesebb hatósugarú gondolatokat is megfogalmazhatunk. Mindenekelőtt azt, hogy kizárja pl. a nyelv használatával, elsajátításával, fejlesztésével és megtartásával kapcsolatos közvetlen vagy közvetett megalázást és megaláztatást. Kizárja bármelyik anyanyelvi közösségnek más közösségekre v. közösségrésre kiterjesztett hatalmi fölényét, általában másokra közvetve vagy közvetlenül irányuló hegemónisztikus nyelvi törekvését. Kizárja pl. a nyelvi egyenjogúság pongyola és megtévesztő értelmezését, mint amilyenek az alábbiak: „A nemzeti kisebbség(ek) minden tagjának azonos joga van ugyanazon nyelven taníttatni gyerekeit, amelyen a többségi gyerekek tanulnak.” Vagyis az anyanyelvűség kizárja, hogy az állampolgársági egyenjogúság elvét az állam bármelyik kisebbségi anyanyelv szuverenitásának megtagadására is alkalmazhassa, amikor az így fogalmaz: „Minden állampolgárnak egyenlő joga van a többségi nemzet nyelvén tanulni, beszélni, saját ügyeit intézni.”

Más szavakkal a nyelvi hegemónizmus lényegében így értendő: Minden állampolgár besenyő, azaz – vallására, borszínére való tekintet nélkül – mindegyik

a besenyő nemzet (egyenjogú) tagja, tehát minden besenyő azonos joggal iratkozhat Besenyőhon meglévő tanintézményeibe.

Rejtetten megtévesztő emez a megfogalmazás is: „Az EU-ban minden tagállam nyelve egyenjogú.”

Világnyelvek

A világnak, konkrétan pedig a világ több ezer anyanyelvi közösségbe tömörült népeinek életfontosságú szükségletük, hogy időnként és egyre gyakrabban meg egyre több mindenben megérthessék a *más nyelvűeket*. Amelyikük aztán ebben a nyelvi igényben fölismeri a maga érdekét, az igyekszik meg is tanulni a másik közösségbeliek anyanyelvét annyira, hogy a szükségnek megfelelően szót érthessenek. Logikus tehát, hogy – ennek a szükségszerűségnek megfelelően – általában a nagyobb vagy a gazdagabb, fejlettebb civilizációjú közösségek kapcsolatát keresik többfelől, ezért legtöbbször ezeknek a népeknek az anyanyelvét igyekeznek elsajátítani. Így a spontán szükségletek alapján jönnek létre ún. nemzetközi nyelvek, melyeket azután a kisebb közösségek egymás között is tudnak használni. A legtöbb közösségben elterjedt idegen nyelvek idővel ún. világnyelvi szerepet is betölthetnek. Ilyen volt a középkori Európában pl. a latin, ill. ma már szinte az egész világon az angol, ill. más elterjedtséggel a spanyol, a kínai, az arab, a szuahéli stb.

A kisebb-nagyobb elterjedtségű nemzetközi nyelveket, de még a világnyelveket is általában a gyakorlati szükség hozta s hozza létre. Az ilyen szerepük kialakulása azonban nem kevésbé függ attól is, hogy hol mennyire ismerik föl valamelyik idegen nyelvi közvetítés – hasznosnak vagy pótolhatatlannak vélt – jelentőségét. Azt, hogy e közvetítő nyelvek segítségével a más-más anyanyelvű népek könnyebben és gyorsabban bonyolíthatják le az árucseré nagy részét, a hírszerzést és a tudományos eredmények terjesztését. Nemzetközi viszonylatban egyre nagyobb mértékben általuk bonyolódik le az idegenforgalom is, illetve a nemzetközi kapcsolatok ezer formája (a diplomácia, a sport, a zenei élet, különféle szolgáltatások stb.). De maga a tudomány is (a tudományos kutatások, kísérletek, s jelentős részben a felsőoktatás) egyre növekvő mértékben közvetlenül általuk is fejlődik. És általuk gyorsul, növekszik az az ismeretszerzés is, mellyel a népek egymásról szereznek tudomást.

A világ népei közötti ismeretszerzésben s egyéb kapcsolatok kialakításában és fönntartásában az idegen nyelvek elsajátításának a szerepe egyáltalán nem új jelenség: évezredek óta tart változó céllal, változó eszközökkel, váltakozó intenzitással és

eredményekkel. – Ezek a nyelvek azonban általában egy-egy közösségnek, rendszerint nagy nyelvi közösségnek egyidejűleg az anyanyelvét jelentik, s ez a történelem folyamán rendszerint valamilyen vonatkozásban az illető közösség hegemon terjeszkedésére nyitott alkalmat, és vezetett is oda.

Az anyanyelvűség eszméje szemben áll a legszélsőségesebb nemzeti önzés és a megtévesztő fölsőbbrendűség uralmának elfogadásával vagy eltűrésével, bárkik bárhogyan nevezik is meg (vagy hallgatják el) ezt és az ilyen dominanciát.

Ehhez és az anyanyelv (pontosabban: a mindegyik élő anyanyelv) szuverenitásának elvéhez kapcsolódva világosan megfogalmazhatjuk egy másik fajta nyelvi alárendeltség elhárításának szükségességét is: Világnyelvre, ill. *világnyelvekre*, valamint ún. nemzetközi nyelvekre kétségbevonhatatlanul és többé-kevésbé szüksége van az emberiség jelentős részének, sőt az egyetemes emberiségre nézve áldásos szerepükből következik, hogy ezek és más nyelvek idegen nyelvként való célszerű elsajátítása minden nyelvi közösség érdekét szolgálhatja, tehát nemcsak a kisebbekét. Az egyének és környezetének az ilyen értelmű *többynyelvűsödése* azonban általában csak akkor és addig töltheti be indokolt és nemes

rendeltetését, hogyha és amíg ez a többynyelvűség az eltérő anyanyelvű emberek és közösségek, valamint az eltérő nyelvű kultúrák közötti kommunikálás fölgyorsítását, megkönnyítését, közvetlenebbé és teljesebbé tevését szolgálja – de nem csorbítja az anyanyelv szerepét, átfogóbb értelemben pedig: nem csorbítja az egyének (logikusan: és a közösségek) anyanyelvűségét.

Az ún. társadalmi többynyelvűsödés általában kétélű (bár pótolhatatlan) fegyver ma is, a 21. században. Nem alaptalanul reméljük azonban, hogy a történelmi tapasztalatok révén, pontosabban az egyetemes emberi okulás által ez a folyamat végre valóban újszerű lesz, és egyre humánusabbá válik: a természetes szükség-szerűség és a nemes közeledés mellett lényegesen kisebb szerep jut benne a hatalmi, pontosabban a nagyhatalmi önzésnek (a nyelvi, gazdasági és politikai hegemonizmusnak), általában a nyelvi fölényből származó (álcázott) erőszaknak. Mert a folyamat szereplői – a győztesek is, a vesztesek is – emberek, tehát az emberekkel együtt a tudatukban hordozott anyanyelvek, valamint az anyanyelvekkel és anyanyelvekre épült nemzeti kultúrák is.

Álmodni és merni kell

Dióhéjban Bosnyák Ernőről

Helytörténet-kutatással foglalkozó nagyapám és egykor rabiátus hajlamúnak hitt, ma mélységesen tisztelt történelemtanárom, Wilhelm József igyekeztek felhívni nemcsak az én, hanem a múlt iránt érdeklődő nemzedékembeliek figyelmét arra a bátorságra, amely elődeinket jellemezte, nem csupán a harcok, forradalmak, hanem az emberiség életét befolyásoló találmányok megálmodása és megalkotása során. Ha szerényebben álmodoznak, akkor ma a világ szegényebb lenne mindazokkal a találmányokkal, amelyek élhetőbbé és élvezhetőbbé teszik életünket. Példaképpé kell őket tennünk, hogy a napjainkban gyakorta elkeseredésre, önfeladásra hajlamos huszonevűesek kedvet érezzenek azoknak az utaknak a fellelésére, amelyeken ezek az állhatatos elődök jártak, tudomást sem véve az olykor sarkukra fröccsenő sárról. Nekik is voltak bukásaik, de mindig újra fölálltak és továbbléptek. Mintha ez a képesség belőlünk, mai húszévesekből hiányozna.

Bosnyák Ernő zombori filmes iránt elsőként nagyapám, Cirkel Rudolf keltette föl a kíváncsiságomat, aki inasa volt. Amikor hozzáláttam életműve alaposabb megismeréséhez, eloszlott az a tévhitem, hogy ambícióinak megvalósulását Belgrád gátolta meg. Két hónapon át próbáltam választ találni arra a kérdésre, miért nem Zombor vált Európa Hollywoodjává?

A 19. század második felében és a 20. század elején rohamosan fejlődő polgárvárost nem ok nélkül illeték az „úri város” címmel. Bosnyák Ernő születésekor már jelentős iskolák, közintézmények, szervezetek, egyesületek működtek, közismert és közkedvelt személyekkel. A soknemzetiségű környezet áldásaihoz tartozott a többnyelvűség. A lakosság egyformán beszélte a magyar, a német, a szerb és a bunyevác-horvát nyelvet. Mai szemmel nézve hihetetlenül sok újság, hetilap, folyóirat látott itt napvilágot, közülük némelyik többnyelvű volt.

Ebbe a világba született bele Bosnyák Ernő 1876. január 1-én. Nyomdásznak tanult, majd a kor hagyományához híven külföldre ment tökéletesíteni tudását. Pesten, Bécsben, Münchenben, Párizsban tanult. 1906-ban filmvetítővel tért vissza és azonnal meg akarta valósítani mindazt a technikai fejlődést, amit a világban tapasztalt. Zwirschitz Károly vállalkozóban üzlettársra lett, s együtt alapították meg Zombor első moziját, az *Arénát*, ami tulajdonképp barakk-építmény volt. Felépültéig Bosnyák Ernő rövidfilmeket és híradókat mutatott be a Városi Színházban. Felvette a kapcsolatot a *Kristansen* nevű forgalmazóval, és Max Linder francia komikus filmjeihez jutott.

Ernő bácsi 1909-ben megtakarított pénzén *Ethel Werke* gyártmányú filmfelvevőt vett és nekifogott első játékfilmje forgatásához. A városi ligetben játszó lányokról készítette *Terpsichore Birodalmában* című művét. A köd érzékeltetését úgy érte el, hogy munkatársai a közelben avarkupacokat gyűjtöttek meg, a zápor effektusát pedig fecskendővel oldotta meg. Ezt a művet tartják Bosnyák első alkotásának.

Az 1910-es évek legelején megkérték, filmezze le a városi vezetőséget. Elvállalta, hiszen így lehetősége volt közelebb kerülni a városatyákhoz. Elmondta nekik nagy álmát, hogy Zomborban valami hasonlót

szeretne létrehozni, mint amilyen az akkoriban épülő Hollywood. Udvariisan végighallgatták, megmosolyogták, és támogatást nem adtak. (Az akkori Hollywood nem is emlékeztetett a maira, éppen csak hogy elkezdtek kiépítését.)

Bosnyák továbbra is kisfilmeket forgatott, egyebek között a magyarok, szerbek, németek és ruszinok táncairól, szokásairól. Az első igazán átütő sikert az 1912-ben fölvelt híradófilmje hozta meg. II. Rákóczi Ferenc zombori állósobrának avatását vette fel. *A világon először alkalmazta a svenk technikát, azaz megmozdította a kamerát vízszintes irányban.*

A nyomdatechnika is érdekelte. Megélhetésének biztosításához kibérelte az Oblát-féle nyomdát, ahol számos újságot nyomtatott. Ezek közül talán a *Sport és Mozi* volt a legjelentősebb, mert magyarul és szerbül jelent meg, és minden cikkét ő írta és fordította.

Közben fáradhatatlanul írta leveleit az Európa nagyvárosaiban működő filmes cégekhez, amelyekben pontosan leírta hogyan képzeli el vállalkozását. Végül a *Kristansen* cég segítségével sikerült kapcsolatot teremtenie a párizsi *Pathé*val. A *Pathé* érdeklődést mutatott Bosnyák munkája iránt, aki ezen felbuzdulva Zombor előjáróságához fordult, hogy engedjenek át neki egy telket moziépítéshez. Elutasításba ütközött, emiatt Újvidékhez fordult, ahol kérelmét elfogadták. Zombor polgármestere valószínűleg elszégyelte ettől magát és úgy döntött, a Párizsi utcában kínál fel egy telket Bosnyáknak. Ezen a helyen épült föl az I. világháború kitörése előtt a város első „kőmozija”.

Bosnyák Ernő önkéntesként jelentkezett és a háború végéig, 1918-ig katonáskodott. Ekkor nagy változások következtek be. Zombor átcsúszott az új határon és egy új ország, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett. A frontról való hazatérése után Bosnyák újra üzembe helyezte moziját, és egy új film, a *Šimi Tobogán, avagy a zombori vásártér* forgatásába kezdett. Pénze egyre fogyott, de nem hagyott fel a szervezkedéssel. A *Pathé* ismét érdeklődést mutatott munkája iránt.

1923-ban megalapította a *Boer Film Filmgyártó Vállalatot* és elkészítette a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban forgatott első játékfilmet *Bölcsőhelyem hazugságai* címen. A film létrehozása annak köszönhető, hogy megjelent nála három filmes, köztük a *Paramount* lengyelországi operatőre, akik felajánlották segítségüket. Valójában semmiben sem segítettek, ehelyett élvezték a bácskai vendégszeretetet. A színészválogatáson a legtöbb szavazatot Novák Irén, Bosnyák későbbi felesége kapta.

Amikor a film már szinte teljesen elkészült, egy éjjel eltűnt a három filmes és elvitték a filmet is. Bosnyák sokáig nyomozott a film után, de nem sikerült nyomára bukkannia. Nem kell csodálkoznunk, hogy ezután egy tragikus témájú film forgatásába kezdett *Kedves bölcsőm* címmel. Ez a fölvetel is elkallódott. Apatin környékén belekezdett a *Faun* című művének forgatásába, ám ez a film befejezetlen maradt. Bosnyák Ernő ismét pénzhiánnyal szembesült, így kénytelen volt elfogadni kereskedők kérésére a *Keress és találsz egy milliót* című animációs reklámfilm forgatását. A szakma ezt tartja az első jugoszláv animációs filmnek.

Ennyi újrakezdés után nem csoda, hogy a fáradhatatlannak tűnő Bosnyák Ernő is összeroppant és nem sikerül többé talpra állnia. Pecsétkészítéssel és töltőtolljavítással foglalkozott, amikor 1948-ban elvették, államosították műhelyét, s ő kenyér nélkül maradt. Csaknem nyolcvan évesen munkavállalási lehetőségért könyörgött az illetékes hivataloknál, ugyanis nem tudta bizonyítani hatvanhét munkaévet. A *Boja* címfestő vállalat alkalmazta. Még ilyen idősen is volt ereje újítani, elsőként használta vidékünkön plakátkészítéshez a szitanyomást.

Bosnyák Ernő nem hagyott maga után utódokat. A belgrádi *Kinoteka (Filmarchívum)* halála előtt életműdíjjal jutalmazta, Zombor város pedig művészi nyugdíjjal próbálta enyhíteni a már nagyon koros Bosnyák sérelmeit. Arra a kérdésre, hogy miért nem vált Zombor Európa Hollywoodjává, sokféle választ kreálhatunk, de valamennyi mesterkélt lenne. A legkézenfekvőbb, s prózaian egyszerű választ maga Bosnyák Ernő adta meg a következőképp: *„Tudom, és már akkoriban sejtettem, hogy ilyen lesz a film sorsa Zomborban, hogy a „fény és az árnyék játékának” varázslatos jelensége senkit se érdekel majd komolyabban. Hogy a film világa iránt elkötelezett kevesek elmennek majd a nagyvilágba. A zomboriak, ez közismert dolog, mérhetetlenül élvezik a múltat. Ezen nosztalgijuk, poétikus és melankolikus emlékezésük belső világuk személyes filmje. Egyeseknek a múlt a jelenük. És mindig minden jobb nekik, ami hajdanán volt! Betegesen a hajdani, elmúlt időkre fordulnak. És nem szívlelik, ha valaki megzavarja életvitelüket. Na most, ezek néha engem is emlegetnek, de amíg jelen voltam, hitetlenül fogadták azt, amit csináltam. Biccentésük mögött óvatosság, észrevehető tartózkodás és rejtett rosszindulat rejtett, míg munkáimat, vállalkozásaimat szemlélték. Egyszóval, ahhoz hogy Zomborban vagy bárhol is élhess, előbb meg kell hálnod!”*

DORMÁN LÁSZLÓ

Önmagamról

Magamról talán csak annyit, hogy halottak napján, 1944. november 2-án születtem Moravicán (Ómoravicza, Stara Moravica, Bácskossuthfalva), éppen akkor, amikor a magyar hatóság már elhagyta Bácskát, és a partizánok az 1942. évi újvidéki razzia megbosszulásán fáradoztak a magyar falvakban. Az én falumban is összeterték a férfiakat, de egy téglagyári munkás, a Jugoszláv Kommunista Párt tagja, név szerint Zsáki Józsi bácsi megmentette őket. Ez úgy történt, hogy kiállt a partizánok elé, igazolta magát, és azt mondta, hogy szavatosságot vállal ezekért az emberekért, mert ezek az emberek ártatlanok. Ha ezt nem fogadják el, akkor előbb őt, aztán a többit. Elfogadták, a kivégzések elmaradtak. A falumbeliek emlékezetében így élt ez a történet. Máshol is történtek hasonló kiállások, de a partizánok sehol sem hatódtak meg, csak az én falumban. Pedig az emberek máshol is ártatlanok voltak.

A falumbeliek 1786-ban települtek ide Karcagról, Kunmadarasról és Jászkisérről. A falu fennállásának 200. évfordulóját a hatóságok nem engedték megünnepelni, csak az egyház keretében, a gyülekezet évfordulójaként. Pontosabban: ezt már nem tudták megtiltani. Az anyaországiak érkezését viszont igen.

S erről jut eszembe, hogy az „anyaország” említéséért – volt rá példa – akkoriban börtön járt.

A Ladó-féle *Magyar utónévkönyv* szerint a nevem besenyő eredetű, jelentése ismeretlen. Jászkisértől nem messze van Dormánd, s mellette Besenyőtelek. Anyai nagyanyám cseh származású és német anyanyelvű volt, Sziléziából keveredett Bécsen, Budapesten keresztül Bácskába. Pesten bizonyos Varga doktorék gyerekeit tanította német szóra, különben pedig, azt hiszem, cseléd volt. Úgy hívták, hogy Anna Hanacková, de a moravicai napkeleti temetőben már „Hanacsek Anna, élt 85 évet” felirat került a fejfájára. Magyarul igazán soha nem tanult meg, most is hallom a hangját, ahogy tárgyrag nélkül mondja, amit tárgyraggal kellett volna mondania: Szegd meg a kenyér, add ide a só, vágj egy darab szalonna.

Dédnagyapám erdész volt valahol Sziléziában, a családi szájhagyomány szerint Jägendorfban, de nem biztos, hogy helyesen írtam le a falu vagy falucska nevét. Amikor nyugdíjazták, megtöltötte a vadászpuskája csövét vízzel, szájába tette és elsütötte. Nem akart nyugdíjba menni. Nagyapámat Schumacher Ádámnak hívták, még születésem előtt meghalt, anyám, Schumacher Lujza ma is él, nyolcvanhat éves múlt március 8-án.

Apám, Dormán Lajos 1976. november 1-jén, hetvenéves korában távozott el mindenszentekkor, ezért aztán halottak napján, az én születésnapomon temették. Ugyanaz a lelkipásztor, a helybeli születésű és Kolozsvárt végzett Kiss Antal búcsúztatta el a földi élettől, aki a dombon álló, piros tornyú református templomban a nyakamba zúdította a keresztvizet.

Apai nagyanyám a Papp Julianna névre hallgatott, nagyapámat pedig Jánosnak hívták. A munkakönyvét csekély számú családi emlékeim között őrzöm, akkor kapta, amikor 1912-ben és 1913-ban több társával együtt a környékbeli nagygazdákhöz részaratónak szegődött. A nevét úgy írta alá, hogy Domány János. A következő aratás már Amerikában érte, hajójegyet is küldött haza a nagyanyámnak és az apámnak, de ekkor történt, hogy Szarajevóban egy Gavrilo Princip nevű terrorista megölte az osztrák-magyar trónörökösöt. Kitört a világháború, és a hajójegyek kárba veszttek.

Az általános iskolát szülőfalumban és Palicson, a gimnáziumot – amit lehet, most már sohasem fognak Kosztolányiról elnevezni* – és a zeneiskolát Szabadkán, a zeneakadémia első fokozatát Újvidéken végeztem el.

Voltam strandfényképész és zenetanár, húsz évig a Képes Ifjúságnál, a jugoszláviai magyar fiatalok hetilapjánál dolgoztam, majd az Újvidéki Rádió éjszakai műsorainak lettem egyik szerkesztője és vezetője. Talán még most is az vagyok, de február óta nem végezhetem ezt a munkát.

Évekig voltam az Újvidéki [magyar] Színház fényképésze, de újabban ott színes fényképeket igényelnek. Ha létezik még színház. Sok fotót

készítettem plakátokhoz, büszkén írom ide a plakátok tervezőjének a nevét: Baráth Ferenc.

Másfél évtizeden átvezettem egy jazz-műsort az Újvidéki Rádióban, de bizonyos "fekete" ügyek miatt azt is elvették.** Alapító tagja vagyok a Nagybaracscai Fotográfiai Alkotótábornak és állandó külső

munkatársa a szabadkai/újvidéki Napló című független hetilapnak. Emiatt úgy érzem, most nagyon ott lenne a helyem. Nem tudom, Luca-napra lesz-e még Napló.

Várom, hogy vége legyen ennek az esztelen háborúnak. Olyan vagyok, mint egy kisgyerek: haza akarok menni! A szülőföldemet is elvették. Mi lesz velünk?

*A szóban forgó szabadkai gimnáziumnak ma is szerb neve van, de hosszú huzavona után végül mégis egy új iskolát Kosztolányi Dezsőről neveztek el.

**Elvira-napon, az Újvidéki Rádió éjszakai műsorában Dormán László kedves szavakkal köszöntötte az Elvirákat, de félreérthetetlen iróniával egy vezető pozícióban levő Elvirára is célzást tett. Abban az időben az Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségének Fekete Elvira volt a főszerkesztője, aki irtóhadjárataba kezdett minden újságíró ellen, aki a magyar kisebbség problémáit bármilyen módon szóvá merte tenni. Dormán összekötő szövegét még aznap éjjel szerbre fordították a Tartományi Végrehajtó Tanács (a tartományi kormány) ügyeletes szakfordítója. Másnap reggel az Újvidéki Rádió zenei osztályának vezetője, Vitomir Simurdić törölte a Rádió nyilvántartásából Dormán nevét, és megtiltotta, hogy a jövőben műsort vezessen.

Magyarok a határőrvidéken*

Az ezredévi emlékkiállítás tiszteletére, 1896-ban az afrikai Guineából Budapestre érkezett kétszázötven néger, és ideiglenes kunyhófalut épített magának a Fővárosi Állat- és Növénykertben. Első alkalommal történt meg, hogy Budapest közönsége, ha kísértelt a kiállítási pavilonokhoz, ennyi ébenfekete bőrű embert láthatott a magyar fővárosban.

Trianon után, 1920-ban Erdély, a Délvidék, Kárpátalja és a Felvidék magyar menekültjeinek ezrei és tízezrei a pesti pályaudvarokon, teherszállító vagonokban kaptak ideiglenes szálláshelyet, a fővárosi magyarok őszinte megütközésére. Elhaló „Ach!” és „Oh!” sóhajai közben a fővárosi nagyközönsége csupán arról feledkezett meg, hogy hat évvel korábban tömeges felvonulásain ÉLJEN A HÁBORÚ! feliratú táblákkal üdvözölte az osztrák császár és magyar apostoli király Ischlben, 1914. július hó 28-án kelt háborús proklamációját, Szerbia elleni hadüzenetét. „Leghőbb vágyam az volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralévő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam”, írta kenetes hadüzenetében az osztrák-magyar uralkodó, és történelmi felelősségét azon nyomban a gondviselésre hárította át: „A gondviselés másként határozott”. Így aztán, mivel a gondviselés másként határozott, s mivel a gondviseléssel nem lehet kukoricázni, az ereje teljében lévő, alig 84 éves I. Ferenc József, mindent megfontolva és meggondolva, nyugodt lelkiismerettel a kötelesség útjára lépett, és sírverembe taszította Magyarországot és fél Európát.

Most, a második ezredév végén, 1991-ben Nagy-Budapest közönsége újabb magyar néprajzi furcsaságokra csodálkozhat rá. Valami okból magyarul beszélő „jugó menekültek” árasztják el még a Fővárosi Operettszínház és a Mikroszkóp Színpad megszentelt környékét is, láthatólag jegyvásárlási szándék nélkül, furcsa batyukkal megrakodva. Mit keresnek ezek itt (már megint)?

* * *

Mi, borostás kedvű határőrvidéki magyarok nem titkolt ellenérzéssel ismerjük fel székesfővárosi véreink

tág szembogarában a váratlanul eléjük toppant szerecsen jövevényeknek kijáró hitetlenséget és idegenkedést. Emiatt aztán mindig sebzett önérzettel, támadó kedvvel, számon kérő hangon kezdjük a mondandónkat, mint *kárvalott számadó, megbántott, régi szolgál, ki birót ment el keresni, de nem talált.*

Aztán – két-három nap elmúltával – csillapodik a belső háborgásunk, és szertefoszlik érzelmi kívülállásunk is a robajló, a közönyös, a dolga után siető Budapestben. Az aluljárókban kéregető nyomorékok, az Őrs vezér téri vak koldusok, a Fővám téri vásárcsarnokban elhullott káposztaleveleket gyűjtögető öregek tekintetében önmagunkra: *világvégi esett földek, határőrvidéki szántóföldek zselléireire ismerünk.* És ráeszmélünk arra a mély azonosságra, amely összeköt bennünket, magyarokat, s amelyet szűnni nem akaró magyar holokausztok formáltak félreismerhetetlen magyar karakterré. *Népét Hadur is szétszórja.*

A Pesti Hírlap 1991. november 11-én közzétette az erdélyi, a felvidéki, a burgenlandi, a kárpátaljai és a délvidéki magyar szervezetek felhívását, amelyet a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, a Lemberg-i Magyarok Kulturális Szövetsége, a Kijevi Magyarok Egyesülete, az észak-északi Munkácsy Mihály Kulturális Egyesület és a Litvániai Magyarok Kulturális Szövetsége is aláírt, s amely együttes föllépést sürget nemzeti széthullásunk megakadályozása érdekében. (Gondatlanság folytán a felsorolásból kimaradt a kazahsztáni, a lappföldi és a bolíviai magyarok érdekvédelmi szervezetének a felhívása.)

* * *

Dormán László az egyetememes magyar pusztulás határőrvidéki képeit rögzítette már negyed évszázaddal ezelőtti filmtekercein is. Boldog és gondtalan békeéveink idején is – így például *Pálinkafőzések Moravicán, 1972-ben* – a könnytelen árkot, a Pilinszky János által megörökített *üres árkot* fedezte fel az arcunkon.

E fényképein nincs nyoma Duna- és Kárpát-medencei küldetésünk egykori (képzelt) dicsfényének. Nem a magyar kultúrfölény tekint ránk ezekről a portrékról.

Szociofotók-e Dormán László délvidéki tanya- és faluképei? És miféle temetőromantika kerítette hatalmába ezt a sokfelé elbarangoló ómoravicai, bácskossuthfalvi fotográfust?

Dormán húsz éven át ilyen, lét- és sorsfotográfiákat közölt a délvidéki magyar ifjúsági hetilapban, ez alkalommal azonban csupán néhány tucat felvétele kerülhetett a budapesti Néprajzi Múzeum falaira. Csak azokat a filmtekerceket hívta elő sebtében-hamarjában, amelyek elérték katonaszökevény-ládájának a mélyén. Több ezer munkája egy képzeletbeli Kossuth Lajos tér képzeletbeli Néprajzi Múzeumának teljes falikárpitanyagát is beborítaná.

Itt látható fényképsorozatának művészi értékeiről nincs kedvem beszélni. Mozdulatlanságot sugalmazó kompozíciós megoldásairól, komor összehatású árnyék- és fényfelület-kombinációiról, egyhangú, már-már fantáziátlan látószög-beállításairól nyilatkozzanak a hozzáértőbbek: a japán ikebana-művészet, a posztmodern látványtervezés és az alternatív fényinstallációk budapesti szakkritikusai.

Nem szakmai kérdésekről szólnék e néhány percben. Csak arról, hogy Dormán László dokumentumfényképei cicomázhatatlan dolgokról vallanak. Arról, hogy az ő képei, fény és árnyék formájában, elrabolt és sokszor meggyalázott szülőföldünkről vallanak. Arról, hogy - miként riporter kollégája, Dudás Károly írta: Délvidékünk álmaiban visszajárnak a farkasok. Arról, hogy – ezt is Dudás Károly könyvének címe fogalmazta meg: *szakadóban* vagyunk valamennyien. Végezetül arról, hogy mi, délvidéki magyarok is – *vagyunk*. S hogy már csak úgy vagyunk, mint elhullott káposztalevél a Fővám téri vásárcsarnok poros betonpadozatán.

Tömegsírban nyugvó, sintérgödörbe taszított elődeinkről beszélnek Dormán László fotográfiái. Egyik fényképén csak egy sírkereszt-felirat olvasható: *Itt Nyugvó Eltűnt Édes Apáink Emlékére – Anno 1944.* Dormán László, rögeszmésen, csak erről beszél. A monómánia határán túl. Az öklendezésen innen.

Pesti urbánusok és pesti népiek figyelmébe ajánlva: ha nem tértek észhez, rátok is ez sors vár egyre inkább széthulló egyetlen országunkban, Magyarországon. Ha nem tértek észhez, *mi meghalni mindnyájan úgyis téves csatatéren.*

* * *

Néprajzi múzeumban vagyunk, jogos lenne a kérdés: hová tűntek a néprajzi motívumok ezekről a délvidéki fényképekről? Dormán vastulipános, lófejes és napsugaras oromfalak *alatt* és egykor volt, ma már romos szántalpas szlavóniai magyar parasztházak *előtt* álló idős magyar emberek arcát hozta elénk előhívó oldatban.

A múltunk emlékei mára elsüllyedtek, és gyönyörű tölgyerdőinknek is már csak az emléke él tizennyolcadik századi feljegyzésekben.

Piliszyk verséből tudjuk: a múltnak hangja van. A mi szülőföldünknek is van hangja. Azt üzeni: *Valamikor a Paradicsom állt itt. Hallani óriási fáit.* Dormán László a negatív stilizálás megoldásához folyamodott: a történelmi idő változásait követve, képeiről szinte nyomtalanul eltűntette a magyar néprajzi motívumokat. Talán csak a kopjafái üzennek még valamit. S a temetőkertjei, ahol már hetven álló éve hibásan írják fejfáinkra elődeink nevét. Vagy ahol már nincs is nevünk.

Ahol meztelenre vetkőztetett, szögesdróttal összekötözött, vadállati kegyetlenséggel megkínzott, megcsonkított és kivégzett vértlen elődeink földi maradványait egy-egy betű és szám jelzi csupán: *NN 612, NN 873.*

* * *

*Ős Napkelet olyannak álmodta,
Amilyen én vagyok...*

Nap fiának, magyarnak.

Nemrégén, a huszadik század elején, a Nap fiai voltunk Ady Endre versében. Aztán ránk hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet. Belerokkantunk az első „nagy” háborúba.

A gondviselésre hárítva a felelősséget, ránk hozták a második is, a második „nagy” háborút, s ebbe már majdnem belepusztultunk.

Országhatárunkon túl – erről ad hírt Dormán László – most ismét ránk hozták gyógyítónak a Háborút, a Rémet, *sírjukban is megátkozott gazok.*

Milyen fordulattal élhetnék e megnyitó végén, mindannyiunk megnyugtatóra? Semmi sem jut eszembe. Csak ennyit mondhatok: Hölgyeim és Uraim, a kiállítást megnyitom. És mindketten köszönjük, hogy meghallgattak bennünket.

* Elhangzott Dormán László fotókiállításának megnyitóján 1991. december 13-án, a budapesti Néprajzi Múzeumban.

A lélek poétikus festője

Szajkó István Csonoplyán született, 1955-ben. Az újvidéki iparművészeti középiskola grafika szakának befejezése után a zágrábi Képzőművészeti Akadémia festészeti szakán Nikola Reisner tanítványaként 1978-ban szerez diplomát. A Vajdasági Képzőművészek Egyesületének 1981-ben lett a tagja. A szabadkai Képzőművészeti Találkozó szakmunkatársa (1980-1982), majd szabadfoglalkozású művész. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (1992). Több mint félszáz egyéni kiállítása volt 1978-tól (Palics, Újvidék, Ivanjica, Grožnjan, Szabadka, Szeged, Belgrád, Velika Gorica, Opatija, Rijeka, Zenta, Amszterdam, Grenoble, Crikvenica, München, Budapest, Veszprém, Tokaj, Dachau, Wunsiedel, Novi Vinodolski, Várpalota, Eger, Badacsony, Ljubljana, Baja, Siófok). Több mint száz csoportos kiállításon vett részt itthon és külföldön.

Díjai: Az I. Ifjúsági Művésztelep II. díja (Ivanjica, 1978); a jugoszláv hadseregben szolgáló művészek II. díja (Belgrád, 1980); az Októberi Találkozó I. díja (Szabadka, 1981); Nagypáti Kukac Péter-díj (Topolya, 1983); Bodrogvári Ferenc-díj (Szabadka, 1985); Forum Képzőművészeti Díj (Újvidék, 1987).

Tanulmányúttjai: Velence, Párizs, Madrid, München, Kassel, Budapest.

A vajdasági sík vidékről a Bakony vadregényes hegyei, erdei közé egy előregedett kis faluba, Lókútra vonult el, a természet kellős közepébe. Ott alakította ki élet-, illetve alkotóterét, de mint egy vándormadár, nem hagyta el örökre szülőföldjét, hanem szükség szerint, hol ide, hol oda jár haza, de gyökerei ide, Szabadkához kötik.

Motívumai: délvidéki és bakonyi tájképek, aktok, Szabadka jeles épületei, háztetők, kerékpár, csónak, régi kapuk, fűzfák, lovak, madarak - nem véletlenül például épp a szajkó madár Szajkó István szimbóluma. Tudjuk, hogy véletlenek nincsenek, különösen egy művész számára, s az is bizonyos, hogy a név kötelez.

Mint Nikola Reisner tanítványa a figuratív ábrázolás elkötelezettje, ami megköveteli a szakma tökéletes elsajátítását, ismeretét. Ebben a megismerésben, tudásban, kifejezőmódban, a tökéletes „befejezetlenség” varázsa rejlik. Alkotásaiban a teljesen „hétköznapi” motívumok kifinomult rajzossága, az önszépség impresszív példája látható. Szajkó szerint

a motívum egyáltalán nem fontos a festészetben. „Motívum lehet bármi, ami körülvesz, voltaképpen nem is azt a motívumot festem; én a léggörte festem, a lélek és a szenzibilitás valamilyen belső állapotát.”

Képei a látott természet átszellemítése. A táj nála élménnyé alakul át, emlékképeket idéz, asszociációkat kelt. A természetet ábrázolja sajátos absztrakcióval. Többen is természetművészeknek nevezték. Festészetében is rendkívül fontos szerepe van a rajznak, például a portréábrázolásban. A rajz, a szín, a textúra, a patina összhangot, szakmai tökélyt sugároz, egyéni világlátással. A rajzosság, a kolorit költői alkalmazása, a „befejezetlenség” mesteri modellálása, színes felületeinek harmóniája, a megsejtett szépség, képzelet, a rejtelmesség autentikus atmoszférát varázsol. Szajkó képein a végtelen táj, az áttetsző ég és a különböző jelképei, ahogy előtűnnek vagy elvesznek a semmiben, voltaképpen az ő „kozmoszának” részei. Ebben a teljesen természetes, de kitalált világban szabadon „úszkálnak”, lebegnek a szimbólumok, mint egy megrendezett előadás kellékei.

Szajkó kitartóan egy „ős képet” fest, és minden, akár a legkisebb alkotása is, egy nagy egésznek a része, mozzanata egy végtelen térben.

Művészi körökben, ha művészt jellemzünk, úgy tartjuk, hogy először is ember, aztán művész. Szajkónál mindkettő egyenrangú: nagyszerű ember és kiváló művész, nem utolsósorban igazi jó barát. Büszkén mondhatom, hogy Szajkó széles baráti köröm egy igen kedves tagja. Végezetül az ő baráti körének egy író tagját idézem:

„A távollétből, az ürességből, a hiányból, az elhallgatásból kiépített ilyen típusú képi kifejezőmód zárókövét a néző személyes hozzájárulása képezi, tehát a művészi történet a vizuális szintről a pszichoszférába emelkedik. Minden idők nagy művészetének nagy célja ez az átlényegülés.” (Kopeczky Csaba)

S ugyanezt hangsúlyozza a művészettörténész is:

„A térformációk felködlenek, hogy megmozdítsák a megdermedt teret, és médiumává váljanak Szajkó nagy vállalkozásának, az átszellemítésnek. Mert művészetének titka ez az átszellemítés: látott és érzett élményeinek átszellemítése, magas szakmai tudással és poézissal.” (Németh Lajos)

E számunk szerzői:

Ágoston Mihály	nyelvész (Budapest)
Bata János	költő (Horgos)
Becsey Zsolt	Fidesz MPP, EU parlamenti képviselő (Budapest)
Bobory Zoltán	költő, népművelő (Székesfehérvár)
Botlik József	történész (Budapest)
Burány Nándor	író (Újvidék)
Csorba Béla	költő, közíró (Temerin)
Domonkos László	újságíró, közíró (Budapest)
Dzsida Eszter	tanuló (Bátmonostor)
Fehér Lajos	jogász (Zentatornyos)
Fridrik Klára	egyetemista (Zombor)
Gallusz László	újságíró (Újvidék)
Gubás Jenő	orvos, publicista (Szabadka)
Gyurkovics Hunor	festőművész (Szabadka)
Hódi Sándor	pszichológus (Ada)
Hornyik Miklós	író (Budapest)
Kerekes József	orvos, publicista (Szabadka)
Mák Ferenc	művelődéstörténész (Budapest, Óbecse)
Matuska Márton	újságíró, közíró (Újvidék)
Mirnic Károly	szociológus, demográfus (Szabadka)
Msgr. Huzsvár László	ny. katolikus püspök (Nagybecskerek)
Oláh János	költő (Budapest)
Sarusi Mihály	író (Balatonalmádi)
Szajkó István	festőművész (Szabadka, Lókút)
Tari István	költő, közíró (Óbecse)
Tomán László	író, szerkesztő (Újvidék)

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító és kiadó: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Elnök: dr. Gubás Jenő

Alapító főszerkesztő: Utsi Jenő

Alapító felelős szerkesztő: dr. Vajda Gábor

Fő- és felelős szerkesztő: Mák Ferenc

Olvasószerkesztő, lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Göncöl Róbert

Nyomda: Grafoprodukt Kft. Szabadka

Igazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Andróczy Csaba, Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gábrityné Molnár Irén, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Matuska Márton, Tari István, Utsi Jenő, Zsoldos Ferenc.
A megjelent írásokért szerzőik felelnek, és nem feltétlenül fejezik ki a szerkesztőség véleményét.

Egyes szám ára: 200 din,

évi előfizetés 800 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek a kétszerese.

A szerkesztőség címe: **24000 Subotica – Szabadka, Prvog ustanka 20.**

E-mail: aracs-ujzag@tippnet.rs makferenc@yahoo.com Tel/fax: 024/542-069.

Olvasható az interneten: www.aracs.org.yu

E számunk műmellékleteit **Szajkó István** munkáiból válogattuk

НАЛОГ ЗА УПЛАТУ			
уплатилац	шифра плаћања	валута	износ
<input type="text"/>	<input type="text" value="189"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="800.- din."/>
сврха уплате	рачун примаоца		
<input type="text" value="Чланарина за 2009"/>	<input type="text" value="310-152549-18"/>		
прималац	број модела	позив на број (одобрење)	
<input type="text" value="D.O. „ARACS” SUBOTICA"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="2009"/>	
печат и потпис уплатиоца		датум валуте	
_____		_____	
место и датум пријема		датум валуте	
_____		_____	

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.